

ILARIE CHENDI

S C R I E R I

V

Ediție, note și comentarii
de
DUMITRU BĂLĂEȚ
și
IOAN SPĂȚAN

ISBN 973-9232-37-X

Editura „GRAI ȘI SUFLET – CULTURA NAȚIONALĂ”
București • 2001

2. 1743978

211357/211357

II 714048

IMPRESII
1908

II 714048

IMPRESII
1908

IMPRESII LITERARE

I

Pe fiecare zi un nou autor. Pe fiecare zi un nou volum. Trecătorul se oprește înaintea vitrinelor și vede nume necunoscute. Mirat, se întreabă: de când a răsărit, din ce parte ne vine ?

*

Dar ceea ce apare acum e numai începutul. Să vedeți ce-o să urmeze când dintre miile de cititori vor răsări urmașii noștri și vor lua ei în mână mișcarea de astăzi. Ceea ce noi încercăm numai pe dibuite, ei vor desăvârși cu gândul curat și cu fapta hotărâtă. Ceea ce licărește în noi, va produce în ei lumină deplină. Din cărările noastre încurcate, ei vor face drumul cel larg ce duce spre culmile artei și ale gândirii.

*

Literatura e ca și pământul acestei țări. Frumos pământ, bogat pământ ! Dar cultivat în pripă și cu o îndemânare ce nu întrece pe cea primitivă, el nu produce decât o parte din tezaurul de roade ce poartă în sân. Veni-va însă vremea când dragostea pentru pământ va crește, când fiecare colț al întinselor câmpii va fi prefăcut în grădină, când munca se va săvârși cu sistem, și bunele însușiri ale celor ce muncesc se vor înmulți. Atunci vom intra în rândul popoarelor apusene, o țară bogată c-o literatură bogată.

*

Numai că..., vai, atunci, domnia celor mici încetează. Noi toți cari astăzi ne îmbrâncim, toți câți în vitrine ne dăm cu coatele, luptând pentru glorie, vom fi plecat de mult, – rolul nostru va fi acela al unor fire de nisip în clădirea măreață a literaturii viitorului.

*

Viitorul ! Câți aleargă spre el și câți rămân la începutul drumului. În natură însă și în lumea gândirii nimic nu se pierde. Și năzuința fiecăruia va găsi odată pe dreptul ei judecător.

II

Când te va întreba cineva: *cine* te-a îndemnat, sau *ce* te face să scrii, – ce-i vei răspunde? Nimic mai ușor: întreabă mugurul de ce încolțește, floarea de ce-și dezvoltă corola-i minunată, privighetoarea de ce cântă? Și întreabă alina: cine o îndeamnă să-și clădească fagurele măiestru?

Logica aceasta, prin asemănările-i simple, convinge pe oricine. Și totuși nu e dreaptă pe de-a-ntregul. Căci sunt atâția înși, cari, făcându-și un examen minuțios de conștiință, nu vor putea să-și justifice cu nimic scrisul lor! În sufletul lor natura nu a pus nici o taină, nici un îndemn. Și totuși muncesc și vocea lor se aude mai tare, mai stridentă, decât aceluia din corul cu chemare.

Întâmplarea – nebulul joc al soartei – câte nu face, câte caiere nu încurcă! Câte porniri frumoase nu înăbușește în germine și câte prilejuri de dezvoltare nu oferă celor sterpi de gânduri.

Citesc biografia lui Rosegger, – un scriitor din Austria, necunoscut la noi, dar foarte popular acolo. Știți ce-a învățat în copilărie? Croitoria. Și în nopțile de iarnă, pe furiș, prindea câte o carte de-o citea, iar târziu simți că acul nu e de el, ci condeiu. Și a trecut din atelierul de cusut, în camera de redacție...

Câți nu sunt ca el! Câte talente n-au apucat din greșală pe alte cărări, câți scriitori nu se pierd astfel în zgomotul atelierelor și al fabricilor! Dar vai, câți dintre cei ce au ajuns scriitori făceau mai bine să rămână în locul celor pierduți!

La noi?

Ce burghezi de omenie, ce meseriași cumsecade, ce băcani liniștiți s-ar fi putut face unii. Dar soarta a voit altfel. I-a luat din ulița mare și i-a făcut gazetari, poeți și critici. Și rău a făcut soarta, rău lor și rău nouă, cititorilor.

Nu e așa de greu să cunoști pe acești intruși în arena literelor. Trebuie însă să știi a căuta în sufletul lor. Să vezi cât banal și câtă trivialitate se îngrămădește acolo. Câte apucături negustorești la unul și la altul. Și câtă țanțoșie, câtă gravitate de bogataș semidoct, de măslinar hrănit, în scrisul multora.

O tencuială subțire – vorba goală și amețitoare – acoperă tot stratul lor primitiv. Dar, înlătură tencuiala lor și vei putea vedea adevărul.

Eine schöne Seele, un suflet frumos a cerut Schiller de la orice scriitor. E inteligența, altoită pe un fond bogat de simțire. Cititorule, de nu vrei să fii înșelat, fă ca mine: cere această carte de legitimație de la orice scriitor!

III

E greu să dai, într-un singur cuvânt, sinteza unei situații și mai ales să faci ca acest cuvânt să prindă. Depinde de multe. Scrisul tău trebuie și fie mai întâi sugestiv. Cuvântul găsit trebuie să măgulească, în parte măcar. Și trebuie să fie rostit de la o înălțime oarecare.

Noul director al vechilor *Convorbiri literare* a avut, în două rânduri, inspirații fericite: când a vorbit de „*viroaga politică*” și de „*primăvara literară*”. Frazele aceste au prins amândouă, întâia mai puțin, a doua mai mult, pentru că sunt pline de înțeles și caracterizează, ele singure, două diferite curente în viața publică.

Mai ales „*primăvara literară*” a plăcut, pentru că... oricum, *cui* nu-i place *primăvara*? Și de-atunci, toți câți se măgulesc a fi crainicii acestui anotimp literar, vorbesc și cântă de *primăvară*. În poezie au tăbărit stoluri de fluturi și au înflorit mii de trandafiri. Într-o revistă din Capitală cucul și ciocârlița au cântat toată iarna. Și asta numai din pricina vorbelor amintite.

Socot că prea au fost luate *ad literam* și că autorul lor n-a cerut poezilor să cânte numai natura. Tineretea unei literaturi nu se manifestă numai prin armonizarea câtorva impresii vizuale, dintr-o dimineață de primăvară. Poezia lirică, cu flori și fluturi, cu zumzet de albine și murmur de izvoare, nu este apanagiul exclusiv al tinereții. Sufletele obosite și cele resemnate sunt adeseori mai sensibile chiar, și poezii cărunți dau pastecele cele mai desăvârșite. Alecsandri era potolit de-a binele când a scris *Lunca din Mircești*. Ceea ce dă însă unei literaturi un caracter *primăvăratec* e cu totul altceva: e forța, e relieful în toate, e înțelesul pen-

tru poezia vieții în toate cutele ei tainice și e neastâmpărul în goana după această poezie, cu paginile ei de adevăr și de frumusețe.

A apărut de curând *Faust* în românește. Cine l-a citit își aduce aminte de poetul care-și cere înapoi tinerețea. Și i se răspunde că nu de tinerețe ai nevoie pentru o anumită poezie:

De tinerețe, dragul meu, se știe,
Nevoie ai în lupta cu un vrăjmaș...
Dar lira-n mână ca să o apuci
Cu grație-ndrăzneț să te inspire
Și spre o țintă ce ți-ai pus să duci
Cântarea, rătăcind prin înfloriri,
Bătrâni, a voastră-i astă datorie.

De ce nu citesc poezii cucului și ai ciocârliei pe *Faust* ?

Primăvara literară se simte în adevăr. Dar nu în versurile dulci, cu miros de micșunele. Ea e în frământările noastre zilnice, în dibuirile după un ideal în viață, ca și în gesturile îndrăznețe. Vine primăvara, vine, dar nu pe aripa blândului zefir, ci prin căldura pasiunilor și prin tăria gândurilor noastre.

IV

Citim și nu găsim urâte icoanele vremilor trecute. Ne oprim cu drag uneori și asupra unor excursii prin câmpii necunoscute. Urmărind fantazia poetului, ne schițăm parcă și noi în gând vreun templu egiptean, vreun zeu de-al Eladei, vreo frumusețe maură. Dar în fața tuturor acestora rămânem reci, ca în fața unor flori de gheață, zugrăvite de ger pe geamul ferestrei. Admiri, fără să te simți mișcat. Vezi că e ceva străin de tine, ceva artificial, de care sufletește nimic nu te leagă.

Iar arta și literatura trebuie să fie comunicative. Să-ți dea căldură, să-ți dea senzația vieții... Lăsați deci trecutul în seama oamenilor de știință ! Vreun dascăl cărunț să studieze vremile lui Ramses și un iscusit săpător să caute aur prin ruinele domurilor uitate. Vreun călător îndrăzneț să se inspire de palida vegetație a Polului Nordic. Iar noi să stăm acasă, cu gândul și cu inima.

În jurul nostru viața curge în valuri mari. Și e atâta frumusețe și atâta durere în fiecare val. Și e atâta armonie și atâta dezacord în fiecare undă. Și tu, poete, sau tu, nuvelist, să răscolești prin vreo carte învechită, sau prin ștersele-ți amintiri din școală, ca să înfiripi o pagină nouă ? Ce neputincios cititor al cărții vieții ești tu ! Cauți poezie și luminezi în trecut, când în jurul tău e soare, iar în trecut numai umbre. Cauți drame aiurea, când drama e la fiecare pas și drama e, poate, în tine însuși !

Actualitatea sau vremea noastră ! Cine ar cunoaște-o mai bine ca noi ? Cine ar putea-o fixa mai adevărat ca cei ce o trăiesc ? Arta și literatura au preț atunci când, pornind din viață, deșteaptă viața. Și cu cât mai credincios imprimi în ea viața ta însăși, cu cât mai mult îți dai ei sufletu-ți însuși și cu cât mai complect ai prins în ea icoana vremii tale, cu atât mai trainică este opera ce-ai săvârșit.

Căci nu Ramses, ci tu ești regele vremii tale, scumpe poete !

V

Ce zgomotoase sunt nopțile iarăși ! Până în revărsat de zori, când soarele gonește umbrele din teii de la Șosea, se aude vuietul valurilor vieții. Și să nu credeți că e o simplă recreație în răcoarea nopții, după zilele grele de zăduf. Nici nu sunt orgiile unei epoci de cădere a simțurilor. În toată alergarea asta pătimașă a mulțimii este, pe lângă dragostea caldă de viață, un simț pronunțat pentru frumos, pentru poezia nopților de vară și chiar pentru artă.

Din grădini năvălește lumea în stradă. Răsete, cântece, exuberanță. Filosofia tuturor e cea mai simplă din lume: o viață ne e dată și trebuie s-o trăim. Iar dacă putem s-o și simțim, e și mai bine. Și cum ai simți-o mai aieva decât proiectând-o pe cea pânză fumurie, țesută de visuri, deșteptate de armonia unei melodii ? Cum ai simți-o mai limpede decât oglindindu-te în vreo operă de artă ?

Ah, dar arta ce ne-o servesc prin grădini e așa de primitivă și totuși lumea o caută, o savurează ! Nu osândiți pe nimeni. Bucurați-vă și de

asta, căci cei ce pot gusta o artă primitivă se pregătesc de mai bine. Iar când vor veni artiștii de seamă, vor avea în fața lor un public bun și entuziast. Sufletul lui va fi ca o floare, care nu așteaptă decât fecundarea pentru a produce fructul viitorului.

*

Ce-mi tot dați cu „arta imorală“ ? Nu e nimic imoral în ceea ce ne mișcă, ne emoționează, ne îndeamnă la viață. Nu recunoaștem decât bine și rău, frumos și urât, util și primejdios. Și nimeni nu e atât de jos să nu știe alege între una și alta.

*

Mi-e dragă lumea asta din nopțile de vară. Mi-e dragă când o văd alergând grăbită spre izvoare de viață, când o văd risipită pe cărările de la margini de oraș, când o aud întorcându-se în chiot de sănătate, sau în șoapte de mulțumire. Și-mi pare rău când, târziu, în cântecul cocoșului, dispăre totul ca o lume din povești, ca să facă iarăși loc banalului zilnic.

VI

La Viena s-a jucat de curând, pentru a *patra sută* oară într-un scurt interval, o operetă. Subiectul e scos din viața vieneză. Autorul e și el vienez. Și publicul a ținut să serbeze reprezentația asta. A fost mare praznic, cu joc și cu cântece și cu ploaie de flori. Bărbații se îmbrățișau în staluri, femeile plângeau de bucurie, galeriile urlau ca nebune, pe când Günther, cunoscuta cântăreață Mitzi Günther, și autorul operei se arătau pe scenă.

*

Manifestații de aceste nu sunt cunoscute la noi. Și mai ales nu se prea știe ca artiștii și scriitorii noștri să fie atât de mult în grațiile publicului. Cine e de vină ? Desigur, nu publicul.

*

Dacă în Viena însuflețirea a ajuns la paroxism, e că autorul aplaudat a știut să smulgă acordurile operei sale din însăși viața vieneză. Și nu într-una singură, în zeci de lucrări muzicale, în comedii și nuvele, în poezii și romane, cetățeanul vienez își găsește întruparea spiritului său. Poezia intimă a metropolei austriace, cu toată *culoarea ei locală*; firea particulară a locuitorilor; icoanele trecătoare ale timpului, toate sunt adunate în acele opere, cu cari vienezii se mândresc.

*

La noi ? Pare c-ar fi o prăpastie între noi și Capitala noastră. Poeții n-o cântă, muzicanții nu-i armonizează melodiile, nuvelistii nu-i simt pulsul vieții. Sau când totuși se inspiră din ea, e pentru a descoperi noroiul, pentru a scrie ironii pe socoteala mahalagiului și a face pe moralistul față de aristocrație.

Nicăiri acea notă de simpatie pentru viața de Capitală, așa cum este ea. Nicăiri un ochi mai ager pentru prinderea și prelucrarea artistică a notelor ei originale. Și ce păcat !

*

Căci e frumos și Bucureștiul nostru și-și are și el farmecul propriu pentru cel ce știe să-l descopere.

VII

Epocele își au proza, poezia și stilul lor. Aceste vor fi mai încărcate, mai confuze într-o vreme asemănătoare cu zilele grele, cari anunță furtuna. Vor fi mai vibratoare, mai tumultoase, în timp de neastâmpăr și de mișcări sociale. Dar vor fi mai senine, mai concise în epoce de muncă pozitivă. Ce vreți ? Cuvântul e gândirea însăși, iar gândirea e „sub vremi“, cum zice cronicarul.

*

Câtă pleavă nu s-a scris în vremurile de dibuiri stilistice și câtă coajă nu trebuie să dai la o parte pentru a descoperi microscopicul sâmbure al înțelesului în toată literatura națională-romantică de odinioară ! Cuvântul în acele vremuri era o magie, o ambrozie dătătoare de iluzii. El purta pe scriitori prin nouri și prin stele, în loc de a le fi cârmuitorul sigur pe cărările pământeste.

*

Dar a venit un om luminat și a arătat ce e „beția de cuvinte“. Un om luminat e fulgerul care despică văzduhul înourat. Pe urma lui: o zguduire, o frământare și cerul se înseninează.

Ziua înseninării a fost un mare triumf pentru literatura noastră, căci era ziua în care *ideea* s-a făcut stăpână. De aci înainte știa fiecare că cuvântul și gândul trebuie să se acopere.

*

Vremile revin însă, și cu ele toți acei cari nu vor să creadă că: nimic nu există pentru noi afară de ceea ce vedem limpede. Acum șuvoale de vorbe trec iarăși peste capetele noastre. Împărecheri de imagini banale, flori de stil acoperă iarăși strămoșia gândirii reale. Vagul, nedefinitul și superlativul, cu tot convoiul lor adjectival, se înstăpânesc iarăși pe vers și proză. Și în cuvântările ritorilor se aude pocnet de cuvinte goale.

*

În mijlocul acestora îmi atrage atenția, ca un limbut negustor din pragul unei prăvălii, un îmblățitor de spice fără sămințe, un încălcitor de vorbe fără înțeles. Așa l-am știut întotdeauna. El a fost pururea „onest și cinstit”. Când scria despre un muzicant, el îi zicea „talentat maestru”. Când vorbea de un poet, îl numea „marele uriaș”. Frunțașilor le dădea epitetul de „frunțași dintâi”. Iar muzele pentru el sunt „zâne frumoase”. Pleonasme !

*

Da, pleonasme ! De n-ar fi pleonasmele, cum și-ar pierde rostul atâtea umpluturi literare !

VIII

Cu ce caraghioasă îngâmfare se vorbește iarăși de ziaristi ! Câtă hulă îngrămădesc pe capetele lor: câte un puritan obscur, câte un moralist faimos, sau vreun dascăl obicinuit să trăiască cu gândul în vremile trecute !

*

Tu, tâlcuitor al minunilor biblice, cari ridici vina că ziaristul nu umblă în legile Domnului; și tu, zăpăcit dezlegător de sisteme filosofice, care găsești că ziaristul n-are cultură; și tu, istoric, care-ți petreci viața întreagă suflând praful de pe hârtii mucegăite, ce mici sunteți cu toții față de cel mai mic dintre ziaristi ! Căci voi trăiți prin alții, sunteți fosilele vremilor trecute, sau viermușorii încuibaiți în cranii uitate, pe când disprețuitorul de voi ziarist e istoricul vremii sale și, în tot ce scrie și în tot ce gândește, este el însuși, este viața largă din jurul lui.

*

Toți marii gânditori și artiști, cari au știut să înțeleagă duhul vremii: poetul care într-o figură dramatică a prins un suflet viu, pictorul care a redat un colț al țării, un episod al vieții ca și reporterul zugrăvitor de

moravuri actuale au făcut și fac ziarism. Alături de *Peneș Curcanul*, de *Scrisoarea pierdută*, de pânzele lui Grigorescu – crâmpie de ziar și aceste – vine un fapt divers din notele sincere, nervoase ale reporterului fugarnic, urmează tipurile de politicieni ideali, fixați cu dibăcie de condeiu anonim și toate împreună formează epoca noastră, *a noastră*, pe care vreodată va cerceta-o tot vreun hulitor al ziarismului...

*

Vina voastră, dragi ziaristi, este cel mult că trăiți astăzi și că înțelegeți rostul vremii noastre. Hei, de-ați fi autori de pisanii străvechi, ce mai note bune v-ar pune dascălii ăștia !

IX

O noapte târzie, cu lună. Sub o fereastră se aud cântecele duioase, în surdina, ale unor lăutari. În umbra porții de peste drum un tânăr privește spre balconul către care se înalță notele picurate dintr-un nai discret. O serenadă !

*

... Așadar, n-a murit iubirea romantică ! Viața Capitalei, sărmana viață, pe care moralistii o blestemă și filosofii o judecă sever, tot n-a reușit să-i materializeze pe toți, să-i târască în... mocirlă.

Metropola română tot nu-i o cloacă, cum țipă unii pe zece guri, căci tot mai trăiesc romanțele noastre, tot mai sunt suflete naive, curate, cari suspină în tainele nopții și visează în vraja de lună.

*

O, filosofii ăștia, iubiiții noștri Catoni ! Câtă analiză a faptelor, câte reflexiuni lugubre asupra oamenilor ! Și ce-au reușit ei să facă din bietul nostru oraș ! Un monstru de păcate și de imoralitate, – așa trăiește Bucureștiul în imaginația multora. Du-te-n provincie, du-te-n țările vecine și chiar în străinătatea îndepărtată și nu vei auzi decât vorbe de jale despre noi, ca despre un oraș blestemat să cadă jertfă patimilor și fărădelegilor sale.

*

Cum i-aș lua de mână pe acești vestitori de gânduri negre și le-aș arăta pe tânărul acesta care visează la lună. Cum i-aș conduce într-o casă de liniște cucernică, de viață curată ca o dimineață de primăvară. Cu ce drag le-aș smulge zăbranicul de pe ochi, într-o duminică, să vadă

fericirea licărind în privirile mulțimii ce se varsă în valuri din Casa Domnului. Le-aș trezi simțul pentru părțile armonice ale vieții și le-aș dovedi că totuși aceste sunt covârșitoare.

Căci mi-e milă de orbii cari nu văd frumosul, de surzii cari nu aud melodia, de răii cari nu simt iubirea și de fariseii dușmani ai vieții.

X

Auzim cum cade câte un brad în munte cu zgomot lung, izbit din stâncă în stâncă. Vedem cum moare câte un om de seamă, și în urma lui plânsete și jale. Câteva ecouri încă, apoi tăcere. În jurul bradului căzut cresc flori și buruieni, și tineri brăduți își ridică frunțile în rariștea pădurii. Iar omul de seamă doarme pe veci; numai gândurile lui trăiesc în faptele săvârșite, în sămânța aruncată pe pământul primitor.

Ceea ce am văzut și auzit deci n-a fost moarte. A fost o primenire. Nu s-a rărit pădurea prin căderea bradului uriaș. Ea a îmbrăcat numai altă haină, cum s-ar primeni, prin somn, sufletul obosit al muncitorului. Nici omenirea n-a îndurat pierderi prin moartea aleșilor săi. Ea a intrat numai într-o stare de pregătire, de ordonare a forțelor acumulate, pe care le va întrupa în cei ce vor veni. Căci după fiecare noapte urmează zorile renașterii, după fiecare moarte o înviere.

Iată de ce hulitorii vremilor noastre și lăudătorii bombastici ai trecutului ni se par mai mult niște nechibzuiți sau visători, cari nu cunosc binefacerile primenirii. Nu a fost mai mare trecutul, căci ce-a fost mare și bun în el trăiește în noi și poate în fiecare clipă să se manifeste. Noi suntem păstrătorii a tot ce s-a visat și s-a gândit odată și țesem în liniște firul mai departe, fără părere de rău pentru ce a fost odată, dar cu drag pentru ceea ce este.

Lăudătorii trecutului sunt adeseori ei înșiși osteniți și au nevoie de primenire. Și e așa de ușor să te înnoiești, rămânând în viață. Când nu-ți ajută o carte bună, o rugăciune, un cântec de artă – du-te-n natură și vei renaște. Du-te la munte și vezi acolo că ce e mare și frumos nu moare niciodată.

Dar la seama. În natură mai sunt și șerpi. Și ei se primenesc mereu, schimbându-și pielea lucioasă și – rămânând tot ei. Nu-l admira pe aceștia.

XI

Repede mai îngroapă buna opinie publică pe scriitorii în viață! O pauză scurtă în activitate, un semn cât de mic de ostentare și bănuiala apropiatei tale încetări se ivește. Vreun tovarăș milos scoate vestea – că izvorul a secat și scânteia sfântă s-a stins. Și-un cântec de bucurie, rece și ironic, trece peste tine și peste munca ta, ca un vânt peste țărâna proaspătă a mormântului.

În locul tău vin apoi alții de fac casă. E îmbulzeală, zgomot și ceartă, ca la orice moștenire. Îți smulg cununa din cap și-o împart între dânșii. Și, mândrii de-a fi stăpânii situației, croiesc alte legi și introduc alte moravuri, iar numele lor răsună în largul țării, pe când al tău e uitat și-abia-l mai rostesc vreun bătrân înțelept, sau vreo copilă sentimentală.

Dar iată o rază puternică luminează iarăși întregul orizont literar. E raza ta, a celui crezut adormit. Și lumea te primește cu alai și te binecuvântează, cum binecuvântezi un răsărit de soare, după o noapte de chinuri, cum saluți un izvor limpede, după o lungă rătăcire prin deșert. Iar corul de mici trufași, de limbuți clevetitori, toată ceata noilor stăpâni, orbiți de atâta lumină, amuțesc și-și reiau locșorul umil de mai-nainte. Păsări plouate, adăpostite sub streșina casei tale.

Ce lovitură e reînvierea ta pentru buna, nobila, credincioasa opinie publică! Câți o mai palmuiesc, Doamne, această opinie și ce puțin învață ea: ea e copilul naiv, care nu îmbătrânește niciodată, copil vecinic înșelat, apoi alintat și iarăși păcălit. Crede în basme și-n vorbe născocite de cel dintâi venit. Nu te răzima pe iubirea ei! Căci dacă opinia azi e cu tine și te îndumnezeiește, să nu crezi că mâine, când borfașul se va ridica cu vorbe de clevete, n-o să fie cu dânsul, pentru ca tu să treci iarăși în umbra uitării...

XII

Cu toată franțuzofobia noastră, trebuie să primim un cuvânt francez în terminologia criticii literare, pentru că nu avem altul, care să exprime mai pe românește lipsa de originalitate la o lucrare: cuvântul *pastiș*.

Ai, de pildă, ca într-un caz recent, brodate pe același fond, dezvoltate din aceeași idee conducătoare. Și nu e propriu-zis nici o copie servilă, nici un plagiat. O poezie conține însă toate elementele principale din cealaltă. Această asemănare – imitare sau împrumutare – este ceea ce francezul numește *pastiș*.

A *pastișa*, firește, e ceva mai ușor decât a crea. Nu-ți trebuie decât un talent de adaptare, cum îl are de pildă actorul, când reușește să redea stările sufletești ale acestora. E o chestie mai mult de îndemânare tehnică, de anume abilități stilistice și nu se cer eforturi intelectuale deosebite.

Toți diletanții sunt porniți spre *pastișare* și intră în arena literelor, înfășurându-se în haina vreunui maestru. Dar *pastișează* de obicei și talentele uzate cari, nemaiputând înainta singure, se sprijinesc în mod fatal pe proptele străine.

Nu-i ușor a stabili: unde încetează opera originală și unde începe *pastișarea*. E larg câmpul cugetării omenești și multe sunt punctele ce ne leagă. Aceleași situații deșteaptă gânduri și simțiri deopotrivă, numai exprimarea lor diferă de la om la om. Ochiul ager însă deosebește pe imitator de scriitorul original, fie după modul cum imitatorul așează ideile, fie după stângăciile prin cari se trădează singur.

La noi, în general, din respectarea avutului intelectual străin, nu se face o virtute deosebită. *Pastișarea* se practică pe o scară întinsă și când se insistă asupra unui caz concret, sar mulți vinovați și dau alarma. Sub titlul de influențe și reminiscențe scuzabile se dau adeseori lucrări, cari sunt adevărate contrafaceri. Prozatorii de azi iau foarte mult din Maupassant. Poetii iau de unde pot. Puii de critici sunt adevărate ființe parazitare, încuibate în stilul și ideile altora. Dacă și-ar face cineva o îndeletnicire specială din căutare de izvoare – dar aceasta e o meserie foarte ingrată – ar avea multe surprinderi pentru publicul cititor.

Singurul izvor, liber a fi întrebuițat de orice poet, e literatura populară. Poezia poporului e anonimă și e a tuturor. Nimic nu poartă caracterul unor personalități distincte, cari și-ar putea reclama paternitatea. *Ce te legeni, codrule* e o *pastișare* admirabilă după o poezie populară și nimeni nu i-a făcut lui Eminescu vreo vină. Dimpotrivă, de la Alecsandri încoace se insistă mereu asupra trebuinței de a prelucra atâtea motive frumoase din popor.

Adevărat însă, că nimeni nu-și poate înscrie numele în istoria literaturii decât cu zestrea propriei cugetări și simțiri. Imitatorii nu aduc nimic și nu au nici un rol serios: ei sunt niște bieți vulgarizatori de forme și de idei străine.

XIII

Orice operă literară e și o chestie de meșteșug. Vorba cu muzele, cari sărută pe poet și cu inspirația care se coboară din înălțimile cerești, e luată din vânt. Nicăieri mai multă muncă, mai multă disciplină, ca în atelierul artistului. Și unde nu este această trudă, acest respect pentru seriozitate, avem de-a face cu diletanți, cu fanfaroni, sau cu niște bieți cabotini.

Dar, dacă munca unui scriitor, într-o privință nu se deosebește de aceea a oricărui meseriaș, nu e tot astfel cu viața lui. El și-o observă mai adânc și o simte mai intensiv. Fie că e visătorul, care se lasă pradă valorilor ce-l înalță sau doboară, fie că e realistul care soarbe paharul plin de sucurile vieții, – el nu trăiește după calapodul tuturor oamenilor de duzină.

Așa, e foarte rar ca un scriitor să alerge după bogăție, să facă uz de toate mijloacele oamenilor practici, pentru a străbate la situații. Astea sunt îndeletniciri străine de preocupările intelectuale, căci scriitorul ajunge astfel un negustor cu marfă și tarabă. El învață toate apucăturile mercantile, de-a vinde mult și ieftin și de a împrumuta... de la străini. Și îndată ce prinde o stare oarecare, firea i se preface și artistul ajunge în rândul oricărui băcan, îngâmfat de firma-i strălucitoare.

*
Încep să fie și la noi vremuri mai bune pentru scriitori. Munca e mai prețuită și sortii de câștig s-au înmulțit. Intervine și statul uneori, cu gândul de a drege. Și iată minunea: modestul de ieri, care într-un colț de cafenea, dintr-o linguriță de cafea, își sorbea inspirația pentru un plan întreg de lucrare, trece astăzi, cu poza-i rigidă de negustor, într-un faeton, ca să-și plimbe gândurile la Șosea, sub cerul albastru al primăverii...

*
Nimic nu pune la mai multă încercare temeinicia unui talent, caracterul și firea scriitorului, ca schimbările de situații. Când norocul, sau favoarea unui mecenat, îl ridică, el să-și aducă aminte însă... că orice negustor poate ajunge odată în pragul falimentului !

XIV

Maupassant și iarăși Maupassant. Îl citesc și traduc scriitorii germani. Îl citesc, traduc, imită și pastişează scriitorii noștri. Iar în Franța apar studii nenumărate asupra operelor lui.

*
Cea mai recentă monografie asupra lui este cea scrisă de Maynial. E însuși romanul vieții lui. O lungă dare de seamă ne atrage atenția asupra unei însușiri foarte ciudate a marelui prozator: ura pe critici. El asemenea critica cu acea plantă parazită, care se încolăcește în jurul unui copac, îl înfășoară strâns până ce-l înăbușe. Preferă să rămână liber, ca un copac izolat, care crește, produce fructe și dă umbră destulă pentru călător... Mă gândesc la scriitorii noștri: n-ar fi bine să imite și să pastişeze mai ales însușirea aceasta a lui Maupassant, și să caute fiecare a se ridica prin puterea proprie, în loc de a se gudura așa de mult în jurul cine știe cărei plante parazitare ?

*
Dar și o altă calitate a lui Maupassant ne oprește atenția. Maynial vorbește de anii de glorie ai prozatorului. Au fost aceștia zece ani de muncă uimitoare. Munca lui era de cinci ore neîntrerupte pe zi. Și socotită după pagini, această muncă sistematică producea 15.000 de pagini anual, cam 150 de rânduri tipărite în fiecare zi. Și nu uitați că e vorba de lucrare originală, de creațiune și nu de imitare, de copiat sau de rânduit materie și idei străine.

Câți inși din scriitorii noștri își disciplinează astfel voința ? Câți susțin această luptă pentru o reușită onestă, această trudă de a smulge sufletului tot ce are mai bun pentru a fi întrupat în opere de artă ?

*
Ah ! Dar urmarea încordării lui Maupassant a fost funestă ! Începe prin câteva semne de dedublare. Apoi fantazia se pierde și puterea de muncă scade treptat. Și adversarii lui aveau o satisfacție... *qu'il est en train de s'animaliser...*

Le e teamă scriitorilor noștri de această soarta ? Îi oprește de la muncă frica unui sfârșit brusc și ideea jubilarii adversarului ? Atâta rău !

XV

Cartea de aur, Flori de argint, Cântece de bronz, Pe strune de aramă, Trâmbiți de alamă, Opale și rubine. – Ce sunt toate aceste ? Sunt titlurile unor volume de versuri, apărute în parte, altele sub tipar. Titluri ce sună, sună, trâmbițează și strălucesc din depărtare, iar din vitrină vor să țintuiască pe trecător, silindu-l să le citească. Ce sfioasă se ivește printre ele câte-o carte cu *Poezii*, – simplă la înfățișare, ca Cenușăreasa cea frumoasă printre surorile ei înzorzonate !

*
Și-acum le deschidem pe cele cu metaluri pe copertă. Hei, ce șuvoi de cuvinte ! Cum sună, cum zbârnâie, cum zbiară, cum bolborosesc ! Ce grămadă de pleavă și câtă muncă, până a găsi în ea fărmituri de pietre nestemate. Ai fost chemat la o masă de aristocrați și nu găsești decât pahare deșarte. Ai crezut că intri în mândre palate și iată înăuntru e vraiste. Și oameni săraci de simțire și goi de idei sunt ghemuiți într-un colț și vântură pleavă, de-a lor și... de-a altora.

*
Sunt poeți și nu trebuie să-i osândim. Fantazia e crudă cu unii, îi torturează și le pornește gândul spre mărire deșartă. E rege poetul și el nu-și poate închipui decât purpură în juru-i, decât fast și strălucire. Și se minte, se amăgește singur, când vrea să ne facă să-l credem... El, rege, da, dar rege de carnaval, cu chivără de hârtie în cap și în ea cu false rubine.

*

Rostul actorilor e însă pe scenă, nu printre poeți ! De ce acești doritori de strălucire nu intră pe scenă ? Acolo ar găsi mai multă hrană pentru iluziile lor. În haine de aur, de bronz și de aramă, în lumina feerică a candelabrelor, în catifea și în mijloc de alături și-ar potoli setea bolnavă de a fi mare. Azi împărați și mâine cavaleri cu harpe de argint, ar stăpâni mulțimea o clipă numai, și clipa aceea ar prețui mai mult ca toată viața lor de poeți, ar fi mai reală ca toate fumurile lor de stihuitori fără cumpăt...

*

Dar nu ! Poeți și prieteni ! Rupeți de pe voi toga teatrală ! Aruncați masca ridicolă de regi și căutați trofeele în lumea noastră ! Nici aur, nici bronz, nici flori de argint nu vă dăm, dar o floare albastră, un cântec ușor și-un gând curat sunt mai mult ca visele voastre încâlcite și vorbele voastre nebune !

XVI

Împrumutasem unui scriitor însurat o carte de versuri. Primind-o zilele acestea, răscolesc prin ea și dau peste o filă de hârtie. E un bilet scris de mâna soției amicului meu. În adevăr, un bilet dulce, – lista de bucate pe săptămâna din urmă ! Tânăra doamnă își făcuse *menu*-ul pentru fiecare zi din săptămână: supă, ghiveci, sărmăluțe de foi de viță (mai ales), friptură de purcel și prăjituri de cartofi. Simplu, vărtos și berechet !

*

Acest prețios bilet, care contrastează așa de neplăcut cu poeziile de patriarhală melancolie din cartea împrumutată, îmi spune lămurit cât de puțin cunoaștem noi viața intimă a scriitorilor și ce puțină importanță se dă amănuntelor acestei vieți, când e vorba de explicarea activității lor.

Nu mai vorbim de cei vechi. Aceștia încalte au dus cu ei în mormânt toate peripețiile vieții lor furtunoase, pagini frumoase de un romantism pronunțat. Și abia din câte o frântură de scrisoare, din câte o mărturisire timidă a vreunui contemporan de mai putem să reconstituim câte un fapt, ce ne dă cheia la înțelegerea operei lor.

Dar nu știm aproape nimic despre cei în viață. Unul singur a mai pătruns în căsnicia câtorva. A zugrăvit, delicat, cum știe el, interiorul vetrei unor poeți și prozatori. A surprins câteva gesturi caracteristice. Mai multe amănunte de acestea privitoare la viața scriitorilor n-ar fi fără folos pentru înțelegerea mai ușoară a literaturii.

*

Într-alte părți e o adevărată patimă în căutarea datelor. Viața lui Goethe a fost urmărită zi cu zi; despre Schiller se știe tot ce consuma în fiecare săptămână; iar scriitorilor moderni li se cer neînțetate deslușiri despre partea ce o iau la masa vieții.

Citeam de curând ce lipsite de culoare sunt serile scriitorilor berlinezi și ce puțin farmec e în drumurile lor dintr-un restaurant într-altul. Mi se părea că citesc în descrierea acestei vieți întreaga literatură apatică, fără vigoare, a berlinezilor de astăzi.

*

Viața noastră își are relieful ei. Dacă s-ar insista asupra celor ce se petrec în diferite tabere; dacă s-ar ridica puțin colțul perdelei ce acoperă viața noastră de burghezi sau de boemi; dacă s-ar descrie, nu fără antipatie, unghiurile de cafele și de berării unde se plămulesc multe lucruri bune, – s-ar explica o parte cel puțin din caracterul general al frământărilor noastre literare.

XVII

Lucrează și nu despera ! Aceste sunt cuvintele pline de înțeles ale lui Carlyle către cititorii săi. Poate cea mai adâncă filosofie a vieții. Căci muncind, trăiești, și trândăvia te duce la dezastru. Prin muncă te apropii de natură, de adevăr și inactivitatea te îndepărtează de realitate. Preamărind munca, ai rostit cea mai frumoasă rugăciune.

*

Și totuși mulți sunt de altă părere. Ei zic: roagă-te și nu despera ! Înaltă-te spre Cel de Sus și el îți va ajuta. În ceasuri de odihnă, în vremuri de nevoie, cere ajutorul Atotputerniciei nevăzute ! Duhul ceresc se va coborî spre tine, îți va șterge lacrimile, îți va întări sufletul și te va umplea de nădejde... Eu însă prefer, vai, de o mie de ori credința lui Carlyle ! Eu cred în muncă, mai mult ca-n șoaptele cerești. Și o alinare mai dulce nu găsesc ca-n puterea de muncă. Ea singură e zeul puternic, ce te conduce și cu care robești pe cei mai slabi decât tine.

*

Dar iarăși te întorci. Te uiți la cei ce-și petrec zilele muncind. Cum trece o zi după alta, cu aceleași dimineți senine pentru toți și cu aceleași seri doborâtoare. Cum se îngrămădește fructul muncii, bucată cu

bucată !... O casă e munca fiecăruia și orice cărămidă în ea e o zi de viață, o forță îngropată. Și când nu mai ai putere de a pune cărămida pe zidul început, auzi un trosnet, și iată zidurile se clatină în temelie și cad peste tine. Ce-a rămas în urmă ? Pulbere și cenușă, împrăștiată de vânt în cele patru părți ale lumii.

Toate sunt vremelnice. Și dintre multe nevoi ne alegem pe cea mai mică. Dacă viața e o greutate și dacă prin muncă e mai ușoară de suportat, nu poți să-ți alegi decât această cale. Postul, rugăciunea și resemnarea e crezul de viață al celor slabi. Cei tari își pierd viața muncind...

Muncind cu talent, – adaogă Mefisto.

XVIII

S-au împlinit de curând 50 de ani de la moartea unor poeți mari ai Franței. Béranger și Musset au murit în 1857 și acum, după cinci decenii, criticii vin să le facă bilanțul meritelor. Ce au fost în viață și ce sunt după moarte ?

Ce mare a fost Béranger în viață ! Ce frumoase i-au fost triumfurile. Poetul rasei, poetul de temperament, vioi și puternic, era purtat pe brațe. Și la moartea lui o lume plângea la sicriul bogat, lumea oficială cu împăratul în frunte și cu toată oștirea, iar presa întreagă se îmbracă în doliu pentru pierderea geniului națiunii. La moartea lui Musset însă, a blândului și visătorului cântăreț al nopților și al iubirii, abia câțiva tovarăși însoțesc trăsura mortuară și abia câteva ziare spun două trei cuvinte bune.

Dar iată vremea a trecut și-n ziua când se împlinesc cincizeci de ani și operele scriitorilor devin proprietate publică, apar deodată trei ediții din Musset și publicul cere mai multe, căci îl iubește, îl are în suflet, pe când Béranger, marele, popularul Béranger de odinioară, stă prin vrafurile librăriilor, necăutat, necerut, necitit de nimeni.

E acesta singurul caz în istoria poeziei ? Ba nu, el e tipic. Câți poeți sunt oameni și oamenii trec cu vremea. Și toată slava, tot alaiul dispar ca niște visuri frumoase. Cuvintele mari și calde răsună ca pocnetul

trăsnetului, răsună și trezesc mulțimea. Dar trăsnetul trece, urmat de un ecou și-apoi se pierde în văzduh.

Mă gândesc la Alecsandri. Unde-i slava cupei de aur pentru *Ginta latină* ?... Și ce măreț lucește „printre veacuri“ luceafărul lui Eminescu !

Nerecunoscătoarea mulțime ! Când te gândești, ea e în vecinică luptă cu cei ce o conduc. Ea te despoaie de ce ai mai bun ! Se satură de fructul copt al creierilor tăi. Se încântă de melodiile sufletului tău. Și când nu ți-a mai rămas nimic, când tot ce ai gândit și ai simțit s-a făcut una cu mulțimea, ea te lapădă ca pe un burete stors și netrebnic. Un singur popas cunoaște, un singur altar are, în fața căruia se oprește și se închină: altarul vecinicii.

Dar puține sunt icoanele zeilor cari pot fi atârinate în acest altar, ca să fie păzite de furia mulțimii !

XIX

Poporul cere o *Biblie*. Și cărturarii țin sfat cum să-i înlesnească citirea. Un preot bate la ușa creștinilor s-adune mijloacele tiparului și un laic de frunte dă câteva mii pentru tipar, spre liniștea sa și spre odihna celor răposați.

În curând, așadar, pretutindeni în țară veți găsi, poate, *Scriptura* cea sfântă. Din sfaturile înțeleptului Solomon citi-vor bătrânii, și babele vor rosti și mai des afuriseniile lui Vasile cel Sfânt. Fete și flăcăi se vor adăpa la izvorul poeziei fără margini a psalmilor lui David și copiii vor visa poveștile miraculoase din cartea *Facerii* și vor bate din palme, auzind de cântecul îngerilor din noaptea cea luminoasă a nașterii Domnului.

În adevăr, mare carte ! Popoare întregi ea a condus veacuri de-a rândul, ca un far prin bezna necunoscutului. Singura povățuitoare în toate, ea a înfrânat mândria vicelanului și a dat tărie celui slab. Cu vocea-i de sibilă, a îndemnat la viață; cu cele mai frumoase pilde, cu cea mai blândă filosofie a arătat ce e bine.

*
Și totuși, te întrebă cu mirare: de ce această pornire ? Ce rost anumit are revenirea în lumea asta de minuni și de pace, de credință și de adorare, acum, când toate popoarele aleargă cu pas grăbit spre ținte pozitive ? De ce această întoarcere la post și rugăciune, când altul este imperativul categoric al datoriei de astăzi ?

*
Cotiturile ! De n-ar fi și ele în viața omenească ! Cu toții ajungem din când în când la o cotitură în calea noastră, când vedem energia slăbindu-ne și în sufletul obosit simțim un dor de liniște, de întărire. În astfel de epoce, popoarele se impresionează, cer artă, credință multă, poezie. Și ce carte mai potrivită pentru toate, ca *Biblia* ?

*
Să fi ajuns poporul românesc la o astfel de cotitură ?

XX

Ce frumoase sunt logodnele ! De câte ori citești că un prieten sau o prietenă bună ți s-a logodit, ai o tresărire plăcută. Îți trec multe pe dinainte: situații de-ale tale și de-ale altora, lucruri văzute, trăite sau citite și nu vezi în acel moment decât ochi umezi de fericire, numai flori și raze de soare.

*
Și frumoase au fost logodnele totdeauna.

Odinioară, când lumea era mai romantică, tinerii cavaleri medievali se logodeau cu aleasa lor prin jurământ, în fața chipului Madonei din vreun fund de capelă părăsită. Își dedeau în schimb o floare, o șuviță de păr, un inel de preț și se despărteau – el având să plece în crunte războaie și ea rămânând cu dorul în sân, în castelul de-acasă. Zădarnic se perindau pețitorii, feții-frumoși cu penele mari în pălării, căci ea rămânea statornică, până ce logodnicul se întorcea din război. Iar dacă uneori sosea, vestea morții iubitului și vreun prieten, ce-a luptat alături de el, aducea miresei inelul și medalionul, care purta floarea și șuvița de păr ce-i dăruise la plecare, ea îmbrăca haina cernită de jale și intra în mănăstire.

*
E mult de-atunci și obiceiurile în dragoste s-au mai schimbat, dar pornirile idealiste s-au menținut. Fantazia tot mai născocete multe

feluri de logodne. Nu vi s-a întâmplat să vedeți vreodată o tânără pereche, șezând în iarba la vreo umbră de copac, lângă un izvor curat ca dragostea lor ? Din fire de iarbă subțire ei își împletesc inele măiestre, din frunze mari de stejari sau din flori de sânziene își urzesc două cununite. Și jură mai întâi, jură pe seninătatea cerului și a ochilor lor, jură pe căldura întâiei sărutări, apoi își dau inelele și-și încunună fruntea. S-ar putea o logodnă mai trainică ?

*
Și în fond ce este logodna, în orice formă s-ar face ? Este întâiul fulger care anunță furtuna vieții. Sau, dacă voieți, este întâia rază caldă a primăverii, care vestește deșteptarea naturii. Viața abia acum își pornește rostul ei deplin. Căci frumos e zborul liber al rândunelei, dar totuși *cuibul* e ținta ei căutată !

*
Din stolul păsărilor noastre călătoare s-a mai desprins o rândunea. Și ei îi sună rândurile mele.

XXI

Ești un admirator al oratorilor și ascuți cu încântare șuvoiul de cuvinte, imaginile îndrăznețe, înșirate cu măiestrie, și scânteiere de spirit. Pune-i însă pe acești oratori să-și scrie singuri vorbirile lor, să le aștearnă pe hârtie cu aceeași căldură, în aceeași formă retorică, plină, colorată, nuanțată și vei rămâne surprins. Artistul improvizator de adineaori va încremeni cu condeiul în mână. Și tot scriitorul iscusit, tot ziaristul umil și necunoscut trebuie să vie să fixeze pentru tipar cele spuse de orator, făcându-se mijlocitorul între cititor și maestrul cuvântului.

*
Dar să întoarcem fața monedei. Admiri un scriitor. Vezi forma frumoasă a celor ce tipărește, limba bogată și mlădioasă, pe care o întrebuințează cu o ușurință fără pereche, – o îndemănare aceasta, dobândită cu muncă îndelungată. Și totuși ce surprins rămâi în fața sărăciei de idei și de fapte în tot scrisul lui. Vecinic aceeași gamă. Același orizont îngust, pururea înnourat, sau pururea senin. Același cuvinte pe cari le variază în toate chipurile, pentru a rosti cu ele același gând ce-l urmărește.

*
Dacă la orator lipsa de îndemânare la scris e scuzabilă, nu se poate ierta scriitorului lipsa de fond și de variație, căci numai prin calitate de stil și de limbă, nimeni nu săvârșește o operă trainică. Oricâte cuvinte ar vântura, oricâte volume mi-ar îngrămădi un nuvelist sau un romancier, dacă în acele volume mi se repetă vecinic aceleași peisaje, aceleași situații sufletești, aceleași tipuri puține, de care nu poate scăpa, ca de niște duhuri necurate, eu nu mai pot vedea într-însul pe scriitorul de stofă mare. Văd numai pe omul de meserie, pe muncitorul harnic, care însă a simțit, a gândit și a văzut prea puțin, pentru a crea lucruri de seamă.

*
Aici e o vină mare a multora din cei de azi. Prea puțină cultură și prea puțină viață trăită. Și subiectele de romane, nuvele și alte genuri literare nu se coboară din cer pe aripile fantaziei, ele trebuie scoase dintr-o minte îmbogățită și din largul vieții.

XXII

Revistele, și cu ele cei ce le conduc, au pururea un tovarăș necăutat: pe anonimul simpatic. E un glas din public acesta, ce te urmărește ca o umbră, ici nemulțumit și dojenitor ca o mătușe cicălitoare, colo entuziast și sentimental ca un copil visător. Vorba ce-ți trimite e un amestec de sfătoșenie și de sinceritate, sau o timidă încercare de intriga, un atac deghizat.

*
Nimic mai atrăgător ca scrisorile anonime. Pentru că cei ce-ți scriu nu sunt în definitiv decât niște cititori atenți ai tăi, cari te consideră sau te urăsc, cari caută să-ți scruteze părerile, să te îndemne la rău, sau la bine. Partea simpatică e că toți aceștia trăiesc sufletește cu tine, gândurile tale îi preocupă, îi atrag sau îi revoltă. Și ce ideal poate urmări un scriitor decât acela de a fi gândul tuturor ?

*
Acești anonimi încep să te intereseze îndată ce vezi că scrisul lor poartă o figură originală, că dojana ce ți-o dau e frumos formulată și cursa ce ți-o întind e inteligent concepută, iar aplauzele ce-ți trimit trec peste cadrul aprobărilor banale. În acest caz ei seamănă cu cochetele măscuțe din bal, care știu să te prindă în mreje cu vorbe prefăcute, cu

gesturile libere, cu poza cu atât mai îndrăzneală, cu cât mai acoperită e fața.

*
Dar masca e totul. E farmecul necunoscutului care învăluiește pe anonim într-o lumină romantică. Ești dipus să exagerezi, să presupui că sub falsele inițiale și sub abracadabranțele iscălituri se ascund minți alese și suflete frumoase. Ia însă cochetei din bal masca de pe față și decepția urmează adeseori. Află numele celui necunoscut și orice iluzie e pierdută. De-aci poate: *nomina sunt odiosa*.

*
Căci o floare firavă e anonimul: răsare și moare în umbră. Lumina zilei l-ar orbi și vârtejul vieții publice l-ar îngropa.

XXIII

Din depărtare ne vine vestea morții unui compatriot. Ziarele ne spun și prea puțini o știu că răposatul, în străinătate, era o ilustrație. A scris și a gândit pentru știință și pentru omenire. Și-a petrecut viața cea tânără în laboratorii și în urmărirea problemelor încurcatului suflet omenesc. Și s-a oprit la calea jumătate.

*
Moartea tânărului savant ne doare, desigur. Dar numai în măsura în care ne-ar impresiona timpuria încetare din viață a oricărui învățat străin. Căci între noi și dânsul s-a stabilit același raport de stimă, pe care-l avem cu orice muncitor pentru bine și adevăr. El nu mai era al nostru, ci al tuturor; nu mai simțea cu noi, ci cu noul său mediu; ne cunoștea din ce în ce mai palid și gândul lui îmbrățișa terene tot mai îndepărtate de viața de-acasă. Cetățean al științei reci, obiective, al științei fără patrie și fără naționalitate, chiar de ajungea o glorie, a cui era să fie ? A Franței, a universului și mai puțin a noastră !

*
Ne gândim acum și la cei cari pășesc pe urmele aceluiași savant, — la înstrăinații noștri compatrioți. Ce mare e numărul celor răzlețiți ! Artiști, scriitori și scriitoare, grăitori în limba altor neamuri, ce departe sunt ei de sufletul nostru. Cum s-au smuls din mijlocul nostru și s-au pierdut în mulțime; alte doruri, alte idealuri îi mână; sau viața cea rece cu

interesele ei îi țintuiește locul pe undeva, fără dorinți și fără ideal, – valuri pierdute în marea omenirii !

Și zadarnic i-am rechema, căci nu ne-ar mai înțelege. Durerile noastre nu-i mai dor, bucuriile noastre nu-i mai încălzesc, cântecele noastre nu-i mai fac să tresară și farmecul limbei nu-l mai simt de mult. Pentru ei arta și gândirea nu vor să aibă hotare, nici neam și nici pământ din care să-și soarbă și să-și primenească puterile.

Rătăcire. Și vezi răsplata acestei rătăciri ? Ei mor și nu e popor care să-i plângă, nu e țară care să le jelească la căpătâi.

XXIV

Multe se pot înțelege din fenomenele mișcării literare, dar totuși te pun pe gânduri câteva paradoxe. Vezi scriitori pesimiști, în ultimul grad, sau visători de cei mai exagerați, și în viața lor zilnică sunt cei mai practici burghezi și gospodari. Vezi umoriști de o veselie nebună și afli că, retrași în culisele vieții, ei se stâng de plâns. Stai față în față cu dușmani violenți, care atacă cu cel mai neascuns cinism și auzi că tot ei sunt sensibili ca o mimoză și sufăr greu sub cea mai ușoară lovitură a altuia. Ce-o să fie ? Sunt cazuri de dedublare, sau e sufletul acestor scriitori atât de complex ?

Experiența ne învață uneori că nici una nici alta. Cele mai multe cazuri *nu* sunt taine sau capricii sufletești. Unii plâng în versuri pentru ca așa vor ei și așa cred că e bine. Alții își fac din răs o meserie, pentru că e o lume care le cere să rădă. Și iarăși alții scot la târg icoanele străbune pentru că e o altă lume, care se închină la strămoși. Știm chiar mai mult. Știm că se fabrică piese imorale nu fiindcă autorul e certat cu morala, ci pentru că publicul cere să fie amăgit...

Deosebirea e foarte mare. Una e când scrii într-un fel, răspunzând la porunca firească a sufletului tău, și alta când interesul mulțimii te conduce. În acest caz încetezi a mai fi tu însuși și te cobori la rolul mercenarului, care își pune puterile toate în serviciul unui scop îndepărtat de convingerea lui.

Și sunt atâția mercenari în jurul nostru. Atâția inși se mlădie prin puterea interesului ! Iar tu, scriitor sincer, tu, credincios interpret al sufletului tău, te simți tot mai străin între dânșii.

XXV

Știti că acum și *culisele* își au rolul lor ?

Avem grupări și fracțiuni. Avem scriitori la putere – deși nu sunt în putere – și scriitori în opoziție. Avem taciști și cantacuziniști, ocultiști și tineri generoși cu coada ochiului la viitorul budget. De ce n-am avea și culise literare ?

În public, firește, nu pătrund decât ecourile palide ale vieții din culise. Cititorul stă adeseori mirat și caută zadarnic cheia la vecinicile schimbări. Dintr-o frază cu două înțelesuri, din tonul violent sau suspect de răutăcios, din schimbarea bruscă de atitudini, el nu poate decât să bănuiască ceva. În lipsă de informațiuni sigure, bănuiala duce la exagerări și iată cum se întâmplă de se pun în circulație cele mai incoerente vești despre viața din culise.

Câteva deslușiri ne vor scuti, poate, de viitoare exagerări. Afle cititorul că literatura nu este totdeauna o îndeletnicire pur ideală. Chiar și cei cunoscuți ca zei imaculați – și toți aceia, cărora noi le-am aprins puțină tămâie, se socot zei – sunt prea puțini idealști. De timpuriu ei văd în literatură înainte de toate o luptă sfântă pentru ciolan. Pentru un blid de linte ei fac adeseori un omor literar, sau un atentat cel puțin. Interesul comercial primează pe celelalte.

Ambiția și intoleranța vin pe planul al doilea. De emulare nici nu mai vorbim. Ar mai fi poate un alt element, care încurcă itele – sexul slab – dar până acum nu s-a ivit un caz îngrijorător. Dar mai femei ca mulți dintre scriitorii noștri cine voiți să fie ? Să poftiți odată la o întrunire de-a lor. Să vedeți câte guri ciorovăitoare. Câte ponoase și chicotiri, ca la un taifas de vecine bătrâne. Prin colțuri de localuri publice capetele se adună, șoaptele pornesc, mâinile se ridică amenințătoare, sau, la câte o veste bună, auzi hohote de răs. Vorbe și gânduri de clacă.

*
La ocazii de aceste, întrebările de rigoare sunt: „ce-a zis Stan“ și „ce face Bran“? Îți adulmeacă urmele ca niște copoi. Se trag sfori, se chibzuiesc lovituri și se lansează „mici infamii“. Aceste *pasiuni mărunte* dau mișcării din culise o culoare mai intensă și provoacă furtuni... într-un pahar cu apă.

*
Pasiunile vulgare, – acesta este cuvântul potrivit. Ele stăpânesc aproape toată viața de culise, cu goana după hrană și cu clevertirile băbești. – Și voi, cari credeți că cine știe ce prăpăstii principiare ne despart și ne învrăjmășesc, – cum vă înșelați de amar!

XXVI

Reclama e sufletul comerțului, dar în literatură e cărja cerșetorului. Și astăzi se face multă reclamă și se cerșește mult în literatură. Din sufletele cele visătoare și modeste, din entuziaștii eminesciani cari se mulțumeau să-și cânte versul într-un colț tănuț al firei, ascultați numai de stele și văzuți numai de doi ochi dragi, – iată-ne în târg, cu toba cea mare. Și chemăm publicul să vie, să vie să ne miluiască, să vie și să cumpere bun și ieftin, căci avem de toate: idei naționale și internaționale, versuri bune și șchioape, povestiri pentru țărani și pentru boieri, și drame... șoviniste.

*
Acum, adevărat, publicul e ca un copil bolnav, căruia trebuie să-i dai cu de-a sila leacul, ca să-l tămăduiești; să-l tragi de surtuc ca să-i arăți o frumusețe. Dar să-l iai așa de cu zorul, să-l chemi cu mijloace violente, să-ți atârni mutra deasupra barăcii și să pui pe un limbut să strige că: aici cel mai tare om din lume, aici e cea mai bună limonadă... asta nu mai e îndemn spre bine. Și nu mai e literatură – e industrie!

*
Aș înțelege acest neastâmpăr dacă ar porni dintr-o simplă vanitate. Orice artist ascunde în sine dorul de a fi cunoscut. Și orice gânditor ar vrea ca ideile lui să circule și ca opera lui să nu rămână literă moartă. Dar vezi că îndemnul de azi e de ordin mult mai pozitiv. Scriitorii noștri sunt mai moderni. Ei își cântăresc cuvântul cu monede sunătoare. Și nu după glorie aleargă ei în zgomot de bălci, în escortă de trâmbițași reclamagii, ci după obolul cititorului.

*
Și rezultatul? Se vor înmulți și cei ce scriu, și cei ce laudă, iar operele le vor străbate. Prin oraș și la țară, prin toate colțurile vei găsi cărți de tot felul, bune și rele. Se vor amăgi prea mulți, văzând că prea e mică valoarea cărții față de zvonul ieșit. Iar din vânzare scriitorii își vor întocmi un trai mai bun. Frumoasele succese – dar ce câștigă literatura? Literatura câștigă o pleiadă de industriași ai condeiului. Nivelul ei însă nu se ridică, pentru că reclama poate face multe minuni, dar numai una nu: să înlocuiască talentul, sau să-l mărească.

XXVII

Ni se aduce învinuirea că prea ne dușmănim. Într-o scrisoare particulară spiritualul doctor Urechia propunea ca proverbul românesc „se ceartă ca câinii“ să se schimbe de aci înainte în „se ceartă ca literații“.

Învinuirea însă nu e tocmai dreaptă. Nu dușmăniile sunt păcatul nostru. Acele sunt numai semnele primăverii. Sunt sucucul neliniștit în sângele aprins. Sunt mustul clocotitor, care promite un vin puternic. Procesul firesc al oricărei mișcări.

Vina este însă în forma dușmăniilor și în mijloacele întrebuintate pentru susținerea lor.

*
Căci e o artă să fii dușmanul cuiva. Sunt și aici gesturi frumoase de făcut. Sunt și aici condiții de împlinit și margini de observat. Poate mai multe chiar decât în alte acțiuni. Hotărâtoare sunt pururea educația, inteligența și temperamentul. Deosebiriile între aceste trei fiind mari, nu e mirare ci și dușmăniile variază așa de mult, de la om la om.

*
Un cod al perfectului adversar, cu linii fixe de conduită, firește, nu poate exista. În genere, unui adversar i se iartă toate, afară de o singură vină: de a fi vulgar. I se iartă, poate, că, lipsit de cultură, nu știe să lovească cu efect simțit și nici să se apere. I se iartă că, lipsit de inteligență, nu știe să aleagă momentul psihologic când poate lovi și distruge. Și lipsa de abilități artistice se poate ierta – lipsa de finețe a spiritului. Dar să fii vulgar e deplorabil!

*
Și aici e răul: în dușmăniile literare a intrat nota vulgară, cu coloanele de trivialități, cu vorbele injurioase, cu frământările sufletelor de rând. În locul spiritului, noroiul se lăfăiește în unele părți. În locul hazardului ademenitor, îngăimări ordinare. Poetul criticat zbiară pe stradă, cu glas de randaș, după adversarul său. Pictorul, supărat pe o recenzie, strecoară într-un plic un cuvânt infam și-l trimite criticului. Umoristul se face bufon murdar.

Mă rog: pe ce maidane murdare cresc florile din care se inspiră aceste gingașe suflete de artiști ?

*
Insuficiențe. Oameni cari nu știu să iubească și nu știu să urască. Cari nu pot să rămână prieteni, și ca dușmani nu știu ce-i demnitătea. „Tăria urii și a iubirii“, de care ne vorbește poetul, nu e dată orișicui.

XXVIII

Moarte polemicelor, căci dimpotrivă, murim noi !

Ai un adversar. Îi urmărești gândul, îi cântărești cuvintele. Vii în conflict de convingeri. Exprimi convingerea ta cu toată lealitatea și bine înarmat pentru dovedirea fiecărui cuvânt, pentru dezvoltarea fiecărei idei. Deodată însă, în loc de răspuns, auzi un glas:

— De nu încetezi, te omoară !

Ba bine că n-oi înceta. Moară polemicile, moară convingerile, moară adevărul – căci sunt lucruri neînsemnate – dar eu, de ce să mor eu ? – se-ntreabă polemistul.

*
Și iată altul. L-ai cunoscut din școală și ți-a fost pururea aproape. Om bun, de nu atinge viața unui fluture. Blajin și sentimental, tăcut și demn. Polemica n-o cunoaște decât în ora târzie a nopții, când localul (nu cel de redacție) e deșert de ascultători. Când îl vezi pe lângă tine, te socoți propteaua pe care el își razimă toată greutatea lui și te simți mulțumit de asta.

Dar pleacă. Vântul ți-l ia, căci nu știi cine altul ți l-a putut lua. Și-l vezi deodată furios, ca furtuna din senin. El țipă și cuvântul lui n-are cumpăt. El blestemă și blestemul lui n-are șir. Ieșirea lui surprinde mai întâi, apoi te dezgustă.

Poți să-i răspunzi ? Poți răspunde la vorbe cari te dezgustă ?

*
Iar colo al treilea. Un om fericit. Când e cu tine, ești bun, ești tare și altul nu-i afară de tine și toți ceilalți sunt pigmei, pe cari îi acoperă cu hohot și glume. Când îl gonești cu o vorbă, cu un gest, cel mic de adineaori îți ia locul și tu ești pigmeul. El se ridică așa de sus și e atât de împăcat cu conștiința sa.

Mai poți să-l cobori de la acea înălțime ? Poți să schimbi culorile firești ale cameleonului ?

*
Dar clovnului ce să-i faci ? El scoate limba și dă din mâini. În jurul lui câteva rude de cafea și de berărie. Îl mângâie și scuipe să nu-l deoache și râd de glumele lui. Pentru o bere se dă peste cap, te vinde, te insultă.

Au clovnii dreptul la răspuns, la polemici ?

*
Aș ! Moarte polemicelor *ăstora*, căci, de nu, murim noi. Murim, căci ne coborâm adânc, tot mai adânc în noroi. Vremea cea scumpă și viața cea frumoasă le ucidem cu lucruri sterpe. Și epoca noastră rămâne de pomina celor ce vor veni în urmă să ne măsoare.

XXIX

Ce chipuri urâte de luptători întâlnești uneori ! Pe unii îi vezi cu sufletul vecinic frământat, cu gura plină de cuvinte de groază și într-o poză disperată, ca bieteles mame, când, plecate peste coșciugul copilului, își smulg părul și-și sfășie obrazul. Și pare că ar voi să zică: „Blestem vouă, blestem lumii întregi, care nu plânge de durerea mea !...“ Erou plângător, ce tristă figură ești tu !

*
Și iată pe altul, intrând în arenă cu pasul semeț, cu sabia în vânt și umplând văzduhul de strigătul războinic. Dar abia se ivește adversarul, semețul protestează, spunând că nimeni n-are dreptul să-l oprească în marșu-i triumfal. La cea dintâi zgârietură, el invocă sprijinul legii și mila de-aproapelui, zbiară, urlă împotriva falsei întocmiri sociale, pentru că acordă tuturor glas și gândire... O, biet erou ce fugi de dreapta încrucișare a spedelor spiritului, ce jalnic ești tu !

*
Dar cei de sub pulpana hainei mai marilor zilei ? Dar cei cu sforile în ascuns ? Sau cei ce se laudă cu forța brutală, care poate înăbuși tăria de spirit ? Nu-i leagă pe toți aceeași lașitate ? Și poate fi o armă mai tristă în lupta dintre doi bărbați, ca lașitatea ?

*
Vai, – poate ! Și numele ei e *prostia*. Nu este o armă mai teribilă ca prostia. Ranele ei nu sunt mortale, dar sunt adânci și desfigurează. Un prost luptător e ca un monstru ce te surprinde. Nimereste întâmplător, ca orbul iresponsabil, și toți cei deopotrivă cu dânsul socot că a nimerit bine. Ferește-mă, Doamne, de proști, că de ceilalți mă voi păzi eu !...

*
Urâte chipuri de luptători întâlnești uneori !

XXX

Deschidem o carte nouă și citim acolo:
„Cartea aceasta închide în paginile ei dușmănia mea și prietenia mea întreagă. Și mai curând voi renunța la prietenie, ca la dușmănie. Pe aceasta din urmă o binecuvânteț din toată inima, căci fără ea lumea ar fi săracă și ar fi lipsită de răzvrătirea prin care spiritul adevărat se oțelește...”

*
„Prin răzvrătire spiritul adevărat se oțelește...” Grele cuvinte ! Vezi din ele, de departe, răzvrătitorul principu al personalității. Fără să vrem întreaga dezvoltare modernă se așează pe aceasta. Ciocniri continue și rivalități fără număr. Cel ce nu se ridică singur și nu are braț destul de puternic să biruiască, rămâne trântit la o parte. Prietenia nu-ți ajută de ești slab și, numai singur fiind, poți să-ți măsoari puterea.

*
Prietenia și dușmănia, sau iubirea și ura, au fost pururea alături. În viață și în artă le găsești la fiecare pas împreună. Ele sunt capul lui Ianus cu două fețe, cu una spre răsărit și alta spre apus. Sunt două izvoare din care omenirea se adapă deopotrivă, sorbind putere din amândouă. Decât – un izvor îi dă o blândă pornire și o poartă, visătoare, pe câmpul de flori și de rouă, și celălalt îi sădește în piept fiorul vieții reale și îndemnul de luptă.

*
Ne gândim la literatură, la tot ce e liric, ușor, dulceag, la tot ce e iubire senină, prietenie devotată. Ce gamă monotonă ! Și în schimb, marea patimei, lovită de viforul ispitelor, câtă mișcare epică și câtă viață !

Da, are dreptate: ce săracă ar fi lumea fără dușmănie.

XXXI

Un prieten, care s-a depărtat de noi cu supărare, ne scrie acum: „Iată-mă revenit. Al vostru sunt din nou. Am senzația că sunt amanta necredincioasă, care după o lungă rătăcire prin brațe streine se întoarce la primul ei amor...”

*
Amantă necredincioasă ! Asemănarea nu e rea. Căci e ceva feminin în această nestatornicie a prieteniiilor literare și încă feminin în înțelesul rău al cuvântului: ceva din femeia modernă, stăpânită de patima momentului. Capricii, cochetărie și nervi dezvlăguiți.

*
Asemănarea o putem duce și mai departe. Această femeie își târăște în noroi tot ce are mai sfânt. Și ce poate fi mai sfânt ca iubirea ?

Dar... să nu osândim, ca să nu fim osândiți. Statormicia în afecțiune și stăruința cu încăpățănare către aceeași țintă sunt îndeletniciri burgheze. Artistul, dacă azi e în noroi, mâine își ridică privirea spre zarea albastră și aleargă pe câmp după un fluture.

*
Când judecăm, deci, prieteniiile literare, nu vom fi sentimentali. Vina – vorba poetului bătrân – e a sexului. De ce să cerem să fie altfel aceia, cari prin chiar firea lor nu pot fi decât slabi și mlădioși ? Artistul și-a creat anumite prerogative. El socoate cuvântul „artă” un fel de haină magică, în care înfășurându-se, e la adăpost de orice învinuire. E liber să judece strâmb unde burghezul judecă drept, e liber să fie tulbure unde burghezul e limpede ca lumina zilei. Și tu trebuie să-l tolerezi, cum ai tolera un copil rău și răsfățat, fără să te superi.

*
„Artă, numele tău e femeie”, a zis cineva. Și totuși ar fi bine să fim mai bărbați, mai tari, mai dintr-o bucată. Căci o lege elementară ne spune că ce e mai tare e și mai durabil.

Cine-l ridică pe scriitor ? Împrejurările norocoase ? Simpatia și zgomotul criticilor ? Reclama ? – De-ar fi să răspunzi cumsecade, ai zice: nici una, nici alta ! Se ridică el însuși și toate celelalte – critici cu focuri de artificii, trăboi cu surle și tobe – nu sunt decât proptele temporare, ce se înfig lângă pomii plăpânzi ca să crească, lângă vița de vie, ca să se ridice și să producă rod. De n-ai însă puterea de-a te înălța singur, zădarnic se vor împlânta zeci de proptele în jurul tău, căci n-ai să te avânți spre zările senine.

*

Mijlocul sigur de înălțare e adversarul. El e piatra de încercare a puterii tale. Izbește-te cu tărie de ea și, de rezști, e semn de biruință, iar de te frângi ți-ai luat răsplata meritată. Viața e a celui mai tare. Dar e și a celui mai rău și a celui mai viclean, căci nu în zadar viclenia și răutatea își aveau zeitățile lor în antichitate.

*

Deci nu prieteni – adversari îți trebuie, de vrei să străbați. Prietenii ce-ți dau ei în schimbul iubirii tale ? Și chiar cu iubirea lor tu ce ai face ? Iubirea e pentru suflete slabe. Dar ura vrăjmașului îți dă vieții rost și îndemn, îți dă tărie, ai clipe de mângâiere supremă. Căci poate fi o mângâiere mai mare ca a celui ce-nfrână furia valurilor și-și duce barca cu nepăsare spre ținta voită ?

*

De vrei să ai noroc, mai vezi de ceva: adversarii tăi să fie mulți. „Și proști“ zice bunul Lăpușneanu. Cei mulți vor zbiera și vor cere răstignirea ta și numele tău va trece de la gură la gură și figura ta va crește ca umbra unui brad uriaș într-o noapte cu lună. Cei proști te vor lovi unde ești mai tare și lovitura lor va fi ca o minge elastică, izbită de un părete.

*

Cititorule, când vezi un om înălțat, feliicită-l pentru greșelile dușmanilor lui.

Unui scriitor i s-a făcut o nedreptate.

După ani îndelungați de activitate, după recunoașterea unanimă a criticei, după cuvinte măgulitoare din partea publicului, trebuia să urmeze un vot de încredere și un semn de atenție din partea unei instituțiuni culturale. Dar votul s-a dat împotriva lui, împotriva lui și a literaturii, căci întreaga noastră literatură de astăzi a fost umilită prin nedreptățirea acestui scriitor.

*

De la darea aceluși vot au trecut două săptămâni. Ziare și reviste au apărut de atunci cu duimul. Și nimeni n-a găsit de cuviință să se solidarizeze cu noi pentru apărarea prestigiului literaturii contimporane. Toți gravii directori de reviste, toți cronicarii flecăreți și-au impus tăcere, ca în fața oricărui fapt divers. În pântecoasele numere ale revistelor s-a vorbit de toate, numai de soarta celui mai subtil nuvelist nu s-a făcut pomenire.

*

Adevărat, sunt anumite chestiuni, a căror discuțiune ar provoca supărări printre colegi. Fiecare revistă își are talentele sale și fiecare talent aspirațiunile proprii. Când aceste aspirații se întâlnesc cu ale celui nedreptățit era greu să-i iei apărarea, fără a jicni pe alții. Căci patruzeci de autori râvneau la aceeași distincție și patruzeci de autori aveau modestia de a se socoti la rândul lor și ei trecuți cu vederea. „De ce el și nu noi ?“ – se întreabă în cor cei patruzeci și se bucură, vădit.

*

Scumpă solidaritate ! Mai ușor te vom găsi în mijlocul unei cete barbare de răzvâriți, mai ușor într-o tavernă obscură de amețiți, decât pe plaiurile frumoase și întinse ale gândului și ale simțirii !

*

Mă rog, cine a fost naivul acela de poet, care zicea: uniți să fim în cuget și simțiri ?

Câți știi sau cercetează: căror împrejurări se datoresc viețile mai bune . Câți caută să cunoască acea feliicită îmbinare de întâmplări, cari

fac norocul unui om ajuns ? De obicei trecutul se uită. Nimic din ce a fost urât și greu nu mai tulbură lumina și seninătatea prezentului. Ca un învingător se plimbă fericitul prin mulțime și în toate ale sale se simte un gest de sfidare: imitați-mă, dacă puteți.

Dar, iată, vine cineva și ridică perdeaua de peste visul urât al trecutului. Iată-l pe biruitorul nostru de astăzi în toate ipostazele lui. Ce ușoară și în același timp ce grea biruință ! Căci nu este o biruință mai grea ca cea dobândită prin miluire. Și cine nu l-a miluit pe dânsul ? Ici un prieten, colo un moșneag binevoitor, dincolo o mână princiară. Câți nu pun umărul, ca să salveze un suflet plâpând, să-l smulgă din valurile furioase ale vieții !

Amintirea unui astfel de trecut e urâtă. Și biruitorul găsește un mijloc de a o goni. Cu necaz se năpustește asupra celor ce l-au pus în picioare și i-au deschis ochii. Pe moșneagul, ce i-a dat un nume, îl insultă. Pe prietenul, ce l-a dus în lume și i-a arătat că viața trebuie să aibă mai largi orizonturi, l-a batjocorit. Scumpă floare a recunoștinței, cum dispare dintre alte flori și nu mai rămâi decât un obiect de cercetare pentru omul de știință !

Iată, de pildă, viața scriitorilor. Aici e lumea sentimentelor. Și calculele reci și îngâmfarea de negustor și prostia de parvenit ar trebui să lipsească. E ceva comun care ne leagă și ne face mai oameni ca pe alții: simțirea. Și prin ea ar trebui să cunoaștem mai bine ce este grațitudinea. Nu cea de creștini, căci grațitudinea creștinească atinge margini absurde prin altruismul ce-ți cere. Este însă o grațitudine egală cu demnitatea, cu partea ei de poezie și de frumos, care-ți impune să nu uiți împrejurările și oamenii ce ți-au dat ființă. E ca și când ai zice, să nu uiți ochii ce ți-au luminat întâiași dată sufletul, să nu uiți buzele ce te-au sărutat odată.

Ce lipsite de poezie mai sunt și faptele scriitorilor noștri !

Povestea jalnică cine n-o cunoaște ?

Cerșetorul orb și olog străbate străzile, cântând cu voce slabă. Tot scutul, toată lumina nevăzută a milogului – toiag al neputinței lui – este un băiat dezamățat. Și când, cu acest tovarăș de drum și de cerșire, se oprește la câte un colț de stradă, orbul pornește a cânta, răgușit și duios și spune trecătorilor despre visu-i de mărire și despre ale vieții amăgiri. Sunt mulți creștini și mare e încă iubirea de jertfă. Trecătorii îl miluiesc și el își cată apoi de drum, târându-și piciorul.

De ce improspătăm povestea banală ?

Pentru că ne gândim la bieții noștri cântăreți, cu harfe zdrobite. Trece întâiul avânt al tinereții, trec și se uită întâiele aplauze; se usucă întâiele flori aruncate din balcon și vocea se închide, iar pe aripa fantaziei se așează plumb. Tot mai greu curg notele, atât de sprintene odinioară. Și cu glasu-i stins, cu mândria frântă, se coboară mai jos, mai jos. E vorba de început numai, căci o dată mâna întinsă, ea se deprinde cu milă.

Și cine-i copilul dezamățat ce-l conduce ?

Își au și milogii impresarul lor, care îi poartă în lume și-i arată. E un fiu necunoscut al mulțimii de stradă, un rătăcit alipit întâmplător de cel ce cerșește. Și alipirea lor e atât de mare, încât orbul îl crede duhul lui cel bun, omul trimis de Sus, ca să-i fie tovarăș. Sărmanul orb ! El nu vede că strengarul – lui îi datorește viața – o floare murdară crescută pe ruina lui. El nu știe că acel tovarăș se folosește de orbia lui, pentru a-și face toate giumbușurile. El nu simte, când acela-l despoaie de gologanul cerșit și când își bate joc de miloșii ce-l lasă să trăiască.

Ce grozav, să ai viața încătușată și să urmezi, inconștient, povața unor neisprăviți ! Să nu-ți poți dibui căile cu lumina ochilor tăi și să te supui – ca un somnambul – la porunca unuia din grămada de rând ! Câți scriitori de aceștia nu avem !

Cum, cum nu, „morala în artă“ iarăși a ajuns o problemă de actualitate la noi. Revistele, puzderia de reviste întregă, scormonesc prin scrisul și sufletul autorilor de azi, rezumă cărți citite sau cursuri auzite la facultate, aduc de mărturie pe toți învățații de la Aristotel până la Wundt, pentru a stabili dacă... „Moș Naie“ și cu „Moș Pascali“ din cutare nuvelă sunt imorali sau nu.

În fața acestei discuții aprinse, al cărei scop, între altele, este acela de a dovedi existența criticii științifice române, și... a lipsei de originalitate în judecarea și tălmăcirea producției noastre literare, face o impresie și mai ciudată crezul estetic, de o nemuritoare simplitate a unei reviste din Capitală. Stegarul acestei reviste reduce toată știința sa la următoarea formulă de pedagogie literară și estetică:

— Fii cuminte !

Nu este articol sau informație în care „cumințenia“, această blândă însușire omenească, să nu fie arătată ca un merit. Cutare poezie sau nuvelă e „cuminte“ scrisă. Curentul nostru de astăzi trebuie să fie un curent „cuminte“ (un singur cuvânt).

Ce înseamnă acest „cuminte“ vom ști numai dacă ne vom aminti cuvintele bunicii către nepotelul răsfățat, ștrengar și gălăgios, sau amenințarea dulce rostită de *Ea*, în momentul când *El* se apropie cu o prea furtunoasă insistență și când lipsa de cumințenie ar primejdi în adevăr... morala în artă.

Vorbind însă mai pe înțeles, cumințenia în literatură înseamnă *perdea, surdina*. Nu vrei să văd adevărul decât sub forma învălătită, care ascunde toate plăcerile și turpitudinile vieții ! Nu vrei să asculti acordurile pline: cântați-mi în falset, dacă voiți să nu-mi pun bumbac în urechi ! Cam la asta s-ar reduce apelul criticului nostru de a fi cuminte. Ba poate la ceva mai mult: criticul ar mai voi ca scriitorii lui să fie *morali* înainte de toate. Dimineța să se scoale la timp; să zică frumusețea rugăciunea *Înger, îngerul meu...*, apoi să scrie, dacă se poate cu amândouă mâinile deodată; la masă să fie modești și cuviincioși și să nu facă abuz de nimic ce aparține acestei vieți trecătoare, dată nouă s-o trăim pentru binele de-apropelui și al națiunii...

Și ce curioasă coincidență.

Pe când la noi unii își trudes capul cu sintezele și analizele etice și estetice ale cugetătorilor mari, iar un fariseu face pe polițistul de moravuri și controlează câte ghiveciuri și câte beri delicioase consumă artistul pe zi și dacă a fost cuminte când a vorbit cu *Ea* în boschetul de la Șosea, în țările apusene își face intrarea zgomotoasă în literatură, după o lungă anatema și ispășire, Oscar Wilde, cel mai puțin cuminte dintre scriitorii moderni. Împreună cu el străbate tot mai mult teoria lui asupra moralei în artă:

„Nu exista cărți sau opere de artă morale sau imorale, ci cărți sau opere de artă bine sau rău alcătuite“.

Criticii noștri să-și însemne bine acest adevăr limpede, pentru că în adevăr nu există scriitori morali sau imorali, ci scriitori buni sau răi, cu sau fără talent. Justă este critica numai când se conduce numai din acest punct de vedere și consideră drept morală orice lucrare de talent.

Firește că această concepție a moralității n-o să convină partizanilor „cumințeniei“, deoarece „cuminte“ înseamnă tocmai lipsa de culoare, mediocritatea, sârbezimea, deci moralitatea ca talent, forță și artă.

Tânărul meu camarad își citește pentru întâia oară numele în revistă. În ochii lui o strălucire de fericire imensă. Și un șir de zile în urmă el nu face decât să-și recitească aceleași strofe nevinovate, cu aceeași bucurie de părinte sufletesc. Seara, el se oprește la fiecare chioșc să vadă afișul, cu literele cele mari, cari îl pun în rândul atâtor nume cunoscute. Slova tipărită pare că s-ar contura altfel ca manuscriptul, pare a avea mai multă viață și mai mult înțeles. Și tânărul meu camarad se simte deodată ca robul ieșit din întuneric în câmpul larg, scaldat de lumină.

Ce extaz, ce beție dulce în primul debut !

*

O dată, de două ori încă și ochiul se obișnuiește. Inima nu-i mai bate așa de nebună, când își citește poeziile tipărite și când își vede numele pe sutele de afișuri. Mâna nu-i mai tremură când bate la ușa redacției. Vorba lui nu mai e sfioasă și distrată în fața celorlalți scriitori. El a făcut tranziția. Se simte că e cineva.

Ce fericit moment, când te simți că ești cineva.

*

Dar – ciudat. Tânărul meu camarad s-a cam pripit cu acest moment. Încrederea lui este numai efectul unei autosugestiuni. Căci vorba tipărită este oglinda falsă și amăgitoare, care-și mărește importanța tuturor acelor biete secrețiuni rimate ale unui creier îngust. Rimele alea, vai, sunt condamnate să rămână moarte în colțul de revistă, unde tipograful le-a așezat așa de frumos.

Nu căuta însă să-l convingi despre asta, căci e zadarnic și târziu. De acum el se crede primit în sfatul zeilor. Mândria i-a crescut cu fiecare șir tipărit.

*

Și iată cum s-a sporit iarăși cu unul numărul celor beți de ei înșiși. Ce mare e între noi numărul celor beți de ei înșiși ! Oamenii mulțumiți și mândri când îi aplaudă o mică galerie, ei sunt inconștiența personificată. Și totuși li se pare că în cărucia lor e răspunderea și meritul unei întregi prefaceri, că toată soarta neamului atârână de vârful peniței lor providențiale. *Heu, felix ignorantia !*

*

Dar... așa e lumea-mpărțită. În greutăți și măsurători. În cei ce produc și cei ce aleg. Vine făcătorul dreptății și proclamă osânda. Camarade, te ține acum dacă poți ! O vorbă limpede la locul ei, o rază intensă de adevăr, te izbește ca o săgeată. Și cazi, pasăre buimacă și încrezută ce ești, cazi mototol în praful de unde ai îndrăznit să te ridici.

*

Și când mă gândesc că eu sunt de vină la toată tragedia ta banală, la a ta și a altora, am un moment de muștrare. Nu pentru căderea ta însă, ci pentru că nu meritai iluzia înălțării de o clipă ce ți-am dat.

XXXVIII

Ce-a pățit prietenul nostru de stă bosumflat, ca vrabia în par în vreme de iarnă ? Ce-l doare de-și stoarce fața, încleștează pumnul și scrâșnește din dinți când ne vede ? Cu gândul senin, cu sufletul împăcat, noi trecem înainte, nedumeriți de păsurile lui, și-l lăsăm pradă frământărilor.

*

A doua zi ni se spune că scrisul nostru l-a durut. Ce anume ? Unde am vorbit de dânsul ? Cari sunt cuvintele ce i-au zdrobit prietenia, cum zdrobește grindina o floare ? Căutăm prin paginile noastre de ieri, de-o

lună, de un an și mai înainte – și nu găsim nicăieri numele lui pe lista proscrisilor noștri. Scrutăm prin mintea noastră și nu găsim nici umbra unui gând potrivnic. Ei, ce poate fi, Doamne ?

*

Stați. Am ghicit. Colo, într-un colț de coloană, stau două rânduri îndrăcite, ca două lacrimi ivite în ochi după un râs sănătos. Cui sună ele. Nimănui sau tuturor. Sunt un gând aruncat în vânt, o săgeată trimisă pe nimerite, o aluzie fără țintă pozitivă. Și iată pe prietenul nostru luând-o asupra-și și agitându-se groaznic.

*

Un dar ceresc e cuvântul și mari sunt minunile lui. El întărește sufletele slabe și celor tari le deschide cărări. Dar vai de cei îndoielnici, căci pentru ei cuvântul e furtună și ură. În fiecare rând ei văd o bănuială. În fiecare glumă își zăresc icoana lor. Din multe înțelesuri, ei aleg pe cel mai rău și se torturează ca-n vreme de friguri.

*

Și acum zadarnic vei căuta să-i scoți spinul îndoielii din suflet, zicându-i: prietene, revino ! Căci știți ce-i îndoiala ? E paharul de cristal, pe care, dacă l-ai știrbit, nu-l poți reface-n veci !

XXXIX

Au gândit alții pentru tine – tu ce ți-ai mai trudi bieții creieri ? Ce să mai apuci pe anevoioasa cale, pentru ca după lungi rătăcirii, să ajungi la ținta cucerită de alții, de atâta vreme ? Nu vezi, școala, cartea, ți le dă de-a gata toate: formule de viață, formule de gândire și până și simțirea ți-o reglementează școala cu formulele ei.

*

Dar ieși din școală și ajungi la larg. Și în largul acesta haotic, incert, îți trebuie un echilibru. Acest echilibru îl ai în tine, în felul cum vei ști să-ți alegi soarta ta de a altuia și cum vei pătrunde în sufletul celui de-aproape. Dar tu, ca toți cei slabi, nu cauți echilibrul în tine: tu recurgi la formulă. Și în loc de a privi viața în față, cu ochii tăi; în loc de a scruta pe de-aproapele cu prisma simțirilor tale, le judeci toate cu mintea altuia, – mașină ce funcționezi după cum te învârte puterea străină.

*
Printre cei întâlniți iată câțiva poeți. Copii ai artei, ei sunt oameni liberi, ca păsările cerului și ca bibliicii crini ai pământului. Ca să-i pătrunzi, trebuie să te înalți cu simțirea până la dânsii, să știi primi cu ochiul armonia culorilor și cu sufletul melodia cerească. De-i tânăr, să te avâți cu visul-i dintâi și de-i bătrân să te cobori, pe scara amintirilor, spre trecutul-i mocnit.

*
Dar nu, tu ești omul școalei și judecata ta e rigidă ca o formulă algebrică fixată de alții. Tu ești obiectiv și sufletul tău nu simte ecouri; pian stricat ale cărui clape nu sună. Dar tu știi în schimb „ce-a zis Taine“ și „ce-a zis X“ și, cu ce-au zis ei, tu vii și măsoară pe bietul artist, cum ai măsura un obiect cu cântarul. Și-l tai, și-l tai, și-l spânzuri, și-l categorisești ca după litera fixă a legii, parcă arta, simțirea s-ar putea strânge în câteva paragrafe.

*
Ei, dragul meu, legile sunt moartea poeziei !

XL

Se zice că se iartă mult celui ce iubește mult. Și de ce nu am ierta și pe cei ce ne urăsc ?... Iată pe cineva ridicând steagul alb, simbolul păcii și al liniștii. Lăsați-ura și veniți, veniți cu toții sub scutul lui. Nu vedeți ce frumos flutură, sub cerul senin, în falduri largi, flamura cea albă, nevinovată, feciorelnică ? Ne cheamă la odihna meritată, după crunte războaie, după multă și amară mâhnire. Depuneți trofeele, puneți în teacă sabia pătată de sânge, capetele vi le plecați și de acum să fie pace !

*
Pace ! De-acum pe întinsele câmpii literare zgomot să nu se mai audă. Poetul-păstor să-și caute în liniște doina, mânându-și turma de visuri pe plai. În crâng să cânte iarăși cucul și privighetorile, fără teamă de uriciosul critic, ce stă cu pușca pururea plină și gata de vânat. Bătrânii să povestească de vremile apuse, și tinerii s-asculte, și fetele să-și împletească flori în pletele bogate. Căci e vremea idilelor...

*
Ah, dulcile idile de odinioară, cum se întorc iară ! Odiseu se întoarce la Penelope și-i ajută să depene firul de tort pentru țesut. Poetul războinic își reia îndeletnicirile de cap de familie. Vinovatul pelerinează

să ceară iertare la mormântul cel sfânt. Iar tu, criticule, tu care ai pe conștiință atâtea dispariții de poeți și prozatori, pleci pocăit genunchii și în fiecare sărbătoare preamărești pe Domnul în cântece de slavă...

Ce bine e așa, când tace furtuna !

*
Dar ce e asta ? În fiecare zi aceeași pace, aceeași liniște – sfântă dacă voii. Din zori până în seară același dârlăit de fluier de păstor. Monotonia asta mă ostenește, îmi apasă greu pleoapele. Sângele în vine îmi curge mai somnoros și-mi vine să casc, de câte ori privesc la steagul alb, cum flutură în vânt !

*
Ei nu, nu se poate ! Idilele și tăcerea ne omoară. Noi suntem pentru steagul cel roșu !

ZILE JUBILIARE

CAPITALA PETRECE

Suntem împărțiți în trei, parc-am fi trei neamuri deosebite.

Într-o parte se adună fariseii și saduceii. Au mutrele încruntate, gesturi largi de păiațe și condeie muiate în amăreală. De nu i-am cunoaște, ni i-am închipui îmbrăcați în talare lungi și cernite, în semn de obidă: păsări cobitoare, care țipă întruna că pentru neamul românesc s-apropie sfârșitul Sodomei și Gomorei. Țipetele lor au ceva strident, ceva dizarmonic și sunt ca o umbră urâtă ce s-așterne peste pajiştea cu flori și cu soare, peste sărbătoarea tuturora.

Într-altă parte sunt pribegii de vară. Răsfățații de soartă, osteniții de muncă, fetele anemice și moșnegii încovoiați, speriați de bubuiturile de la Filaret, pleacă spre locuri de liniște și de întinerire.

Iar la mijloc rămânem noi, cei cari nu închidem oblonul înaintea zgomotului ce ne cheamă la viață, cei cari nu ne topim în arșița dogoritoare, noi, ceata pistriță de burghezi și intelectuali de toate categoriile, stăpânii adevărați ai Capitalei.

S-o fi simțit el bine fariseul la înălțimea sa închipuită, când se strâmbă la noi, pentru că după pila străbunilor cerem uneori *panem et circenses*. Bine și frumos o fi să stai la umbră de brad, răsfățând o floare, mângâind o ferigă, sau ascultând poveștile nesfârșite ale Peleșului. Dar cine poate gusta belșugul și știe simți intensitatea vieții de vară cum ți-o îmbie Capitala, cu amândouă mâinile, nu invidiază nici pe amărâțul de fariseu, nici pe liniștitul pelerin de la marginea brădetului: fariseul e un suflet trudit și tremură înaintea oricărei manifestări de viață; călătorul de departe, când nu e un egoist sau vanitos, e mai mult un visător, pe când ceata noastră cea mare iubește adevărul, trăiește cu el și nu are timp să viseze.

*
Ziua, firește, e topenie. Viața e aproape moartă și o trăim mai mult în umbra biurourilor și a redacțiilor. Pe stradă străinii vizitatori ai Expoziției rătăcesc pe asfaltul aprins, ca niște beduini pe nisipul unei pustietăți: câte un bogătaș ardelean își târâie cizmele largi deasupra pavagiului; câte un unguroi nebleznic ca Moș Zsupan se oprește să urmărească goana nebună a birjelor; școalele din provincie trec în grupuri mari de-a lungul străzilor mute și merg spre Filaret să vadă bogățiile țării. Dar seara... seara parcă ar suna de atac, așa de năvalnică izbucnește viața din toate unghiurile, din toate arterele orașului.

Pe la periferii se face liniște mai mare ca de altă dată. În centru se aprind globurile mari electrice deasupra grădinilor publice, unde artiștii Teatrului Național, schimbați în trubaduri, cântă veseli cupletele minunate ale dlui Ranetti, acest Anton Pann modern al Capitalei, care în scurtă vreme s-a înstăpânit pe simpatiile cetățenilor. Tramvaiele gem și uriașul automobil din Piața Teatrului grohăie sub povara miilor de neastâmpărați, pe cari îi transportă mereu spre larga și primitoarea Expoziție. Ce schimbare pe câmpul Filaretului ! Ce minuni ale civilizației în locul aceluși câmp întins, pe care abia duminica zăreai viață, când oltenii încingeau veseli hora mare în fața fântânei lui Cantacuzino !

Ce grădină împăratească în locul răzoarelor surpate și al căraușiei dintre plopi, pe unde odinioară părechile romantice se strecurau în serile de primăvară ! O bucată de poezie am îngropat aici și pe mormântul ei s-a clădit o lume nouă.

Miile de becuri aprinse, prin armonia de culori, însuflețesc mulțimea. Pavilioanele cele mândre cu un aer de românism vechi îți răsfăț și mai mult privirea. Cântecurile de pe lac, muzicele multe, foșnetul artificierilor și zgomotul surd al masei ce serpuiește pe toate cărările și petrece la toate cârciumile alcătuiesc un fel de arie wagneriană, în care predomină fanfara. Și nicăieri nu se aude mai bine acest variat cântec triumfal ca de pe pridvorul culei boierești, unde fantazia îți dă aripi și te poartă departe...

*
Frumoase sunt ceasurile în mijlocul mulțimei ! Cum te lași târât de bucuriile ei și te simți una cu ea în toate ! Până și micile distracții, atât de nevinovate și de copilăroase îți fac bine și ție, pentru că-i vezi pe ceilalți înseninându-se.

Sărbători de aceste au darul de a ne apropia și a ne înfrăți pe toți cei cu sufletul nestruciat. Veniți să ne bucurăm de ele.

PUTEREA CÂNTECULUI

În Arenele Romane – termenul de data asta ni s-a părut justificat și plin de înțeles – s-a dat o probă convingătoare, că viața noastră sufletească este în continuă prefacere spre bine. Mii de cântăreți români, veniți să asiste la serbarea triumfului muncii de patru decenii, au dovedit cu prisosință că românul își întrebuintează bine multele-i însușiri ce i-au fost hărăzite și că îndeosebi dragostea pentru cântecul popular străbate în cercurile cele mai largi.

S-au împlinit câțiva ani de când dl D. Kiriac, valorosul maestru, căruia i se datorește grandioasa serbare de astăzi, pusese sfios mâna pe bagheta cu care acum dominează. Crescut în tradițiile cântecelor naționale, îmbogățit cu tainele muzicii franceze, D-sa s-a întors de la Paris și întâiul gând i-a fost de-a pune baza unui cor popular. Se înființă acea societate, renumită acum, care-și zice „Carmen” și care are meritul de-a fi deșteptat, aici în Capitala atât de cosmopolită a țării, interes mai întâi, apoi entuziasm, pentru doinele culese de pe buzele poporului. Era o adevărată satisfacție să auzi cum, după fiecare concert al acestei societăți corale, publicul cel mare învăța și el ariile ascultate, – o satisfacție, pentru că această împrejurare dovedea și mai mult, că înființarea corului fusese o necesitate.

În viața noastră artistică, apariția dlui Kiriac și înființarea societății „Carmen” este prin urmare un eveniment, începutul unei noi ere. S-a sfârșit cu muzica străină, cu melodiile duioase, dar fără înțeles pentru noi, a multelor romanțe, cu ariile tremurate ale italienilor și cu imitațiile franceze. Am intrat în făgașul propriei noastre simțiri, pe care demult trebuia să ne aflăm.

În acțiunea sa, neapărat dl Kiriac trebuia să se sprijine pe punctele de orientare existente. Și acestea le găsi și la românii de peste hotare, cu cari se și puse grabnic în legătură.

Aici opera era începută și ajunsese chiar la mari succese. În Transilvania, dl Gheorghe Dima făcuse școală serioasă. O falangă de elevi de-ai lui se răspândiseră pe la școalele centrate și întemeiaseră coruri țărănești, cari în zi de sărbătoare legănau sufletele trudite ale poporului în doinele de dor și jale. Din Banat străbătuse până aici faima fucsitului compozitor și diriginte de cor Vidu; iar despre bucovineni se știa că, grație răposatului Ciprian Porumbescu, ajunseră să aibă un cult adevărat pentru cântecul național.

Din aceste provincii române, maestrul Kiriac a știut ce să primească, pentru a face ca dezvoltarea noastră muzicală să rămână omogenă și pentru ca să nu fie știrbit caracterul unitar al cântecului românesc. Prin o abilă procedare, împrumutând melodii de-ale fraților și trimitând acelor melodii de aici, s-a săvârșit una din cele mai frumoase apropieri între unii și alții, apropiere care avu drept rod nețărmurit de prețios: din Arenele Romane.

*

Miile de cântăreți, conduși când de dl Vidu, maestrul Lugojuului, când de dl Kiriac, conducătorul suprem al corurilor, mărturiseau, pe lângă progresul realizat în această direcție, dispozițiile artistice ale poporului român. Un viitor frumos ne surâde pe terenul artei muzicale dacă talentații noștri compozitori vor continua să insiste asupra frumoaselor și variatelor melodii naționale, cari pot sta la baza unei muzici dintre cele mai serioase și mai originale. E și timpul ca să dovedim străinătății că nici din acest punct de vedere nu stăm mai pe jos de alte popoare și că, dacă avem un început de literatură proprie, înaintăm în aceeași măsură și pe alte terene.

Dar glasurile unite ale cântăreților noștri mai constituie și simbolul de tărie care cu deosebire a fost remarcat. Acest simbol, căruia i-au sunat aplauzele publicului, imens cum n-a mai văzut Capitala țării, este acela al unității culturale. A fost o culme a istoriei noastre contemporane în producțiile acestor coruri, în acea atingere înduioșătoare a flamurilor, în acea îmbrățișare frățască între fiii răzleți ai diferitelor provincii. Pentru moment poate nu ne dăm destul de lămurit seama de importanța evenimentului, căci prea suntem surprinși, prea au venit toate pe

neșteptate. Dar roadele acestor manifestări pot fi dintre cele mai hotărâtoare pentru soarta noastră în viitor.

Căci mare este puterea cântecului. Ceea ce diplomații nu pot întrevedea, ceea ce războitorii nu pot birui, se cucerește prin farmecul cântării.

Cine nu știe cât de mult au contribuit cântăreții germani și studenții însuflețiți, cari colindau țările germane cântând, la unitatea mării împărății de astăzi. Literatura și-a dat mâna cu muzica, cuvintele înflăcărare ale poezilor de rasă au fost tălmăcite cu același foc de compozitorii dibaci, iar cântăreții propovăduiau prin ele ideea de mărire și de consolidare.

Avea-vor și cântăreții noștri același succes ? Și, în general, au ei aceeași menire ?

Cu siguranță. Muncă numai și însuflețire curată, căci melodiile cari au răsunat în Arene vor face minuni.

SCRISORI

I

Unui prieten din Sibiu

Te aștept în gară. Pe tine și pe alții. În jurul meu forfotește mulțime de curioși, stârniți de fanfara muzicelor militare. Au venit și corurile din Capitală cu steagurile lor. O lume pestriță, cu și fără cocarde naționale.

Mă învârtesc prin înghesuiala asta și ascult zumzetul nedeslușit al miilor, adunate sub acoperișul peronului. Ce complexă și ciudată e muzica asta a mulțimii de glasuri șoptite, amestecată cu izbiturile de vagoane și cu suierăturile de locomotive. Parc-ai auzi, de departe, zgomotul râului scăpat din ghearele gheturilor.

Vi se face o primire frumoasă. Aici, peste tot, primirile sunt frumoase, căci la bune și la rele românul s-aprinde repede. Cine vă face primirea nu întrebați. E marele anonim din păturile mijlocii. Lipsesc persoanele de distincție; lipsește toată clasa conducătoare. Sunt numai români aici și cei ce știu să cânte pentru că: *Böse Menschen haben keine Lieder!*

*

Ce grozav de chinuitoare e așteptarea. Cât se frământă biata inimă și ce fiori îți trec prin suflet când, în apusul soarelui, aștepti să vie cineva. Nimic nu-ți mai ține atenția încordată. Zadarnic cauți să te liniștești. Fantazia zboară departe în calea celor așteptați. Vorbești fără șir și fără astâmpăr cu cei dimprejurul tău. Și din când în când întinzi brațele spre locul de unde au să sosească...

Un găfâit de locomotivă. Zumzetul roiului din gară crește. Răsună iarăși fanfara cu marșurile ei naționale, subliniate puternic de toba cea mare. Comitetul de primire se așează în rând. Dar... nu sositți voi.

Altă pauză.

Număr anii de când nu v-am văzut. Îmi reconstitui figurile voastre, după trăsăturile feții și ale caracterului. Și mă întreb: ne vom fi schimbat

așa de mult, ca să nu ne recunoaștem ? S-ar putea ușor. Trăim așa de repede și așa de intensiv. Cel puțin noiăștia, cari nu facem nimic numai pe jumătate, cari nu iubim și nu urâm numai la suprafață. Vremea ne schimbă până ne ninge; pasiunile clocotitoare ne mistuie; și înviorea ce ne-o dă o clipă de fericire, ni-o iau cu amândouă mâinile anii de nenoroc.

*

Un nou șuier de tren. Alt sunet de muzică. Un cor intonează un cântec de bună venire. Mi se încheștează inima. Simt că trebuie să fiți voi.

Răzimat de-un stâlp, în jurul căruia îmi împletesc mâinile ca să nu fiu doborât, aștept izbucnirea furtunoasă a uralelor. Văd fluturatul nervos de batiste. La câteva ferești văd conturul unor capete cunoscute. Privirea mi se turbură și ochii mi se închid, când aud cum mă cheamă pe nume.

Ne-am recunoscut. Sunteți mulți, mulți tovarăși de joacă și de carte și surioare de glume și de visare. Nu mai aud ce se petrece; nici frazele urărilor de bine, nici răspunsurile răgușiților oratori nu le înțeleg. Vă văd numai pe voi.

Și ce mult v-ați schimbat ! Ce preoți bărbați, ce dascăli cu fețe severe, ce români voinici din flăcăiandrii de deunăzi ! Și totuși sunteți aceiași ! Vă cunosc de pe ochii aprinși, din căldura glasului și din puterea cu care mă strângeți în brațe !...

Revedere ! Ce amețală ! Cum tremură mână în mână. Ce înfrigate sunt privirile, buzele; iar întrebările ce ni le facem cât sunt de multe ! O clipă de îmbrățișare ne face să uităm anii ce ne-au despărțit.

Întâlnire ! De câte ne răsplătești !

II

Din gară convoiul pleacă pe Calea Griviței în sus. Trompetele răsună ca într-un marș de triumf. S-ar părea că sunteți mii de cuceritori, cari veniți dintr-un război cu păgânii.

Câtă lumină în jurul vostru și ce atmosferă de sărbătoare pretutindeni. Lungi, aproape nemișcate, atârnă la fiecare casă faldurile tricolorului și voi vă uitați îndelung la acest mândru joc de culori pe întinsul străzilor. Nu-i așa că sunt frumoase culorile noastre ?

Pe trotuare v-așteaptă o lume. Ea vă aclamă cu „urra“, „urra“, repede, apăsător, iar voi răspundeți cu lungul și tărăgănatul nostru „tră-

iască“. Ce curios ! În modul de aclamare se simte ceva ce ne desparte; e deosebirea de temperament și de formă în manifestarea simțimintelor.

Ca un șarpe uriaș șirul nemăsurat de cântăreți se încolăcește prin numărul mare de străzi. Ferestrele-s pline de capete. Batistele flutură, florile cad ploaie. Și voi priviți aiuriți la toate, căci tot ce vedeți și auziți e nou pentru voi; nouă este limba cum o auziți pronunțată; nouă sunt ființele cari se îmbulzesc în jurul vostru; nouă sunt costumele cari se schimbă mereu cu fețele mulțimei caleidoscopice.

Drumul vă duce pe dinaintea Palatului Regal. Văzându-vă, așa descoperiți cu smerenie, aș fi voi în acest moment să pun urechea la multe piepturi și să ascult bătăile inimei. Oameni suntem. Români suntem. Zău, ce-o fi simțind un român de-ai noștri, în idealismul lui aproape naiv, când trece, cu pași cucernici, pe lângă domnitorul român ?

Câțiva pași încă pe drumul ostenitor și ajungem la o biserică, unde un arhiereu imploră duhul înțelegerii și al iubirii de frate ca să se coboare în inimile noastre. Apoi vă risipiți pe la lăcașuri.

*

Și iată-vă în Capitala neamului !

Văzut-ați munții străbuni tăiați de râurile legendare ? Luat-ați seama ce întinse și încărcate în rod sunt câmpiile prin care ați trecut până aci ? Satele risipite, cu turlele cocoșate pe câte o coastă, orașele ascunse între plopi și arțari, și bordeiele sărăcicioase, săpate în pământ... Toate, toate sunt românești. Un grai și un stăpân !

Dar Capitala ! Ce mișcare la fiecare pas. Prin bulevardele largi și primitive, prin străzile înguste de la periferii, aceeași mulțime aleargă cu zgomot, cu neastâmpăr în goana nepotolită după viață și progres. Poporul român înaintează în pași alergători ! De aceea bine ați făcut că ați venit să-l cunoașteți aci, în casa lui, cu toate lipsurile, cu paradoxele și cu marile lui calități.

*

Intrați în Expoziție și veți învăța multe, veți învăța a vă cunoaște neamul de-aproape. Toate imperfecțiunile și toate însușirile cu cari suntem înzestrați, repeziciunea progresului și lacunele fatal împreunate cu aceste le veți găsi exprimate în cele expuse. Pe de-a întregul însă totul este un frumos gest de triumf.

Iată la dreapta toate bogățiile solului român, produsele pământului gras și nesecat, din care s-au hrănit toți veneticii și care acum e pe cale să ajungă în mâinile moșnenilor. La stânga e o mare parte din istoria contemporană a țării: progresele industriale și comerciale, organizația ei administrativă și culturală, armata și... Regatul. Iar sus de tot, între alte multe, se înalță, ca o încoronare a întregului, palatul în care se adăpostesc roadele gândirii și simțirii celor puțini aleși ai noștri. De-acolo ochii se pierd departe și văd, scăldată în lumină, toată sceneria asta fantastică ce se cheamă Expoziție. Văd mai departe: orașul întreg învâlit în pânza fumurie a ceții.

Spuneți adevărat: nu vă simțiți acasă aici și nu vă simiți mai mândri, după această răsfațare a privirilor voastre ?

III

Suntem cu toții în Arenele Romane, frumosul amfiteatru, menit a ne reaminti petrecerile străbunilor noștri. Mare preț n-am pus eu pe jocurile alea costumate, numite „povestea neamului“ Căci e o comedie întregă să vezi o matahală reprezentând pe Traian și să mai vezi pe același Traian căzând tumba de pe calul alb ca spuma laptelui. E prea mare artificialitatea în aceste jocuri, decât să-ți dea iluzia trecutului istoric în toată măreția lui. Și tot atât de jignitoare pentru caracterul festiv al zilelor ăstora sunt trântelile luptătorilor de meserie, cari îți reamintesc poezia lui Delamarina *Când cu comedia:*

Hopa-țupa, țupa-hopă
Și-o găsit nemțoiu popa !

Dar sărbătoare, fără comedie, ar părea că nu se poate. Când însă Arenele se ticsesc de cântăreți din toate părțile, când grupurile inundează scena, fiecare cu câte un steguleț, simți că începe adevărata poveste a neamului. Căci da, e ca o poveste priveliștea ce ți se îmbie, cum nimeni n-a visat-o mai frumoasă, o poveste de-o durată scurtă, căci... ca mâine feeria aceea de oameni, de costume, de mișcare se spulberă și nu rămâne decât o amintire.

Rând pe rând, șirul de cântăreți își ridică glasul spre cerul cu soare. Știți cum se înalță fumul de tămâie, în semn că jertfa e primită ? Așa se

înalță cântecul lor spre cer, în doine de dor și iubire. Hei, și câtă sfințenie e în cântecele de dor și iubire, pentru cei ce știu să le-asculte !

Toate melodiile pare că au o legătură. Din toate se aude același suflet, bătând aceeași inimă. Mici coloraturi locale. Câteva deosebiri de temperament. Ici-colea influența precumpănitoare a neamurilor ce ne înconjoară. Peste tot însă acordurile moi, duioase, sau săltărețe alocurea, cari exprimă întreg felul de a simți și cu deosebire de a iubi al poporului. Judecând după cântecele noastre, e prea evident că dintre popoarele cu cari venim în atingere, noi românii iubim și cântăm mai mult.

Unitatea în simțire iese la iveală cu deosebire în melodiile cântate împreună. Dintr-aceste una a fost ascultată în picioare și cu capetele descoperite, de toate miile de români. Nu știm fost-a momentul psihologic al acestor zile, sau m-a înșelat pe mine fantazia, dar mi s-a părut că acel *fortissimo* „fie Domn glorios peste noi...“ din cântecul solemn a fost unul din pasagele cele mai simțite în concertul întreg.

Momentul, evident, e istoric. Să fie atâtea mii de romani uniți în același gând, e o mare izbândă a vremii. Fără zgomot și mari pregătiri s-a săvârșit această unire. E vraja cântecului care i-a pornit pe toți pe același drum.

Și, Doamne ! cât ne-a trebuit până aci. Ce bine le stetea acum la aceste mii de oameni împreună ! Câtă potrivire între moț și moldovean. Ce asemănare în port, în grai și cum se împăcau gândurile unuia cu ale celuilalt. Și totuși nu se cunoșteau și erau până acum mai străini ca străinii. E mai bine de un veac de când ne împrumutăm unii altuia din avutul nostru sufletesc. E mai bine de un veac, de când cărturarii noștri se cunosc și trec granițele pentru a lumina pe unde ajung. Niciodată însă până acum țărani, ei între ei, nu s-au cunoscut și nu și-au dat mână cu mână. Acum s-a întâmplat și aceasta. Aci e cucerirea.

Am asistat, întâmplător, la o înfrățire a trei țărani, care mi-a rămas adânc întipărită. Mergeau tustrei pe drumul spre Palatul Artelor: un moț, un bănățean și-un român din Dumbrăvenii Moldovei. Erau veseli și-și cântau încet marșul național. Nu se potriveau deloc însă în tact, pentru că dumbrăveanul cânta mai repede, după cum e melodia în țară.

— Măi, da încet vă deșteptați voi cei de dincolo. Cântați mai repede, bre; iac-așa... și începu să dea tactul mai viu la „Acum ori niciodată“.

Cei doi tovarăși prinseră tonul, învățară melodia după felul cum o cânta moldoveanul și repede își continuară, tustrei, marșul, mai repede și fără a se mai împiedica.

Câte explicări de aceste nu vor fi avut loc între cei ce s-au întâlnit. Câte apropieri ! Acesta era și rostul venirii noastre, dragi cântăreți, vestitori de vremuri mai bune: stabilirea unui *tempo* comun în marșul deșteptării naționale !

IV

Și zău, când atâtea cântece exprimau așa de mult, de ce se mai pun oamenii să vorbească ? Când atâtea melodii ne aduc armonii în suflet, de ce oratorii ne alungă armonia asta prin cuvintele lor fără șir ? Ei da, oratori născuți, nu glumă, suntem noi românii, dar nu ne-am putea alege alte ocazii ca s-o dovedim ?

Era într-o zi înainte de sosirea noastră. În Capitală își făceau intrare bucovinenii. Spătoși, voinici cu plete mari și cu fețe rumene erau plăieșii lui Ștefan cel Mare. La gară, între alții, îi primește un student cu glas de clarinetă. Mândru și cu gesturi largi el vorbea poporului *bucovinean*: „Fraților din *Dacia* ! Bine ați venit pe pământul acesta liber, unde n-o să mai simțiți jugul secular al lui *Attila*.” Dar muzica militară îi înăbuși glasul, cunoștințele istorice și focul patriotic, iar gloatele de la gară trecură peste tânărul, care merită în adevăr jugul secular, ca să învețe minte a mai strica prin cuvântări deșănțate momentele destul de însemnate prin ele înșile.

De altă dată eram cu voi într-un oraș de provincie. La masă fuseseră rostite mai multe discursuri decât un om normal e în stare să suporte. S-ar putea zice că v-a hrănit cu discursuri. Și, osteniți, plecăm către casă. Dar în drumul spre gară se ridică vila unui mare român. Vila e splendid luminată și cu ghirlande de flori de jur-împrejur. Ferestrele mari, arcuite sunt deschise, și într-una dna cu părul brun, în cealaltă domnul cu pieptul plin de decorații ne așteaptă...

Bunul român ! Ce bine i-ar fi stat să ne lase să trecem pe sub ferestrele-i măiestre și să guste el – și cu consoarta-i ferice – în toată liniștea spectacolului măreț, privind la aceste mii de români, cu placarde, lampioane și cu cântece de veselie. Căci, în urma urmelor, orice spectacol poate fi gustat mai profund când stai într-un colț retras și

te lași sincer impresionat, dând aripi fantaziei. Dar, nu, darul oratoriei îi mănâncă și pe acesta sub limbă; el ne oprește cortegiul și ne torăie, Doamne, ne torăie cu ceasul: granițele cad, istoria întregă trece pe dinaintea ochilor, globul cu geografia se clatină cu zgomot..., iar noi plecăm buimăciți și furioși mai departe.

... Îmi plac oratorii în genere și îmi place avântul lor. Cuvântul lor **cald** străbate de-a dreptul la țintă, convinge, te înalță și-ți dă fiorul sfânt al faptei. Momentele și cauzele mari îi inspiră, le dă puterea de a-și mlădia fraza și a te ademeni. Dar când aud pe la ferestre și la mese pe **acești** limbuți grăitori de banalități, sau de cuvinte mari, fără înțeles pentru dânsii și fără răspundere, mă doare că manifestațiile noastre de **unire** sufletească au uneori un caracter așa de ușuratec.

V

Printre cei veniți încoace se distinge o figură cunoscută în viața **voastră** socială. Tânăr zvelt, cu redingotă neagră până peste genunchi, cu pardesiul pe braț, și în cap cu o pălărie mare, neagră, ca la pictorii **italieni**. E figura *seminaristului* vostru.

În pasul semet, în privirea blajină, în vorba lui măsurată, în care frazele din carte se amestecă cu cele din popor, seminaristul are ceva **particular** și se deosebește de alți tineri. Eu l-aș recunoaște să fiu în orice parte a lumii.

Viața și disciplina internatului le dă oarecare stângăcie în gesturi și un aer de sfială. Mișcarea lor e mai țeapănă. Strângerea lor de mână te doare. Și totuși nu poate fi ceva mai simpatic ca acest seminarist, fie că l-ai găsi plimbându-și melancolia pe la marginile orașului, fie că l-ai vedea în zgomotoasele petreceri studentești, sau că l-ai întâlni la țară, în vreo casă preotească, în vremea secerișului și a peșirilor.

De-aproape el este sufletul cel mai **cald**, mai sincer, mai entuziast. E elementul cel mai virgin și mai robust al tinerimii voastre. Și pe când **universitarul** se întoarce din străini blazat, istovit, pretențios și cu dor de câștig, seminaristul sosește cu aceeași dragoste de cămin, cu aceeași fire nestrucată și cu râvnă de muncă.

Ce rău e că n-aveți și voi ceva tipărit din viața seminaristilor. Măcar de felul amintirilor lui Creangă. N-aveți nici monografiile asupra **diferitelor** seminarii, scrieri în cari să se desfășoare trecutul acestor

institute, numite fabrici de popi și de dascăli. Ar fi prețios să știm astăzi ceva din începuturile „diecilor“, de pe timpul când cursurile erau de vreo șase săptămâni și să vedem cum au evoluat în timp. Ce a fost la Blaj, ce a fost la Gherla cea uitată de D-zeu și ce s-a petrecut prin seminariile sârbești, pe unde rătăceau odinioară bogoslovii noștri ? Nimic nu știm. Vorbesc doar cifrele reci și câte un nume de dascăl despre cartea ce s-a făcut acolo, dar despre felul cum își trăiau viața, habar n-avem. Poate din amintire de se mai pomenește, din generație în generație, despre isprăvile unora și altora, despre conflicte cu vlădicia și despre idilele celor ce nu călcau a popie... Ce tragic e să se piardă, ca valul, atâta viață, fără nici o urmă !

Astăzi, firește, seminaristul este un element social indispensabil, el împarte cu alții cultura modernă. Alături de universitar, el e în fruntea mișcărilor. Cântă, petrece, face literatură. Odinioară însă făcea mătănii, citea canoane și se ruga smerit, izolându-se.

Rău că n-avem icoane din vremile de grea pravoslavnicie, dar bine c-au trecut. Văzând pe preotul de astăzi, cu fața lui curată, cu haina îngrijită, cu vorba isteată și pricepută în toate, îmi dau ușor seama de superioritatea epocii noastre. Ce curbă mare ați făcut, ce linie lungă ați străbătut, de la întâii seminariști până acum. Întreaga noastră evoluție culturală e dată în această asemănare !

La toți se cunoaște astăzi influența spiritului mai liberal de instrucțiune. Ideea că preoții n-au să fie numai slujitorul la altarul bisericii, ci la altarul poporului, prinde rădăcini tot mai adânci. Preocupările medievale se risipesc și orele de negândire sau de lungi divagații și speculațiuni exegetice sunt înlocuite cu o mai practică frământare a minții. În seminarii pătrunde lumina științelor și se caută stabilirea unei legături mai intime între preot și societatea modernă. *La alte vremuri, alte rugăciuni !*

VI

„Cum trece-n lume toată slava !“ Un an numai și ce schimbare prin părțile unde ne-am regăsit. Cum a apus toată povestea minunată de astă-vară !

E în amurg de seară. Tramvaiul iarăși mă duce spre parcul de la Filaret. Nici o îmbulzeală de mulțime. Nici un șuier de locomotivă. Nici o împeștrire de culori. Piața cea largă din fața Expoziției e pustie. Câte un sergent de stradă, leneș și ars de soare, cu căciula trasă pe ochi, se plimbă, visând poate la ce a fost odată.

Intru în parc – „Parcul Carol I“ îi zice acum. Tocmai se schimbă garda soldaților păzitori. Vreo patruzeci de soldați cari veghează asupra întregii împărății de odinioară. Hei, și astă-vară se cerea o armie întreagă, ca să mai țină în frâu valurile însuflețirii !

Cum intri, lângă poarta zăvorâtă acum cu lanțuri, se ivesc ruinele unor mândre palaturi din partea dreaptă. Unde a stat cochetul palat francez au mai rămas două statui de bronz: o Ledă senzuală, cu lebăda la pulpe, și un pescar voinic, trăgând rociul. Unde se ridica podoaba expoziției, palatul Austriei, crește acum iarbă verde, mohor și lobodă, ca peste un castel, de care n-a mai rămas amintire decât în povești. Dar din simbolicul pavilion al Ungariei, din clădirea caricaturală, ca o pagodă asiatică, ce s-a ales ? S-o vedeți: toată tencuiala simbolică cu „tulipani“ a căzut; coperișul e dat la o parte; și n-a mai rămas decât scheletul ridicat în aer, ca ciolanele unui cadavru, mâncat de ciori.

Merg înainte pe lângă tinerii altoi de tot soiul, cari împrejmuesc cărările, și ajung în Arene. Lungi și zdrențuite fâlfâie în vânt perdelele de la intrare. Muțenie desăvârșită în amfiteatrul întreg. Numai sus, în loja regală, s-a instalat un cor de vrăbii și-și cântă tocmai rugăciunile de vecernicie.

Și lăsându-le adâncite în evlavie, eu mă gândesc la multe. Dintr-un colț umbrit privesc la scenă. Uite, aici steteai tu și dincolo alta și altul și alta, și cântați cu toții „Mândruliță de demult“... Iată Seliștea în alb și negru. Și moți, întâiași dată plecați în țară... fără cercuri și ciubară. V-ați dus cu toții, ca o primăvară frumoasă !

Întristat, plec mai departe, ies din arena părăsită, pe zidurile căreia stau mândrele litere simbolice S.P.Q.R., arătând că aici a petrecut odată, cu inimă deschisă, senatul și poporul roman.

Printre cărările șerpuitoare urc colina spre „Casa Artelor“. Trei soldați fac haz prin „tobogan“, nevăzuți și neauziți de nimeni. Doar urșii din cuștile de-alături de mai mormăie în semn de protestare împotriva păzitorilor, cari le strică somnul și lenea fără margini.

Palatul Artelor e aproape deșert. Pe trepte stă de strajă, tristă, copia statuiei lui Alecsandri, cu capul plecat spre pământ. Ce păcat. De n-ar fi plecat, ar avea înaintea sa o priveliște frumoasă. Ar mai vedea cele două rânduri de pavilioane nedistruse și lacul în care se oglindește mereu țuguiața minaretă! Ei, lacul acesta! Câte idile italiene nu i-ar aminti poetului, momentele dulci din vremurile *Barcarolei*, când umbla și el „cu Ninița-n gondoletă“.

Câțiva pași încă și sunt la „Turnul lui Tepeș“. Români, de oriunde ați fi, venind la București, nu uitați să vă urcați în Turnul lui Tepeș. Și căutați să fie, dacă se poate, în momentele când soarele apune. Căci n-au pereche apusurile de soare în București. Să vedeți soarele roșu-aprins cum își cerne razele peste întreaga enormă periferie a acestui oraș creștin cu sute de turlă de biserici. S-ar părea că soarele e un preot care, cu harul său și în odăjdii strălucitoare, binecuvântează frumoasa metropolă română. Cât aur pe sus, de departe, de la Bellu – jalnicul cimitir al viselor noastre – până colo în zare, unde strălucește lacul satului Floreasca! Iar jos, în mulțime, câtă viață!

... Dar, iată, soarele apune. Sirenele fabricilor uriașe sună strident. Cobor în vale pe lângă peșteră; zâna adormită în marmoră (ca-n basmele germane) și păzită de doi frați așteaptă zadarnic șuvoiul de apă din cascada. Mă uit în treacăt la niște vulturi oropsiți dintr-o cușcă și mă îndrept către poartă.

Straturi de flori îmi dau senzația că plec dintr-un cimitir, dintre ruinele unor zile frumoase. Îmi rup o floare galbenă, e o „tătăișe“ ardeleană, de-acele de cari aveți și voi în grădina de-acasă.....

CONFERINȚA DLUI DELAVRANCEA

După triumful cântării, a urmat apologia ei, făcută de unul din cei mai chemați. Dl Delavrancea a vorbit în Arenele Romane, în fața multor mii de ascultători, despre poezia populară. Conferința a fost o improvizație mai mult și nu s-a tipărit nicăiri. Luăm act despre ea, ca de o pagină literară frumoasă, vrednică de a fi salvată de la pieire.

Un subiect mai potrivit cu însemnătatea zilelor, trăite de curând, nici că se putea afla. Publicul a stat timp îndelungat sub vraja puterii de expunere, a cunoștințelor sistematice de folclor și a formei literare neîntrecute din discursul dlui Delavrancea. Aplauzele au voit să răsplătească pe literatul, omul de știință și pe oratorul și au voit mai pe sus de toate să distingă pe entuziastul scriitor, care cu toate preocupările sale politice, n-a ajuns încă la scepticismul altora din generația sa.

Cei câțiva scriitori aflători în Arene simțeau un dor de revenire la indeletnicirile de odinioară ale oratorului. Unii au început a vorbi de o reintrare a lui Delavrancea în viața literară.

În adevăr, conferința despre poezia populară și adâncă impresie făcută asupra publicului ne arată din nou ce forță s-a imobilizat prin renunțarea dlui Delavrancea la condei. Individualități ca D-sa, în floarea vârstei încă, având cea mai largă popularitate, stăpân pe cele mai rafinate mijloace de producțiune, nu sunt oameni pentru luptele politice cu ale lor valuri primejdioase. Rostul lor este în primul rând în viața intelectuală și artistică a țării. Mai cu seamă astăzi, când se improvizează atâtia esteți și diriguitori de școale literare, am avea nevoie de sfătuitori ale căror convingeri statornice și luminoase forme de exprimare ar aduce cu sine o limpezire a stării destul de tulbure.

*
Meritul conferinței dlui Delavrancea îl găsim mai întâi în fondul ei. Ni s-a părut că nimeni n-a rezumat mai corect ca D-sa legătura ce există între poezia populară a diferitelor popoare și evoluția ei în timp.

După câteva ipoteze asupra originii cântecului, printre cari teoria asupra păstrării poeziei la populația muntoasă este foarte justă, D-sa arată cu drept cuvânt că noi suntem printre popoarele cele mai bogate sub acest raport.

Desigur nu un sentiment de îngustă mândrie națională ne îndeamnă să scoatem mereu la iveală această superioritate. Dacă e cert că mai ales partea lirică a poeziei noastre populare stă cu mult mai pe sus decât aceea a surorilor latine și, că având-o ca bază, ne îndreptățește să sperăm la o extraordinară dezvoltare a ei în direcție artistică.

*

Mai departe dl Delavrancea face istoricul folclorului român și arată munca fruntașilor contemporani ai lui Alecsandri pe acest teren. Publicul desigur a profitat mult din acest istoric pentru că a putut vedea cum noi n-am fost între cei din urmă cari au înțeles glasul popoarelor și cari ne-am însușit metodele germane de cercetare.

A plăcut cu deosebire franchețea cu care dl Delavrancea a vorbit despre știința germană și despre efectele ei asupra folclorului și a literaturii la diferitele popoare mai tinere. Punctele de culminațiune ale discursului au fost însă revenirile continue ale dlui Delavrancea asupra legăturii dintre tradiție și actualitate.

Aici oratorul ne-a găsit uniți pe toți câți astăzi muncim cu gând bun și inimă caldă pentru literatura română. Toată mișcarea literară de acum pornește din aceste principii – și cu toții propagăm coborârea la popor, la limba și poezia lui ca la cele mai curate și mai îmbelșugate izvoare de inspirație.

Astfel discursul dlui Delavrancea vine ca un fel de aprobare a tendințelor noastre și ca un îndemn la o militanță mai departe cu mijloacele întrebuintate până acum.

Într-o admirabilă perorație și cu iscusite ilustrațiuni prin pilde de texte, autorul *Sultănicăi* încoronează cumva silințele generației tinere de a-și aduce lumea lor de simțire în legătură cu simțirea poporului și cu formele lui de exprimare. La sfârșit D-sa apelează chiar la tinerime ca să urmeze a munci în această direcție și apelul D-sale, suntem convinși, va avea răsunet și mai viu în noua generație...

MORAVURI ȘI SCRITORI

SPIRITUL DE IMITARE

„Deodată, fără nici un cuvânt, Panurge prinde o oaie și o aruncă în mare. Și toate celelalte oi sar, una câte una, după tovarășa lor, behăind în același ton. A fost o adevărată întrecere și nu era cu puțință să le oprești. Pentru că oile, precum știți, au obiceiul să plece pe urmele berbecului, oriunde s-ar duce. Iar Aristotel în cartea a noua a istoriei dobitoacelor spune că nu-s dobitoace mai proaste pe lume ca oile.“

Povestea aceasta e a lui Rabelais, iar renumitul scriitor olandez Multatuli pare că ar voi să continue firul poveștii, zicând:

„Afle cititorul, care n-a fost prin Indii, că acolo domnește o boală și-i zice *Latta*. Cuvântul acesta înseamnă însușirea unor femei bătrâne de a te imita în toate. De râzi, râd și ele; de plângi, plâng și ele; de faci mutre, se strâmbă. Fă-te că scapi ceva din mână, – pac, trântesc și ele farfuriile, sau orice-ar avea în mână, la pământ.“

Spiritualul critic Brandes, vorbind de această boală a imitației involuntare, găsește că ea e foarte răspândită și în viața socială. Mulțimea e obicinuită să imite. Și în această obicinuință e atât de orbită, încât foarte rar observă ridicolul la care se expune, urmând pe câte un conducător improvizat, pe toate cărările lui. Conducătorul e om cu greșeli, sau speculează sentimentele. Azi jură într-un zeu, mâine în altul. Și mulțimea nu vede, în aplauzele ei continue, că aplaudă astăzi ceea ce huiduise ieri. Ea e copilul naiv, care aleargă după zmeul de hârtie, purtat de vânt în toate părțile.

*

Totul e o chestie de sugestie.

Spiritele mai slabe ascultă și se supun cu blândețea unui mieluşel. Ce sunt ele mai mult decât biete fonografe, cari redau, cu mai multă sau mai

puțină exactitate, ce-au putut prinde ? Ce sunt mai mult decât galeria, care răsplătește cu strigăte ametoare pe eroii de comedie ?

Sunt, firește, supuneri și supuneri. Titanul o târăște cu forța-i demonică, o înalță sau o strivește. Dar vorba e că o târăște și șarlatanul și ea nu vede, nu simte.

Nu vorbesc de viața politică Aici ascultarea este o poveste veche și cei ce visează că ordinea de astăzi se va răsturna în curând și că va veni domnia mulțimei mai pot nădăjdui lungă vreme. Boala supunerii face însă stricăciuni în viața noastră intelectuală, – și asta ne îngrijește.

*

Sunt scriitori cu minte leneșă și cu voință de femeie, cari n-au niciodată un drum propriu. Talentul lor se mlădie, se adaptează după măsura unui conducător. Convingerile lor estetice și relațiile lor personale sunt cârmuite parcă de o putere din afară. Ei sunt ca niște hipnotizați, cărora, fără a întâmpina vreo rezistență, le poți impune voința ta.

Cunosc scriitori cu înclinări exclusive pentru poezia lirică ușoară. În atingere cu un aventurier patriotic însă, ei au pornit să croiască strofe lungi patriotice și versul lor sună acum ca glasul unei vioare dogite.

Am avut apoi prieteni, cari apreciau pe adversari prin prisma vederilor mele. Trecând ei însă în tabăra lor, mă judecau pe mine prin prisma adversarilor.

Nici o deosebire între aceștia și femeile bătrâne ale lui Multatuli. E boala imitației de care suferă, indiferent că mă imită azi pe mine, mâine pe altul. Sunt automații cari fac gesturile, după cum trag alții sforile.

Cititorul, care se răsfăță astăzi cu raiul de reviste, a observat, desigur, asemănări surprinzătoare între un mod de redactare și altul, între un fel de a vedea și celălalt și cât e de mare lipsa de originalitate. Există un șir întreg de scriitori, cari nu trăiesc decât grație spiritului lor de imitațiune. Sunt paraziții cari au darul de a se încuiba în formele și în ideile altora și tot ce fac ei nu sunt decât maimuțării stilistice.

De aci multele fraze stereotipe la înregistrarea apariției unei cărți sau reviste, stabilirea unor clișee de cronicari ușurei, a căror tărie zace în adjective. De aci puținele măsuri ce se aplică la diverși scriitori și în diverse împrejurări. Spiritul acestor imitatori e, parcă, strâns în obedea

și nu se poate dezvolta liber, nu se poate avânta spre un orizont propriu. Ei sunt condamnați a scrie pagina cea mai banală a literaturii noastre.

*

Dacă este vreun sfat prietenesc ce se poate da unor tovarăși de muncă, întâiul, desigur, e: să rămână ei înșiși. Un dram de personalitate de-ar avea numai, s-o dezvolte pe asta și să nu râvnească la a altuia, căci imitarea e întâia probă a lipsei de putere creatoare.

LIBERTATEA ARTISTULUI

Mereu citim, în rubricile critice ale revistelor, învinuiri aduse artiștilor pentru felul lor de a fi, sau de a munci. Unuia i se face un proces psihologic, altuia i se dau lecții pentru subiectele alese. Se exprimă dorințe pentru o anumită direcție și se combat cu violență convingerile contrare. Și toate aceste împotriva artistului, care e supus unui control dintre cele mai minuțioase.

De curând, câțiva scriitori, cari au destule motive a-și apăra libertatea proprie, s-au năpustit asupra celui ce și-a luat dreptul să scrie cea mai intensivă poezie politică din literatura mai nouă. Altul voiește să restrângă cercul de inspirație al poezilor la subiecte eterice și să-i gonească de la țară, unde natura, în toată maiestatea ei, a oferit și oferă câmpul cel mai variat de creație. Și iarăși, o a treia categorie de pândari literari, înzestrați cu un fel de pudicitate de domnișoară bătrână, au dat alarmă împotriva importului unei anumite literaturi moderne, numind „stricați sufletește“ pe cei ce se interesează de pildă de... Oscar Wilde.

Negreșit că nici unul, nici altul, din toți aceștia, nu sunt niște doctrinari convinși, cu teoriile lor stabilite sau recunoscute. Atacurile lor nu sunt pornite dintr-un sistem anume de principii estetice. Ele sunt mai mult izbucnirile unor pretențioși, sau mici înțepături personale, cari dacă nu rănesc întotdeauna pe artist, au totuși darul de a produce oarecare neorientare în publicul cititor.

*

Împotriva acestora trebuie să ne ridicăm cu toată hotărârea. Oamenii cari au tendințe de a restrânge gândirea, de a tăia aripele avântului și a înăbuși gândirea, au fost totdeauna primejdioși pentru progresul civilizației și au fost combătuți cu ultima energie. Istoria culturală a tuturor popoarelor e plină de pilde de aceste, de ciocniri între obscuri

reacționari, oameni ai formelor, ai schemelor, pe de o parte, și între apărătorii libertății în artă și în știință, pe de alta. De a cui parte a fost și trebuie să fie biruința, – nu mai e nevoie să spunem.

Și mai ales la noi !

Țimpurile nu sunt încă atât de îndepărtate, când poezii noștri trebuiau să recurgă la fabulă și să simbolizeze anumite stări sociale prin „pădure și topor“, pentru a putea, cel puțin pe calea asta, a deghezării, să vestească adevărul. În Ardeal, și astăzi poezii sunt nevoiți să vorbească în pilde și să asemene soarta neamului cu o floare la malul unui râu sau cu o casă ruinată, amenințată de valurile furioase ale Oltului. Dar aici, și într-un timp când ideile reacționare păreau că au dispărut ca niște umbre urâte, aici să se reîntroneze intoleranța ?

E regretabil.

Controlul, severitatea, restricțiunile sunt moartea artei. Creatorului îi trebuie libertate deplină, aer mult și curat, orizont larg și limpede, ca să-și dezvolte personalitatea întreagă. Și-i mai trebuie libertate absolută în simțire, în concepții, în forme, cari să poarte pecetea ființei lui. Toți cei ce se pleacă și se modelează după porunci și interese, toți câți n-auscultă de glasul lor și sub povara grijilor vieții se supun ademenirilor oficiale, sunt niște vameși și farisei, și n-au ce căuta în templul artelor.

*

Dacă restrângerea libertății în gândire e primejdioasă literaturii, pentru că o lipsește de avânt, de concepții îndrăznețe și de vigoare, intoleranța față de credințele estetice ale cuiva apare de asemenea ca un pericol real, căci înseamnă tendința de a îndruma toată prefacerea culturală către o singură cale. Îndeosebi un popor tânăr nu trebuie să-și așeze literatura pe o bază uniformă, ci trebuie să-și deschidă porțile pentru toate direcțiunile firești, primind frumosul dintr-o parte și din alta.

Deci mai puține muștrări pentru artiști ! Urmăriți pe cei fără talent, goniți pe pângăritorii versului și pe cei ce-și speculează în mod nerușinat puținul dar de a-și așterne gândurile pe hârtie, – dar lăsați tuturor libertatea creării, căci astfel ne poticnim !

CEI RĂMAȘI ÎN URMĂ

După vreo patru ani de neactivitate, un prieten vrea să reintre în mișcarea literară. Îi citesc numele sub întâia bucată de-acum și mi se pare un nume cu totul nou, neauzit și necunoscut de nimeni. Atât de mult m-am dezobicinuit să-l pronunț! Cât pentru publicul cel mare, a cărui memorie literară e foarte scurtă, sunt sigur că a rămas și mai puțin impresionat de revenirea în arenele literelor a prietenului meu.

De-aci două învățăminte.

În literatură noi mergem înainte. Cu muncă mai multă ca în trecut, cu zgomot destul, cu lupte de prisos uneori, noi înaintăm spre ținte luminoase. Graiul se mlădie, gândirea e mai vâjnoasă și simțirea descoperă manifestări nouă. În mijlocul acestei mișcări a bogatei vieți intelectuale răsar, dintr-o parte și din alta, spirite nouă, unul cu o formă proprie, altul cu un fond original. Se ivește câte un nume, care reușește să facă valvă în jurul său. Și lumea e a lor, a celor noi, a celor îndrăzneți și plini de viață. Peste tot ce e inactiv, peste tot ce s-a dat la o parte de bunăvoie, de osteneală sau de neputință, se așterne uitarea și indiferența cea mai rece.

În categoria prietenului meu de mai sus sunt o grămadă de scriitori, ale căror condeie s-au pus la odihnă. Ei sunt considerați ca niște vulcani stinși, de izbuclirea cărora nimeni nu mai are teamă. Aparțin acum istoriei și, când îi vedem printre noi, ni se par niște umbre venerabile ale unor scumpi dispăruți.

Anul acesta au apărut nuvelele lui Slavici. Anul trecut Delavrancea și-a retipărit minunata-i proză. Și nimeni n-a izbucnit în cântece de bucurie, nimeni n-a salutat reapariția pe orizontul literar a acestor atât de luminoase stele. Erau ca niște prieteni vechi, cari după o lungă călătorie de apostolat, după o pribegire prin lume se întorc schimbați, cu alte

haine și alte moravuri. Nu erau din rândul nostru. Dintr-altă parte suflă astăzi vânturile!

Dar din umăr și n-ai ce face. E o lege a firii, pesemne. Prezentul e al celor noi și al celor ce se ridică. Și acestei legi suntem supuși cu toții. Alții vor veni și vor lua steagul și din mâinile noastre, și-l vor duce mai departe, lăsându-ne în urmă, cu bucată de timp în care am muncit.

Aceasta e întâia convingere ce ne-o impune cazul prietenului întârziat. Dar mai este una, cu totul caracteristică. Ea privește rolul publicului în literatură. Căci dacă se trece așa de repede la ordinea zilei peste un scriitor, vina nu este tocmai a lui. La urma urmelor, nu este fiecare scriitor un izvor nesecat, din mintea cărui lumina să țâșnească o viață întreagă, și din sufletul cărui versul să curgă neîntrerupt. Mai au oamenii trebuință și de pauze. Natura nu-și are și ea timpul de reculegere a forțelor productive?... Ei, de n-ar fi publicul, nesătioasa opinie publică, nestatornica, mofturoasa și uimitoarea opinie publică!

Noi românii avem un public cu un stomac foarte sănătos. Măstăie repede și cere mult. Ce-a fost s-a dus. Îi trebuie lucruri nouă. Pare că ar spune scriitorilor vechi și celor în viață încă, dar neproductivi: vă mulțumim de serviciul făcut, dar ce să mai facem cu voi, dacă nu ne dați o hrană nouă! Cu bucate reci sau reîncălzite nu ne țineți de cald... În fond o mare ingratitudine, căci la cei vechi e frumoasă comoara de simțire și de adevăr. Dar așa e publicul: îi place numai moneda care circulă!

Un neam obraznic, într-o fabulă de o crudă satiră numește publicul – *ein Pferd, das doppeltes Futter braucht* – „un cal cu dublă porție de hrană“. Eu aș adăuga că această îndoită hrană trebuie să fie și aleasă. Căci da, publicul nostru a început să aibă preferințe pentru unii sau alții, să se pronunțe pentru o direcție sau alta. Nu mai poți să-l amăgești cu fraze goale și cu idei puține. S-au dus acele vremuri, când lumea se mulțumea cu sentimentalul *Deșteaptă-te, române*, cântat pe o singură coardă. Acum cere acorduri pline, simfonii întregi. Și pentru că cei noi tind spre aceste acorduri, cu forme mai alese și cu viață mai caldă, cu gust mai rafinat, publicul se îndreaptă spre dânsii.

Ce vreți! Cine va recurge la arme vechi, atinse de rugină, la energii moleșite și la cei rămași în urmă, când e vorba de progres? Cetățile moderne se iau cu arme moderne.

CUM TRĂIM

E vorba de traiul scriitorilor.

Bătrânii noștri scriitori, fără a fi tocmai bogați, erau în mare parte descendenți din familii boierești și n-aveau grija zilei de mâine. Părinții se îngrijeau ca, în timpul educației, tinerii să nu ducă lipsă, îi plimbau prin străinătăți, și când veneau acasă îi puneau de-a dreptul în înaltele dregătorii ale statului. Ne gândim la Alecsandri, la Negri, la Kogălniceanu și, înaintea lor, la Văcăreștii. Numai seninătate și belșug în jurul lor. Și nici o piedică materială în calea dezvoltării talentului.

Dar, în urmă, vremile s-au democratizat. De jos, dintre răzeși mai întâi, cum a fost Eminescu, apoi din straturile și mai sărace ale poporului, s-au ridicat unul câte unul. La școală luptau cu nevoi, și drumul spre țările străine li se închidea prin lipsa mijloacelor. Chiar și spre slujbele țării pătrundeau mai cu greu, căci cu toate că spiritul vremii se schimbă, țăranul tot țăran rămâne, fie el și poet de seamă.

Și numărul lor crescând mereu, s-a stabilit în curând o pătură întregă intelectuală de oameni săraci, dar muncitori, poeți de toate genurile, povestitori dibaci în graiul poporului, începători romaniciери și o droaie de critici. Ei munceau pentru cultura română, cu talent, cu căldură, cu entuziasm sau descurajare, – dar nici Ministerul de Culte, nici vreun mecenat nu venea să-l întrebe de rost.

Și văzându-se singuri au pornit să-și vază de trai. Unii au intrat prin redacții, scriind mai ales ce li se cerea și ceea ce nu era în firea gândirii lor. Alții duceau o viață de cerșire de la prieten la prieten. O a treia categorie cădea victimă te miri cărui editor exploatare. Și mai luptau, bieții, și cu indiferența ucigătoare a publicului nepregătit pentru o viață literară intensă. Iar urma acestei lupte a fost o mare sleire de forțe. Talentele trăiau puțin și mureau necunoscute. Tinerii porniți pe o cale

mult făgăduitoare se prăvăleau de mizeriile vieții. Cunosc și am scris despre un rând întreg de scriitori mult înzestrați, doborâți de ftizie, înainte de a-și fi dat deplina probă a talentului lor.

Așa au trăit scriitorii români până la moartea lui Eminescu și câțiva ani în urmă. Iar astăzi? Cum trăim astăzi? O, mult mai bine față de acuma zece ani chiar. Astăzi tot mai întâlnești scriitori răsfățați de ministere și de editori. Tot mai vezi câte un corb alb prin înaltele ramuri ale statului. Câte unul, mai trufaș, mai îndrăzneț, își permite chiar luxuri. Și e un mare triumf să vedem un nuvelist în Parlament și să auzim că altul a încasat câteva mii din fondurile secrete. Timpurile s-au schimbat în favorul scriitorilor.

Cuvântul „favor“ e poate cel mai nimerit care caracterizează viața scriitorilor. Căci, într-adevăr, se poate vorbi de favoruri și de favoriți. Mulțumirea însă nu e, nici pe departe, egală. Mizeria tot se mai lăfăiește prin rândurile celor mai mulți. Prin cafenele, scriitori de talent tot mai stau roată în jurul meselor, așteptând zile mai bune. Prin antișambrele miniștrilor, tot mai întâlnești stilști de rangul întâi, oferindu-și bunele servicii. Și sunt mulți, și buni, și plini de viață, și nimeni nu le ajută să-și creeze mai prielnice condiții de trai și un mai larg teren de activitate, căci tot mai există credința nebună că poezii și nuveliștii nu sunt din rândul elementelor trebuitoare.

Ce e de făcut? Încercăm să răspundem:

Să înceteze mai întâi favoritismul! Modul cum se distribuie ajutorul de către Ministerul Cultelor, felul cum se dau servicii sau sinecure la favoriți, a făcut o deprimantă impresie în rândurile noastre și a produs sciziuni și rivalități de prisos. Dacă e vorba de ierarhie, sau de temeinicia talentelor, este inadmisibil ca să se creeze sinecure grase unor tineri nuveliști, – și un scriitor concentrat, profund psiholog și analist fin ca Ion Gorun – ierte-ne că, fără voia sa, îl aducem în discuție – să fie lăsat a-și depăna zilele în micile preocupări politice, la o îngustă gazetă de partid.

Să se ia odată măsuri, ca să ajungem în juste raporturi cu editorii. Căci, e prea adevărat că poporul nostru e mic și numărul cititorilor români e prea redus (în traduceri străine nu ne citește nimeni) ca să poată asigura operelor o vânzare suficientă traiului tuturor. Dar nu e mai puțin adevărat că editorii noștri, puțini câți sunt, nu apreciază cu justeță importanța literaturii ce se face și nu cunosc nici o altă țintă decât cea

strict comercială. Nimeni nu va afirma că volume originale, de câte o sută de pagini, scrise de autori necunoscuți de critică, sunt – cum se întâmplă – îndeajuns retribuite cu umiltoarea sumă de 50 de franci.

Să se reguleze apoi și raporturile scriitorilor cu directorii de ziare, căci nicăiri acești directori nu sunt mai străini de literați ca la noi. Vedem cu mâhnire că literatura, sub orice formă, e tot mai mult scoasă din ziarele noastre și înlocuită cu rubrice neimportante, pe când în streinătate foiletonul, numărul de duminică și coloana a cincea aparțin exclusiv literaților. La noi, chiar când se face literatură la ziare, de dragul economiei, aceasta se lasă în voia întâmplării, a colaboratorilor grațiuți, sau a scriitorilor de umplură. Prin această procedură a directorilor de ziare se face un rău serviciu literaturii, iar literaților li se ia un izvor de existență dintre cele mai sigure.

Aceste sunt numai trei puncte, cari împiedică ameliorarea stărei materiale a scriitorilor. Cauzele sunt însă și mai multe.

SOLIDARITATE

La 17 februarie s-au împlinit 50 de ani de la moartea lui Heine. Marele liric universal a produs iarăși o mică revoluție în redacțiile ziarelor și ale revistelor germane. S-a vorbit atât de mult, în fiecare zi comemorativă, de opera lui, încât credeai că nimic nou nu s-ar mai putea scrie, și totuși, cu ocazia din urmă, un enorm material necunoscut s-a dat la iveală; s-au încins polemici și s-a redeschis chestia dureroasă a monumentului.

Acest cult pentru Heine se datorește în primul rând zelului spornicilor foiletoniști evrei, cari nu scapă nici un moment însemnat în viața poetului, pentru a pune în strălucită evidență toate bunele însușiri ale conaționalului lor.

Despre Heine s-a vorbit destul și la noi, și publicul nostru îl cunoaște bineșor și îl apreciază, încât putem să renunțăm la o expunere amănunțită a scrierilor lui.

Altceva este ce trebuie să atingem cu această ocazie. E manifestarea spiritului de solidaritate a scriitorilor evrei față de un tovarăș ales al lor, solidaritate de rasă, de la care cu toții avem de învățat.

Dacă e vreo boală de care suferă viața noastră literară, nu poate fi alta mai mare ca lipsa de solidaritate a scriitorilor. Nu vorbesc în înțeles absolut, căci o înțelegere patriarhală nu se poate imagina decât între cei slabi, între cei asociați pentru urmărirea acelorași interese, între individualitățile șterse, cum este categoria papagalilor de care am vorbit în articolul nostru precedent*. Nu de aceștia însă ne ocupăm, ci de spiritele mai tari, de aceia dintre scriitori, cari prin muncă onestă, cu răsunet neforțat, s-au putut impune opiniei publice ca diriguitori și și-au dobândit astfel un titlu de existență literară.

Este vorba despre articolul care urmează, autorul neordonându-și articolele în volum din punct de vedere cronologic (n. ed.).

Prăpăstiile între aceștia sunt astăzi așa de adânci, duhul neînțelegerii i-a împrăștiat așa de mult, încât cu tot numărul mare de reviste, nu vezi nici o grupare întreagă, puternică, necum o frăție generală, cum – așa de binevoitor și de frumos – o dorește dl Vlahuță în articolul său *Casa artiștilor*.

Pricina acestei desigur triste stări de lucruri nu poate fi alta decât individualismul exagerat, pe care îl observi ușor, dacă urmărești pe fiecare scriitor în parte. Exagerarea personalității duce fatal la desconsiderarea semenului. Neputința de a-ți potoli ambițiile și de a-ți subordona sau asocia voința și puterea de muncă a altuia, mai bun sau deopotrivă cu tine, produce în mod firesc conflictul. Nimeni nu vrea să admită ca progresul se face prin o colaborare de mai multe puteri, dar fiecare se crede singur în stare a înscrie o pagină nouă în cartea civilizațiunii noastre. De aci, din această stare cumva bolnăvicioasă, pornesc toate așa-numitele curente, sub și supra curente, care nu sunt întru nimic motivate cu nevoile sociale; de aci cea încăierare, la care vin să ia parte toți nechemaii, cea tendință de reciprocă anihilare, care amenință a degenera și mai mult.

E adevărat că liniile cele mari de înălțare a culturai nu le trage mulțimea, ci le înseamnă individualitățile puternice. Germania unitară n-a fost atât opera sutelor de poeți de-a doua mână, cât creațiunea lui Goethe și Bismarck. Și toată filosofia de astăzi se resimte de influența aceluia care pune eul deasupra oricărui principiu de viață și de dezvoltare – a lui Nietzsche.

Dar, de la a te crede o individualitate, până la a fi în realitate, este un pas mare. Nu e destul a avea pe masă bustul lui Goethe, pentru a fi și tu la înălțimea lui. Nu ajunge a fi aruncat o privire în filosofia lui Nietzsche, pentru a face pe egotistul fără rezervă. Aceste sunt calități, sau defecte, date de fire și nu se însușesc prin imitație, sau prin autosugestiune, cum actorul își însușește la nevoie rolul de prim-amorez.

Individualiștii noștri exagerați sunt numai copii, reproducții în gips și nici de cum originalele. Prin neastâmpărul lor de a-și vedea eul triumfând, ei își periclitează numai calitățile dovedite ca foarte folositoare. Prin slăbiciunile lor, ei provoacă hazul aceluia cari stau și cumpănesc. Cine n-a râs, de pildă, de un scriitor, care în maximele sale filosofice se compară cu Dumnezeu și cu Crist, cu leul și cu tigru și

căruia prietenii îi zic împărate?... Și pe cine nu l-a durut știind că pe când împăratul nostru era numai proletar, era cu mult mai de ispravă?

Acești înalți împărați de tot soiul sunt apoi piedicile pentru stabilirea oricărei apropieri; ei sunt singurii stricători de solidaritate și de cooperare pacinică la una, sau la mai multe reviste. Căci oricât de variate și de pronunțate ar fi individualitățile, sunt probleme generale, care în anumite direcții s-ar putea uni la aceeași muncă: *vereint schlagen und getreintit marschieren*! De aceea nimic nu poate fi mai folositor astăzi ca arătarea defectelor acestora, ca zgândărirea cu condeiul în rana grandomaniei de care atâția inși au fost atinși în cursul vremii din urmă.

Când scriitorii noștri se vor cunoaște mai bine, fie prin criticile severe ce li se fac, fie prin sfaturile prietenești ce li se dau, se vor întoarce ei singuri din calea exagerărilor și vor căuta solidaritatea cu elementele destoinice și drepte.

PAPAGALII ANTIPATICI

Pe astăzi, ceva din moravurile noastre. Va fi vorba aici de cel mai antipatic exemplar din întreaga faună literară, anume de papagal.

Această pasăre moțată este un fel de simbol practic al scriitorului vanitos, cam ceea ce e bufnița pentru Pallas Athena, vulturul pentru S-tul Ioan, boul pentru S-tul Luca, leul și îngerii pentru evangheliștii Marcu și Matei. E inspiratorul și vestitorul.

Abia mai poți deschide ușa unui scriitor cu influență, fără să fii întâmpinat, în anticameră, de bunul papagal. Te primește bătând din aripi, rotindu-și ochii cu neîncredere și tipând răgușit, pare că ar voi să dea de știre stăpânului că o primejdie se apropie. Intrând, papagalul se strecoară și el, zboară neliniștit din scaun în scaun, de aici pe birou, apoi se așează pe umărul drept al stăpânului, articulând un desperat:

— În-chi-nă-te !

Maestrul îi dă zahăr, îi mângâie penele multicolore, și îndulcitul animal scâncește din nou:

— În-chi-nă-te !

De-i faci pe voie și te închini, zâmbind, el tace, iar maestrul începe vesel a vorbi de toate. Ici taie și spânzură, colo înalță, cântând din alăuta bogatei sale frazeologii. Ici vorbește de marile sale aspirații, colo se plânge de lumea ingrată și nesupusă. E când patetic și cu gesturi largi, când chicotitor ca o bătrână, ce-și terfelește vecina cu vorbe urâte. Iar papagalul de colo, cu ochii somnoroși și goi de expresie, țintiți la stăpânul său, se face că-i înțelege toată frământarea minții, toată furtuna ce-i tulbură sufletul – și-și moțâie din cap continua sa aprobare. Când râde maestrul, geniul său aripat, papagalul, își umflă și el gusa de bucurie, coada-i se resfiră, mișcându-se nervos, și un răs răgușit de mahalagioaică deșantată umple camera de lucru. Iar când se-nduioșează

în povestirea unui incident neplăcut, pasărea hohotitoare de adineaori își ascunde capul în penele burzuluite, sub căldura aripei, pleacă moțul, încovoie coada și ridică un picior, luând atitudinea reglementară pentru a plânge pe înfundate.

Drăguțul de papagal ! Câte nu face și mai ales nu se face el pentru o bucățică de zahăr. Ba lacheu umilit, însărcinat să vestească toată ziua mărirea stăpânului; ba mașină de răs și de plâns, cum cere împrejurarea.

*

Papagalul e îndeobște creațiunea stăpânului. Existența lui se datorește unor anumite trebuințe sufletești, pe cari le au unii scriitori. Ei vor mereu să se oglindească în ochii și conștiința cuiva, care să le fie sprijin în clipa de îndoială. Și fie acest cineva orice cap îngust, orice suflet pustiu, numai să știe da semne de aprobare. Vanitatea cere să fie vecinic măgulită, cel puțin de un papagal dresat anume în acest scop.

Se mai întâmplă însă ca papagalul să ia rolul lui Wagner din *Faust*, să fie famulul doritor de știință, colaboratorul în căutarea protoplasmiei, a unui homuncul. Famulul învață câteva fraze de-a rostul, prinse de pe buzele magistrului, vreo formulă de vrajă oarecare pentru invocarea spiritelor. Când și unde le poate aplica apoi și el, vestind în lumea largă puterea lor.

De altă dată ia cu drag asupra-și rolul simpaticului tovarăș al eroului lui Cervantes, ascute lancea sau duce de frâu pe gloaba de Rosinanta, umblând buimac din loc în loc, după capriciile aprinsei fantezii a tăietorului de drumuri prin imperiul romantismului.

„... Slugă bună și credincioasă, peste puțin ai fost, peste mult te voi pune !“

*

Nimic mai vrednic de compătimit ca acest cor de papagali în mișcarea noastră literară !

Închiși în colivia ideilor altora, ei sunt siliți să-și mărginească toată activitatea lor la o papagalicească imitare. Aplaudă numai și cârăie după o anumită poruncă, în cel mai bun caz parafrazează. Sunt clacherii răsplătiți și fluierătorii puși la cale. Sunt mințile trândave și slabe, cari nu reușesc niciodată să rostească o convingere proprie.

Nu mă gândesc la un caz concret.

Cert este însă că revistele și gazetele noastre de aici și din provincie sunt cuiburi de papagali, scriitori cari au renunțat la orice credință a lor,

la orice individualitate. Obişnuţi a lua de-a gata judecata străină şi obişnuţi a avea deplină încredere în puterea de discernământ şi în onestitatea de simţire a altora, ei nu mai controlează nimic. Ei formează acel bagaj – uşor de cucerit cu o bucăţică de zahăr sau cu un cuvânt dătător de nădejde – din care orice viclean, vânător de noroc şi de popularitate, îşi poate constitui o armată. Iar pentru bunul mers al literaturii, aceste ieftine instrumente, aceşti *întreţinuţi intelectuali*, sunt uneori o calamitate.

DE-AŞ FI DEMAGOG...
Monologul unui „luptător”

„De-aş fi demagog, aş lua mai întâi trâmbiţa cea mare şi m-aş urca la o tribună înaltă, ca să glăsuiesc mulţimii. Şi aş spune cu indignare sfântă, că-n ţara asta mărul e putred şi că securea s-a apropiat de rădăcina stejarului. Pumnii încheşti i-aş ridica împotriva acelor care voi fi adoraţi şi-aş prăbuşi statuile ce v-aţi alcătuit în sufletul vostru, aş zdrobi icoanele politice cărora vă închinaţi.”

„Şi după această faptă îndrăzneată, numele meu ar zbura din gură în gură. Copii sfioşi, cu căciuliţe de liceu, s-ar aduce aminte de mine ca de-un erou de dramă socială. Modeştii funcţionari dintre păreţii muzei ai diferitelor ministere ar privi la mine ca la o minune. Bătrânii neputincioşi, cei pururea gata spre plâns, ar vărsa lacrimi pe dărâmurile nădejdelor lor în viitor. Şi în ochii lor voi fi un om.”

„De-aş fi demagog nu m-aş opri la actul întâi. Hristos a zis: lăsaţi copiii să vină la mine. Eu aş deschide braţele mele tuturor. Tânăr sau bătrân, teafăr sau infirm, l-aş primi sub steagul meu. Şi ar fi mulţi cari ar veni, căci vorba îndrăzneată şi sunătoare e ca o baghetă magică cu care prefaci fiara în miel şi mielul în fiară sălbatică. Ar veni şi m-ar urma în neştire, purtaţi pe lanţ pe căi primejdioase, pe poteci imaginate.”

„Ce credeţi voi, că e greu să ai credincioşi ? Aş ! arta asta e uşoară. Pe unul îl mângâi cu vorba, pe altul cu zahăr. Pe-al treilea îl netezeşti pe obraz şi-i spui poveşti din *O mie şi una de nopţi*. Şi ca să fii aproape de firea lor, te faci de toate: vulpe cu cei şireţi, privighetoare cu cei visători. Transformismul e tot şi comedia are succes.”

*

„Şi aş merge mai departe. Odată mulţimea sub mine, gândurile mele s-ar înălţa mai sus. S-ar naşte în mine dorinţa de-a cuprinde sub aripele mele poporul român de pretutindeni. Ca un om miraculos aş apărea în

tot locul. Și pe unde umblă picior de român, aș sămăna vorbe de-ale mele; și lacrimi aș semăna fără cruțare, căci acestea deschid și mai ușor inimile de piatră ale fiilor din Carpați.

Firește mi-aș avea și organele mele de publicitate. Prin astea aș împărți lumea în două: în cei ce mă iubesc și în cei ce mă urăsc. Acești din urmă sunt cei răi și păcătoși, sunt vițiul și desfrăul, cari duc poporul în prăpastie. Pe când cei ce mă iubesc sunt virtutea, căci proști, slabi, fără judecată cum sunt, ei mă ascultă și: adevăr, adevăr grăiesc vouă, că voi toți câți mă ascultați veți sta cu mine la dreapta Domnului din ceruri !

Cu aceste organe aș crea o adevărată religie în jurul meu, căci vedeți bine: religia în țara asta a ajuns de batjocură și ne trebuie o biserică nouă !"

„Dar ce se aude ? Ici mă ia unul de scurt. Colo chicotește cineva de vorbele mele declamate. Dincolo îmi spune unul în față că e rușine să facă să zbârnăie întruna coarda reclamei patriotice. Alții mă denunță că e falsă cântarea mea de jălănie și toată propoveduirea mea și că nu fac decât să râd de naivitatea credincioșilor mei...”

„Care vasăzică dușmani ? Potop de dușmani De-aș fi adevărat demagog, aș ști eu ce să fac și cu aceștia. Pe cei proști i-aș lăsa să țipe întruna, căci nimeni nu-ți răspândește numele mai mult ca dușmanul nătâng. Pe cei ce mă acuză pe dreptate, mă voi face că nu-i văd, dar pe furii și treptat voi mai lăsa din greșelile ce-mi arată. Iar când vreunul de seamă va face o mică greșală în atacul ce-mi dă, îi voi răspunde pe larg și voi spune tuturor: iată mișelul cum a voit să mă doboare !”

„În orice caz, dușmanii înmulțindu-se, e un semn că acum trebuie să fiu mai cuminte. Voi continua să măngâi pe ai mei, voi continua să ridic pumnii uneori și să plâng de altă dată, dar voi întrebuița cuvinte mai echivoce. Voi admite că totuși o parte din oamenii zilei, mai ales aceia de cari am nevoie, sunt pătrunși de același ideal ca și mine, decât în proporții reduse, și voi protesta cu indignare de câte ori ar îndrăzni cineva să mă prezinte ca pe un demagog, care se iubește pe sine și își iubește numai ambițiile, pentru realizarea cărora totul i s-a părut îngăduit.”

„Și pe urmă ? Ei, parcă un bun demagog se mai întreabă vreodată: ce-o să fie pe urmă ! ! ?”...

FAZA GLUMEATĂ

martie 1906

Mișcarea pentru apărarea limbei a luat o întorsătură veselă: succesul din seara sângeroasă a deșteptat dorința de alte succese, cari nu mai au nici o legătură directă cu „Obolul” și nici cu primejdia de moarte a limbei române.

Studentii inimoși sunt uitați. Pietrele și-au reluat locul de liniște în caldarâmurile lor. Doamnele umilite îndrăznesc acum a-și părăsi căminurile, fără paza baionetei. Și pe șoseaua cea largă, înviată de razele blânde ale primăverii, bonjouristii monoclați își plimbă ignoranța limbei strămoșești, fixând obraznic pe trecători, în cari ei zăresc pe huițitorii de odioasă.

Numai dl Iorga continuă a se agita și, luând țara în lung și în lat, aleargă să-și culeagă laurii și să forțeze răsplata pentru patrioticul său avânt. D-sa este însoțit de câțiva prieteni de-ai noștri de ieri și de-ai D-sale de astăzi, și împreună declamă, cântă și citesc pilde de limbă și literatură națională.

O petrecere frumoasă și inofensivă.

Se știe că epoca noastră literară are o bună nuanță de romantism. Fiecărui din noi îi place ca, punându-și frunză verde în pălărie și floare-albastră în piept, să plece-n lume. Și-i primăvară. Și-i bine și cald. În piepturile noastre-i vigoare și glasul ne vibrează mai puternic, când încercăm să reînviem imnul de deșteptare din somnul cel de moarte.

Dar și de altfel: cine poate să ne împiedice ca, cu tot protestul nostru sfânt în contra limbei franceze, să imităm chiar acum pe modernii directori și impresari de *cabaret*-uri artistice și să dăm în toate colțurile țării reprezentații literare, cu modeste taxe de intrare ?...

*

De-ar fi o simplă manifestare romantică, n-am mai zice nimic, căci curentele romantice au totdeauna și oriunde logica cea mai absurdă, încât li se îngăduie multe. Este însă altceva ce ne face să ne ocupăm de *șezătorii* noștri călători (ier-te-mi-se acest paradox) și anume întrebarea ce și-au pus-o câteva ziare: dacă la baza amintitelor călătorii nu sunt și motive străine de literatură și cu mult mai realiste de cum s-ar crede.

Sigur că sunt.

După părerea noastră, tot ce a fost bun și frumos, tot ce trebuia să se facă cu demnitate, s-a făcut. Ne-am revoltat de îndrăzneala fiilor înstrăinați. Am protestat cu condeii, cu ciomege și cu pietre și am biruit. Dar lupta o dată câștigată, trebuia să ne oprim. Dușmanul gonit în gaură de șarpe, trebuia să ne întoarcem acasă cu trofeele modeste și să ne vedem de rosturile noastre.

Este și aceasta o artă: să cunoști momentul în care trebuie să te oprești și să te gândești că tot ce-ai mai face înseamnă o exploatare a succesului, de dragul popularității.

Se vede că prietenii noștri s-au făcut vinovați de greșeala de a nu fi cunoscut momentul încetării și au trecut la exagerări.

Toți câți n-au înțeles protestarea noastră ca făcută cu scopul de a ne vedea numele la *Universul* sau pe vreun afiș din colțuri de stradă; toți câți în acțiunea noastră n-au văzut o simplă tendință de a ridica tirajul unei reviste și a ne căuta aderenți cu ajutorul tipicului celei mai obicinuite demagogii: cu rodomontade oratorice, cu invocarea umbrelor lui Traian și Mihai Viteazul; toți aceștia trebuie să regrete coborârea în bălci a bieteii noastre muze, dedarea ei la spectacole în târgurile de provincie.

*

Acest fapt, ca și o serie de alte întâmplări ne aduc tot mai mult la dureroasa convingere că, în timpul din urmă, deprinderile politice din țara noastră se furișează și în viața literară.

Ne avem și noi demagogii noștri și corupătorii de conștiințe ușoare. Ne avem și noi împărțitorii de paltoane și de posturi și hărțuielile noastre pentru ciolan. Ne avem trădările pentru un blid de linte și fuziunile în opoziție. Și bătauși avem la nevoie.

Tot astfel limbajul polemicilor se apropie de acela al discuțiilor politice. Atributele „bandit” și „mișel” le întâlnești tot mai des. Urile se

dezlănțuie cu aceeași violență. Numai coborârea la „Dacia” ne-a mai lipsit și asaltul la alegătorii din provincie pentru cerșirea sufragiilor lor. Acum am văzut-o și pe asta.

Vai, fraților călători, opriți-vă ! Întoarceți-vă din drumul vostru spre Mizil, unde, pe cum aud, aveți de gând să mai converțiți câțiva franțuzomani. E treaba politicianilor să se coboare la mulțime. Voi aveți datoria să ridicați mulțimea spre voi, dacă aveți puterea și focul sacru să o faceți. Și lăsați, nu mai stăruți cu „apostolatul”, căci e o rătăcire, e o exagerare a valorii voastre și orice exagerare atinge marginile hazliului și compromite o cauză bună.

OPINIE SEPARATĂ
martie 1906

Am auzit clopotele naționale sunând într-o dungă ca în vreme de primejdie. Pe dl Iorga l-am văzut ieșind cu moaștele sfântului Traian și ale tuturor cronicarilor, ca un mitropolit când scoate pe Sf. Dumitru în zile de secetă, sau împotriva urgiei locustelor. În odăjdii de apostol l-am văzut; și crainicii mărunți de pe de lături ținând isonul, purtându-i cărja sau suflând în cădelniță, pentru ca fumul cuvios de tămâie să gonească duhul cel rău, sălășluit în oropsitul neam de viță latină.

Și alarmați de fanfară, cum mai puternică nici Arhangelul Gavriil la a doua Înviere n-o să facă să răsunе, ne-am deșteptat din somnul cel adânc și, frecându-ne la ochi, ne-am întrebat:

— Unde e prăpădul ? Unde e focul, să-l stingem cu toții ?

— Arde limba românească ! Literatura română e pe dric !

... Vă rog: stați ! N-alergați în zadar, căci nu arde nimic. A luat foc numai putregaiul dintr-o curte ciocoiască. Încolo e pace și voie bună. Țarina neamului e în bună pază. Ploi destule și roade din belșug.

Opriți deci mâna slobodă a veselului clopotar. Lăsați moaștele în sicriul lor de argint și trimiteți pe apostoli acasă, sau descântați-le de sperietură.

*

Limba și literatura românească în primejdie ! De unde această năzărire ?

Noi știm dimpotrivă că niciodată, de la Gheorghe Lazăr până la Gheorghe Coșbuc, limba și literatura românească n-au fost în condiții mai bune de dezvoltare ca astăzi.

Niciodată numărul scriitorilor n-a fost mai mare, limba lor n-a fost mai bună și năzuințele spre desăvârșire n-au fost mai multe ca acum. Ce mare e puzderia de volume, ce lung e șirul de reviste, ce vii sunt

polemicele și — ceea ce e foarte important ! — ce îmbucurător crește numărul cititorilor, cari iau parte la toată mișcarea literară !

Mai ales de literatura națională n-avem a ne plânge. Toți scriitorii fruntași i se închină ca unei mame. Statul ține deasupra-i mâna ocrotitoare. Și până și acea societate, care-și bogonisește *Tatăl nostru* pe franțuzește, s-a dat pe brazdă. Cine a auzit răsunetul ce l-a produs „cântarea pătimirei“ lui Goga în palatele „Obol“-encelor, cine a văzut pe micul ciobănel cu plete blonde urcând neșovăitor scările de marmoră ale Carmen Sylvei, s-a putut convinge că am pus bine opinca-n prag și că tricolorul fâlfâie mândru deasupra edificiului nostru literar, fără să fie amenințat din vreo parte.

*

De ce atunci dangătul desperat al clopotelor ? De ce invocarea ajutorului unui saltimbanc, a bunului și bătrânului călușer Moceanu pentru înlesnirea triumfului unei lupte atât de sfinte ? De ce aducerea pe scenă a lui Tincă scripcarul (vai, Tincă, țigane, tu care în nopți senine ne desfătezi cu melodiile tale, tu acum alături de apostolii neamului !) pentru intonarea doinei de redeșteptare ? Sau mai pe scurt: de ce acest *tam-tam* fără-ncetare ?

Setea de popularitate !

Da, e frumoasă și amețitoare floare popularitatea. Ea șade bine în pălăria fiecăruia. Dar e ca dragostea: nu alerga după ea dacă ești om voinic și o meriți, ci lasă să alerge ea după tine. Adevăratul cuceritor nu se coboară la rolul de curtezan, nu lingușește opinia publică, nu-și dă ochii peste cap și nu varsă lacrimi de fariseu, nici nu-și arată fața crispată de o durere imaginară. El e tăiat dintr-o bucată. Faptele și ideile lui nu se cârmuiesc după dorinți vremelnice. Și mai ales nu se bălăcește în această leșie a celui mai searbăd naționalism de școală veche: cu masalale, banchete și cu Tincă scripcarul.

*

Am cunoscut odată și-un cuceritor adevărat. Aș putea zice c-am umblat la el la școală. Avea pe atunci „opinii sincere“ și scria „cuvinte adevărate“.

Era pentru ochii iubitori de adevăr o desfătare aleasă să vază cum, unul după altul, reprezentanții vechiului românism se prăbușeau în țărână. Opinia publică se revolta, ce e drept, și îl izola, dar el trecea înainte hohotind. Săgețile-i cădeau ploaie în barba albă a magului din

Câmpina, în spatele încovoiate ale bătrânului Urechiă și în coroana cu care ateneiștii dorohoieni răsplăteau pe un alt orator naționalist. Și tot pe atunci scria în frumoasa și dulce limbă franțuzească (pentru cei ce o cunoșc):

„Il est vrai que pour cela il faut du travail, *du travail consequent et honnete et que le tam-tam est plus facile: Je ne gêterai donc pas le plaisir de ceux qui s'y livrent, et je crierai comme eux:*

Vive le tam-tam !”

Așa vorbea dl Iorga pe când era... tânăr. Astăzi însă, când întinde el însuși mâna tremurândă după coroana dorohoienilor, când, după pilda celui blestemat de D-sa, a răposatului Urechiă, întemeiază ligi în vreme de pace, când apare pe scena Teatrului în tovărășia lui Moceanu, astăzi nu are dreptul să se supere, dacă-l vom aclama cu propriile-i cuvinte:

Vive le tam-tam !

APOSTOLOMANIA

Mai anii trecuți floarea aristocrației maghiare era strânsă în jurul unei mese bogate. Flori, vin de Tokay, rapsodiile lui Liszt, prisos de viață. Și în mijlocul acestei scene de saturație, estetică și materială, un conte lung și deșirat se ridică să țină cuvântarea festivă:

— Nu e fericit maghiarul !

Acesta era începutul cuvântării lui. Și pintenii zornăiau pe sub masă și sfârcurile mustăților lungi ale magnaților tremurau la auzul cuvintelor cobitoare.

— De ce nu e fericit maghiarul ? întrebau cu toții.

— Nu e fericit, pentru că are o limbă și nu știe s-o impună și străinilor din țară. Nu e fericit, pentru că are legi și totuși nu e stăpân în casa lui. Nu e fericit, pentru că se îndepărtează pe fiecare zi de idealul străbunilor.

Și ieremiada aceasta se înșiră mai departe — o văicăreală de conte sentimental, amețit de perlele spumei de Tokay.

Magnații-l ascultă, pufăind a jale din ciubucurile lor de brad săcuiesc. Din frumoșii ochi de jăratec ai nepoatelor lui Attila se desprind lacrimi de duioșie. Și Rigo, faimosul Rigo, amantul prințesei Chimay, — amantul cerebral, cum scrie dna Bacaloglu — intonează imnul „Deșteaptă-te, maghiare”, în melodia lui de-acolo.

Ei, dar a dat D-zeu că a doua zi a fost un cer senin. Gazetele hohoteau, de la un capăt al țării la altul, pe socoteala oftării dureroase. Figura contelui făcea deliciul cititorilor revistelor umoristice. Și așa a și rămas în amintirea tuturor: un apostol-caricatură.

*

Conți de aceștia au răsărit în timpul din urmă și la noi. Ei nici nu mai au nevoie de Tokay, ci pe inima goală cântă în toată țara o tânguire jalnică și monotonă de flașnetă, cu același refren:

— Nu e fericit românul !

Dar ce-a pățit bietul român, de l-a ajuns această obidă ? Luatu-i-au ielele puterile ? Bat turcii la poarta țării ? Vestit-au oare șolomonarii venirea lui Anticrist ?

Nimic din toate și ceva mai mult de atât. Țara e pe dric din cauza viciilor și a corupției conducătorilor ei. Totul e mințit și putred la noi și straturile de întuneric se așează tot mai dese peste mulțime. Vinovat e vodă, vinovate-s partidele politice, vinovată-i presa: anaftema, anaf-tema și pocăiți-vă acuma în ceasul al unsprezecelea !

Zadarnic îi tragi de mânecă, sau îi zgudui ca pe somnambuli, — ei umblă mereu și combat nenorocirea românească.

Și cum ? unul citește o pățanie din cârciuma lui Moș Crepu, altul povestea unui crin alb și al treilea despre sfârșirea mititeilor din cârciuma lui Taica Pascaly. Și gata vanghelia.

Iar la orizont apare, în toată măreția sa, îmbrăcându-ne țara în lumină de purpură: aurora viitorului nostru mai ferice...

Dragii noștri apostoli !

*

Dar pare că nu ne-a fost destul cu așa cercare. De pe laturi mai răsar pui de apostoli, sau apostoli prin contagiune, tot atât de înverșunați, dar de altă sectă. Aștia nu mai iau toiagul pribegiei în pustie, nici nu țin cuvântări la răspântii, ci scriu numai, și scrisele lor sunt adevărate texte bogumilice. Iată și un domn Popescu — Popescu ! ce nume pocit de apostol ! — luptând *pentru cinste și adevăr*. A scris o carte cu tâlc asupra *patologiei noastre sociale*, în care tună și fulgeră împotriva societății de astăzi.

Iubiți cititori, d-voastră nici nu știți în ce grozavă primejdie vă găsiți, citind aceste rânduri ale mele: în criză socială, criză politică, criză intelectuală și, mai cu seamă, în criză religioasă.

Oriunde te uiți, nu vezi decât corupție, „insuficiență de caracter“, „letargie civică“, „abulie individuală“, „evoluție tergiversantă“ și alte drăcii.

N-avem și noi, ca toți oamenii și ca toate popoarele vreo „inițiativă“, n-avem — mă rog — „disciplină mintală“ și nici măcar „filosofie socială“. În literatură „nu prea avem opere de *longue haleine*“. În religie „prescripțiile moralei creștine sunt ignorate“. În politică stăpânesc două partide deopotrivă de viciate. (Da înscrie-te, frate, la „Frăția română !“) Și pe de-a întregul, din fiecare pagină, din fiecare șir, s-aude gemetul de deznădejde:

— Nu e fericit românul !

S-a hotărât deci ! Ne prăpădim ! și la toate aceste sunt de vină: „temperamentul nostru ancestral“, „lipsa de autonomie în cugetarea noastră personală“ și „mentalitatea“ noastră...

Da, da, aici e buba, scumpe apostole, în (z) mintalitate !...

Ș-apoi să nu-i răstignești pe roatele morilor de vânt, să le trosnească oasele !

CONVINGERI

Am cunoscut pe cel mai bărbos dintre profesorii noștri de botanică. Afară de barbă el nu avea nimic extraordinar, și dacă amintesc de el, e pentru că de numele lui se leagă o anecdotă, care merită să treacă la nemurire.

La o lecție avea să vorbească despre pătrunjel și băieții îi aduseseră, pentru explicare, în loc de pătrunjel, o cucută. Se știe câtă asemănare în toate este între aceste două plante, mai ales în starea lor de întâie dezvoltare.

Bărbosul nostru profesor vine și-și ocupă locul la catedră, ia în mână cucuta și zice către băieți:

— Această plantă ierboasă, dlor, se numește pătrunjel (*petroselinum sativum*); face parte din familia umbeliferelor; are rădăcina albă, pivotantă și frunze compuse...

— Ba nu-i pătrunjel, că-i cucută, observă un ștregar de elev dintr-un colț.

— Așadar, îi cucută, răspunse profesorul. Această plantă ierboasă este deci o cucută (*conium maculatum*), face parte din familia umbeliferelor, are rădăcina albă, pivotantă și frunza compusă...

— Ba nu-i cucută, că-i pătrunjel, dle profesor! strigară alți ștregari.

— Așadar îi pătrunjel (*petroselinum sativum*). O plantă ierboasă care, cum vă spusei, face parte din familia...

— Ba nu-i pătrunjel, că-i cucută, țipară ceilalți.

— Așadar, îi cucută...

Și bietul profesor luptă mai departe cu convingerile sale științifice.

Figura savantului botanic ne vine în gând, de câte ori vedem diferitele volte în convingerile scriitorilor noștri politici. Astăzi mai cu

seamă, când nu poți fi sigur de convingerea cuiva nici timp de câteva ceasuri, anecdota cu oscilarea între cucută și pătrunjel e de actualitate.

Am putea cita câteva cazuri delicioase, vorbind mai pe larg, de pildă, despre modul cum un cunoscut scriitor politic a primit peste noapte votul universal în programul său și cum același scriitor, tot peste noapte, din filosemit ce era, s-a schimbat în cel mai înverșunat demagog de stradă. Tot despre această conștiință, care nu e croită pe un singur calapod, se mai povestește că a trecut prin o nouă schimbare și, din adorator al suveranului, s-a făcut netam-nesam criticul sever al faptelor lui.

Motivul ?

Cică într-o bună zi i-a cășunat să se ducă la treptele tronului, să se plângă de starea morală căzută în care s-ar fi găsit un alt scriitor și să ceară izgonirea acestuia din slujbele statului. Firește că suveranul, care din nenorocire nu e președintele unui tribunal de onoare al literaților, a răspuns la doleanțele acuzatorului prin a-i vorbi de semănăturile mănoase, cari promit o bună recoltă anul acesta...

Iar scriitorul nostru are astăzi convingeri antidinastice.

*

Din politică putem trece la literatură, unde ni se prezintă aceeași priveliște.

Ca să rămânem tot în cadrul cazurilor concrete, voi aminti unul singur.

Se știe că dl Iorga a fost un mare adversar al dlui Hasdeu, și prin răutățile sale i-a făcut magului de la Cămpina multe supărări. A venit însă mișcarea studentească în chestia „Obolul” și dl Hasdeu a felicitat prin o telegramă pe inițiatorii mișcării. Telegrama aceasta măgulitoare a fost de ajuns, pentru ca dl Iorga să regrete toată campania sa *principiară* de odinioară și să facă în public un fel de *mea culpa*. Și sunt convins că dacă, cu aceeași ocazie a mișcărilor studentești, dnii Tocilescu, Pompiliu Eliad și Tanoviceanu imitau pilda dlui Hasdeu, — antagonistul lor, dl Iorga, avea să-și schimbe la moment convingerile și să le ierte și lor toate greșelile literare și istorice.

Și nu ne-am fi mirat deloc, căci așa sunt convingerile dlui Iorga în toate: astăzi cucută, mâine pătrunjel.

*

Dacă am fi pesimiști și ne-am răzima mult pe convingerile acestora, firește că, văzând continua lor evoluție și nestatornicie, ar trebui să

tragem cele mai triste concluzii și să vorbim de lipsa de caractere mari, de ținte nesigure și orbecăiri pe căi necunoscute. Credem însă ca nu e nevoie să ne-alarmăm. După părerea noastră, acești oameni, iertători și buni în fond, nu sunt niciodată o primejdie. Ei zăpăcesc puțin societatea, ce e drept, dar în faptul că se dau ușor pe brazdă e totdeauna și nădejdea în îndreptarea lor. Și-apoi, meteahna le-o știți: faceți ceva pentru popularitatea lor și sunt în stare să vă jertfească convingerile lor cele mai scumpe.

DL IORGA PĂRĂSEȘTE „SĂMĂNĂTORUL“

„Sub conducerea, sau cel puțin sub influența *mea*, stau trei reviste literare, cari în București, în Moldova și în Budapesta reprezintă noua direcție: *Sămănătorul*, *Făt-Frumos* și *Luceafărul* ...“

Astfel vestea dl Iorga în anul trecut „renașterea“ literară într-o carte nemțească – ce rușine, să scrii cărți nemțești și să huiduiești pe nemți! – în care făcea istorie românească.

Cică de la un capăt al românismului la altul, din Budapesta la București și din București la Bârlad, literatura stă „sub direcția sau cel puțin sub influența“ D-sale.

Cartea abia apărută însă, modesta publicație periodică *Făt-Frumos* încetează, fără pretenția de a fi însemnat ceva în mișcarea literară. *Luceafărul*, care apăruse independent de dl Iorga și n-a stat niciodată sub influența D-sale, își mută domiciliul. Iar *Sămănătorul*, unde D-sa a venit poftit la masa pusă, și-a redobândit zilele astea libertatea, încetând și aici „*Einfluss*“-ul și „*Leitung*“-ul dlui Iorga.

Nu-i așa că eminentul profesor de istorie s-a cam pripit când, în nestăvilita dorință de a vorbi de sine, s-a proclamat în străinătate șef de școală literară și când, din câteva tinere reviste, cari aveau să-l părăsească în curând, a făcut evenimente literare, de importanță istorică, revendicându-și pe nedrept meritul pentru nașterea lor și pentru ideile ce le reprezentau ?

Se zice că dl Iorga nu are cuvenita înțelegere pentru istoria contemporană, fie ea politică sau literară, că față de tot ce e nou sau în viață, D-sa nu poate rămâne imparțial, că desfigurează și exagerează toate fenomenele publice de actualitate, după impresia momentului. Și se atribuie acest cusur – mare și fatal pentru orice scriitor – felului D-sale de a-și fi făcut educația, rămânând mai mult închis între zidurile camerei

de studiu, scrutând mai mult tainele trecutului, pentru cari și-a agerit ochiul și mintea, dar fără a avea timpul necesar de a cunoaște viața cum este și oamenii cum sunt.

Cunoașterea trecutului este desigur de mare preț, căci îți arată multe virtuți și slăbiciuni. Dar justa măsură în pătrunderea sufletului viu omenesc, înțelegerea celor din jurul tău și iscodirea rostului întâmplărilor zilnice nu pot fi învățate din trecut. Și afară de acestea mai sunt mici forme ale vieții, tact și bunul-simț, cuviință și corectitudine față de prieteni și adversari și alte... mărunțișuri, cari nu stau în carte, dar cari, învățate prin contact și prin asemănare cu alții, te scutesc de multe rătăcirii.

Nu știu dacă cei ce astfel își explică greșelile dese ale dlui Iorga au dreptate. Acțiunile unui om le determină – afară de cultură – și firea lui. Cert este însă că dacă dl Iorga s-ar fi mărginit la cercetarea trecutului și astfel – cum zice cronicarul – s-ar fi „închis în turnul cuvintelor și în lăcașul gândurilor sale vechi“, cu puterea D-sale de muncă și cu memoria sa fenomenală, ar fi astăzi savantul prețuit și necontestat.

*

Dar i-a plăcut să se afirme și pe alte terene și a ieșit din umbră la lumină. I se părea că îngrămădind la volume de documente și scriind la judicioase monografii despre epocile pierdute în negurile trecutului, numele D-sale prea e puțin pomenit. Temperamentul D-sale îl îndeamnă să intre în toiul unor lupte zilnice. Și s-a coborât în vârtejul vieții.

Întăiele D-sale ieșiri pe noul teren au fost primite dintr-o parte cu căldură. Se părea că s-a ivit un nou și valoros condei pentru căutarea adevărului. Felul cum lovea în stările convenționale, în situațiile politice subrede, în gloriile false ale unor scriitori și în naționalismul turbulent de stradă, ne-a făcut pe mai mulți inși, grupați la o revistă literară, să vedem în D-sa o forță indicată a fi unul din conducătorii aspirațiilor tinerei generații și i-am oferit simpatiile noastre și coloanele acelei reviste.

Și a venit și a scris. Mult și de toate. Frumos și avântat uneori. Inegal și încâlcit de altă dată. Dar la un moment dat se părea că trece prin o schimbare. Pierde linia dreaptă din „cuvintele adevărate“. Ca și când și-ar fi dat seama că pe drumul acesta n-are s-ajungă departe, căci opinia publică la noi e vrăjmașă tuturor acelor cari exprimă viguros adevărul în literatură și politică. Gustase puțin – prin *Sămăntorul* – din deliciae

popularității și se hotărî a preferi drumul lesnicios, drumul concesiilor principiare și al celor personale – drumul cel bătut de toți câți vor să *ajungă*. Și aici încep greșelile.

În scurtă vreme ne pomenirăm cu un Iorga mlădios și gata a se pune în contradicere cu Iorga cel de odinioară. Îl vedem pornind cu toba după aderenți, exagerând meritele prietenilor, încurajând mici secături din provincie și cutreierând țările vecine, cu zgomot în jurul său. E intolerant și invidios cu toți câți muncesc și pot munci fără D-sa. E rău și intrigant față de cei ce nu-l suferă. E arțăgosul ce se coboară în toate nimicurile. Și în locul unui luptător de croială nobilă, se dezvălește deodată un demagog inconsecvent și un vanitos fără margini, care caută succese și vrea să le exploateze.

Dezamăgirea e firească. Cei ce au socotit a găsi într-însul un caracter de fier, un cugetător sobru, un om sincer, neatins de slăbiciunea mării, rămân la început amețiți de verbozitatea lui. Apoi se dau în lături. Aceasta cu atât mai mult că în literatură făcuse o grămadă de rele. Învrăjbise pe literați. Promovase spiritul îngust de apreciere. Introdusese o notă dăscălească de clasificare, fără să poată aduce măcar o idee nouă. Căci – orice s-ar zice – ca critic dl Iorga a trăit și trăiește din zestrea scrierilor lui Maiorescu și Eminescu. Tot ce s-ar părea nou la D-sa, fie în articolele sale foiletoniste, fie în dările de seamă menite a mai atrage vreun aderent, se poate găsi dezvoltat clar și pe larg în criticile șefului „Junimei“, sau s-a spus în mod incisiv în vreunul din articolele lui Eminescu. Zestrea asta este bogată, dar nu merge să te lauzi cu „*meine Richtung*“, când tu trăiești din „*Richtung*“-ul altora !

*

Și iată cum și de ce, cu încetul, s-a produs golul în jurul dlui Iorga și cum cei ce veniseră cu atâta căldură lângă D-sa îl părăsiră unul câte unul... Astăzi D-sa mai dispune de un organ politic și de câțiva prieteni minori, cari îl secundează în acele băjbăiri prin întuneric, cu vorbe late, cu critici sociale fără soluții, cu săcăieli mărunte de gazetăraș de provincie. Aici își va mai da câtva timp aere de titan frământat de marile probleme ale poporului, va mai vărsa lacrimi false pentru starea nenorocită a țaranului, va ataca pe cei odinioară lăudați și va lăuda pe cei huiduiți mai înainte. Cu vorbele D-sale multe va mai ului pe cititorul de aici și de peste munți, până ce iarăși vreo întâmplare îl va face să recunoască zădărnicia sforțărilor sale.

Când, peste puțin, se va convinge că nu politica și literatura, cu un cuvânt, nu prezentul este terenul unde D-sa își poate valida capitalul cultural și științific ce a înmagazinat, își va trece odată cu mâna peste frunte, ca să gonească umbrele unui vis frumos, dar zadarnic, și-și va relua studiul trecutului, unde este stăpân deplin și unde nu are prilejul a-și dezvăli insuficiențele firei sale.

O DECEPTIE

Un „psiholog al poporului“

Înainte de a citi cartea dlui D. Drăghicescu și în suflet pe dl Drăghicescu însuși. În carte se face psihologia poporului român și eu fac psihologia dlui Drăghicescu. Și cu cât citesc mai mult, cu cât mă adâncesc mai bine, cu atât mă înstrăinez mai tare de omul, scriitorul și prietenul Drăghicescu.

De ce ?

Nu e cartea destul de cuprinzătoare ? Nu e autorul destul de învățat ? Nu e muncă din greu în acele nesfârșite pagini, îmbogățite cu un lux orbitor de nume și de cuvinte sunătoare ?

Ba muncă este, dar munca nu mai e un merit, e o datorie. Eu merg mai departe și recunosc că chiar muncă de prisos e multă în cartea dlui Drăghicescu.

Așa, nu înțeleg de ce era nevoie ca un lung capitol să cuprindă tot bagajul de cunoștințe, aduse de la universitate, despre psihologia englezilor, germanilor și francezilor, când din toate popoarele, aceste trei sunt istoricește și geograficește mai departe de noi. Și nu înțeleg iarăși de ce, pentru a stabili liniile cele mai caracteristice ale „mentalității“ noastre etnice, a trebuit să-și încarce lucrarea cu lungile extrase din întreaga noastră istorie, când în știință *concentrarea* este o condiție esențială. Dar mai puțin înțeleg de ce un om învățat, care trebuie să fie pururea limpede și să aibă fraza penibil de precisă, se întroienește mereu într-un nămol de cuvinte, în tautologii neîncetate. Deschizi la pag. 125 și citești: „Poporul românesc este o amestecatură și o confuzie (mai ales confuzie ! n.cr.) de rase, cu neputință de descurcat și de clasificat“. Întorci foaia și la p. 126 citești: „Neamul românesc este poporul care se compune dintr-un amestec nedefinit, haotic, de rase multiple“. Și – mă rog ! – în aceeași pagină, cu câteva rânduri mai jos, aceeași idee:

„Neamul (românesc) înfățișează aluatul etnic cel mai ciudat prin felurimea lui nedefinită și prin varietatea bizară a proporțiilor în cari s-a făcut amestecul“.

Iar cum această „variare bizară“ a ideilor se ține lanț până la capătul „amestecului“ dlui Drăghicescu, neapărat că munca în sine n-o mai putem tăgădui. Ea putea lua chiar proporții mai mari, dacă autorul își aducea aminte că trebuie să insiste mai mult și asupra istoriei românilor din provinciile subjugate, sau dacă în loc de a face prea multă umplutură istorică, stăruia mai bine, sau cel puțin în aceeași măsură, asupra folclorului și a culturii, asupra credințelor și obiceiurilor, a tradițiilor și a poeziei, a tuturor acestor elemente vii, din cari sufletul poporului e mult mai ușor de reconstituit ca din mărturiile vremilor moarte, cu dovezile lor incerte.

Ei, dar psihologia etnică este o știință relativ tânără. Steintal și Lazarus, întemeietorii ei, n-au murit tocmai de mult. Și în științele tinere lipsa de metod, de proporții, de precizie nu trebuie să ne surprindă. Fraza goală ia adeseori locul noțiunii.

*

Altceva este ceea ce ne-a surprins cu desăvârșire. E trecerea peste țintă.

D. Drăghicescu după ce stabilește, în felul D-sale, „harta sufletului“ nostru; după ce găsește că suntem un popor „neisprăvit“ (între altele, pentru că nu s-ar fi isprăvit navigația Dâmboviței ! !) și că țăranul român suferă de „imbecilitate reală“, de „paraliză voinței“, de „frică“, de „lene“, de „lășitate“ și „viclenie“ (și dl Drăghicescu, fiu de țăran, se feliță desigur pentru curajul științific de a fi spus acest adevăr !), – se crede chemat a face propuneri pentru îndreptarea poporului: cere vot universal, Casă rurală și reforme democratice în favoarea țăranului ! Are aerul că vrea să îndrepteze – prin Casa rurală – psihologia (putea să-i zică mai bine *patologia*) poporului român, cum ai vindeca pelagra sau alt flagel social.

Iată punctul în care pornim a ne deosebi și mai mult. Cartea încetează deodată a mai păstra aparențele unei investigații științifice și trădează tot mai multe tendințe personale. Încetează psihologia poporului și începe a autorului.

*

De altfel, chiar de la început, dl Drăghicescu ne pierde simpatia personală prin o dedicație neobișnuită la firi modeste, serioase și conștiente de forța lor: își închină cartea, cu cuvinte pompoase, unor bărbați influenți ai țării. În urmă vedem, nu fără mirare, că-și presară paginile, fie că era nevoie sau nu, cu nume de scriitori, oratori sau oameni politici din toate țăberile, găsind pururea un atribut de laudă sau recunoștință. Tot mai mult ne face impresia omului plecat, care caută să înainteze pe calea convențională, a complimentelor și a antișambrării.

Aici e decepția noastră: în loc ca șirul tovarășilor neatârători, a firilor deschise, neinteresate, să sporească prin autorul acestei cărți, vedem sporindu-se numărul muncitorilor ariviști de cea mai obișnuită specie.

Cine nu cunoaște aceste figuri tipice din viața noastră intelectuală ? Ies de la universitate de obicei cu o îngâmfare uimitoare. Prin scrisori și dedicații, prin servilitate, își asigură bunăvoința unor oameni politici sau profesori universitari. Caută cu orice chip atingere simpatică cu presa de toate culorile. Că gesturi timide mai întâi, apoi tot mai largi, mai prezumțioase, își încep cariera cu paradă de vorbe și... se prăpădesc de dragoste pentru popor, – o dragoste, vai, cu care străbați așa de ușor !

Cu de-acestea nu se face însă îndreptarea „psihologiei“, dle Drăghicescu ! Casă rurală ? Vot universal ? Da ! Vrem și noi ! Dar mai întâi firi mai drepte, mai oțelite și spinări mai puțin încovoiate, – iată ce vom cere prietenilor noștri.

Sunt poate cel din urmă care-și așterne pe hârtie impresiile de la sărbătoarea literară ce ne-a procurat volumul de versuri al lui Octavian Goga. Frumoasa sărbătoare s-a sfârșit, o dată cu întoarcerea poetului din București, unde venise la dorința prietenilor. Aplauzele au încetat. apologiile ziarelor s-au împușinat și ele. De aci înainte își încep meseria criticii reci și chibzuiți, cari în numele științei, vai ! atât de elastice, vor da verdicte judicioase, dovedind, poezie de poezie, care este partea juvenilă și tulbure și care cea desăvârșită în opera poetului. Cum însă acest fel de critici scriu mai mult pentru posteritate, putem să luăm manifestarea de simpatie a mulțimei drept o consacrare, un cuvânt definitiv asupra noului talent.

În adevăr, ce poate mărturisi mai cu tărie puterea poetului, ca entuziasta primire ce i s-a făcut ? Scriitorii noștri cei mai de frunte i-au deschis veseli brațele, ca unui viitor mare meșter, chemat a aduce poezia română cu un pas înainte. Lor li s-au asociat ziaristii, cei atât de urât descăliți de o seamă de critici, pentru cuvântul că n-ar citi destulă literatură. Doamnele cele mândre, bănuite a fi refractare față de tot ce e românesc, i-au făcut o caldă primire la Ateneu. Carmen Sylva l-a binecuvântat de poet al neamului. Iar mulțimea dă asalt librăriilor, cumpărându-i volumul. N-au rămas deci decât vreo câteva suflete sterpe, osândite de fire a nu lua parte niciodată la bucuriile mulțimei, ce i-a izolat, și un număr mic de scriitori cu educație străină, artiști și ei, ale căror convingeri estetice însă, întrucât sunt sincere, trebuie să le respectăm.

Ne întrebăm: ce i-a putut răpi pe toți, în măsură necunoscută până acum în viața noastră literară ?

E melodia curată și nouă a cântărețului, cântată din strune proprii, din pieptul cel tânăr și puternic. E cântecul cel larg și îndrăzneț, cu multe

și variate nuanțe, de la cea mai duioasă până la cea mai bărbătească expresie de viață. Originalitatea pronunțată, în limbă, în forme, în alegerea subiectelor – iată ce l-au făcut *cuceritor*.

*

S-ar părea la început că întreaga manifestare s-a făcut lui Goga ca poet ardelean și că toate simpatiile veneau așa, de la frați la frați, ca unui Giglio Tos oarecare. Cel puțin unii o mărturiseau pe față, că e vorba de un talent mare, numai fiindcă e specific ardelenesc, iar alții stăruiau cu îndârjire – ce oameni buni ! – ca tânărul poet să rămână acolo la ei și-i aduceau laude – ce mărinimoși ! – pentru hotărârea de a nu se stabili la București...

Recunoaștem că multe culori locale vor fi fost, înaintea celor ce nu cunosc viața de la țară cu toată poezia ei, o parte din motivele cari au stârnit acest înalt nivel de interesare pentru noul venit. Preotul cel cucernic, care la alți scriitori e un bețivan pântecos; Laie chiorul, lăutarul cel cunoscut de mulți numai în ipostazul caraghios din anecdotele țigănești ale dlui Speranță; sărbătorile de liniște și înălțare sufletească; dascălii și dascălițele, cu blânda și serioasa lor înfățișare, cu poezia ce-i învălește, în ciuda vieții lor trudnice; spiritul războinic înăbușit, din adâncul clocotitor al câtorva poezii sociale, – toate au coloritul lor local pentru cei de-acolo, exotic pentru mulți dintre cei de aici. Cred însă că forța lui Goga, talentul adevărat de poet, trebuie să-l căutăm nu în exotismul, ci mai mult în tratarea tuturor acestor subiecte, în lumina originală în care le așează:

Tot ce-mi țese noaptea
Zorile-mi destramă.
Mi s-a dus norocul,
Nu-l mai plânge, mamă,
La icoana Preacuratei nu-l mai plânge, mamă.

Cine nu și-a cântat mama ! Câtă duioșie și câte lacrimi în literatura noastră în jurul acestui sentiment; dar mama plângând la icoana Preacuratei, sau „plângând pe ciaslov“, pentru norocul pierdut al fiului său, este o formă prea rară, ca să nu atragă pe cititor.

Tot astfel cu o altă poezie. Poetul se întoarce din țări străine și se oprește în fața casei părintești, căzută în păraginire. Stând de vorbă cu vecinul, își amintește de lumea apusă a copilăriei. Și cum povestește el

așa din trecut, de „fata popii Irimie“ și de altele, vede o lacrimă în ochii vecinului:

De ce-ți ștergi ochii cu cămașa,
Ori plângi, vecine Nicolae ?

Și casă părintească au cu toții. Pe toți îi dezlipește de ea lupta vieții. Toți au gustat la vatra ei farmecul poveștii lui „Alexandru Machedon“. Dar care din poeți a reușit să condenseze în două șire atâta duiosie pentru lumea pierdută a copilăriei, ca Goga prin lacrimile unei a doua persoane ? Pe cât de original și de profund omenesc e poetul nostru, pe atât de puțin ardelean e în tot șirul acesta de poezii.

Ar trebui, prin urmare, să se stăruie mai puțin asupra calității de poet ardelean a lui Goga. Este el un merit de ajuns a fi poetul unei provincii, sau chiar numai al satului său, dar cine ca Goga a reușit să exprime sentimente generale, nu poate fi mărginit la atâta. El a intrat pe o poartă cu mult mai largă în literatură și are dreptul să ceară a fi judecat nu numai după locul nașterii sale, ci după complexitatea talentului său. Cine l-a înțeles pe Goga numai ca poet ardelean, nu l-a înțeles deloc.

*

Un capitol mare din poezia noului poet are ca bază câteva stări social-politice din Ardeal. Acesta a și fost mai mult remarcat de critică. Laudele sunt fără îndoială meritate, căci autorul poeziilor *Oltul*, *Apostolul*, *Clăcașii* e vrednic de imnuri. În locul tuturor frazelor frumoase și a proclamării lui de poet revoluționar, sau de poet al irendentei, ceea ce nu este tocmai, am fi preferat o cumpănită analiză a elementului național din poeziile lui. Căci iarăși, nu faptul în sine, că poezia lui Goga e națională trebuie să fie constatarea de căpetenie, ci deosebirea enormă cum Goga înțelege să fie român față de acei epigoni ai lui Eminescu și Coșbuc, cari își naționalizează versul după un îndemn artificial, fără izvoare firești de inspirație. Timpul de astăzi e așa de puțin potrivit pentru frazeologii retorice în poezia patriotică, încât cine nu aduce idei noi și forme artistice deosebite, cade în cel mai searbăd diletantism.

Poetul german Anastasius Grün, care asemănase poezia politică cu „flacăra sfântă ce luminează poporului în pustietatea sclaviei“ și cu „trâmbița Jericonului, de puterea căreia zidurile se sfarmă“, a trebuit să se ridice mai târziu el însuși în contra acelor cântăreți patrioți cari, prin

fraza goală până la absurditate, dărlăiau ca pe un cimpoi răgușit și, luptând pentru libertate, duceau la sclavie poezia însăși.

Goga se ridică și el împotriva acestor surlași monotoni, nu direct, ci prin fondul puternic de idei, prin modul deosebit de a reda stările sociale de astăzi. Forma lui e discretă, fără fraze de prisos. Tonul e înăbușit ca un cântec de vioară temperat. „Amarul ce se revărsă pe strunele înfiorate“ îl simți mai mult decât să-l vezi tipărit. Nici un *ça ira*, nici un cuvânt din marșurile chemătoare la arme și nici măcar satiră politică nu e în poeziile lui. E parcă omul resemnat, obidit care, sub greutatea genunchilor sorții, țipă cu durere: Voi fi răzbunat !

În *Plugarii* lui „ca într-un întins adânc de mare, trăiește înfricoșatul vifor al vremilor răzbuătoare“. În *Oltul*, acest frumos râu românesc, al cărui rol în literatura noastră se poate asemăna cu rolul Rinului la germani, el vede pe prietenul bun ce ne va răzbuna odată, mutând în altă țară „țărâna trupurilor noastre“. Dar *Apostolul*, acest „vestitor al unei vremi ce va să vie ?“ Dar „noua sărbătoare“ din *Clăcașii*, această grandioasă operă a literaturii române ? Nu sunt tot dovezi de originală concepție a poeziei naționale ? Nu sunt oare neînțelegători și nedrepți față de Goga acei cari, proclamându-l un fel de trubadur național din Ardeal, îi micșorează vădit însemnătatea ?

Cine a văzut la Cameră efectul unei poezii a lui Goga, citată de dl Ionel Brătianu, s-a putut convinge ce *larg* e naționalismul acestui poet.

*

Câțiva din criticii lui Goga întrebau, cu oarecare mirare, de ce n-a scris o singură poezie erotică ? Nimic nu ilustrează mai bine ușurința cu care se citește la noi, ca această întrebare. Goga scrie de opt ani de zile cel puțin. Revistele *Luceafărul* și *Familia*, ca și ziarul *Tribuna* au fost organe de publicitate destul de răspândite. Și nici Ardealul nu mai e așa departe, căci literatura ne-a mai apropiat pe toți. Ei bine, în tot ce a tipărit Goga acolo e multă și tot atât de originală poezia erotică, pe care și-a rezervat-o pentru al doilea volum. Se putea ca struna tânărului și sănătosului poet să nu se înviorzeze la atingerea cu acest colț de viață ?

Dar și aci Goga e noul poet. Rimele lui Șerbănescu le-a aruncat în camera de vechituri a poeziei române. El evită banalul ucigător al artei și mărturisirile răsuflăte ale liricilor dulci și fără vlagă:

Când ochii tăi stau ațintiți asupra-mi
Și-și tremură ispita lor păgână

Cu dor prelung, cu dulcea lor sfială,
Frumoaso !
Pe buza ta păcatul când zâmbește,
Ucigător al minții înțelepte,
Stăpân tiran al patimilor mele,
Femeie !
Și brațul tău molatic când cuprinde
O undă doar din valurile negre,
Atunci:
Să-ncremenești în marmură cioplită.

De pe îngustul lumilor tărâm
Călătorire-ar pistruițe popoare,
De pedestalul chipului de piatră
În nopți de mai să-și reazime genunchii;
Ar pribegi pe negrele-i corăbii
Apusu-ntreg și-ntreaga miazănoapte
Și-ar premări în templu sfânt de fildeș
Minciuna.

Cea mai frumoasă-a vremii călătoare,
Înmărmurită-n marmură de Paros.

Un împărat cu pletele cărunte,
Înnebunind, cântare-ar pe gitară:

„Un serafim cu ochii mari și limpezi,
Robit de clipa dulcelui păcat,
Din tronul sfânt al Domnului din ceruri
În miez de noapte-un bulgăr a furat
Și te-a-ntrupat cu daltă de argint
Pe tine“...
L-ar asculta, pe gânduri dus, norodul
L-ar săruta pe tâmpla lui cărunță.

Învăluit în ceafa nopții sure
M-aș furișa în templul tuturor
Și sărutându-ți ochii reci de marmur
Și brațul tău și buza ta și fruntea,
Te-aș sfărâma cu pumnul încheștat
Și-aș râde
Prelung,
Văzând zdrobit odorul tuturor...

În zori de zi ar omorî norodul
Un biet nebun, ce blestămă și plânge.
Și apoi, răsând, își istovește brațul.

Din bulgării nătângi ai pietrei moarte
Zdrobitul chip ar vrea sa reinvie
Nebunul !

.....
Copilul pal al lumilor albastre
Când și-a închis pe vecinicie ochii
Zâmbea.

Poezia erotică a lui Goga nu este un joc ușor de cuvinte, o bălbăire de nerozii ultrasentimentale, ci are un subiect adânc și trainice forme:

„Așa-i iubirea mea asemeni acestei largi cetăți de unde
Adâncul ei se pierde-n rostul nemărginirilor profunde
Cu vifore și curcubeie, cu valuri lung clocotitoare
Cu picuri ce se înfioară de chipul unui vecinic soare...“

Și când mă gândesc că pe cel ce astfel își cântă iubirea, unul din pușinii critici, cari l-au primit cu dușmănie, l-a trimis la sat, să-și îmbrace acolo sumanul și căciula de oaie și să țopăie în horă cu vreo leliță cătrînțată, – nu pot decât să regret această patimă, întru nimic justificată a criticului.

Citind toate versurile erotice, în frunte cu puternica rapsodie *Mortua est*, asupra căreia se va vorbi odată mult, adversarii așa-numitei direcții poporaniste s-ar fi putut convinge ușor cât de puțin țăran este Goga, cât de modern în înțelesul cel mai îndrăzneț al cuvântului și cât de rafinat este din punct de vedere estetic.

*

Niște bucheri –ăștia sunt criticii cari osândesc o lucrare pentru un singur cuvânt, ce le displace – nu se împacă deloc cu limba lui Goga. E o veche deprindere la noi: când nu poți combate altfel un talent, te legi de limba lui. Am auzit pe cineva contestând valoarea poeziiilor lui Goga pentru faptul simplu că întrebuițează uneori formele „nost“ și „vost“ în loc de „nostru“ și „vostru“... forme absolut cunoscute în poezia populară și întrebuițate de Eminescu.

E așa de greu să convingi astăzi pe cineva despre valoarea limbei unui autor și despre dreptul lui de a întrebuița anumite cuvinte ! Mi-ar fi cu neputință, de pildă, să-l conving pe un altul despre frumusețea cuvântului „irugă“, pe care nu poate să-l sufere în poezia lui Goga, desigur numai din cauză că nu-l înțelege. Polemicile criticilor în această privință nu pot duce însă la nici un rezultat, căci hotărâtor în toate

rămâne totuși poetul, singurul bun cunoscător al limbei și vulgarizator al ei. Iar Goga este artistul a cărui limbă bogată, curat românească, nu mai admite discuție.

Să înceteze deci odată cărtitorii de meserie ! Să lăsăm la o parte orice meschine deosebiri de provincie și să fim veseli că ne-a venit iarăși un poet – la timpul potrivit.

UN POET LIRIC: Z. BÂRSAN

Într-o cameră aproape obscură, din parterul pasagiului Villacros, cunoșteam – acum vreo opt ani de zile – o redacție sărăcăcioasă. Un biurou primitiv, câteva scaune învechite, și-n fund, până spre tavan, un vraf de reviste. După dezordinea din casă, după aerul greu de mucegai și de igrasie, puteai să judeci repede, că aci te afli într-o împărăție de intelectuali boemi. Și era mare zgomotul și obscura cameră se umplea de râsete și de seninătate, de câte ori tinerii locuitori, cu părul vâlvoi și frunțile late se adunau să discute literatură.

Era aceea o epocă de tinerețe și de zburdălnicie, când talentele înmuguresc și nu cunosc nici gravitatea maturității, nici beția succeselor.

Din acel locaș modest, unde se plăsmuia revista *Floarea albastră* au ieșit câțiva învingători și câțiva zdrobiți, – căci așa sunt revistele: ajutor celor mai tari să se afirme, iar celor slabi le dă prilejul de a cădea. Și printre cei ce au biruit, străbătând în cercuri tot mai largi cu versurile sale și chiar cu proza sa, a fost și Zaharia Bârsan, pentru care titlul acelei reviste, floarea potrivită ca simbol al unei întregi școale estetice, a devenit o idee conducătoare în toată activitatea-i de până acum.

Îi citesc noul volum, o ediție complectată a volumului de la 1903, și găsesc în el pe tânărul romantic de odinioară și nu numai pe acela. Nici zgomotul patriotic, care în ultimii trei ani a trecut cu furie, cu vorbe late și cu situații false prin literatura noastră, abătând talente și ademenind pe cei mlădioși, n-a lăsat urme în producțiunea lui. Nici alte tendințe, înăbușitoare a caldelor și subtilelor vibrațiuni sufletești, nu l-au tentat. El a rămas pururea cântărețul iubirei, visătorul sentimental, liricul în cea mai desăvârșită accepțiune a cuvântului, – poetul pe care dascălii nu-l vor înțelege, teoreticianii nu-l vor preamări, dar toți câți știu să simtă îl

vor citi, oprindu-se cu drag asupra paginilor duioase, pline de soare și de lacrimi.

În viața unor cântăreți de felul lui Bârsan, să nu căutați direcții și nu căutați acea orânduire programatică a zilelor, acea strânsă logică a faptelor. O zi de jale alături de o noapte de chiot, clipe de luptă alături de resemnare, visuri alături de lacrimi. Așa-i e viața așa și cântecul. Și astfel e întocmit și acest volum, cu pagini atât de variate, ca sentiment, ca forme și chiar ca valoare: optimismul cel mai exuberant se preface în cel mai negru pesimism, viața cea mai caldă se mărginește cu dorința de moarte, iar formele cele mai cizelate ca artă stau alături cu improvizatii. Omul și artistul ni se descoperă deplin, fără rezervă, fără calcul, cu cea mai... lirică sinceritate, așa cum gândește și visează zilnic și cum îl duce soarta spre zarea înșeninată a vieții sale.

Găsim în acest volum mai întâi o serie de „scrisori“, un gen simpatic de poezii duioase, în care, într-o formă nesilită, largă, autorul vorbește, prietenilor sau prietenelor, de clipe de ale vieții, de iubiri moarte și de nouă nădejdi, – o înșirare de multe amănunte trăite și închipuite, gânduri fugare, nelămurite, probleme ridicate și nerezolvate, clipe oprite în loc și așternute în versuri armonioase.

Deslușim apoi, dintre celelalte, câteva idile, impresii și scene de la țară, în cari, neapărat, amintirile din copilărie își au partea lor, cu dragostea de părinți, cu liniștea din sat, cu zilele de horă și cu multe povești:

Mocnește focu-n vatră... bunica somnoroasă
Își deapănă povestea în vorbele-i domoale,
Iar mama stă pe gânduri... pe gânduri totdeauna,
Și somnul se coboară încet... și tot mai moale
Și-l simt cum tot mai leneș mi se răsfăță-n gene
Cum mă gândesc la părul frumoasei Cosânzene...

O mare parte din aceste poezii sunt pasteluri, impresii de la țară, încadrări de frumoase fenomene ale firii, însoțite pururea de reflexiuni sentențioase și de comparații de o rară gingășie artistică. Tablourile lui se aseamănă, când cu melancolicele apusuri de soare de toamnă, când cu zorile albe ale primăverii. La mijlocul tabloului, pentru a-i da mai multă viață, el așează de obicei o amintire, o scenă, sau un alt subiect, care în multe rânduri e ales într-adins ca simbol. Un asfințit de soare, o floare la tulpina bradului, un mărgăritărel plutitor pe valuri de pârâu îi sunt

prilejul de asemănări din viață, – poezii simboliste, dar fără nota obscură proprie altor simboțiști.

Toate însușirile poetice ale lui Z. Bârsan le găsim însă unite în cele două cicluri de cântece din acest volum, un gen în care este neîntrecut de contemporanii săi. Sunt cântece „desprinse din caldul primăverilor“ pline de viață, triste uneori, vesele altădată, într-o formă ușoară, populară, de o muzicalitate rafinată a ritmului, calitate ce a făcut succesul tuturor poezilor, în frunte cu Heine:

Lăutare, măi bătrâne,
Și străin pe lumea nouă,
De-aș putea în clipa asta
Inima mi-aș rupe-n două.

Și pustiu cum sunt pe lume
Și bătut de sărăcie
Jumătate, măi fărțate,
Bucuros ți-aș da-o ție.

Tu, din ea, să pui în strune
Dorul ei și-ntreg amarul...
Și să-mi cânti apoi, bătrâne,
Să-mi fărâm întreg paharul!

Nicăiri nu iese mai bine la iveală ca, în aceste cântece, îmbinarea umorului liric al poetului cu pronunțata lui sentimentalitate, o îmbinare care poate fi considerată ca nota fundamentală a lui Bârsan.

Duioșia lui niciodată nu triumfă până la capăt, durerea lui niciodată nu e nimicitoare, căci ca o rază primăvăratecă vine umorul și gonește umbrele deznădăjduirii trecătoare.

Această însușire ne aduce aminte de cuvintele scrise de Heine asupra marelui poet irlandez, a sentimentalului Sterne: „Și pe Sterne – scrie autorul *Cărții cântecelor* l-au crescut muzele în Parnas. Dar, după obiceiul lor femeiesc, l-au răsfătat repede prin ademenirile lor. El era favoritul zeiței palide a durerii. Odată, într-un acces de dezmiardare, ea-l sărută cu atâta putere și cu atâta foc în iubire, încât inima lui fu sângerată. Și atunci înțelese toate durerile lumii. Dar iată, sora mai tânără a durerii, Mnemosine, cu fața-i de bujor, veni la băiatul bolnav, veni cu răs și cântec și-l sărută, și-i învăță buzele lui ce este ușurința vieții și ce e gluma. De atunci, inima și buzele poetului sunt mereu în

contrazicere. Când inima e plină de jale și când vrea să spună durerea ce clocotește în adâncul ei, de pe buze-i picură totuși cuvinte de glumă, zâmbete senine“...

Cuvintele simbolice, prin care Heine caracterizează duiosia poetului irlandez, se potrivesc pe deplin și la poetul nostru.

UN EPIGRAMIST: CINCINAT PAVELESCU

Sculptorul Spaethe – jovialul și plinul de viață sculptor – i-a imortalizat capul în bronz și i-a prins în față o trăsătură din jurul gurei, – expresiva trăsătură a omului care și-ar soarbe viața întreagă într-o clipă. Iar dedesubtul bustului a pus cuvântul: satir...

Ei, dar sculptorul n-a prins destul din fața asta. *Altfel* mi-aș închipui eu în bronz pe Cincinat Pavelescu. Mi l-aș închipui ca bard vioi, cu fața senină, cu ochii aprinși, în mână cu o liră și buzele întredeschise spre cântare. Căci așa este el: un bard din alte vremi rătăcit printre noi, bun, vesel, guraliv, schimbând viața în vis și visul în viață, – coborât din rasa acelor cântăreți de demult, cari cântau sub balconul iubitei, la picioarele infantei, cari spuneau vorbe de spirit la mesele lucullice. Și, ca și acești cântăreți, el își încredințează poeziile celor patru vânturi: lumea le știe de-a rostul, lăutarii le cântă, colegii îi spun verseturi; se petrece, se râde cu ele și el le lasă să zboare, să circule, fără obiceiul egoism paternel al autorilor de volume.

Cei ce cunosc viața noastră literară știu că scriitorii țin la Cincinat Pavelescu, ca la una din cele mai simpatice figuri de astăzi. Nimeni nu-l urăște și nu urăște pe nimeni. În serile noastre frumoase adeseori facem roată în jurul lui și el ne încântă cu verva neîntrecută, cu glume, cu epigrame și cu improvizații.

Într-o seară de aceste am reușit să prind o serie de epigrame, dintre cari voi împărtăși câteva.

Vesel și repede povestește din viața lui de magistrat prin provincie, o viață supusă diferitelor fluctuațiuni, cu prezenți somnoroși, cu avocați limbuți și oameni politici inculți. E o lume aparte lumea asta din orașele noastre de provincie și nimeni dintre scriitorii noștri n-a fixat-o

Încă. Pavelescu a prins câteva tipuri. Iată de pildă dl Fabriciu, limbutul și incultul judecător din provincie:

Judecătorul meu Fabriciu
Nu-i orator, dar mie-mi place,
Dacă, vorbind, e un supliciu,
E un deliciu dacă tace !

Sau iată un model de procuror, care făcea curte stăruitoare soției prezidentului de tribunal:

Berbantul nostru procuror
Ades, la club, când mă-ntâlnește,
Cu multă morgă îmi trânteste:
— Salut pe domnul ajutor !
Ce-mi spune dânsul e legal,
Fiindcă am decret regal
Să fiu ce sunt și nu-l regret.
Dar o-ntrebare: eminentul
De unde are el decret,
Făcând pe... vice-prezidentul ?

Firește societatea asta gravă din provincie este adeseori mofturoasă, iar magistratul-poet a trebuit să sufere uneori și mici persecuții și mari transferări dintr-un colț al țării într-altul, din pricina unor catrene reușite. Cu ocazia unei mutări din Brăila la Corabia, poetul scrie unei fete:

Plec la Corabia cu barca...
Dar mi se pare că amorul
O să m-aducă la Brăila
Cu vaporul !

Ajungând la Brăila, el dă de primarul de-acolo, care, pecum se știe, e spiritist și-i dedică rândurile:

Cu morții prea mult tu te joci,
Și chemi la spirite, o mie,
Un sfat: p-al tău să nu-l evoci,
Că niciodată n-o să vie !

La Craiova era o alegere de deputat și, biruind prințul Știrbey ale cărui bune vinuri sunt mult gustate de amicii muzelor, poetul scrie:

Era fatal, o prinț Știrbey,
Tu, staroste-al băcanilor,
În capitala *Banilor*,
Să te alegi numai prin ei.

Politicele de-aceste Pavelescu are multe; vom insista însă asupra epigramelor de coprins literar, cari sunt mici medalioane contemporane. Cunoscând pe toți scriitorii, cu inteligența lui pătrunzătoare, neapărat, a reușit să fie adeseori foarte fidel în portretele sale. Pe Macedonski, de pildă, găsesc că l-a zugrăvit crud, dar așa cum este, zicându-i:

Măiestrul nostru are-o boală:
Îi plac sticleții. Da-n dulap
Văd colivia șade goală...
Fiindcă sticleții-i are în cap.

Tonul nimerit l-a găsit și în epigrama de caracterizare a operelor dlui Iorga:

Un premiu dăruiesc în bani
Cui calcula-va-n zece ani
Câte cadavre-nghite morga
Și câte rânduri necitiite
Pe fiecare zi comite —
Iorga !

Bună este *Biblica* închinată lui Șt.O. Iosif în faza de acum:

Pe Iosif frații îl vândură
Cumpărători găsind destui;
Privindu-ți cărțile-n vitrină
Răvnești și tu la soarta lui !

Următoarele rânduri, dedicate „Unui profesor“ s-ar părea că-i sună de-a dreptul dlui M. Dragomirescu:

Tu crezi că mie-mi faci plăcere
Când scrii de poezia mea.
Totuși la critica ta dulce
Eu ți-am trântit o notă rea !

Lui Lecca, după o slabă reprezentare a piesei *Câinii*:

Haralambe, câinii tăi
Mi se par niște potâi:
Tu-i hrănești destul de bine,
Ei te mușcă-ntâi pe tine.

Lui Dăuș, pentru fața lui ștearsă, de copist ministerial:

Vezi ăla roșu care vine,
Cu ochii-n geam, cu nasu-n cer ?
E scriitor ! – Îmi pare bine:
La care minister ?

Unui prieten, poet și el, cu care stam la masă și care voia să-l tachineze, spunându-i că citește puțin, Pavelescu îi scrie în mod instantaneu aceste rânduri:

„Citești puțin” – îmi spune Bardul.
Eu dau din cap și zic: mai știi ?
Dar tu citești prea mult pe alții,
Dovadă e... în tot ce scrii.

... Și în felul acesta continuă conversația la masa noastră. Pavelescu este nesecat izvor de epigrame. Rimele curg, îmbrăcând totdeauna o idee într-un vestmânt luminos.

Nu este un simplu joc de cuvinte, o înșirare capricioasă de calambururi, ce ne dă poetul. Spiritul ager e pretutindeni și un humor lipsit de orice răutate veninoasă. La cele reproduse aici închipuiți-vă adăugate o sumedenie de apropouri, de bucăți cu două înțelesuri, de sublinieri și aluzii mai subțiri la societatea înaltă sau la viața de stradă, – bucăți care vor rămâne pururea inedite – și aveți pe Cincinat întreg:

Plugar strămoșul lui cel antic,
Dar azi modernul Cincinat,
Ades poet și magistrat,
Ce e: roman, sau e romantic ?

Astfel se întreabă el și noi îi răspundem: și una și alta. E mult din vioiciunea veche *românească* în ceea ce scrie și foarte mult din romantismul cel mai pronunțat, – ceea ce se va vedea mai bine, când se va vorbi despre *cântecele* lui.

UN STRĂIN, POET ROMÂN: I. B. HÉTRAT

Modest, cu fața-i aspră și privirea încruntată, dl Hétrat se strecoară prin rândurile noastre, de toți stimat și de nimeni iubit. Îl vezi mai rar și pururea singur, închis, posomorât, ca un strein cu o durere ascunsă în suflet.

În poeziile lui revine un tip tăiat dintr-o bucată. Aci e un bătrân corsican, artist cu visele sfărmate, în care nimic nu mai trăiește afară de ură și de dorul răzbunării. Colo îl întâlnim ca lopătar cărunt, care străbate valurile înalte ale mării, cu toată resemnarea și cu toată trufia omului singur. Într-altă poezie, lopătarul se schimbă în pădurar cu aceeași măhnire în față „și cu gândul într-aiurea”. E însăși figura poetului, care-și trăiește și visează viața în umbră, în singurătate, ca orice dezdăcinat.

Dar, firește, „un singur om e o lume întreagă”, și izolarea dă prilej la multă concentrare. Poetul ajunge în mod fatal un gânditor și la mijlocul gândurilor stă eul său însuși, cu toată filosofia asupra problemelor de viață.

Ce este omul, ce e viața și ce e moartea, sunt vecinicile întrebări ale pesimiștilor și la ele răspunde și dl Hétrat, iar răspunsurile lui sunt ale unui biruit în luptă. Dintr-un șir întreg de poezii se vede un suflet frânt, amăgit, care a căutat zadarnic să stabilească un echilibru între viața sa, pe de o parte, și între iubire și dreptate, pe de alta.

Această zadarnică încercare o găsim între altele frumos zugrăvită în poezia *Moș Zaim*. E vorba acolo de un pescar bătrân și vânjos din golful provensal (patria poetului) care își încredințează barca valurilor, dar luat de furtună, e aruncat în largul apelor furioase:

Se luptă îndrăznețul marinar
Și fluturând vezi pletele-i cărunte;
Acum dispăre-acum s-arată iar
Pe vârful mișcător al unui munte.

Și-l duc, îl duc șuvoaiele spre far...
Pieziș, bătrânul cearcă să le-nfrunte
Și ore lungi par clipele mărunte
Când undele cu cerul una par...

La un moment dat s-ar părea că îndrăznețul marinar va triumfa, dar:

De-a valma-ngrămădite de urgie
Gemând se sparg în pulbere-argintie
Talazurile uriașe-n stâncă...
Deodată peste firea răzvrătită,
Lăsându-se pe aripa-i grăbită
Și grea ca plumbul cade noapte-adâncă.

Și ropote prelungi și repetite
Cuprind tăria-ntreagă fiorii
Și, tot mai dese, licăriri pripite
Rupând genunea săgetează norii.

De friguri zguduți stau privitorii
Din ale căror inimi îngrozite
Se-nalță strigăte înăbușite
De fiorosul vuiet al vântorii.

A treia zi, în faptul dimineții,
Când soarele spărsese valul ceții
Cu nimbu-i de pe pânza depărtării,

Pescarii, când să plece, și-arătară,
În larg privind, o luntre solitară
Ce-n voia ei plutea pe-ntinsul mării...

Elementele biruiesc deci și pedepsesc trufia pescarului în această baladă, care vrea să fie un simbol al întregii vieți omenești.

Nota asta de gândire imprimă caracterul întregului volum al dlui Hétrat, ici cu o nuanță mai blajină, colo în acorduri mai puternice, dar pretutindeni cu un cuprins real, care diferă mult de cuprinsul versurilor sentențioase, arhibanale ale poetilor convenționali. Ideile, neapărat, nu le discutăm, căci niciodată nu am putea aproba gândurile izolațiilor, când înțelepciunea vieții se reazimă pe largul și zgomotul societății.

Mai aproape de noi e poetul, când, venind din lumea gândirilor și de pe plaiurile patriei sale, cu pescari trudiți și cu Mistralul fioros, se întoarce la noi și culege flori de pe văile noastre poetice. S-ar părea că și-a găsit o a doua patrie pe pământul românesc, care-i deschide toate frumusețile. Într-o limbă, în care numai din câteva construcțiuni silite mai cunoști pe străinul francez, dl Hétrat știe să cânte și podoabele munților noștri, să simtă și să se-nfioare și de trecutul nostru. Mai rece, poate, ca un român, dar cu destulă venerație față de neam, știe să-și ridice glasul tremurător pentru binele țaranului. Iar în ore de restriște inima lui bate pentru aceleași dureri din a doua sa patrie și înalță o rugă fierbinte pentru ocrotirea ogorului nostru străbun...

Ce vrei? E poet, și dacă amintirile îl duc departe în țara Magaliei mult iubite, inima lui bate aici, între noi și, oricât de palide, dar totuși șoptele lumii noastre străbat până la cel mai izolat dintre poeți.

Ca un contrast cu fondul închis, meditativ, al dlui Hétrat, ni se arată o altă serie de poezii lirice, triolette „cu versuri scurte, ușurele“, în cari prinde câte un gând trecător:

Singur în al vieții tot
Visuri dulci, nu mă lăsați!
Ce-aș mai face fără voi,
Singur în al vieții tot?

Norii deși ca plumb greoi
Ce pe cera-mi despicați!
Singur în al vieții tot
Visuri dulci nu mă lăsați...

Mai ales în aceste, dar și în sonetele cele multe, în cari e un maestru al formei, versul curge sprinten, limpede, împiedecându-se numai rar de câte un termen impropriu, de câte un cuvânt românesc stângaci întrebuițat. În unele însă are adevărate frumuseți, încât trebuie să te miri de atâta simț pentru finețea și armonia limbei române din partea unui străin.

Sunt și poezii obicinuite în acest volum, cu multe căderi de frunze de toamnă și cu imagini comune liricilor noștri mai tineri. Pe de-a întregul însă dobândim impresia că literatura anilor din urmă nu poate fi scrisă fără a pomeni cu simpatie și numele lui Hétrat, a acestui izolat țesător de gânduri triste, a acestui visător rătăcit din străini pe pământul nostru.

DĂRI DE SEAMĂ

I

*Haralamb G. Lecca, „Casta Diva“. Piesă în 4 acte. 167 p.
Același, „Jucătorii de cărți“. Piesă în 4 acte. 163 p.
(Apărute în „Bibl. pentru toți“. No. 236 – 237; 238 – 239)*

Nu cunosc în literatura noastră de astăzi un scriitor mai interesant ca pe dl Lecca. Când nu te atrage, te revoltă. Când nu e sincer, te izbește cu afectarea teatrală. Dar te plictisește prea rar ca să nu-l citești. Și orice se iartă unui scriitor afară de plictiseala ce ți-ar putea hărăzi citirea lui.

Pe dl Lecca îl urmărești mai cu interes când privește viața drept în față. E unul din cei puțini cari cunosc viața, a văzut-o mai întâi prin gaura cheii și, în urmă, deschizând ușa, s-a aruncat în vârtejul acelei lumi, care în lumina candelabrelor își joacă viața într-un vals amețitor: brațe albe, sânuri decoltate, mătase, parfum și sete nepotolită de primăvară. Pe de lături a zărit alcovurile cu viața de culise, ridicările și căderile vertiginoase și cărțile – această roată a norocului, de spițele căreia se atârână cu toții, pentru a se împletici în ele.

Și mai cunoaște dl Lecca ceva: comedia iubirei. Mai cu seamă comedia iubirei, acest război pe moarte și viață a două suflete ce s-au iubit, această violentă ciocnire de pasiuni, cu întregul ei registru de ură și dispreț, de dorinți aprinse și dezamăgiri dezagustătoare.

Pe toată întinderea ei dramatică naturală că nu o știe, sau cel puțin nu o știe exprima. Ar fi trebuit să mai meargă la școală, să învețe la Strindberg, la Ibsen și chiar la d'Annunzio, care-și soarbe acum poate ultimii stropi de vigoare, pentru a cunoaște până-n adâncul ei această comedie, izvorul nesecat de opere de artă.

Văzând problemele ce le atacă, îți vine cumva să regreti că dl Lecca nu e mai meșter, că acest fiu al Capitalei nu observă mai mult și mai adânc și nu găsește forme mai alese pentru o viață, care merită să-și aibă și ea interpretul ei.

*

Casta Diva... nume pe care liceanul sentimental îl dă iubitei sale. E întâia operă dramatică a dlui Lecca, cu multe amintiri de licean precoce. Eroul e student. Al doilea erou e abia bacalaureat. Eroinele sunt copile de școală. Se vorbește mult de școală, de pian, de împărțire de premii. Tineretea autorului zâmbește încă în primele acte, e tineretea de visări nevinovate, în care o singură strângere de mână deschide perspectiva unui viitor.

Dar fantoma se și ivește. E fantoma iubirei a toate veștejitoare, care-l urmărește pe dl Lecca în „piesele“ și în toate poeziile d-sale.

Autorul îndrăzneț le pune față-n față: Casta Diva și fantoma ei, iubirea curată de fecioară și dragostea nevinovată a Leliei.

Războiul se dă și biruie femeia perversă, ea care-nfruntă semeț ordinea socială, care-nfrânge legile firei; triumfă până la sfârșit, fără a se umili și fără a fi umilită. Iar alături de ea, copila castă care se stinge de iubire. Înșelată, ea-și ucide conștiința și se aruncă celei dintâi lepădături ce-i iese în cale. Cade apoi, fără a mai avea puterea de a se ridica, osândită și uitată.

E întâiași dată când vedem pe dl Lecca muncind serios: sunt două caractere de femei, reprezentând două lumi deosebite, două morale și două voințe bine definite. E viața cum este și cum ar trebui să fie. Și din aceste două probleme ce se urmăresc vecinic, ca soarele cu luna, rezultă tragicul.

Gina, copila cu castitatea pătată, este o figură adânc tragică. Ea ne amintește viu pe Irena, din *Ziua învierii* de Ibsen. Ca și aceasta, ea-și uită mândria și cade, din răzbunare pentru jignirea amorului ei; ca și Irena, Gina ajunge „obiect“, ființa ce nu mai distinge între bine și rău, căci:

„Fericirea n-o poți nici face, dar nici refăce. Și-apoi nu mai am putere să încep o viață nouă. Sufletește vorbind, am îmbătrânit. Am ajuns la acel somn final, din care nu mă mai pot deștepta. În inima mea în zadar cauți simțămintele, pe cari le aprinseși odinioară; le găsești arse, stinse, – și în cenușa lor nu mai poți citi cât de viu fusese odată focul. Cu cât mă apropii de sfârșit, dacă mi-arunc ochii înapoi, să mai văd pe unde am trecut, – patimile, simțămintele, durerile, bucuriile –, toate îmi par micșorate, aproape șterse, pierdute-n zare. Mă cuprinde o nepăsare fără seamăn. Și nepăsarea e cea mai dulce mângâiere: e simțământul care ne adoarme ființa, pentru a ne ușura sfârșitul... Și s-a sfârșit !...“

E ceva ibsenian în Gina dlui Lecca, iar toată piesa D-sale – căreia nu înțeleg de ce nu-i zice tragedie – e cea mai bună operă din tot ce a produs între atâtea trivialități.

*

De la *Casta Diva* la *Jucătorii de cărți* e o cădere. Cam aceeași cădere ca de la o piesă de caractere la alta de moravuri. Autorul urmărește diverse tendinți, îmbracă toga de apostol și se expune la zeflemele. De ce nu învățăm să lăsăm o dată moravurile, biciuirea lor și alte apostolaturi pentru „Dacia“ și să păstrăm în artă tendințe mai puțin interesate ?

Toată drama asta a dlui Lecca nu este altceva decât povestirea morală despre zădarnica încercare a unor părinți de a-și îndrepta un fiu, căzut în patima jocului de cărți. E povestea „fiului rătăcit“ și morala fabulei: ascultă de părinții tăi ! E scrisă mai mult pentru liceani – și o recomand foarte mult pentru bibliotecile școlare – decât pentru oamenii iubitori de artă.

O altă greșală fundamentală a acestei opere se găsește în felul naiv și iarăși extrem de moral cu care autorul voiește să dezlege un conflict de dragoste. Îl dezleagă ca un preot catolic – D-sa, apologetul de până aci al dragostei fără margini și fără filistenism. Și ce rău îl prinde, Doamne, – rolul de misionar cucernic ! Lungește numai acțiunea și-i strică tot efectul, pe care l-ar fi avut dacă scotea mai în relief figura *fantomei* sociale de rigoare, care este în această piesă, dna Clara Torini, palida și eleganta arătare, corupătoare de suflete tinere.

Câteva scene picante, câteva schițe de oameni reali are însă și în *Jucătorii de cărți*. Bancherul Natan e o figură dintre cele mai bune ale dlui Lecca.

*

Recitind aceste două piese, amândouă cu un fond pronunțat sentimental, ai impresia că dl Lecca e într-o continuă luptă cu sine însuși. Idealismul său, salvat încă din tinerete, e în luptă cu realitatea vieții ce-l înconjoară. De aci acea orbecare, acea nehotărâre în alegerea subiectelor, acea continuă cădere de la avântul cel mai tineresc la proza cea mai absurdă.

Și de data asta îi vom recunoaște dibăcia pentru teatru și vom regreta că talentul D-sale n-a reușit până acum a se ridica deasupra primei opere care este *Casta Diva*.

II

*Duiliu Zamfirescu, „Tănase Scatiu“. Roman. p. 144.
H. G. Lecca, „Câinii“. Piesă în patru acte. p. 91.
(Apărute în no. 257 și 259-260 din „Biblioteca pentru toți“.)*

Dnii Duiliu Zamfirescu și H.G. Lecca într-o bibliotecă populară !
Gândul nu e rău, căci nu sunt scriitori cari n-ar avea dreptul să nu
râvnească la popularitate. Dar pot dnii Zamfirescu și Lecca să fie
vreodată populari ?

Până acum nu sunt. Muncesc de multă vreme și-au multe volume la
activul lor. Au avut și succese parțiale și au și admiratori ascunși. Dar
astăzi totuși nu sunt decât niște izolați. S-ar părea că aparțin mai mult
trecutului, prea de timpuriu, fără să-și fi trăit în mod mai intensiv viața
literară și fără a fi contribuit cu ceva pozitiv la culoarea epocii noastre. E
zgomot, e mișcare în toate părțile astăzi, dar în toată fi-ământarea asta, la
care publicul cel mare ia parte cu interes vădit, numele dlor Zamfirescu și
Lecca răsună foarte rar și probabil tot așa de rar au să răsune și în viitor.

De ce această lipsă de legătură, de comunicațiune intimă, între pu-
blic și numiții doi ?

Scriitorii solemnii, glaciali nu intră niciodată în favoarea mulțimei.
Iar domnii Zamfirescu și Lecca sunt solemnii până la ultima potență a
afectării și sunt reci, aproape rigizi. Tot așa de puțin simpatici sunt scrii-
torii blazați, iar domnii Zamfirescu și Lecca nu sunt departe de categoria
acestora: când nu văd lumea în o culoare ștearsă romantică, o zugrăvesc
în negru, o ceartă, o scuipă-n obraz. E ceva repulsiv în superioritatea asta
morală și estetică ce-și arogă ei față de mediul fixat în operele lor.
Miroase a *ciocoism* literar !

*

În cursul deceniilor s-a cristalizat un subiect favorit pentru prozatorii
și autorii noștri dramatici: corupția prin politică. E terenul cel mai vast,
care oferă fenomenele cele mai variate din viața socială, cu schimbările
ei repezi de situații și de caractere. Elementele de observație fiind așa de
multe, nimic nefiresc dacă aproape toți scriitorii noștri se simt atrași de

ele. Ar fi un capitol caracteristic de istorie literară, dacă cineva și-ar lua
osteneala să grupeze la un loc pe toți câți au scris despre moravurile
politice și-ar arăta cum au evoluat concepțiile scriitorilor în această pri-
vintă.

Căci un fir roșu de la unii la alții este în adevăr. La început, scriitorii
erau mai îngăduitori și împărțeau societatea în două tabere, una condusă
de principiul destructiv al politicantismului și alta de binele obștesc.
„Brazi“ și „putregai“ le-a zis acestor tabere, foarte nimerit, un autor de-a
doua mână mai din zilele noastre. Dar, cu cât înaintăm, „brazii“ par a se
pierde sub povara anilor, figurile senine dispar. În cărțile ce anunțăm
sunt numai „putregai“, cari s-ar fi înstăpânit pe întreaga viață politică.
La dl Zamfirescu, ca și la dl Lecca, singurii reprezentanți ai binelui sunt
doi boieri, paralitici și aceștia, în semn că prăbușirea întregii rase este
iminentă. Restul care biruie și dominează prezentul și viitorul conducă-
torilor, e compus din parveniți, ca bogătașul Scatiu și din câini, ca
Alexandru Fronda...

Nu încapă îndoială că realitatea e alta și că în viață e mai multă varia-
ție de caractere și de sentimente. În critica lor aspră la adresa societății,
în monotonia tendințelor și în scepticismul afectat, e nota cea falsă,
fundamentală, din aceste două lucrări. Ceilalți scriitori ai noștri sunt
mult mai sinceri și mai adevărați.

*

Romanul dlui Zamfirescu, cu toate că face parte dintr-o trilogie, e o
lucrare încheată, cu strânsă unitate de acțiune și de caractere, ca la
orice meșter în ale forme. Viața politică de la țară, cu despoții
provinciali și cu țărani chinuți, însă nu e ceva nou în literatura
noastră, căci o mai găsim la alți scriitori mai vechi și chiar la D-sa. Dar
originală cu totul e firea sucită a semidoctului bogătaș Tănase Scatiu,
un nevropat în straie de ciocoi. E o mică creație acest decadent Scatiu,
cu poftă neroniane.

Încolo întreaga operă, comparată cu deosebire cu scrierile celor
tineri, pare acum învechită. Are ceva într-însa din atmosfera și din
scenăria romanelor uitate ale lui Bolintineanu. Mult contribuie la
această impresie sentimentalismul eroinei, – vecinica soție tânără, visă-
toare, brutalizată de un soț nesimțitor, de un satir libidinos, pe când gân-
durile ei plutesc departe, la un Făt-Frumos din copilărie... după tipicul

adevăratului roman. În unele scene, cum e de pildă în momentul întâlnirii eroinei cu prietenul ei din copilărie, romantismul acesta demodat te face să zâmbești.

Cu părere de rău observi apoi că și stilul dlui Zamfirescu s-a mai uscat. A pierdut din frăgezimea celui din operele anterioare. Pagini întregi se citesc ca cea mai seacă proză oficială, fără nici o scăpărare de spirit sau de poezie. Pe ici, pe colo dă stilului o culoare științifică, ceea ce iarăși constituie un contrast neplăcut cu caracterul literar al limbei sale.

Strânsă ca logică și caractere este și drama dlui Lecca. Dintre toate ale sale, acțiunea aici urmează cu cea mai severă consecvență. Tipul paralicului politician Verera nu e o creație a D-sale, dar e perfect susținut până la sfârșit. De asemenea e îndemânatec prinsă toată suita de paraziți politici din jurul eroului, – acel amestec grotesc de amoral și de femei stricate, acei câini cari „se mârâie și se mușcă, ling piciorul care-i lovește și sfâșie mâna care-i mângâie“. Bucata are și calități tehnice, căci nicăiri autorul n-a reușit mai bine ca aici să stăpânească acțiunea pe scena plină de personaje, cari vorbesc și se agită deodată.

Dar teza dusă la extrem, tendința realistă vădită, tratarea aproape brutală și ironia nesfârșită a autorului față de subiectul său sunt și defectele acestei opere, defecte mari, căci coboară valoarea ei artistică.

Pentru ca un scriitor să reușească a fi popular îi trebuie alte calități decât acele ale dlor Zamfirescu și Lecca. Fără a linguși orgoliul mulțimei, fără a o idealiza și a-i acoperi lipsurile sufletești, autorii sunt chemați totuși a ține echilibrul între însușiri și defecte și a nu se pierde în afectări și extravagante. Sau dacă ei sunt spirite de negațiune și țin numaidecât să intre în rolul de critici sociali acerbi, de acuzatori publici, trebuie să aibă darul de-a se avânta la o superioritate absolută și a nu lăsa în opera lor urme de gândire banală ca la orice moralist convențional.

Ce rău ne pare că nu găsim această superioritate la cei doi autori !

III

*Em. Gârleanu, „Cea dintâi durere“. Buc., 1907, p. 262.
(Editura „Minervei“)*

La prozatorii noștri de astăzi – trebuie să ne obicinuiam a nu mai zice la *tinerii* noștri prozatori – găsim o notă comună, la unii mai puțin accentuată, la alții bătătoare la ochi: romantismul. E poate nota caracteristică pentru întreaga mișcare literară de astăzi. Nu suntem nici țărăniști, nici decadenti; și mai puțin ne-am putea numi clasici; suntem însă cu toată siguranța romantici.

Romantismul este o noțiune foarte largă, și aproape nu e scriitor care să nu fi atins, măcar cu o parte a producțiunii sale, câmpul floarei albastre. Sunt romantici toți cei ce, ca prozatorii noștri, își iubesc țara și privesc cu drag la vremile mai bune cari dispar, la boierii neași cari apun cu toată atmosfera lor idilică. Sunt romantici toți cântăreții resemnați, cari cântă visurile sfărâmate ale neamului, sau ale lor, și întrezăresc, numai prin ceață, un viitor mai bun. Toți câți se întorc cu blestem de la viața din oraș și se așează cu gândul la vatra curată de la țară, ca niște moșnegi plini de experiențe fatale și cărora nu le-a mai rămas decât mângâierea florilor din vreo grădină de castel dărăpănat; toți câți cultivă simbolică poezie a poporului, poezia câmpului, duioasă și dulce ca o rugă de creștin; de asemenea cei ce se pierd în speculațiuni vagi, obscure, în comparații prăpăstioase pentru a exprima un sentiment așa de omenesc de altfel și de limpede la alții, – toți aceștia sunt romantici și sunt tovarășii noștri în viața literară.

D. Gârleanu e printre aceștia și încă printre cei dintâi, căci D-sa a înaintat repede. Cine ar fi crezut că din modestul ofițer Emilgar, care prin *Arhiva* dnei Riria semna mici și incolore dări de seamă și notițe istorico-literare, să se dezvolte abilul stilist și povestitor de astăzi ?

Cu o nuanță ușoară de moldovenism – care trădează pe omul umblat în școala populară a lui Creangă –, dl Gârleanu reia și în acesta al doilea al său volum subiectele sale favorite, din viața boierilor de la țară.

De obicei sunt boieri din ultima generație, – ultimele vlăstare, reprezentanți ai unui veac apus. Scenele se petrec mai ales în nopțile

lungi de iarnă, când vântul şuieră groaznic pe la ferestre, și porțile „pocnesc înăbușit ca niște lovituri de maiuri“. Întâmplările au loc în căte un castel de la țară, părăsit și blestemat, în care vii nu mai sunt decât amintirile, iar boierii se plimbă ca niște umbre și tresar numai în miez de noapte când „ceasornicul mare și rotund din perete bate rar și înădușit, scuturând din zimții roților lui, regula parcă mersul ninsorii“...

Într-un loc, scenele acestea fioros de romantice – dintre cari mai multă artă copriind peisagele de iarnă și însăși figura eroului sinistru din *Grușan* – îți dau absolut impresia unei literaturi de un romantism medieval. E vorba de un castel părăsit în urma morții neînțelese (și psihologicește nemotivate) a unor boieri. La poarta castelului apare, într-o bună zi, un călăreț spătos, cu căciulă țuguiață, și auzind că cei doi boieri sunt morți, el întoarce calul și se pierde „în norișorul de colb“, fără nici o vorbă, ca un pribocag cavalier din vremuri de odinioară...

Atmosfera aceasta grea, pătoloasă, cu cer plumburiu, îi convine dlui Gârleanu și pentru faptul că este un sentimental, – ca orice romantic. Chiar întâia sa bucată din volum – întâia durere – e țesută pe acest fond sentimental. D-sa pare că se identifică cu totul cu acel „strigăt de durere, adânc, că mi s-a părut că ieșise din fundul unei hrube“, – cum caracterizează strigătul de moarte al unui pompier din această măiastră schiță. Același fior, aceeași melancolie neagră o găsim în alte bucăți, ca *Înecatul* și în *Frații*, această subtilă schiță, din care dl Sadoveanu ar putea să învețe cum se pot prinde și note mai discrete din viața militară.

De altfel și în părțile cele mai senine, mai intime, nota fundamentală e tot duișia romantică. În *Vierul* cu frumoasele părți descriptive, în *Tata* cu multele peisage poetice și cu fina analiză a sufletului de părinte și în *La vorbă într-o seară de iarnă* – singura bucată din tot volumul, unde natura e plină de viață – se râde mai mult cu lacrimi decât din adâncul sufletului și se trădează scriitorul romantic, poetul dacă vrei, care privește lumea prin lumina unui amurg.

E aceasta o lume proprie a dlui Gârleanu. I-a devenit proprie mai ales prin felul cum o îmbrăca, prin simplitatea stilului, prin coloratura limbei, prin variația de tipuri și de scenarii și îndeosebi prin amintita notă de blândețe, de intimitate, de melancolie, care se resimte în fiecare frază.

Având deci multă originalitate, e natural ca dl Gârleanu să fie considerat printre cei mai serioși muncitori ai generației noastre de scriitori, printre cei ce-și îngrijesc lucrările, își cumpănesc vorba, își cern

subiectele, fără a se repeta și fără a se preocupa de cantitatea producțiunii. Eu aș insista poate chiar pentru o și mai mare selecțiune. *Patima* sau *Părtașul*, de pildă, două bucăți mai slabe, nu le-aș fi pus alături de grozavul *Grușan*. De asemenea, pentru viitor, aș socoti ca un succes al dlui Gârleanu, dacă ar renunța la așa-numitele povestiri cu *cadru*, cum sunt mai mult de-un sfert din schițele acestui volum, dacă n-ar mai pune în gura eroilor săi cuvinte ca: „o amintire tristă, pe care o să-ți spun“... sau „în legătură cu asta, să-ți spun o întâmplare din tinerețe“... și apoi să urmeze însăși povestirea subiectului. Acest fel de compoziție a nuvelei – mai ales când se repetă – ar da bune privilegii pentru controlarea puterii de concepție a autorului și e păcat ca, desigur din o nebagare de seamă, să se ajungă la concluzii greșite.

IV

„Iubita“ lui Traian Demetrescu

A apărut, în cunoscuta „Bibliotecă pentru toți“, *Iubita*, romanul lui Traian Demetrescu. Tinerimea se va bucura, căci Demetrescu e al ei și numai al ei.

În literatură a rămas cu puțin. Paginile lui impresioniste și versurile-i numite de el însuși „suspine rimate“ vor face pe câte un cercetător să țină și de el seama, când va vorbi de o epocă în care se plângea și se visa mult. Dar oricum ar evolua literatura și oricât s-ar preface gusturile estetice, în tinerețe va rămânea totuși o bună parte, care va continua să citească pe Traian Demetrescu. Căci curente literare vin și trec, dar plânsul, visarea și iubirea tinereții rămân de-a pururi.

De-a pururi se va vorbi de „iluzii“, „idealuri“, „dezgust“ și „decepții“, – aceste sunătoare cuvinte, al căror cuprins vag aprinde tinerele imaginații.

De-a pururi privirea lunii va deștepta „setea nepotolită de-a fi fericit“. Și vecinic o clipă de iubire va fi pricepută ca supremă înțelepciune a vieții.

La Traian Demetrescu, firește, acordurile sufletului tânăr sunt palide, nelămurite și reduse. În avânturile-i lirice se oprește la început. Timid, duios, feminin, rămâne la suprafață. Artistul în el e mic. Dar prin nostalgia singurătății, prin vecinicul cânt al resemnării și prin cucernicia către sfințenia firii, el face parte din familia acelor scriitori romantici, cari stau omeneste mai aproape de tinerețe.

Ș-apoi iubirea lui !

... molesită, înfiorată de dezmierdările și șoaptele lui, ea se întindea pe sofa, îi lua capul între amândouă mâinile, îl privea cu ochi umezi, uimiți și adânci, îl lipea de sân, îl acoperea sub săruturi nesfârșite, parcă ar fi voit să-l omoare. Fiecare își da pradă celui alt comoara sa de tinerețe, de frumusețe, sărutându-se unul pe altul cu voluptățile cele mai dulci. Se pierdeau într-un delir de senzații, se pierdeau ca două flăcări cari s-amestecă...“

O iubire bolnavă, dar nevinovată. Ceva din Eloisa lui Rousseau și din Lotta lui Goethe. Muzică multă de cuvinte. Tresăriri de fericire. Și pe urmă... parfum de violele uscate. Așa iubeau contemporanii lui Eminescu și așa va iubi tinerețea totdeauna.

*

Emil Corbescu, eroul romanului *Iubita*, este reglementarul erou al romanelor sentimentale. Înainte de a intra în acțiune „scuipase puțin sânge“, – deci un erotic bolnăvicios. El ura „minciuna vieții convenționale“ de la oraș și iubea singurătatea, această „călătoare tristă“. „Și sub tăcerea eternă, sufletul lui Emil parcă murea de o neînțeleasă, de o sfâșietoare melancolie...“

Eroina, Maria Cerbureanu, nu e nici ea un model de sănătate. Mama-sa murise „de ftizie galopantă“.

Cu acest fond de sensibilitate moștenită putem prevedea ce legătură se va dezvolta între cei doi. E aceeași iubire, pe care o întâlnim pretutindeni la Demetrescu, în volumul lui de „sensitive“, în notele lui „întime“ și în priveliștile lui din viață: o idilă într-un cadru de poezie naivă și uneori o beție delirantă a simțurilor.

Idila începe cu o primblare a tinerilor prin grădină și se continuă în salon. „Un miros de garoafe și de roze pătrundea înlăuntru; luna plină lumina deasupra lor“, pe când ei se gândeau dacă „există o armonie universală între simțuri și gânduri“?... Urmează destăinuirea prin mijlocirea pianului; clipele de îndoială și mai târziu însuși cântecul cel mare al iubirei cu „frica de sfârșit și teama instinctivă de nestatornicia iluziei“.

Sfârșitul ? Banal ca toate sfârșiturile. Despărțirea. Mărturisirile ne-bune, beția îmbrățișărilor, visările în feeria nopților se pierd în timp și în spațiu. Și aici, ca-n toate romanele după care subiectul lui Demetrescu este aproape copiat, cel care trebuia să renunțe este eroul și cea care se deșteaptă mai de timpuriu la realitatea vieții este eroina. Morala fabulei o dă un prieten al eroului: „Ați cântat amândoi un *duo* de voluptate, un cântec de tinerețe, – atâta tot. Ea era liberă și frumoasă, tu erai inteligent și plăcut. Așa sunt toate amorurile: idile de mai, scrise în puține strofe.“

*

Și toate drăgălășiile aceste, cu multele analize sufletești, cu neconținute reflexiuni, învățate în aparență și imposibile în fond, și cu bogăția de flori și de raze de lună, se citesc ușor. Lumina simpatică în care e învălit nefericitul autor, decedat așa de tânăr, fără a fi putut aduce vreo ordine în impresiile sale și în ideile dobândite prin multă lectură, – lumina aceasta contribuie și ea la ridicarea interesului pentru o așa de plăcută operă. Nu ne vom apropia însă de ea cu armele zdrobitoare ale obiectivității, deoarece naivă cum este, o Biblie a iluziilor, o apoteoză a iubirii, o carte a tinereții, merită să trăiască.

„Marin Gelea“ de N. Pătrașcu

Dacă aș trăi în Ardeal sau în vreo capitală a țărilor din Occident, fără a fi cunoscut mai întâi societatea bucureșteană, citirea romanului *Marin Gelea*¹ de dl Nicolae Pătrașcu, mi-ar fi procurat un șir de deziluzii.

Nu pentru valoarea lui literară. Cunoscu de-amănuntul studiile critice ale acestui scriitor, cu vorba lor lungă, rece și greoaie. Cum însă în toate aceste disertații n-am descoperit nici o pagină creată de mână de artist, nu eram cu nimic îndreptățit a vedea în Domnia sa pe romancierul de mână. Unul a fost Lessing, care, nefiind artist, a voit să dea literaturii germane o dramă și o comedie model, și a reușit. Criticii veniți în urma lui, voind să-l imiteze, au dovedit prin încercările lor cel mult cum nu trebuie scrisă o operă de artă. Și dl Pătrașcu aparține acestor imitatori. Poate să știe ce este un roman, poate la nevoie să-i facă geneza în teorie, fără să fie în stare a-l scrie.

Deziluziile mele ar fi avut o altă cauză. Romanul dlui Pătrașcu prezentându-mi ramura societății române într-o oglindă grotescă, era să pierd orice nădejde în viitorul țării, ale cărei destine au încăput pe niște mâini atât de necurate și pe niște capete atât de înguste.

Din fericire însă știm că filipicele dlui Pătrașcu n-au un substrat îndeajuns cercetat și că din pricina urâtelor culori, așternute pe pânză de o mână nedibace, nimeni nu trebuie să se îngrijoreze. Oricine a prins manifestări ale societății noastre conducătoare, oricine a cunoscut, măcar în treacăt, figuri asemănătoare celor din romanul *Marin Gelea*, se poate convinge ușor că aici ni s-a dat o alcătuire cu totul falsă și tendențioasă. Falsitatea asta provine fie din neputința de a înțelege viața și a pătrunde spiritul societății descrise, fie din vreo supărare personală, care totdeauna joacă un rol însemnat și urât în romanele sociale de actualitate.

¹ N. Pătrașcu, *Marin Gelea*, roman, București, 473 p.

Lipsit cu totul de originalitate, dl Pătrașcu condamnă cu asprimea frazei societatea noastră înaltă. Imitând pe Eminescu, el primește teoria păturilor suprapuse și face răspunzător, pentru multele viții, încuibate în aristocrație, amestecul de sânge din cursul veacurilor.

„Stratele suprapuse de la noi – zice D-sa prin rostul unui personajiu, poetul Herva, presupusul pseudonim al dlui Delavrancea – adică parvenții de ieri și parvenții de azi cu femeile lor, cu viața și alcătuirea lor, sunt aproape moarte, sunt vârfulurile uscate ale frunzelor dintr-o plantă. Societatea română, adevărata aristocrație, se va naște mâine cu toate caracterele altor nobleți vechi, va fi inteligentă, morală, iubitoare de frumos și, mai presus de toate, națională. Cea de astăzi e un accident monstruos în viața poporului român și de aceea are și sufletul diform al unui accident.“

Reținem deci constatarea, așa de puțin măgulitoare pentru noi toți, că înalta noastră societate de astăzi este neinteligentă, imorală și neiuătoare de frumos, un accident cu sufletul diform (!)... și trecem la amănunte.

Lumea asta forfotește prin saloanele somptuoase ale Capitalei. Limba de conversație este franțuzească, neapărat, o ocazie pentru o lecție de patriotism ieftin.

Doamnele din această societate ?

„Crezi că citesc vreo carte românească ? Nici n-au măcar pudoarea inconștienței lor ! Alecsandri, Bălcescu, Eminescu... sunt pentru ele mai puțin decât numele unor cai de cursă !“

Domnișoarele ? Una din ele, auzind că se vorbește de Eminescu, întreabă:

„Eminescu ?... Poetul nou ? Nu-i așa că face parte din școala lui Verlaine ?...“

Îndeosebi o doamnă – biata doamnă Lari, prototipul aristocratei „liber-schimbiste“ – e pusă greu la contribuție. Ea e: „... femeia care și-a vândut tinerețea la 18 ani unui gârbov bogat de 60 de ani și care s-a măritat de a doua oară cu Săvescu ca să-i câștige procesul de moștenire, iar după ce a câștigat, a plecat singura la Paris... O prefăcută și jumătate, o Messalină cu aerul de mironosiță...“

Același ton trivial îl întrebuințează la caracterizarea bărbaților. Cu puține excepții, între care eroul Gelea, un sentimental patetic până la absurditate și anume Mangra, fost secretar la Legația din Paris, toți sunt niște firi catilinare, desfrânați, proști, putrezi, fie oameni politici, fie profesori sau literați, începând cu cei din frunte, cu profesorii universitari, cu „regele critice” și șefii de partide, până jos la cel din urmă bătaș.

Vreți să cunoașteți un om de stat ? Iată Gogu Prezeanu...

„... un tâmpit instruit. Așa cum îl vezi de ridicol la înfățișare, el e cel mai grozav om politic al partidului, l-a făcut om de stat inconștiența-i amestecată cu un grăunte de nebunie.”

Vreți un doctor model, care mai face și politică ? Iată pe dr. Maurescu...

„... o ființă mică și slabă la corp și la minte, cu urechile blegi și cu genele roșii...”

Doriți cunoștința prinților români, rămășițe glorioase ale vechilor familii de Domni ? Vă prezint pe prințul Vladimir:

„... Un nul și un neputincios, de care te miri și te întristezi că are forma de om”.

Alătura de el, prințesa Ilaria e:

„... o movilă de cămuri moi și grase (sărmanul meu tiz !) susținută cu mare greutate de oasele duble ale corsetului”;

În câteva pagini găsim apoi la un loc întreaga astă societate de tonți corupți și „liber-schimbști”. Suntem în parcul din Sinaia.

„În marginea parcului, *high life*-ul social al Sinaiei, doi câte doi, femeia cu amicul, stau la umbra plopilor subțiri (cărora pe românește le zice mesteacăni), femeile pe marginea bazinului, iar amicii tolăniți pe iarbă, fiecare în dreptul fiecăreia. Ele ședeau picior peste picior, cu fustele scurte, după moda timpului, cu ciorapii *à-jour* (timpul cu ciorapii *à-jour* !) ei cu ochii injectați de sânge, cu obrajii congestionați, plini de mâncare nedigerată încă (cu obrajii plini de mâncare nedigerată ! !) le priveau de jos. Apoi ca și când tabloul n-ar fi fost destul de caracteristic, câinii lor alcătuiră ca un plan mai accentuat al tabloului. Din timp în timp, stăpâna unuia din câini le arunca, distrată, câte o dojană plecată parcă dintr-o gelozie inconștientă a libertății animale.

— *Voyons*, Cador !...

— *Voyons*, Livrette !

După digestie intrară cu toții în hotel !”

Fără câini, desigur. Aceștia rămăseseră afară în nesupărata lor libertate animală pizmuiți de stăpânele lor, pe când ele cu amicii – „*high life*-ul social !” – s-au retras în somnulețul postmeridian, cum cu atâta subtilitate stilistică ni se dă să înțelegem.

Lăsându-i în brațele lui Morfeu – căci e așa de dulce somnul în Sinaia ! – noi să întrebuințăm timpul ca să ne răfuim puțin cu domnul autor.

Admitem că societatea noastră e bântuită de multe rele și că artistul poate să-și ia dreptul a le biciui. Acestor rele și reprezentanților lor nici prin gând nu ne trece a le lua apărarea. Eminescu a dat alarma împotriva lor în satire, iar în articolele politice aplică fierul roșu asupra „sedimentelor de cocote și pungăși”. Pentru ca rolul de acuzator public să șadă bine cuiva, trebuie însă să aibă mai întâi autoritatea morală și intelectuală a unui om de geniu, a unui artist mare, căci altfel cuvintele lui violente și aerul acela solemn de grozăvie au în sine ceva donchișotesc, cu bine pronunțata lor nuanță de ridicol. Iar domnul Pătrașcu nu este un om de geniu.

Recunoaștem apoi artistului voia de a-și lua subiectele și caracterele din cercul cunoscuților săi, din oamenii politici și literați ce-l înconjoară. Romanul având a reda suflete și întâmplări reale nu poate fi despărțit de viață și scriitorul e în dreptul său a-și alege câmpul de observație unde voiește.

Dar, îndată ce personagiile dintr-un roman sau nuvelă sunt așa fel tratate, ca să le cunoști modelul, fără multă bătaie de cap, acele nu mai sunt opere de artă, ci pamflete. Figura reală trebuie să rămână departe, ascunsă; ea e numai aluatul primitiv, lutul căruia artistul îi imprimă forma și-i insuflă viața cu ajutorul fanteziei sale creatoare.

Idealul în această privință ar trebui să fie figura distinsă a eroinei Klaerchen din *Egmont* de Goethe, figură vie, căreia însă criticii cu toată asidua lor cercetare nu i-au găsit modelul. Altfel, dacă în lipsa fanteziei și mai ales în lipsa cinstei artistice, asemănarea este mare, avem înaintea noastră copii rele de pe natură, sau caricaturi cu tendințe culpabile. Și dl Pătrașcu ne-a dat aproape numai schimonoseli de acestea, făcute cu ură și patimă multă, dovedind și pe calea asta slăbiciunea sa de scriitor.

Dar chiar dacă aluziile dlui Pătrașcu n-ar fi așa de transparente și mobilul sufletească urât ar fi fost mai acoperit, ne întrebăm: este societatea română, în adevăr, atât de căzută sub raportul moral și intelectual, încât să inspire atâta revoltă unui scriitor și să-l facă un critic social acerb, un pesimist atât de desperat? În nici un caz. Domnul Pătrașcu e un tendențios brutal. Încercarea lui e pur și simplu o afectare, o ușoară cochetărie cu direcțiile democratice mai noi, o vânătoare de patriotism, – însușiri ce le întâlnești la fiecare neofit, la toți scriitorii care, fără a cunoaște pe țaran, îl laudă veșnic, punându-l în opoziție cu orășanul corupt și fără a fi fost cândva patrioți prin educația și temperamentul lor; se improvizează în apostoli de dragul modei și al popularității.

Să revenim însă la roman.

Societatea asta „coruptă” este numai cadrul povestirii. Firul însuși e cu mult mai puțin revoltător. Dimpotrivă, e vorba de povestea unei iubiri dintre cele mai banale.

Un arhitect – Marin Gelea – iubește pe Elena, fata unui moșier. Vârtejul vieții din Capitală îl smulge pentru un moment de lângă ea și îl apropie de o ispită (numită dna Lari) căreia-i rezistă, rezistență ce nu contribuie cu nimic la îndulcirea caracterului șters al eroului. La Sinaia – îndată după scena cu câini și obraji plini de mâncare nedigerată – cei doi iubiți, Gelea și Elena se revăd. Urmează declarația de dragoste, în propoziții lungi de câte două pagini, cum n-a mai fost și nu cred să se mai fi scris vreodată.

Tânărul, luându-și iubita de mână, o duce la umbră de brad, ca să-i vorbească de „amintiri strămoșești”, de „metemicoză”, de „natura care se repetă în combinațiile ei” și de „Irina Buzeasca din biserica de la Stănești”.

„... Așa că mergând mai departe și legând firea mea cu firea d-tale, dorurile mele cu dorurile d-tale, îmi închipui ca suntem, poate, doi tineri din vremurile acele, care n-au putut face împreună (tinerii sau vremurile?) decât preludiul vieții lor și care se întâlnesc în veacul nostru de bărbăție din nou pe pământ, spre a-și urma mai departe traiul, întrerupt odinioară de vreo întâmplare oarecare, poate de o descărcătură de armă din mâna unui dușman.”

După această descărcătură de cuvinte, Elena negreșit că trebuia să amețească și să fie a lui Gelea. „Plecându-și capul, el își lipi buzele de degetul ei inelar: În gândul lui sărutatul acesta era ca un inel de logodnă. Mai târziu, după ce Elena mai bolise și de o congestie pulmonară, se făcu nunta și D-zeu binecuvântă căsătoria lor cu doi dolofani...”

Această simplă povestire e înămolită de materialul secundar, fără nici o legătură cu acțiunea, nici cu formarea sau zdruncinarea caracterelor. Afară de caricaturile sociale pomenite, găsim în carte interminabile descrieri ale comorilor de artă din Italia, Franța, Spania și Grecia, descrieri întrerupte numai de către un oltean zarzavagiu, care, trecând pe sub fereastră, striga: „Hai la praz, cartofi și varză!” și mută gândurile scriitorului în altă țară.

Pe lângă partea pamfletară și banalitatea acțiunii, predilecția aceasta pentru umplutură fac din romanul dlui Pătrașcu una din cele mai nereușite opere literare din ultimul timp, vrednică de recomandat cel mult unui spiritual spicuior de fraze delicioase.

VI

„Poeziile” dlui O. Carp

O lectură chinuitoare pentru mulți! Impresia de durere ce ți-o lasă întâia poezie – povestea unui rândunel rătăcit, care nu mai ajunge pe tovarășii înaintați și cade pradă valurilor – nu te părăsește până la sfârșit. Tot crâmpeie de imagini, sau imagini întregi, negre și posomorâte.

Începe cu zile de iarnă, cu corbi și cu trandafiri degerați, cu părintele Nichifor (ca să rimeze cu „vifor”) care-și pierde-un copil pe vreme de îngheț. Povestește basmul trist al unui împărat nebun de dor și al Ofeliei celei batjocorite de prințul ei. Ne plimbă apoi prin „codrul de cărbune” și prin alte prăpăstii, unde întâlnim corpul neînsuflețit al frumoasei Magdaline, „copila lui Ciulei” (ca să rimeze cu „satul ei”) și leșurile a doi evadați din fundul ocnei. Când ne întoarcem din acest drum, trecem pe lângă un palat negru, cu o lume de fantome (*Umbre*) și zărim alături un câine de tată ce-și lovește fiul drept în inimă (*Tată*) și pe-un biet țăran, încovoiat deasupra plugului și gândindu-se că soarta lui, chiar și după moarte, este aceea de a tot mâna boii și a ține coarnele plugului. Toate aceste tablouri sunt încadrate în negrul misterios și rece al unei nopți fără viață:

Vreun freamăt de viață, vreun murmur de pârăie
Nimica nu s-aude, nimica nu tresare...
Plutește numai luna tăcută și bălaie
Și mersul ei în noapte e singura mișcare...

Poeziile acestea sunt scrise mai de mult. Gusturile evoluează însă repede. Fie că, în mod firesc, s-a produs oarecare însănătoșire în opinia publică, fie că firi mai senine s-au înstăpânit pe presa literară, o asemenea duioasă cântare a durerii și reducerea acestei dureri la motive adeseori atât de mărunte nu mai surprinde. Dlui Carp îi lipsesc însușirile de căpetenie ale scriitorilor mai noi: temperamentul și vigoarea, grație cărora întreaga noastră mișcare culturală a primit o înfățișare mai vioaie și mai încrezătoare.

Dar, înainte cu vreo 15 ani, când Eminescu era încă stăpânul inimilor și conducea condeii tuturor și când dl Gherea propovăduia un nou ideal social, dl O. Carp putea să fie mai gustat. Atmosfera era atunci mai prielnică, spiritele erau mai moleșite cumva și ideea dlui Carp, că picăturile de ploaie din streșini sunt simbolul plânsului universal, putea să fie apreciată. Pe de altă parte atunci tendenționismul fiind în floare, era foarte firesc ca, citind pățania fetei lui Ciulei și nenorocirea celor doi ocași, întregul club socialist să izbucnească în plâns, iar dl Gherea să se simtă îndemnat a stăruii – mai mult decât ar face-o astăzi – asupra personalității și originalității acestui „artist proletar”.

Tot din spiritul timpului de atunci, se explică felul însuflețit cum dl Delavrancea atrăsese la Ateneu atenția publicului asupra acestui poet. Multele note sfielnice și cu deosebire cele romantice, pesimismul social în formă blajină și reflexiunile continue au multe puncte de atingere cu artistul discret care e Delavrancea. Cu noi însă, cari asistăm la o întreagă regenerare a literaturii prin cheltuirea de mai multă energie, visarea asta continuă, rece și tulbure, afectarea unei nenorociri sociale sau universale de dragul curentului, ne atinge prea puțin. Pentru noi, dl Carp are înainte de toate meritul de a fi autorul cunoscutei *Doine*:

Atât de trist răsună doina
Făr' de cuvinte înțeleasă !
Ce dor își spune cine-o cântă,
Și ce durere îl apasă ?

Ascult-o bine cum adie
Din munții noștri pân-în vale
Și spune-mi dacă știi vreun cântec
Mai dulce și mai plin de jale ?

Nu-i plânsul unei inimi numai
Și-al unei clipe trecătoare
Ci neamul nostru-ntreg își cântă
Durerile de care moare,

E singura lui poezie care rămâne și care mai are importanța de a fi servit ca izvor de inspirație altor doi poeți pentru două puternice creațiuni, superioare acesteia. Încolo vedem în dl Carp mai mult pe eminescianul, – cult, pentru că știe să îmbrățișeze și subiecte filosofice și un bun stilist, pentru că nu se pierde în vorbărie de prisos, ca alți epigoni. Rob al ideilor curente, nu putea însă să aibă și să-și dezvolte o personalitate proprie.

Mai supărător în acest volum este lipsa de egalitate, ce pare a caracteriza întreaga operă poetică a dlui Carp. Ce bine descrie marea uneori și ce fericită e fraza „Umbra codrului pe apă face apa gânditoare...”, dar ce copilăros sună următoarea teamă de valuri:

Cine știe
Poate-au să treacă

Peste vreo luntre
Care se-neacă !

Inegalitatea și lipsa de control o vedem cu deosebire în șirul de traduceri din Lenau și Heine, traduceri cari n-ar face cinste nici măcar începătorilor.

Poate să existe o mai prozaică interpretare ca următoarele strofe din Heine ?

A căzut prea timpurie
Bruma peste flori albastre,
Le-a pălit și s-au uscat.

Un flăcău iubea o fată,
Și-au fugit pe-ascuns de-acasă,
Mamă, tată n-au știut.

Pribegind nu-și mai aflară
Niciodată fericirea;
Prin străini s-au prăpădit !

Și poate-se tipări o mai oribilă mutilare și banalizare a celei mai frumoase strofe din renumitele „cântece de stuf” (*Schilflieder*) ale lui Lenau:

Weinend muss mein Blick sich senken,
Durch die tiefste Seele geht
Mir ein süßes Deingedenken
Wie ein stilles Nachtgebet...

ca această traducere:

Pe-aci măhnit trec nu știu unde
Iar amintirea ta pătrunde

Printre iluzii de mult moarte
Ca-n trestii doina de departe.

Neglijențe de acest fel nu face un poet, care-și iubește meseria și nu riscă niciodată a-și destăinui puțină sa putere de a ști pătrunde în sufletul poezilor străini.

Dacă am analiza cu de-amănuntul poeziile dlui Carp, probabil că am ghici ușor povestea Rândunelului, care n-a putut să zboare departe și, după câteva rotocoale frumoase de zbor prin sferile mai limpezi și mai înalte, a trebuit să cadă: e organismul prea filigran și slăbiciunea aripilor, cari l-au împiedicat.

VII

Un romantic

Dl Mircea Dimitriade este unul din cei mai mari poeți ai neamului românesc, scrie una din cele mai obscure foi ale aceluiași neam, redactată de mica suită a pontificelui simbolist. Dar dl Mircea Dimitriade, trubadurul ligei conservatoare, este unul din cei mai neglijabili scriitori, căci iată atâtea luni au trecut de la apariția volumului său de *Opere dramatice* și nimeni n-a găsit de cuviință să se rostească asupra lor.

Sunt ucigătoare aceste extreme pentru orișicine: laudat din o parte cu gura plină și fără măsură, hulit din alta, sau nesocotit cu totul, poți fi totdeauna sigur de nefncrederea cititorului. Nu zic numai de dl Dimitriade. Alții mai buni ca D-sa și din tabere mai bune vor avea aceeași soartă, dacă nu se vor hotărî a-și schimba moravurile.

Pentru că orice scriitor, căruia-i place să se vadă înconjurat de un mediu inferior lui și care nu recunoaște nici o superioritate a talentelor existente; oricine își cheltuiește o parte din activitatea sa publicistică pe insulte într-o parte și lingușiri în alta, sau se acațără de pulpana unui mecenat intelectual sau material, dă probă de puțină considerație ce o are pentru adevăr și se expune la o condamnare sigură. Pe căi piezișe nimeni nu se ridică. Munca și talentul sunt singurele mijloace de a te impune și a te menține în literatură. Viața literară înaintază, scriitorii noi răsar și se înstăpânesc pe opinia publică, iar cei cu felul de a fi al dlui Dimitriade rămân strămtorați într-un colț, condamnați a trage vecinic sforile după culise, a reedita clișee de insulte, a se văicări ca o femeie nesocotită și a se umfla din când în când în pene, punând câte un biet efeb să-i trâmbițe gloria în superlative.

Greșeli omenești cari abat sau distrug talentele ! Și e păcat. Romantici de aceștia, cari dau cu barda-n lună, au totdeauna și o parte simpatică.

În cele două bucăți dramatice din volumul dlui Mircea Dimitriade găsești greșeli câte vrei. E o dizordine cumplită în formă și o dizarmonie fără pereche în gândire. Și totuși e o lectură originală, cu părți întregi ce te interesează și te fac să regreti lipsa de disciplină în scris, în logică și în fantazie a autorului.

Dafin Făt-Frumos și Ali Baba – așa se numesc bucățile – au toate defectele romanticilor exagerați. Gesturi largi. Vorbe multe și incoerente. Ciudățeniile câte poștiți. Ursitoarele D-sale, creațiunile fantaziei populare, se poartă în „domino cu capușon”. Bietul Strâmbă-Lemne, uriașul nostru național, vorbește cu hamadriade, ca un poet subtil al Greciei antice. Iubirea lui Făt-Frumos este „focul albastru din Plina Putere” (cu P mare !). Și toată concepția celor două drame-feerii este mai mare decât îl slujesc puterile; ar vrea să fie un amestec dintre partea a doua din *Faust* și *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare. Cam îndrăzneț pentru un biet aed de la poalele Olimpului !

Dar, poate fiindcă se deosebește așa mult de cealaltă parte a producției noastre literare, în toată îngrămădirea asta de tropi și rime este ceva ce place: subiectul. De la *Sânziana și Pepelea* a lui Alecsandri încoace nimeni nu ne-a mai plimbat pe Făt-Frumos înaintea ochilor noștri. Simți o bucurie particulară, auzind iarăși freamătul codrului romantic, zgomotul luptei cu balaurii și zmeii, gemetele lui Sfarmă-Piatră și chicotitul deșteptului Statu-Palmă. E, pare că, o recreație, să treci de la atâtea figuri posomorâte din dramele dlui Lecca și din poveștile unor prozatori la grădinile aceste vrăjite, cu flori cu rodii și cu zâne jucăușe. Dacă toate împreună nu conțin prea multă poezie, ele deșteaptă cel puțin dorul de mai multă poezie în tot ce se produce astăzi la noi.

Firește, fantazia orientală a romanticului scriitor merge mai departe, decât i-am fi cerut noi, trece în țara Halimalei, țară cu hurii și cadâne, cu pașale, haremurii și califi, cu misteruri și pietre nestimate, – amintiri din Boccaccio.

Sunt alcătuirii fantastice, iscusite uneori, amestecate de altă dată cu puțin senzualism levantin, dar îndată ce te apropii de ele cu măsura realității, zbor cum ar zbura un vis frumos dar dezordonat, când raza de soare ți-atinge pleoapa.

O muzică ce sună nedeslușită în depărtare și câteva iluzii optice, iată ce găsești în cele două povești dramatizate.

Dar poate să ne dea un romantic mai mult decât atât ?

VIII

„Faust” în românește

După patruzeci și ceva de ani, o nouă traducere românească din *Faust*. Ce cale lungă, câte frământări și triumfuri literare între traducerea celor doi buni prieteni, Pogor și Scheletti, cari scriau în o proză rudimentară, și între opera matură a dlui Ion Gorun ! Întreaga noastră renaștere s-a petrecut între aceste două evenimente.

Pe-atunci era binevenit orice condei primitiv și erau prea puțini aceia, cari înțelegeau versul marelui Goethe. Limba literară era nelămurită și trecea prin criza teoriilor filologice. Astăzi însă avem un șir de scriitori culți, cunoscători de limbi străine, stăpâni pe forma versului, și interpretarea operelor mari se face cu mai multă înlesnire.

Firește, în traducere noi cultivăm mai mult genul liric. Nu avem încă un interes mai mare pentru operele fundamentale ale literaturilor străine. De câte ori ne-am plâns că n-avem până acum un Shakespeare întreg în românește ! Și dintre poeții noștri în viață unul singur putea să îndrăznească a se apropia de *Faust*, această culme a literaturii universale, – este dl Ion Gorun, care prin calitățile lui de cugetător ocupă un loc excepțional printre poeții noștri.

Pentru talmăcirea credincioasă a lui *Faust*, pentru a te putea adânci în acel mare labirint și a scoate de-acolo, ca dintr-o mină puternică, o piatră prețioasă după alta, era nevoie de o minte mai concentrată, de o judecată profundă ca a lui Gorun. Căci numai cu fantazia nedisciplinată a cutărui poet simbolist, sau numai cu ușurința de versificare a unui dulce cântăreț de epizoduri familiare nu poți desluși lungul șir de probleme, din cari se compune această Biblie modernă.

Era desigur o muncă din cale afară grea, a te pune într-o atât de intimă legătură cu autorul acestei opere uriașe, încât să redai toate nuanțele ei, să prinzi toate acele vagi înțelesuri, ce se ascund în sutele de ziceri sentențioase, cari erau expresia unei gândiri înalte. Nici nu era tocmai cu putință să se traducă aidoma toate jocurile de cuvinte și metaforele, cari chiar în original cer un tâlc deosebit. Aceste greutăți sunt însă inerente oricărei traduceri, căci orice limbă pierde ca muzicalitate, ca avânt, îndată ce e tradusă.

Dar, de la întâiele accente, începând cu magistralul prolog asupra raportului dintre teatru și viață se vede conștientizitatea aproape cucernică și măiestria cu care Gorun dezvăluie gândul și cuvântul autorului. El desprinde înțelesul limpede din original, menține până și forma, ritmul și rimele versului, până la sfârșit, – o muncă cu cât mai reușită, cu atât mai îndrăzneată.

Cu neașteptată ușurință ne dă monologul cel mare, în care legendarul vrăjitor, sau doctor Faust, se frământă în căutarea adevărului și în urmărirea zadarnică a poruncilor firei. Cu aceeași claritate se tălmăcesc cuvintele elevului Wagner, ale acestui pedant enervant, în care e biciuit un soi întreg de învățați dificili. Mefistofel – dușmanul luminei – intră cu vioiciune în acțiune și încheie învoiala cu Faust, cu care de aci înainte trece prin vârtejul nebun al vieții, aprinzându-i tot mai mult focul dorințelor lumești. Drumul îi duce prin legendara pivniță de la Auerbach, unde vechile moravuri germane, cu cântec și vin, mai dăinuiesc. Se urcă pe dealul vrăjitoarei bătrâne, stăpâna cazanului întineririi. Atât de viu e descris acest drum al călătoriei lui Goethe, încât îl citești într-un suflet ca o poveste.

Și începe tragedia cea mare a Gretei. Domol, firesc se desfășoară primele scene, idilice, din grădina Martei. Sunt aprinse cuvintele din jurământul lui Faust și tremurate oftările copilei înșelate. Tumultul din grădină, cu uciderea lui Valentin, e puternic prins. Lirismul Gretei reiese din cele două cântece ale ei. Încă un acord plin din noaptea Valpurgiei și urmează acea groaznic de dureroasă catastrofă din închisoare, – sfârșitul, care încoronează, ca subtilitate, traducerea întreagă...

Iată astfel, ridicată în toată măreția ei, ca s-o admire toți câți n-o cunosc în original, monumentală clădire, în care sunt ascunse atâtea podoabe ale gândirii, atâtea patimi omenești, frumuseți poetice și tragedia omului superior.

E un omagiu deosebit pe care literatura noastră a reușit să-l aducă celei germane prin condeii dlui Ion Gorun.

IX

Din lumea basmelor

Când e ger și crivățul se anunță, pornește viscolirea și în literatură. În coșul primitiv al redacției se cerne un morman de poezii

iernatice, reci ca florile de gheață de pe fereastră, dar fără frumusețea lor. Prin toate trece albul zăpezii și fiorul morții. De la un capăt la altul se-nșiră în ele, dureros de sincer, amintirile vremilor de bine cu soare și iluzii.

Acum e și vremea poveștilor. Țăranul acum le spune, la „un tăciune și un cărbune” când în nopțile lungi își alungă urâtul, colindând cu gândul pe la curțile cutăror luminați împărați. Folcloristul acum le citește mai cu drag.

Vara e a vieții, a zburdării, dar iarna cu căldura moleșitoare din sobă, cu liniștea misterioasă din casă, cu țiuitul vântului pe la ferești, te duce cu de-a sila în regiunile fantastice.

Basmul e o plâsmuire a iemii.

*

Copiii și oamenii gârboviți de vârstă sunt mai aproape cu sufletul de lumea basmelor. Cei dintâi pentru admirarea extatică a tot ce e miraculos și supranatural, iar bătrânii pentru că basmele-i poartă în vremea copilăriei lor.

Ce știu copiii de partea irațională de fapte și fenomene ! În mintea lor ele sunt icoane reale și întâmplări logice și tot ce e bizar și anormal li se colorează frumos și plăcut.

Mai mult chiar. Noi știm că înșelăm fantazia copiilor cu aceste basme. Știm că vine degrabă vremea când toată împărăția asta a basmelor se sfarmă ca un castel aerian, și când copilul singur vede cum dispar întâiele lui visuri, și totuși îi dăm mereu să guste din hrana acestor închipuiri mincinoase.

Alcătuim din ele un fel de religie pentru copii, căci unele au fondul moral și instructiv ca și basmele vechiului așezământ al bisericeii.

*

Poporul primitiv e și el un copil. Și la popoare primitive găsești cele mai multe basme.

De când s-au pomit cercetările folcloristice s-au descoperit basme și la hotenții. Cu toții își au credințele lor religioase. Modul de a vedea

natura și fenomenele cerești variază desigur. Dar soarele și luna zăgrăvesc în mintea tuturor icoane vii. Munții și râurile sunt populate cu ființe neînțelese. Frica de necunoscut produce aceleași instincte născocitoare la toate popoarele.

Poporul român nu mai e copil, dar nici departe de anii copilăriei într-o privință nu este. Ciobanul nostru pribeag e destul de primitiv ca să vadă balaurul înbârligându-și coada în jurul piscului de munte. La noi sunt încă urme de povești, sunt babe vrăjitoare și în nopți de iarnă mai umblă pricolicii.

Bogăția noastră de povești este mare. Și mirare nu-i, dacă ne gândim cât suntem de aproape de leagănul basmelor, de acel Orient, de unde s-a revărsat o mare parte a acestor minunății asupra tuturor popoarelor. Multe din basme sunt suflet din sufletul nostru, dar majoritatea lor sunt totuși străine și noi nu le-am dat decât haina limbii noastre meștere și culoarea țării noastre frumoase.

*

Cele dintâi basme tipărite la noi sunt mai mult importate. E mai mult înțelepciunea lui Nastratin Hogeia decât a unchiașului nostru sfătos, în cărțile lui Anton Pann. Miraculoasele nopți *O mie una* au fost și ele traduse devreme și au hrănit fantazia scriitorilor. A trebuit ca un străin, un Schott oarecare, să ne arate ce comoară națională, orbitor de frumoasă și de prețioasă, avem îngropată în pădurea noastră străbună. Și încetul cu încetul s-au găsit feți-logofeți, cari au ridicat bucăți din aurul îngropat.

Pe lângă aur s-a scos și aramă și zgură netrebnică, desigur. Sunt însă nume scumpe, cu merit pentru smulgerea basmelor din ghearele uitărei. Creangă, Eminescu, Slavici, Mera și Miron Pompiliu în *Convorbiri*; Ispirescu, Fundescu și alții în volume deosebite; reviste mărunte, vechi și noi, au dat neîncetat la iveală bucăți alese din aceste plâsmuiri ale vremilor trecute. Unul din scriitori, dl I. T. Mera, un vechi colaborator al *Convorbirilor*, un bun și spiritual prozator, și le-a adunat abia acum în volum și ni le oferă ca dar de Crăciun, sub sugestivul titlu *Din lumea basmelor*.

*

De ce această interesare pentru povești ? Nu ziceam că basmele sunt mai mult o hrană pentru copii și o urmă a primitivității noastre ? Ce

caută deci în o literatură serioasă ? Poeții aceia cari se coboară la ele, se inspiră din ele, din toată vraja lor romantică, nu văd și ei viața cu ochi de copii ?

Sunt mulți cari judecă astfel și dau basmelor cel mult importanța unui material de știință.

Răspunsul la întrebările lor e ușor. Ceea ce poeții și înțelegătorii iubesc în povești este frumosul etern al Ilenei Cosinzene și nepieritoarea tinerețe a lui Făt-Frumos, e poezia fără seamăn și triumful tăriei umane asupra duhului demonic al răului și al distrugerii.

Basmul, cu toată sceneria sa romantică, e pentru poetul de azi ca acel sânge de balaur în care voinicul se scaldă pentru a renaște cu puteri noi, e izvorul pururea tânăr de poezie și de viață.

De curând am vorbit despre *Faust*. Și ce este *Faust* ? Substratul și toată partea decorativă a operei nu sunt luate din lumea basmelor ? Nu se șterg și aici, în aceeași măsură, noțiunile de timp și de spațiu ? Și forțele demonice nu au același rol ca în creațiunile poporului ?

Se zice că aderenții elenismului clasic, cei cu un cult pronunțat pentru măsura formelor, sunt dușmani ai fantaziei populare. Din norocire noi nu avem mulți de aceștia și în consecință basmul, cu toate genurile literare cu cari se înrudește, vor forma încă multă vreme temelul producțiunilor noastre artistice.

„JUNIMEA“ ȘI ARDEALUL

Cu prilejul jubileului „Convorbirilor“

Convorbirile literare intră în al patruzecilea an de viață și actualii conducători ai revistei vor face tot ce le va sta în putință, ca această dată să fie sărbătorită. Și cu drept cuvânt, pentru că orice omagiu adus *Convorbirilor* este un semn de atenție pentru oameni de merit și o dovadă de înțelegere a întregii noastre mișcări literare mai nouă.

Că s-a muncit și în afară de revista „Junimei“ din Iași este adevărat. Împrejurări locale, relațiuni personale și politice au împiedecat pe mulți a se alipi de *Convorbiri*. Între aceștia erau și dl Hasdeu și dl Gherea mai târziu, și alte personalități distinse, a căror influență asupra spiritului public nu se poate tăgădui. În mare parte însă literatura se concentrează aici. Bătrânii cu influență, tinerii însuflețiți și prietenii cu bunele lor intenții și-au dat întâlnire în saloanele „Junimei“ și în coloanele *Convorbirilor* și au contribuit la scrierea istoriei literaturii noastre moderne.

În cine s-a răzimat mișcarea, o știm cu toții. Dl Titu Maiorescu, omul cu o cultură europeană, stilistul fin (poate întâiul nostru stilist modern), a fost inițiatorul și susținătorul de frunte. Dl Iacob Negruzzi, scriitorul harnic, nepretențios și onest a fost conducătorul efectiv. Și amândoi, la o vârstă destul de înaintată astăzi, dar destul de juni și de elastici ca spirit, pot privi cu satisfacție la munca lor: cel dintâi a ținut pururea treaz simțul pentru o limbă curată românească; cel de-al doilea a știut cum să-și aleagă tovarășii pentru a dezvolta gustul pentru o bună literatură națională.

Soarta *Convorbirilor* însă a fost călăuzită și de noroc. De la început, revista a fost îmbrățișată cu căldură de Alecsandri, pe atunci „regele poeziei”. Intrând și el în rândul colaboratorilor, aducea cu sine toată strălucirea sa. Ceilalți poeți, cari debutau alături de el, alde Bodnărescu, Pruncu, Capșa și Cornea – ștersi de mult din amintirea cititorilor – erau niște bieți stihuitori fără vlagă. Și nici junele erotic Șerbănescu și cu Matilda Poni, cari începeau de pe atunci să suspine crud și dulce, nu se ridicau mai pe sus, așa că boierul mirceștian putea să troneze în dragă voie, spre gloria sa și a revistei, până ce apăru la orizont luceafărul lui Eminescu, învălit în nouri mai întâi, apoi tot mai luminos și mai scăpărător.

Având astfel pe cei mai de frunte poeți printre urzitori și mai având norocul de a găsi la Iași prozatori ca dl Gane și, în urmă, pe Creangă, *Convorbirile* au putut să câștige titluri tot mai multe de existență și să taie brazde tot mai adânci în ogorul literaturii. Ca prin farmec fața literaturii se schimbă; limba scriitorilor și a ziariștilor se curăță; poezii încep să-și îngrijească mai bine creațiunile, modelându-le după formele de bronz ale lui Eminescu. Încep și polemici, se deșteaptă viața, fără însă a cădea în noroiul, cu care se distinge o parte din polemicele de astăzi.

Vor fi destule exagerări în câte s-au scris și se vor mai scrie despre cele petrecute în sânul societății din jurul *Convorbirilor*. Ambiția de a da succeselor o proporție mai mare decât au fost în realitate este un păcat omenesc, și pretutindeni se observă tendința criticului contemporan de a mistifica pe cel viitor, care va avea să stabilească adevărul. Meritul însă de a fi fost o bună conducătoare, decenii de-a rândul, a vieții noastre literare, și de a-și fi alcătuit un capitol strălucit în istoria literaturii române, nimeni nu i-l va putea tăgădui.

*

Cât ne privește pe noi, ardelenii, raporturile noastre cu *Convorbirile* n-au fost totdeauna dintre cele mai bune. Satira subțire și tonul de un calm aristocratic din criticile dlui Maiorescu, îndreptate în contra latiniștilor și mai cu seamă a învechitelor teorii de drept național, profesate de Bărnăuțiu la Iași, au produs odinioară multe supărări. De nu

mă înșel, bătrânii noștri își au și astăzi rezerva lor față de autorul articolului *Limba românească și jurnalele din Austria*. Unii au moștenit de la părinți ura împotriva lui. Dl Ovid Densusianu de pildă, fâgărașanul nostru, cu toate că lovește desperat în ardeleni pentru că aceștia nu vor cu nici un chip să-l ia în serios ca literat, este astăzi cel mai năstrușnic detractor al „Junimei”, ca și răposatul părintele său.

Este prea probabil că dl Maiorescu a fost prea intransigent în aplicarea teoriilor sale de limbă față de ardeleni și că n-a căutat îndeustul să lingusească orgoliul lor național, și cel personal, nici să vâneze acolo popularitatea cu orice preț. Cei atacați de D-sa, reprezentanții unei epoci de glorie pentru istoria românilor ardeleni, erau idoli opiniei publice. Sistemele lor de limbă și scriere, oricât de exagerate și de fantastice, în mintea lor erau identificate cu însăși existența națională a poporului. Cine-i ataca săvârșea o crimă împotriva naționalității și risca a-și pierde orice simpatie.

Cel puțin dacă ardelenii ar fi avut un singur scriitor artist în mijlocul lor, pentru ca pe calea asta, prin opunerea unei forțe reale, să-i fi dovedit simțul adevăratei limbi române! Dar pe la 1867 poezii scriau o pășărească latino-română; toți versuitorii, Ioniță Badeștii, Iulian Grozeștii și alți tineri emfatici, greoi, stângaci încercau zadarnic să zboare spre sferile limpezi ale poeziei. Și satira dlui Maiorescu putea să cadă în dragă voie peste limba lor și a gazetelor la cari scriau. Cădea nemiloasă și convingătoare, încât aproape nimeni nu îndrăznea să se apere. Bătrânul Cipariu se mulțumi a numi „concluziile” dlui Maiorescu „curioase” și a le nega *ex cathedra*.

La Viena însă, unde se aduna floarea tinerimei ardeleni și bucovinene, discuțiile se aprindeau tot mai mult. Cetele se împărțiră în două. Revoluții, în frunte cu bucovineanul Bumbac, ajunseseră așa de puternici, încât propuseseră într-o adunare „*să se hotărească a scuipa în școala lui Maiorescu*”. Ei fură însă învinși de cei cu bunul-simț, cu iubire de frumos și cu puterea cuvântului: de Eminescu și Slavici, bunii prieteni, artiștii fără păreche. Aceștia sunt creatorii noii direcții în Ardeal. Ei au sădit în sânul tinerimei ideile cari aveau să înfrângă conservativismul latinist. Ei au învățat prin serbarea de la Putna, prin articole și producții literare, cum ideea națională se unește cu

principiile de artă. Și că munca lor a triumfat, s-a putut vedea la 1882. Împlinindu-se 15 ani de la apariția *Convorbirilor*, – în fruntea acelor cari serbau cu mult entuziasm această dată erau studenții ardeleni din Viena.

Cât de mult se schimbase opinia publică în favorul „Junimei“ o probează și ziarele ardeleni din acel an, cari laudă serbarea literară din Viena. Însuși Alecsandri a făcut cu această ocazie o amendă onorabilă. El care numise mai înainte pe ardeleni niște „beoțieni“ (epitet însușit acum de dl Densusianu), incapabili de a înțelege frumosul și asfixiați de atmosfera politică ce-i înconjoară, se grăbi a felicita tinerimea ardeleană și a-i prevesti un viitor literar:

„Când privesc în urma mea – zice el – văd la poalele dealului o generație verde, generoasă, entuziastă și patriotică, care țintește priviri sale tot în sus și pășește cu încredere către un viitor măreț...”

Un singur adversar militant avea „Junimea“ în acest timp în Ardeal, pe bătrânul profesor de limba română de la Universitatea din Cluj, Grigore Silași. Stâlpul vremii trecute invoca numele Eliașilor, Asachilor, Ciparilor și a „soșilor lor de opintiri eroice“ pentru a blestema într-o serie de articole din *Familia* tinerimea din Viena, care, preamărind „Junimea“, a uitat „că latinitatea limbei și ființei noastre a fost și este principiul de viață pentru noi românii, iar *acea latinitate trebuie restaurată*“.

Restaurarea latinității la 1882 !

Rămăsese un anacronism bietul Silași. Restaurarea s-a făcut în adevăr. Dar cum ? Doi ani în urmă, la 1884, se întemeia *Tribuna* dlui Slavici, având ca întâiul foileton „Prânzul «Junimei» în onoarea lui Alecsandri“... Opinia publică era cucerită, iar dl Slavici, nuvelistul *Convorbirilor*, era stăpân pe situație.

Din preajma dlui Slavici au ieșit apoi toți câți au ajuns în fruntea mișcării literare mai nouă. A fost o izbucnire spontană, ca un izvor puternic, căruia vremile grele le astupaseră gurile și, ajuns la lumină, se revarsă cu toată vigoarea primăvăratecă peste câmpia însetată a literaturii.

Astăzi, ce schimbare ! Schimbare la noi și schimbare la... *Convorbiri* ! Bătrânul critic a fost silit să recunoască (și noi am roșit, modești, pentru forma calduroasă cu care recunoștea) progresele ce le-au făcut cei odinioară atât de huliți de D-sa. Iar la *Convorbiri* un ardelean e chemat să prezideze, ca director, jubileul de patruzeci de ani – în același timp jubileul dezrobirii noastre literare – dl Ion Bogdan, unul din cei mai limpezi și mai corecți oameni de litere de astăzi.

martie, 1906

UN OM CULT

După prof. Sombart

Am să vă prezint un om cult, așa cum mi-l închipuiesc eu și voi vorbi de dânsul, ca de un bun prieten al meu.

După o cunoaștere temeinică a problemelor de viață, după ce a iubit și a suferit mult, prietenul meu s-a gândit îndelung și a ajuns la credința că în mijlocul acestei lumi se află ceea ce e personal în noi, ceea ce e original. Și numai dezvoltarea acestei părți e scopul vieții. Încolo, toată cultura obiectivă, toate fenomenele sau faptele din Univers nu au pentru noi vreo valoare, decât în măsura în care ne-ar atinge personalitatea, sufletul nostru.

În consecință, prietenul meu, care din cultivarea pornirilor individuale își face o țință supremă, iubește toate condițiile de viață cari îl înlesnesc în această tendință, dar urăște și combate tot ce-l amenință.

Așa, de pildă, el iubește singurătatea pentru că-i dă prilej de concentrare; iubește viața în natură, fiindcă pe mii de căi îl îndeamnă să reflecteze asupra ființei sale; iubește muzele, cari îi împodobesc viața, făcând-o mai frumoasă; iubește o operă de spirit, dătătoare de viață; și pe copii și pe naivi îi iubește, fiindcă vede în ei natura primitivă; iar alături de femeie, de femeia adevărată, nu de cea înfrântă prin vreo profesie, poate să-și trăiască viața de om întreg.

În schimb, urăște și evită tot ce e profesional, pentru că profesiunile reduc valorile personale; urăște orice ierarhie, din cauză că pe calea ierarhică se înăbușe tot ce e original în om și se produce nivelarea; urăște ceea ce se numește, în sens vulgar, „cultură”, deoarece aceasta nu este decât cunoștință superficială, fără a fi întemeiată pe viața trăită de el însuși.

De citit nu citește mult. Opere de artă, teatre și concerte vede în măsură redusă. Urăște cuceririle culturii moderne, îndeosebi ale tehnicii, fiind ucigătoare de spirit; disprețuiește zgomotul, comerțul, pentru că aceste tocesc pe individ și-l specializează, luându-i orice originalitate. Se teme și de știință (cu toate că-i respectă rezultatele), fiindcă, ajunsă în mâinile oamenilor mici, reușește prea adeseori să suprimă ceea ce e personal în noi, operând mereu cu mijloace scolastice. Se teme și de averea cea mare, pentru că o avere, mai ales cea dobândită repede, ușor poate să tulbure sufletul și să ia vieții seninătatea.

Prietenul nostru își va căuta tovarăși printre cei ce urmăresc aceeași țință: dezvoltarea armonică a ființei lor. El va căuta oameni întregi și se va bucura de originalitatea lor. Și în această alegere nu va întreba de rangul fiecăruia, nici se va extazia de hărnicia profesională a cuiva, pentru că adeseori această hărnicie are meritul de a face să se vestejească mai repede ființa noastră. Dar el prețuiește pe om după cum se arată în toate: cum se poartă cu mic și mare, cum își iubește copiii, cum își sprijinește prietenii, ce zice în fața soarelui și a mării, cum știe să iubească și să sufere. El nu trece prin viață ca judecător sever, ci zâmbitor; trăiește și lasă pe alții să trăiască. Nu întreabă trandafirul de ce nu înflorește ca crinul, și nici pe om, de ce e într-un chip și nu în celălalt. Nimic omenesc nu e străin de inima lui. Și unde are dreptate și legea nu i-o dă, și-o face el singur... căci, nu uitați, prietenul meu nu e deloc modern.

Să nu credeți, însă, că prietenul meu e unul din acei oameni senzuali sau supraoameni, cari vremea întreagă și-o toacă prin cafenele, sau în ușoară cochetărie cu arta și în ușoare aventuri cu fetițe dulci. Nu, el știe prea bine, că baza personalității este înfrânarea instinctelor și că plăcerile multe te fac vulgar. El știe că omul fără un adânc și serios cuprins al vieții e gol și pustiu și că libertatea personală trebuie să-i servească la stăpânirea de sine.

Am greși de asemenea dacă l-am confunda cu unul din acei mulți esteți neputincioși, cari socot că în colecțiile lor sunt limitele luminei și ale frumosului și că a te înconjura cu tot felul de podoabe, înseamnă să trăiești o viață frumoasă. Și nici egoist nu este, câtă vreme dorește ca toți să se bucure de soare și lumină. Dar, în nici un caz, prietenul meu nu este un suflet obosit, căci iubește

viața, pentru multele ei manifestări; iubește și binecuvântă viața
pentru munca cea vie, pentru creațiunea aducătoare de germeni, de
flori și de fructe...

Așa-mi închipuiesc eu un om cult, un bun prieten !

DIN PERIODICE
(1906)

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN 1905

Oameni și lucrări

Actualii directori ai *Luceafărului*, domnii Goga, Ciura și Tăslăuanu, acest din urmă un fel de îngrijitor general al revistei, au nimerit gustul publicului românesc de pretutindeni, căci publicația lor astăzi este cea mai populară. Prin hărnicia lor și prin sprijinul oamenilor de bine, au reușit să-și întemeieze o tipografie proprie, unde au scos în editură cărți de ale redactorilor de talent de la *Luceafărul*: *Viața de la țară*, schițe și nuvele de Ioan Agârbiceanu, acest vrednic urmaș al lui Slavici; *Traiul nostru*, alte schițe și nuvele de Ioan Ciocârlan, prozatorul moldovean; *Icoane*, schițe ușoare din viața studențească de Al. Ciura; *Ramuri*, nuvele și amintiri din copilărie de Z. Bârsan etc. Bineînțeles că opera cea mai de seamă, sau meteorul ieșit din tânăra atelier al *Luceafărului* este volumul de poezii al lui Octavian Goga, – evenimentul anului literar 1905. Nu putem ști dacă încercarea tinerilor budapeșteni de a avea o tipografie proprie va avea un bun rezultat material. Sigur este însă că pe cel moral și l-au asigurat pentru totdeauna.

Mișcarea literară în jurul *Luceafărului* culminează în două puncte: în Goga, atotcuceritorul de astăzi și în Agârbiceanu, cel mai bun cunoscător al graiului ardelenesc și al țaranului de acolo. Alături de acești doi: dl Sextil Pușcariu, docent de filologie la Universitatea din Viena, contribuie cu criticile sale de bun-simț și de luminoasă judecată la cultivarea numeroșilor cititori ai revistei, iar Virgil Cioflec, criticul de artă din București, ridică prin povețele sale moralul tuturora.

Dar și în alte tabere s-a lucrat mult în acest an. Așa, de pildă, Ion Gorun, unul din cei mai valoroși prozatori ai literaturii noastre, prea puțin citit în raport cu însemnătatea lui, a tipărit acum culegerea de nuvele și schițe sub titlul *Taina a șasea și Robinson în țara românească*, un roman cu tendinți naționale. Gorun a mai scris și critici literare în

revista soției sale, a dnei **Constanța Hodoș**, Aceasta este *Revista noastră*, un organ al scriitoarelor române. Dna Hodoș, autoarea unui nou volum de nuvele, bine primit de public și intitulat *Frumos*, a publicat în revista sa mai multe schițe și romanul său *Martirii*. Dșoara **M. Cunțan**, care și-a scos poeziile în editura „Minervei”, a contribuit la aceeași revistă cu un nou șir de versuri, iar **Fatma** s-a impus cu câteva poezii foarte reușite.

Dintre celelalte reviste merită să mai fie amintite *Sămănătorul* dlui **N. Iorga**, *Săptămâna* dlui **G. Panu**, despre care se zice că va avea să iasă în curând de două ori pe săptămână, apoi *Revista idealistă* a dlui **M. Holban**, care, cu toate umpluturile sale, aduce din când în când câte ceva vrednic de luat în seamă. *Convorbirile literare* de sub direcția dlui **Ion Bogdan** au păstrat caracterul lor științific, cu cel mai ales material istoric, cu puțină literatură și cu criticele judicioase ale dlui **Gh. Bogdan-Duică**.

Dintre autorii neînregimentați în nici o școală și departe de orice redacție vom numi pe neastâmpăratul domn **H. C. Lecca**, al cărui poem dramatic *I.N.R.I.* a plăcut; pe dșoara **Elena Văcărescu** pentru drama țărănească *În urma iubirei*; pe dl **Al. Cazaban** pentru volumele sale *Cutreierând* și *Deștept băiat*, cu care și-a făcut un loc de seamă printre prozatorii noștri de seamă. S-au mai pus în evidență, cu colaborarea lor pe la diferite ziare, domnii **Tutoveanu**, **A. Naum** și simbolistii **Cincinat Pavelescu**, **Al. Obedenar** și **Mircea Dimitriade**. **D. Naum** a rătăcit de la o revistă la alta, fără a evolua, dar rămânând același scriitor de versuri subtile. Dintre bucovineni, care acum își au și ei o revistă destul de bine redactată, *Junimea literară*, s-a distins dl **Em. Grigoroviță** cu ale sale *Chipuri și graiuri din Bucovina*, prin care s-a înscris în rândul bunilor noștri povestitori.

Ca să nu uităm literatura umoristică, amintim că n-ar fi rău dacă puținele condeie umoristice, cum sunt dnii **Cazaban** și **Vasile Pop**, s-ar aduna în jurul dlui **Gh. Ranetti**, directorul spiritual al *Furnicei* și ar cultiva împreună cu mai multă stăruință această ramură atât de slabă până acum a literaturii române. Dl **Ranetti**, popularul poet umoristic al Capitalei, a dovedit în cursul anului foarte multe succese prin farsele sale originale și localizate și multă considerație în ochii celor ce urmăresc viața literară. Se poate zice că în general am avut un an literar foarte vrednic, cu multe noutăți și discuții foarte aprinse. Afară de

interminabilele polemici în jurul limbei literare și ardelenismului, s-a dat o luptă de principii, la care mulți au luat parte. Întrebarea era: ce literatură ne trebuie nouă astăzi, și majoritatea a căzut de acord asupra direcției naționale. Între cei ce au luat parte la polemicile de direcție a fost și dl **Simeon Mehedinți**, distinsul profesor de geografie, care la zile de sărbătoare face și literatură și încă foarte bună. De data asta însă n-a avut noroc, căci a voit să împace și capra și varza. Pentru anul viitor se prevede o mișcare literară și mai agitată, – dacă cumva scriitorii cumiști nu se vor hotărî pentru o muncă mai liniștită. Se anunță adică apariția unor reviste nouă, cu tendințe de a introduce un spirit mai bărbătesc în viața culturală. *Curentul nou* din Galați prea e izraelit și plin de scâlălăieli decât să o facă. Am auzit însă că se reorganizează *Convorbirile literare*, cu gândul de a face mai multă literatură. Iar la 1 ianuarie apare *Viața literară*, scoasă de întemeietorii *Sămănătorului*, de dnii **Coșbuc** și **Gorun** și având ca sprijinitori, pe lângă dl **Vlahuță**, talente din toate taberele. Pe calea asta poate să revenim la o atmosferă mai curată și să înăbușim glasul pasiunii și al vanității, ce s-a pus în calea dezvoltării noastre normale.

LUPTELE LITERARE

E frumoasă orice măsurare de puteri. Viața întreagă se întemeiază pe această continuă ciocnire de forțe intelectuale și fizice. Fiecare generație își are prisosul său de energie, pe care ține să o cheltuiască pe calea asta. Și trebuie să nu fi avut niciodată conștiința unui triumf, să nu fi văzut pe adversarul tău sângerând, sau zvârcolindu-se neputincios înaintea ta, trebuie să nu fi fost niciodată înflăcărat de un ideal, pentru a nu cunoaște tot farmecul luptei, toată căldura îmbătătoare ce ți-o dă. Lupta literară este și ea un schimb de idei, o măsurare între oamenii înzestrați și bine pregătiți, cari vor să servească un public cititor și literatură însăși, informând și convingând pe cel dintâi, îndrumând pe a doua. De la un scriitor la altul deosebirea de judecată, de temperament și de cinstire a adevărului fiind așa de mare, iar pasiunea de a-ți impune propria individualitate, târând oareșicum mulțimea după tine, fiind atât de firească, ciocnirea între cei ce urmăresc aceeași țintă nu se poate încunjura.

Au luptat ei între sine și scriitorii generațiilor trecute. Au căzut și ei adeseori în rătăcire. Dar recitind opera lor, dobândim impresia că, în general, ei scriau cu mai multă liniște și bărbăție, că ideile lor erau de o mai mare putere convingătoare și întregul lor spirit mai senin. Ceea ce cu deosebire place în munca scriitorilor premergători este lipsa oricărui zgomot inutil, a revendicărilor continue: și a laudelor de sine, cari fac, din orice figură de luptător o caricatură.

Astăzi ?

N-aș voi să supăr pe nimeni. Cu toții suntem în mijlocul hărțuielilor. Fiecare ne avem părțicica noastră de vină. Nu pot însă, văzând această învălmășeală ce amenință a lua proporții epice, să nu-mi aduc aminte de impresia ce mi-a lăsat-o întâia citire a *Batrahomihiei*.

Caute orișicine împrejurul său și vadă dacă n-am dreptate. Oștile de critici se adună și se așează în ordine de bătaie. Câte un îndrăzneț și gureș stegar ridică o flamură cu falduri largi, fâlfăietoare. Pe ea stau scrise cuvinte mari de ordine: „Aici rărunchii poporului“ ! „Aici aristocrația gândirei“ ! „Noi suntem neoplatonici“ ! „Noi cerem alt curent“ !

Un semn – și încăierarea pornește. Ploaia de cuvinte curge torențială. S-aud țipete și înjurături tot mai stridente. Și cei de pe de lături, fără glas și puțința de a țipa cum se cuvine, aplaudă și ei de după culise. Dar nimeni nu iese bătut sau zdrelit din această luptă și nimeni cuceritor. E o îmbrânceană de carnaval mai mult, în care toți se simt și se proclamă eroi !

Ce deosebire între luptă și luptă, între polemica pornită din nevoia de a folosi și această femeiască împoșcare cu cerneală și noroi !

Întâia victimă a acestui spectacol vesel este artistul. El, care creează și vrea să fie folositor și gustat în toată liniștea, ajunge un fel de scutier al luptătorului, un preparat anatomic bun pentru toate experiențele și pentru satisfacerea tuturor vanităților acestuia. Și, fie că este disecat pentru a se dovedi complecta lui nevaloare, fie că e ridicat pe scut și proclamat mare, pe când în jurul lui prietenii, mătușele, cumnatele și toată ceata pestriță de sub flamură saltă ca la un tam-tam, în fața adevărului opera lui rămâne aceeași: nici disecarea nu-l ucide, nici tam-tam-ul nu-l înalță mai sus. În schimb el însuși ușor își pierde conștiința propriei valori, liniștea de creare și spiritul autocritic indispensabil.

Scump plătește aceste frământări și publicul. Gălăgioșii stegari îi falsifică cu totul credințele literare. Desele lor contraziceri și deraiări îl lasă în nedumerire. Îi se vorbește așa de mult de școală și de curent, dar îi se impun atâtea opere de duzină și îi se tăinuiesc atâtea lucrări de adevărată valoare, încât în mintea lui e o dizordine de cuvinte de ordine, un labirint de direcțiuni.

Iar când scriitorii, ca și publicul, au atâția dușmani, cari prin luptele lor îi împing pe o cale rătăcită, mai era nevoie de o revistă care să continue aceleași deprinderi, pe cât de hazlii, pe atât de păgubitoare ?

Nu.

Ne trebuia o atmosferă mai curată, o școală – dacă voiți – în care talentul, munca și străduința spre desăvârșire sunt mai prețuite, iar

abuzurile săvârșite „în numele poporului” și în acela al „ideilor înaintate” sunt înlăturate; ne trebuia o școală în care însăși persoana scriitorului e mai cruțată și libertatea dezvoltării lui individuale mai sigură.

Școala aceasta serioasă nu ne-o pot da „războitorii”, – cari, în general, nu pot să creeze sau să schimbe curente, ci să și le însușască cel mult pe ale altora – ne-o promet însă doi din cei cari, prin munca lor *pozitivă*, au stat totdeauna în fruntea vieții culturale și a căror nume și trecut sunt în același timp un întreg program de acțiune în viitor.

Ei ne cheamă acum în jurul lor, și cine-i va urma va avea mai curând sau mai târziu mângâierea de a fi contribuit la schimbarea în bine și la aducerea pe căi normale a mișcării noastre literare.

ARTIȘTII CONCEDIAȚI

Într-o traducere frumoasă, făcută după unul din cei mai necunoscuți autori germani, Eminescu descrie soarta unui actor concediat, ne prezintă sufletul înfrigurat al unui „comediant”, căruia din toată munca și din tot trecutul glorios nu i-a rămas decât o cunună de lauri colbuită.

Ce viață trudită a avut acel actor ! Cât de mult a trebuit să și-o renege pe a sa proprie, pentru a face să apară în masca altuia ! Și nimeni nu-l mai întreba ce simte, sau dacă pune inimă în zâmbetul lui și viață în privire. El trebuia să fie vecinic păpușa altora, să fie de petrecerea celor buni și a celor netrebnici.

Iar răsplata ?

Gloria; aplauzele ! Dar aceste aplauze nu-l priveau atât pe el, cât zdrențele lui strălucite și amăgitoare, spoiala lui roșie sau albă, lumina orbitoare a lampelor. Cât pentru statornicia celor ce aplaudă este știut că „astăzi încă te-neacă în administrațiunea lor, astăzi cască gura și urechile la fiecare gest al tău, la fiecare notă a sufletului tău, mâine par a te urî, poimâine a te uita”...

Soarta asta îl doboară pe artist, cu atât mai mult că aplauzele strigătorilor extaziați îl făcuseră să creadă că este ceva, îi dăduseră iluzia omului superior. Deci – zice actorul din traducerea lui Eminescu – „numai mari să nu cutezăm a ne crede, căci ah ! tocmai atunci ne lovește palma Satanei, disprețul și batjocura, și o dată uitați, din noianul uitărei nici D-zeu nu ne mai scapă”...

Cazul acestui actor nu este izolat. Soarta lui e soarta tuturor, căci pretutindeni sufletul mulțimei este același.

De curând a fost lovită de această soartă și familia artiștilor noștri. Doi din frunțașii scenei române, de voie de nevoie, au plecat din casa

unde ei erau stăpâni. La plecarea lor izbucnise o mică furtună. Câteva săptămâni a ținut duelul de scrisori între director și dâșii. Părinții patriei din Cameră s-au agitat și ei puțin. Apoi s-a făcut tăcere. Mulțimea, faimoasa mulțime care urlă la tot ce e nou, și-a încheștat mâinile pentru cei plecați, pentru a le deschide în același tact zgomotos în cinstea celor rămași. Se părea că criza e închisă prin rușinoasa capitulare a artiștilor și spre bucuria trufașului director.

Dar iată că arta pornește să-și caute pâine. Abilul Nottara și agerul Liciu, ajutați de alte două talente, plecate de la teatru din aceleași motive, se coboară pe scena unui teatru mai mic și cheamă publicul să-i asculte. Pentru câteva seri simpatiile sunt iarăși de partea lor. Să profităm de aceste momente, înainte ca temperatura capricioasă a mulțimei să se fi schimbat, să revenim cu toată seriozitatea asupra conflictului și să încercăm a salva prestigiul artei ofensate în persoana celor concediați.

După noi, chestiunea e foarte limpede.

Cearta a izbucnit între reprezentantul puterii și aceia ai artei. Cel dintâi, directorul cu pricina, este mai mult funcționarul trecător, însărcinatul de afaceri, pe care superiorii lui îl pun sau depun, după cum cer interesele personale sau politice, e omul care vine pe neașteptate și poate pleca în orice moment, fără a lăsa un gol în urma sa. Artiștii însă sunt stăpânii cei de drept. Prin munca lor s-a scris istoria mai nouă a acestei instituțiuni. Fiecare are un trecut, o bucățică de viață îngropată aici sub ploaia de flori, tinerețea cu toate marile și îndreptățitele ei nădejdi, iar astăzi talentul lor e în puterea bărbăției.

Puși alătura, după meritul lor din trecut și după așteptările ce putem lega de fiecare în viitor, alegerea nu poate fi deloc anevoioasă: conflictul, fie de orice natură, cel care trebuie salvat este artistul. Teatrul, după părerea noastră, nu este un simplu act justificativ pentru dibăciile administrative ale unui intendent, ci un mijloc de promovare a intereselor noastre culturale, a literaturii dramatice naționale, iar sub acest raport artistul este singura garanție solidă, singurul creator.

Prin excluderea forțelor artistice de la teatru, prin ezitarea de a le da convenita satisfacție, se săvârșește un îndoit păcat. Societatea astfel e frustrată de plăcerea de a-și vedea manifestându-se talentele recunoscute, iar artiștilor li se ia toată rațiunea de a mai fi, reducându-i la soarta florilor smulse din pământul lor. Odată ce li s-a luat puțința de a fi

activi, li s-a dat și lovitura mortală, căci viața lor e legată de aceste ziduri. Cu ele trăiesc și între ele apun. Aici ei sunt sacerdoții ce ne cheamă la templu, ca să ne dea iluziunea frumosului și să ne ridice pentru un moment mai pe sus de nevoile și gândurile zilnice. Vrem noi să-i îngropăm de pe acum. Nu e destul că viața lor e atât de scurtă, e gestul de o seară, e glasul ce se stinge o dată cu lăsarea cortinei ? Mai voim să le luăm și din câtă au ?...

Este aici o vină grea care apasă societatea noastră și pe conductorii ei. Vedem în târăgănarea acestui conflict o scădere a evlaviei față de apostolii artei, o lipsă de evlavie susținută în apărarea oamenilor de merit. Vedem mai departe cum tradiționala supunere față de forța oficială, fie ea reprezentată din orișicine, se menține neschimbată. Și nimic mai umilitor decât să vezi arta îngenucheată de puterea vremelnică a unui slujbaș, sau lăsată la discreția capriciilor lui personale.

Dar – o mângâiere. Dacă mâna, ce s-a ridicat împotriva artiștilor, este ocrotită de superiorii politici, pribegii au de partea lor întreaga familie de scriitori, cari – sunt convins ! – mai curând sau mai târziu le va da satisfacție.

O RECTIFICARE

În lungile și gălăgioasele dări de seamă asupra noilor scriitori, nu întâlnești decât tot epitețe, ca „talente“ și „arhitalente“. Ai crede că literatura noastră niciodată n-a fost mai îmbelșugată în creatori și la o culme mai strălucitoare.

Adevărat să fie ?

Pentru a răspunde cu temei, ar trebui să facem o prea lungă cercetare, luând pe fiecare scriitor de la obârșie și ducându-l până la punctul de presupusă înălțare. Ar fi acesta însă un lux prea mare ce ne-am permite pe socoteala locului și a timpului de care dispunem și credem că vreo câteva constatări vor fi de ajuns. Cestiunea cu talentele este desigur numai o exagerare voită. Adevărat este, însă, că niciodată scriitorii noștri n-au avut parte de condițiuni mai fericite de creare ca acum. Astăzi nici o forță, fie cât de neînsemnată și răsărită din orice parte a țării, nu mai este în pericol de a se pierde, căci criticii vigilenți urmăresc manifestațiile literare de pretutindeni. Scriitorul refuzat, sau descurajat dintr-o parte, găsește alte reviste, cari îl primesc, cum ar fi o barcă pe un naufragiat. Și urmarea e, că peste noapte, toți ajung cunoscuți, își au cititorii, adoratorii, mecenații și editorii lor.

Atât de lesnicios e drumul spre nemurire și așa de repede crește astăzi conștiința tovarășilor noștri de muncă.

Dacă ar fi deci să judecăm valoarea scriitorului după numărul și răspândirea operelor și mai cu seamă după pretențiile și țănoșia lui, am avea o groază de geniali și o grădină întreagă de talente. Cum însă răspândirea stă de cele mai multe ori în legături cu deprinderi străine de literatură și cum îngâmfarea și încrederea enormă în sine trec iarăși în alt domeniu de cercetare, suntem siliți să ne orientăm după câteva indicii ceva mai serioase și mai sigure. Unul din aceste ar fi comparația cu scriitorii premergători, căci întrebarea nu este dacă scriitorii de astăzi sunt

mai citiți decât ceilalți, ci dacă le sunt superiori și au reușit să facă un pas înainte ? Sau, ca să întrebuițez cuvântul dlui Coșbuc, dacă *obolul* lor e mai de seamă ?

Vorbesc mai mult de prozatori și mă gândesc în primul rând la cei ce scriu mai pe înțelesul poporului și cu subiecte din popor. Este printre ei un cap așa de limpede și un artist așa de nemeșteșugit ca Creangă ? Este un atât de adânc cunoscător al sufletului țărânilor ca Slavici ? Pun întrebarea în treacăt și las să răspundă toți câți în opera contemporanilor mai noi au găsit mai mult decât trebuia.

De la sat venim la oraș și ne oprim mai întâi la margine, la această lume cu limba ei stâlcită și cu moravurile ei deosebite, cari au atras luarea-aminte a unui Caragiale. Ce puternică este satira acestuia și ce vii sunt oamenii lui, cu patimile lor mărunte și cu dragostea lor de viață ! Dar ce vulgare sunt tipurile caricaturale ale stângacilor de astăzi, cari se încearcă să culeagă firele de iarbă pe calea bătătorită de un maestru !

Comparate apoi cu alți trei, cu aceia din prozatorii noștri, cari cunosc mai bine frământările vieții, care judecă și analizează pasiunile omenești – cu Vlahuță, Delavrancea și Gorun – cât de inferioare ni se par talentele mai nouă !

Poate să și greșesc, dar eu în tot lungul șir de schițe și povestiri ale tinerilor prozatori cu pretenții, afară de limbă, nu găsesc decât un frumos spirit de observație. E mai mult o galerie de oameni, ce ne dau ei, zugrăviți în toate amănuntele lor exterioare, cu toate mișcărilor membrelor, cu toate cuvintele rostite pe drum, acasă, la cârciumă sau la cazarmă. Sufletul însă, viața adevărată, în cutele ei cele mai tainice, n-o văd nicăiri. Și mai ales nu văd în nici una din aceste figuri o idee ce ar sta în legătură cu problemele generale ale vieții.

Ce să fie cauza ? Lipsa de cultură mai largă și mai sistematică, sau necunoașterea omenirii ? Să fie același motivul pentru care contemporanii noștri reușesc mai bine în descrițiuni, în acest gen mai inferior al prozei, decât în desfășurarea vieții interne ?

Toată munca lor mai are apoi și caracterul unor improvizații, n-are pecetea unei munci liniștite și îngrijite, cum o cere o operă de artă, căreia vrei să-i asiguri o dăinuire mai lungă.

Ce puțin au scris, afară de cei trei prozatori amintiți, dnii Brătescu-Voinești și Bassarabescu și ce desăvârșită pare proza lor pe lângă volumele de sute de pagini ale celor ce astăzi încearcă a le lua locul ! Unul

singur se ridică deasupra, și acesta e Sandu-Aldea, care simte mai mult, gândește mai bine, își ia munca mai în serios și e mai artist în toate ca ceilalți colegi ai săi.

Un merit însă trebuie să-l recunoaștem „talentelor”. Dacă n-au reușit să dea literaturii un avânt, sau o nouă îndrumare pe cum pretind, în așa fel încât binefacerile unei evoluțiuni să fie indiscutabile, au înmulțit totuși, în mod simțitor, numărul acelor scriitori cari pot să dea publicului o lectură agreabilă. Nu ne-am urcat prin cei noi, dar ne-am lărgit la baza literaturii. Tinerii moldoveni și ardeleni au adus cu sine o grămadă de cuvinte, de forme, de tipuri mărunte și o serie de frumoase descrițiuni de colțuri de țară, cari se citesc ușor. Acesta e adevărul.

Să ne bucurăm și pentru atât, dar să nu mai amețim lumea cu faima prozatorilor geniali, când modestul titlu de povestitori dibaci și fecunzi nu este întru nimic compromișător.

ÎN JURUL „CĂPRARULUI GHEORGHITĂ”

Și pe cum ziceam în numărul trecut, drumul spre nemurire e foarte lesnicios astăzi, pentru că în jurul scriitorilor mai noi se bate toba din răspuțeri. Eu cunosc un prozator, care mai acum trei ani, dintr-un colț de provincie, de unde ne colabora uneori, ne scria foarte cuviincios să-i trimitem bani de drum până la București, iar astăzi trece foarte necuviincios pe lângă noi, fără să dea bună ziua. Așa de sus l-au ridicat dărăbanelle și surlele criticilor ieftini la vorbă.

Dar să rămân la subiect. Vroi să vorbesc ceva despre ultima lucrare a dlui Sadoveanu, pentru a răspunde, în treacăt, la două scrisori anonime, ce mi s-au trimis după apariția articolului meu *O rectificare*, scrisori în cari mi se aduce învinuirea de a fi nesocotit pe acest prozator.

Învinuirea e nedreaptă. Eu n-am fost decât consecvent. Afară de câteva notițe prietenești, în cari aminteam de „masivitatea” talentului dlui Sadoveanu, nu am scris mai pe larg despre opera lui, din simplul motiv că în mare parte nu mi-a plăcut niciodată, iar modul D-sale de a se împune ca scriitor mi s-a părut prea mercantil.

Galeria D-sale de figuri nu mă atrage, pentru că aproape toți acești eroi sunt de aceeași croială: un corp masiv sau ofilit pe două bețe de picioare, cu un obraz descris în cele mai mici amănunte, cu „mustața cât o vrabie” și deasupra o pălărie turtită, o căciulă sau o capelă de soldat. Sunt pânzele unui pictor pe care peneiul a scăpat prea multă culoare, încât figurile ies adeseori, fără voie, niște caricaturi. Dl Sadoveanu dovedește prin ele că e un bun caricaturist și ar reuși bine în genul umoriștilor.

Nici de povestirile lui cumiști nu m-am putut încălzi, de acele babe și moșnegi de cari îi gem volumele, de tipurile fade din provincie și de țărării de carton. D-sa n-a ieșit niciodată la largul vieții, n-a fost coprins

de vârtejul pasiunilor, n-a avut nici o tinerețe. Face, mi se pare, gospodărie de la vârsta de 20 de ani și în toate nu e decât bunul, harnicul, mulțumitul gospodar, care pe un genunchi își leagă copilașul, iar cu mâna dreaptă își toarnă povestirea. Până ce pruncul își soarbe paharul de lapte, povestirea tătucului e gata.

Ei, dar are o limbă frumoasă ! Firește că are. E un eminent stilist și foarte colorat. Dar cine va mai socoti la un scriitor modern, drept o calitate extraordinară ceea ce nu e decât o condiție ? Numai dl Densusianu laudă romanul faimos al lui Pătrașcu pe cuvântul – și n-are dreptate ! – că ar fi scris în o limbă frumoasă. Să nu uităm însă că bogăția limbii este seducătoare și că, având cineva ușurința de scris, poate produce și lucrări slabe în o limbă bună. Nici Rădulescu-Niger n-are o limbă tocmai rea. Iar dl Sadoveanu se apropie adeseori de punctul de a se rădulescu-nigeriza.

Dar la asta e de vină și dl Iorga. D-sa interpretează principiul *vita brevis, ars longa* în înțelesul că, dacă viața e scurtă, trebuie să scrii mult. Și nu scapă niciodată ocazia de a îndemna pe dl Sadoveanu la muncă și a-i pune nota zece la orice articol din *Albina*. Laudele însă, când le meriți, sunt de prisos și când nu le meriți și le exagerezi îți fac rău, iar pe cititorul neinteresat îl înstrăinează. Poate tocmai tendința de a tot umfla, a-l tot cocoța și proclama au provocat multele nemulțumiri din jurul dlui Sadoveanu.

Iată și ultima lucrare, care este volumul *Amintirile căprarului Gheorghiuță*. Dl Iorga trebuia să o prezinte iarăși ca o capodoperă, unică în toată literatura românească. Tot ce s-a scris până acum despre război și viața militară la noi e nimica și fapte literare rămân numai amintita carte a dlui Sadoveanu și *Povestiri din război*, o altă recentă lucrare a aceluiași autor !

„Pe această fire originală și cinstită – zice dl Iorga, vorbind în ultimul număr al *Sămănătorului* despre Sadoveanu – care nu voiește să meargă pe drumurile lesnicioase bătute de alții, care nu vrea să primească datina întemeiată de aceia și să se mărginească la formule de o întrebuintare veche și întinsă, nu l-a ispitit scenele războinice tradiționale. N-a lucrat cu «ai noștri» și «inamicul», n-a cântat, «asalturi» și «retrageri», nu s-a prăpădit de bucurie pentru măcelurile cele mari, care îmbracă în purpură pe biruitori. Nu i-a plăcut să dea în

scris ceea ce au dat în văpseli bogate și linii țepene zugravii, iconarii cari pentru plata din partea Ministerului de Instrucție au pângărit, tărcături grosolane, fără știință, cunoștință și sentiment, toată istoria neamului, de la Ștefan cel Mare până la regele Carol. Nu, e alt război...“

Ah, neapărat că e alt război și culmi înalte, pe cari nimeni nu le-a atins. Ce a fost până acum, a fost tradițional, învechit, cu „asalturi” și „retrageri”. *Războiul nostru pentru neatârnavare și Istoria unei coroane de oțel* nici nu meritau o amintire specială. Nu știu cum, dar mie tot mi se pare prea fără chibzuială felul ăsta de a impune o lucrare și dacă nu aş avea cuvenita înțelegere pentru opera pozitivă a dlui Iorga, m-aș simți tentat a mă gândi la maestrul Macedonski, care, pentru a-și pune în evidență elevii, tăia o dungă peste tot ce a fost și tot ce este, și acordându-le titluri grandioase, îl făcea pe unul Musset al românilor, pe celălalt Edgar Poe, pe al treilea Gerard de Nerval, iar deasupra tuturor, D-sa însuși, acest *os magna sonaturum*...

Mă rog, ceva mai puțin nu era de ajuns ? Eu aş fi găsit în cartea dlui Sadoveanu ceva mai multă viață ca în celelalte, mai multă, fiindcă asta singură e trăită cu adevărat. Aş fi glumit pe socoteala câtorva bieți soldați, caricaturizați iarăși fără voie. Aş fi remarcat apucătura, vecinica și neiertata apucătură a dlui Sadoveanu de a produce impresie prin repetarea unui „tic”, unui „ha”, „mă” sau unui cuvânt stâlcit ce-l pune în gura soldatului. Și mi-aş fi exprimat toată recunoștința pentru câteva descripții și mai cu deosebire pentru figura, discret zugrăvită, a căpitănesei Adelaida. Atât. Încolo nu m-aş fi rușinat deloc a recunoaște că scene din război au mai scris și alții cu cel puțin aceeași competență și că ministerul a plătit tot așa de bine *Povestirile din război* ale dlui Sadoveanu, ca și pânzele iconarilor și că însuși dl Coșbuc a scris două cărți în această direcție.

Ciudat. E așa de scurtă vremea de când ne-am despărțit de dl Iorga și totuși așa de enorm de deosebit e felul nostru de a vedea în materie de corectitudine literară.

LIPSA DE CORECTITUDINE

Sfârșeam articolul din urmă cu arătarea unei deosebiri fundamentale, ce există între noi și – fiindcă veni vorba – dl Iorga în materie de corectitudine literară.

Cestiunea merită o reluare cât de scurtă, pentru că în mare parte zgomotul în mișcarea literară de astăzi și toate nemulțumirile pornesc de aici, de la deosebirea de corectitudine, de procedări și nu de principii.

Cât pentru principii, strângeți puțin cu ușa pe toți făcătorii de curente și veți fi surprinși de binevoitoarele concesi, ce sunt gata a le face. Urmăriți-i însă în goana pentru satisfacerea vanităților lor și a nevoilor sociale, cercetați-le mijloacele, de cari fac întrebuințare și veți avea toată explicarea prăpăstiilor dintre unii și ceilalți.

Să revenim la cazul nostru.

Am văzut cum, prin pierderea justei măsuri de apreciere, dl Iorga a scăpat din vedere două din operele de căpetenie ale prozei noastre contemporane, scrise de dl Coșbuc, – un nume ușor de ținut minte – lăsându-le în umbră față de scenele de cazarmă ale dlui Sadoveanu.

Am mai văzut și cu altă ocazie cum tot dl Iorga, vorbind despre „îndrumarea cea bună și cu minte“ (!) de astăzi – vecinicile îndrumări ale dlui Iorga ! – amintea de toți scriitorii perindați de la bătrânul Asachi până la benjaminul poet Vâslan, fără a pomeni cu un singur cuvânt pe adevăratul îndrumător, pe purtătorul aceluiași nume ușor de ținut minte.

Eu nu zic că dl Iorga nu știe să vorbească și n-a vorbit chiar destul de frumos și cu recunoștință de *poezia* dlui Coșbuc, – cu toate că la dl Iorga cuvintele frumoase nu sunt totdeauna o chestie de conștiință. Dar totuși, când se scriu articole de aceste, de vederi generale, când se fixează meritele pentru curentul mai românesc, vorbindu-se de apropierea către popor prin grai și simțire, iar rolul unui factor atât de hotărâtor se trece

sub șireată tăcere, tendința articolului prea este evidentă. E un caz de rea informare și o lipsă de corectitudine.

Și tactica asta continuă.

Dl Coșbuc și cu bunul său prieten Gorun scot o revistă. Sunt aceiași scriitori de mai nainte și nimic în viața lor nu s-a petrecut, ca să se simtă îndemnați a o rupe cu trecutul lor literar, a-și renega credințele estetice sau naționale de mai nainte. Deodată un șopot de guri fiecăritoare pornește din jurul aceluiași critic. Acel șopot urât răsună în revista tinerilor și nevinovaților noștri frați din Budapesta. Se tipăresc acolo acuzațiuni nechibzuite și, cu toată dezmințirea și declararea lor de calomnii și cu toate că acea declarație poartă onorabila iscălitură a dlui Gorun, ce trebuie crezută pe cuvânt, cel care s-a solidarizat mai întâi cu insinuarea revistei budapestane a fost tot dl Iorga.

Această incorectitudine a fost de-a dreptul penibilă.

Am mai putea înșira și alte cazuri, mai ales amănunte picante despre modul cum s-a procedat pentru a căuta împiedicarea apariției acestei reviste și cum s-a încercat a ne înstrăina forțele ce o susțin. Sunt procedări cunoscute aceste și toate pornesc din aceeași ambiție deșartă și aceeași intoleranță față de munca din afară de un cerc anumit.

Ca unii cari am prețuit odată personal pe dl Iorga și cari respectăm și astăzi opera lui istorică, am voi bucuros să ținem seamă de acele „slăbiciuni iminente oricărei făpturi omenești“ cum se zice în *Luceafărul*. L-am lăsa bucuros în credința că D-sa este Atlasul, pe care se reazimă întregul nostru glob cultural, dar greșelile D-sale față de atâția oameni de bine devin tot mai supărătoare, aduc vrajbă și stânenire în mișcarea literară.

Gândindu-se la timpul de acum trei ani, când am cerut dlui Iorga colaborarea la *Semăntorul* nostru, ne vine în minte o frumoasă anecdotă botanică, pe care nu ne putem reține a n-o povesti la acest loc.

Un botanist englez comandase din Egipt o plantă de apă, renumită pentru repeziciunea creșterii sale. Deschizându-se vasul care aducea sămânța plantei egiptene, sămânța se dezvolta, lugerele și frunzele plantei ieșiră afară din vas și creșteau enorm în contactul cu aerul. Botanicul puse îndată planta în lac, dar după puține ore văzu că planta exotică înăbușise, printr-o îmbrățișare ucigătoare, pe toate celelalte plante și flori de apă. Egipteanca se întinsese așa departe, încât nu mai era loc să intre nici apa în lac; ea astupă prin ramificațiile sale și canalul

învecinat de navigațiune, încât vapoarele cu toată puterea aburului nu puteau s-o dezrădăcineze...

Acest rol al plantei exotice din anecdotă l-a visat și dl Iorga. Scopul și l-a atins numai în parte: în lacul D-sale abia mai e loc pentru o floare ofilită, pentru niște crini albi și niște trestii ce se îndolesc duioase în bătaia vântului. Iar la marginea lacului părăsit se ridică grădini tinere și mândre și viața literară își ia cursul ei normal și dătător de roade.

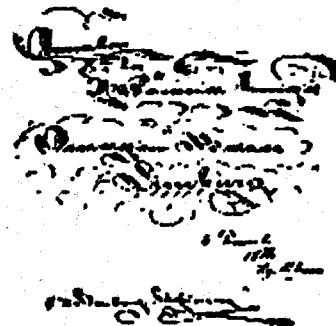
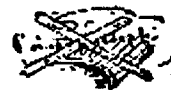
POEZII DE DELAVRANCEA

Cititorule, nu te bucura peste măsură. Nu e vorba de nici un eveniment literar, nici de revenirea dlui Delavrancea la îndeletnicirile de odinioară. Poeziile de care voi să fac amintire se cuprind într-un caiet, manuscris bătut de vreme, rătăcit cine știe pe ce căi până la mine.

Sunt treizeci de ani de când le-a scris, ca *licean*, la „Sfântul Sava”. Pe atunci iscălea Barbu Gh. Ștephănescu și avea slova curată și sfioasă, cu mici înflorituri de june versuitor.

Valoare literară deosebită firește că nu au aceste vreo 15 poezii. Curiozitatea ne-a îndemnat însă a le citi până la sfârșit cu un excepțional interes și credem că dl Delavrancea nu se va supăra, dacă vom împărtăși și cititorilor câteva fragmente din ele.

Titlul caietului e acesta:

„Casa Limburg“, căruia autorul îi închină plăsmuirile poetice, se pare că a fost o casă ospitalieră pentru scriitorul nostru. Era acolo și o „Licuță“ oarecare, o foarte mică Elenă, care cânta *Barcarola*, cântecul favorit al tânărului poet. El îi dedică o odă, la 16 sept. 1876, o poezie gravă de tot despre barca vieții care plutește pe marea furioasă:

Marea limpede stă-n pace
Barca vieții tot chemam.
O plângeam, văzând cum zace
Triste resturi sfărâmate;
Dar, pe când eu suspinam:
Tu cu degete curate
Barcarola mea cântai !
Bărci, o bărci nesfărâmate
Și pe lucii avântate
Mica mea glorificai !!

Și dedesubt, câteva rânduri scrise în grabă: „Pe lângă aceste rânduri primește și un valtz; să-l înveți mai târziu. Multă sănătate; să petreci cu înțelepciune (!) și veselie această duminică. Vale ! Și să mă ierți dacă este rău scrisă, căci este pe genuche“...

Așa „pe genuche“ sunt aproape toate versurile, destul de corecte de altfel, dar fără scăpărări luminoase. Mai mult impresii vizuale, descrieri câmpenești, apusuri și răsărituri de soare:

Cu corpul de jăratec, cu plete bălăioare
Cu ziua după dânsul, ca fragedul amor,
Cu mii de voci răsare, zâmbește mândrul soare
Și mii de păsărele se tot răsfață-n cor.

Pretutindeni Bolintineanu, M. Zamfirescu și iată ceva și în genul lui Depărățeanu:

Pe căldura arzătoare
Răcorit încet de boare
Vai ! De câte ori plecăm
Într-un cârd de păsărele
Și cu ele
Pe câmpie mă jucam.

Mă plecăm la câte-o floare
Cu corola de ninsoare,
Răsfațată de zefir;
Sau pe valesa zmăltuită
Zugrăvită
Cu colorii de trandafir.

Întâlneam o zburătoare
Tot cu aripi de ninsoare,
Un biet flutur peregrin
Adunând din orice floare
Din cicoare
Parfumatul ei suspin.

Flori, dumbrave, crânguri dese
Râuri, codrii, văi alese
Bucium, răsuri, șoapte, cer,
Zile, ore, melodie
Poezie
Nu, din mintea mea nu pier.

Încolo, multe amintiri din copilărie; poezia casei și a curții; jocuri și zbunguiuri. O poezie e inspirată din *Adio la Carpați* a lui Crețeanu și e intitulată *Adio la Poiana-Lungă*:

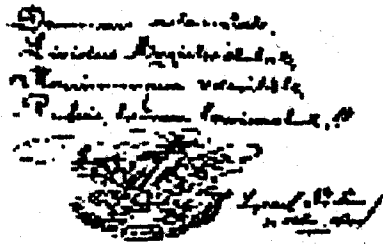
Plai, cu flori mirositoare,
Câmp de roze parfumate,
Păsărele cântătoare,
Vânt de roze-namorat,
Lunci plăcute și duioase
Unde lăcrămișoarele cresc,
Doine dulci, armonioase,
Adio, vă părăsesc.

Lucrările cele mai muncite ale tânărului poet sunt însă două *Stabat mater*, și anume versificarea evenimentelor din jurul morții lui Iisus,

după cunoscuta cântare catolică, și un imn de jale scris la moartea profesorului de istorie Dragomir:

Juni, să nu uitați un nume
Care fu răpit din lume
Mișcătorul: Dragomir !
Pe mormântul său o boare
Abia plânge trecătoare
Or zburdalnicul zefir.

Iar sfârșitul:

Poetul însuși numește aceste poezii „suspîn slab dar sincer, în care nu veți găsi acele grații ale artei, dar în dosul lor veți descoperi imaginațiunile mele duiosase și cernite”. Și noi îl credem pe cuvânt.

Ne sunt dragi însă aceste încercări poetice, pentru că ele ne vorbesc de copilăria curată și bogată în amintiri a unuia dintre cei mai iubiți scriitori.

DOMNUL CARE STĂ LA DISPOZIȚIE

Noi ăștia, cari dăm cu nasul pe la universitățile din Occident, aducem cu noi multe însușiri de seamă. Știm să cântăm (cei cari avem auz muzical) *Gaudeamus igitur* și știm „să stăm la dispoziție”, cu spada, cu pistolul, cu ce armă voiți.

Dacă întâmplarea, care are un rol atât de însemnat la formarea carierei, ne face critici, putem să renunțăm la orice alte calități. Flinta la dreapta, spada la stânga și înainte marrrr !

Apare vreo carte ? Citim vreun articol ? Noi știm una și bună: „Domnule autor ! Ești un bandit, și dacă nu mă crezi, îți sunt la dispoziție !”

Întâmplă-se ca articolul să fie al unei scriitoare ? critica noastră e aceeași: „Doamnă sau domnișoară, ești proastă și urâtă, și dacă nu mă crezi, îți stau la dispoziție !...”

Și ce răspunde banditul de autor ? „Cum o să-mi prind eu mintea cu tine ? Cum o să curăț lumea de un talent așa de mare ? Nu știi ce jale era în Rusia și în Europa întregă când Pușkin căzu în duel ? De ce să se repete cazul acum, chiar acum când forțele apostolice sunt reclamate de atâtea sezători ? Și vai, cine va mai citi cu voce sonoră telegramele preamăritoare ?”, așa răspunde scriitorul la provocările criticului și scriitoarea de colo îl întreabă, ca Andromaca pe Hector:

Cine-o învăța copilu-ți în vremea viitoare
S-arunce lănci și zeei Olimpului s-adore,
Când orcul de-ntuneric în sânu-i te-o-nghiți ?...

Iar criticul, văzând atâtea lașitate și neavând cui sta la dispoziție, mai manevrează singur cu spada prin casă și o bagă apoi în teacă fără o picătură de sânge...

Măcar nu de sânge, de cerneală e vorba. Aceasta curgă șiroaie, numai să poată dovedi puterea eroului. Cu spada se bate la nevoie orice dorobanț, pe când la scris e bătă. Cu pumnul dă Lurich de la circ mai bine, iar cu pistolul nimereste și Scânteie de la Iași. Cu un cuvânt, „a sta la dispoziție” e foarte ușor și se învață în orice școală de tir, iar profesorii de scrimă sunt de obicei inteligențele cele mai inferioare.

Încearcă însă cineva a învăța tot așa de ușor: cum să întrebuițeze mai bine cerneala, cum să zboare cu condeiul mai ușor deasupra hârtiei, ca să merite în adevăr titlul de critic; caute să-și exerciteze meseria așa fel, ca să n-aibă niciodată nevoie de altă armă, ca să se știe apăra cu tăria spiritului și să știe lovi cu tăișul cuvântului, încât la sfârșit să poată izbucni în triumfătorul *touché* !

Aici e toată arta și tot secretul: în apărarea ușoară și lovitura sigură.

Înarmat cu aceste două, vei fi desigur învingător, iar dimpotrivă, poți umbla înarmat până-n dinți, cu hangerul în mână și încins cu chimirul plin de pistoale ghinuite, căci nu faci parale în lupta literară, oricât te-ai pune la dispoziție.

Adevărat că anarhia la noi e mare și stavile de cinste și adevăr nu există. Adevărat că niciieri apostolii și îndreptătorii de moravuri nu găsesc teren mai prielnic ca la noi. Nu e nefiresc chiar dacă vreun grandoman se crede chemat a lua rolul lui Tepeș Vodă.

Dar, în locul atâtor manifestații zadarnice de puritanism, n-ar fi oare cu mult mai cuminte dacă toți sfinții apostoli ar trece pe terenul agitației practice și ar cere de pildă o lege mai europeană a presei, care să ne ocrotească pe toți împotriva atâtor „atacuri din flori de cuc” – cum zice un spiritual publicist de la *Sămăntorul* ?

Trăim într-o epocă în care există legi pentru hotnițe la căței, dar bandiții literari se pot plimba pe stradă fără să existe tribunalul care să-i condamne. Asistăm la atâtea păpușerii, vrednice de osândit din punctul de vedere al cinstei literare și lege n-avem ca să le pună zăgaz. Citim atâtea calomnii și dacă apelăm la judecător – ca dl Iorga bunăoară – ne întâmpină cu un zâmbet de regret. Nici măcar un tribunal de onoare, compus din literații noștri de frunte n-avem, tribunal care ar avea să judece în mici certuri literare de familie, cum ar fi de pildă în chestia

recentului pamflet plin de „atacuri din flori de cuc” împotriva subsemnatului.

Nimic n-ar fi mai binevenit, deci, ca o lege a presei, care zurbagiului i-ar pune o piedică și ar da pedeapsa cuvenită calomniatorului literar.

Acestei legi ar putea apoi și domnul critic să-i „stea la dispoziție”, dacă D-sale-i lipsesc cerneala și condeiul, spiritul și măsura pentru a pedepsi singur pe cel ce-și bate joc de gesturile-i eroice.

DETRACTORII „JUNIMEI“

Tot cu prilejul jubileului „Convorbirilor“

Opera „Junimei“ a trecut în domeniul istoriei literare și scriitorii generației noastre își dau seama, în mod cinstit și cu priceperea cuvenită, de rolul ei din trecut. Astăzi când *Convorbirile* sunt în plină sărbătoare, se cuvine fiecăruia a privi cu recunoștință la curățitorii limbei și la îndrumătorii gustului nostru literar. Cuvine-se mai ales a ne pleca înaintea acelei minți senine conducătoare, care rămânând pururea la înălțime și fără a se coborî la mijloacele viflimului și ale șezătorilor zurbagiilor de astăzi, ne-a deschis cărrile, pe cari ne răsăfătam acum în dragă voie.

Că se găsec și note stridente în concertul jubiliar de astăzi, e adevărat. Dar cine se va mira? Sunt oameni făcuți a nu recunoaște meritele altuia, nici în cazul când le poți pipăi cu mâna. Firi prezumțioase și întortocheate.

Nu vorbesc de dl Iorga, căruia dl Mihail Dragomirescu, fostul director al *Convorbirilor*, i-a adus de curând învinuirea de a nesocoti importanța „Junimei“. Așa e felul dlui Iorga. D-sa numără începutul culturii române „adevărate“ de la data când și-a iscălit primul său articol literar. Dar și de altfel, dacă D-sa a privit vreodată cam peste umeri – și asta e foarte de sus – la succesele „Junimei“, nu înseamnă că cu altă ocazie n-o să le preamărească în gradul superlativ.

Sunt însă adversari cu mult mai consecvenți, cari nu scapă nici o ocazie a nu reduce la *legendă* tot ce noi ne-am obicinuit a recunoaște ca rezultat al străduințelor societății ieșene. Prin tonul lor de puțină cuviință, prin tăgăduirea absolută, acești adversari sunt, pur și simplu, niște *detractori*. Și ne mirăm că din partea tinerilor reprezentanți ai „Junimei“ li se dă așa de puțină atenție. Ar trebui ca aceștia să fie mai ageri păzitori ai patrimoniului ce li se încredințează, mai ales că detractorii lovesc în partea cea mai atacabilă a „Junimei“.

Se știe, în adevăr, că întemeietorii *Convorbirilor*, în general, au ținut prea puțin seamă de *trecutul* limbii și literaturii române. Ei vorbeau mai mult de o direcție *nouă* și nu de o *reluare* a bunei direcții antilati-niste. Citau mai mult autori contemporani, în frunte cu Șerbănescu și Bodnărescu, fără a găsi pilde de curată limbă românească și în autorii înșirați mai târziu în *Epigonii* lui Eminescu. Cam tot așa fac și tinerii convorbiriști de acum, cari sunt esteți, filosofi, stilști distinși, dar nu cercetează deloc epocile literare, anterioare „Junimei“, nu studiază literatura română din punctul de vedere al evoluției ei.

De această slăbiciune a lor apoi profită cu amândouă mâinile numiții detractori, profesori cu deosebire, pentru a dovedi că ceea ce „Junimea“ pretinde a fi creat, exista de mai înainte, într-o formă mai clasică chiar. Înaintea dlui Maiorescu trăia în Moldova un critic de aceleași vederi: Alecu Russo – zic ei. Contemporanii lui, Kogălniceanu, Alecsandri și C. Negruzzi scriau aceeași limbă curată și cu vlagă ca și contemporanii lui Eminescu. Mai mult chiar: Alecu Russo „a adus mai multe argumente împotriva stricătorilor de limbă și împotriva imitației servile“ ca dl Maiorescu. „Junimea“ și-a însușit deci teoriile și meritele vechei direcții sănătoase, pentru a le pune numai o etichetă nouă și a se mândri cu ele „cu o îndrăzneală rară“.

„Dar azi e timpul să cadă cortina peste comedia junimistă și să lăsăm pe actorii ei să-și ducă laurii artificiali prin culisele în care atâția fac reflexii triste asupra gloriei trecătoare, când după aplauze se întâmplă să răsune și o fluierătură.“

Astfel țipă detractorii.

Pe cum se vede, învinuirile aduse „Junimei“ de către O. Densusianu, imitatorul său Ibrăileanu și alții, au oarecare aparență de dreptate, cu toată forma lor „fluierătoare“. Aceștia însă am fi dorit ca noii convorbiriști să le fi opus argumente serioase și să nu se fi mulțumit – ca dl Mehedinți de pildă, în *Epoca* de astăzi – cu constatarea, des repetată, a netăgăduitului adevăr, că cei mai buni scriitori ai timpului au făcut parte din gruparea de la *Convorbiri*. Prin constatarea aceasta nu se dovedește încă nimic.

Nouă ni se pare că detractorii n-au dreptate din alte puncte de vedere.

E absurd mai întâi a presupune că „Junimea“ ar avea acum, sau ar fi avut cândva, pretenții de a fi considerată ca o societate în afară de linia de dezvoltare a culturii noastre. Ea nu voia și nu putea să *creeze* o limbă

nouă, ci să aleagă cel mult elementele curate ale celei existente, iar scriitorii, cari făceau parte dintr-însa, se rezemau în mod firesc pe antecesorii lor, căci orice scriitor mai nou se ridică pe ruinele celor vechi.

Tot atât de absurd ni se pare a face o comparație între principiile de limbă ale autodidactului Russo și între cele ale dlui Maiorescu. Russo a fost un scriitor bun, dar fără răsunet asupra timpului său. Articolele sale zac înmormântate în *Foaia societății din Bucovina* și au stat și mai mult timp la Alecsandri, fără a fi cunoscute de mulțime. E o falsificare absolută a adevărului literar, a face comparație între munca puțină și fără rezultat a lui Russo și opera critică de un efect revoluționar a dlui Maiorescu.

Cam aceleași observații se pot face și față de scrierile lui Kogălniceanu. *Iluziile pierdute* și alte încercări ale lui n-au lăsat urme în dezvoltarea generală a literaturii române.

Rămân deci cei doi stâlpi ai literaturii dintre 1844 și 1866: C. Negruzzi și Alecsandri, cari au avut legături directe cu „Junimea”, fără a li se fi tăgăduit vreodată buna influență, mai ales a celui din urmă.

Acesta fiind adevărul istoric, de ce se stăruie cu atâta încăpățănare asupra continuității, pe care direct nici sfetnicii „Junimei” n-au tăgăduit-o? Nu zicem că a fost bine dacă vechii junimiști, făcând teorii de limbă, treceau cu vederea pe înaintașii lor, fie că nu-i aminteau, fie că li se păreau prea puțin importanți. Dar, dacă cu toate astea, munca lor a produs mișcarea generală și au triumfat, înseamnă că sunt „o legendă”, și trebuie „fluierați”?

Șchioapă logică!

ELENA BACALOGLU: „ÎN LUPTĂ”

Roman psihologic, I

Buc., 1906, p. 221

GEORGE CAÏR: „CA FULGUL LA VÂNT”

Nuvele și schițe

Buc., 1906, p. 157

SEVER BOCU: „CHESTIUNEA DE NAȚIONALITATE”

Trad. după baron Ios. Eötvös.

Arad, 1906, pagini 169

Dna Elena Bacaloglu nu este o scriitoare de talent, ci o diletantă, chinuită de anumite idei fără șir și legătură, pe cari ține să le exprime acum într-un roman „psihologic”.

Nu este scriitoare de talent, pentru că, înainte de toate, îi lipsește noțiunea elementară a cuvintelor. Frazele i se înșiră fără înțeles, cu un fals colorit științific, cu afectarea unei culturi și unei pătrunderi, de cari autoarea, evident, este străină. În consecință, cartea D-sale e enervant de plicticoasă. Îți trebuie o răbdare de critic apatic – ca să întrebuițezi și eu terminologia autoarei –, o adevărată muncă de salahor intelectual, pentru a urmări firul tuturor „reflexiunilor psihologice” asupra luptei dintre doi însurăței, plecați în călătorie de nuntă prin Tirol și Italia.

Și e păcat. Subiectul nu e rău ales, căci e trăit și e adevărat. Teza nu e rău pusă, căci lupta aceasta există în realitate între mulți. De ce însă o scriitoare și-ar exprima gândurile omenești, prea omenești, în o formă învățată ce nu o prinde, ce-i întrece puterile? De ce se teoretizează așa de mult, când în iubire nu există teorie?

Simplă trebuie să fie această scriitoare, mărturisirile ei trebuie să fie de o sinceritate comunicativă, povestirea ei repede și vioaie dacă e să cucerească, în mod tot atât de sincer, simpatia cititorului.

*

Din volumul *Ca fulgul la vânt...* al dlui Caïr, prefect de Dâmbovița, două bucăți ne sunt cunoscute de mai-nainte, căci ne-au fost trimise spre publicare. Nu ne-am îndurat însă să le tipărim, din motive pe cari le vom destăinui aici.

Di Caïr ni s-a părut totdeauna – ca scriitor – așa cum zice D-sa la p. 7 a acestui volum:

„O voce de jos... un nume strigat... du-du-du – și atât!”

E un amator care își poate permite luxul de a scoate volume frumos tipărite, „cu chipuri, icoane, priveshti și vederi” – cum ar zice cei de la *Sămăntorul*. E om cu situație, care poate să-și aibă cititorii săi oficiali și neoficiali. E prieten cu lumea noastră literară și ziaristică și va găsi totdeauna un loc, unde să-și adăpostească aceste neînsemnătoare și incoloro plămuiuri, botezate „schite și nuvele”, scrise mai mult pentru a-și face viața mai variată.

Noi însă, cari suntem ceva mai exigenți, nu putem sprijini literatura asta de bani gata, făcută din distracție în ore de plictiseală, fără pricepere artistică și fără o urmă de originalitate. Ne revoltă chiar să vedem pretenții de la un scriitor de duzină, să vedem cum, abia la începutul carierei (?) sale, își scrie amintirile din copilărie și cum cu atâta îngâmfare boierească vorbește de „mirosul greu și complex” din cazarmă și cu atâta scârbă de preoții români pentru că sunt „extremi de senzuali, epicurieni de cea mai rafinată speță, afemeiați la culme și foarte prolifici, căci nu e nici unul care să nu aibă un cârd de copii...”

Di Caîr e tipul scriitorului de prisos.

*

Din Ardeal ne vine o carte scrisă în temniță. Di Sever Bocu, redactorul *Tribunei*, osândit să stea câteva luni la răcoare pentru un articol prea avântat, a întrebuințat foarte bine acest timp, traducând din ungurește, pe limba sa ardelenescă, una din cele mai obiective cărți asupra chestiunii de naționalitate.

Autorul cărții este baronul Eötvös, fost ministru de Culte în glorioasa epocă a lui Deák, marele bărbat de stat al Ungariei. Pe atunci politicianii ungari aveau o concepție mai largă a ideii de naționalitate. Sub ei s-a creat și legea de naționalități, a căreia îndeplinire e privită ca un ideal așa de îndepărtat. E vorba prin urmare de o carte temeinică, scrisă de unul din cele mai luminate capete ale prigonitorilor românismului.

Oamenii noștri politici, studenții – atât cei pentru, cât și cei contra „Obolului” – și toți câți se interesează de soarta fraților de peste munți vor găsi în această carte oarecare orientare și un prilej de preocupări mai serioase. Di Bocu, în traducere, și-a dat toată silința să îndulcească limba aspră ungurească.

SĂ NU NE ÎNGRĂDIM

Este sigur că activitatea critică a dlui Gherea nu și-a avut îndreptățirea sa pe toată linia. Teoriile D-sale aveau ceva forțat, ceva străin de spiritul dezvoltării noastre culturale, iar autorii români la cari aplica aceste teorii, nu erau aleși întotdeauna după o normă severă de apreciere.

O parte mult folositoare a acestei activități, urmărită cu atenție de întreaga generație, cu toată opoziția ce se făcea în tabăra adversă, era însă neîncetata discuțiune asupra problemelor estetice-sociale, ce se agitau în acel timp în presa literară din Occident. Se făcu, cu acel prilej, pomenire și cititorii începură a se interesa de nume de autori, cunoscuți în alte țări, dar ignorați la noi. Și sub această înrăurire pornise o mică mișcare literară, al cărei rezultat a fost o serie de traduceri de romane, drame și studii străine.

Nu zic că s-a tradus cu sistem și într-o limbă frumoasă literară. Dar totuși s-au pus în circulație, unele mai citibile, altele mai defectuoase, ca toate traducerile ce se fac la noi din franțuzește, cărți de Zola, Balzac, Dostoievski, Bourget și Ibsen. Hrană bunicică pentru niște stomacuri ca ale noastre.

Dar pornirile bune la noi sunt de scurtă dăinuire. Oamenii ostenesc și vremile se schimbă, aducând alți gânditori, cu alte ponoase. Curentul – dacă-l pot numi astfel – pentru cunoașterea literaturilor străine a slăbit mult, traducerile s-au făcut, tot mai rare și tot mai la întâmplare și astfel legăturile noastre cu ideile și formele din Apus, mai șubrede.

Am constatat aceasta și cu ocazia recente pierderi ce a îndurat literatura universală prin moartea lui Ibsen. S-ar părea că noi românii suntem cu totul excluși din concertul popoarelor civilizate și că literatura noastră este printre cele mai înapoiate. Așa de puțin s-a scris despre

Însemnatul eveniment al morții colosului scandinav și așa de puțină pricepere s-a dovedit pentru opera lui.

Involuntar comparăm răzletele notițe și laconicele telegrame din presa noastră, cu miile de articole, studii, amintiri și discuțiuni din ziarele altor popoare. Mai numărăm pe degete cele câteva traduceri române. Ne reamintim puținele reprezentațiuni ale pieselor lui Ibsen pe scena noastră și slăbul lor efect asupra unui public, nepregătit decât pentru comedia bufă. Ne dăm, mai ales, seama de prea puțină considerație de care acest revoluționar al scenei moderne s-a bucurat la tinerii noștri autori dramatici. Și iată, probată prin acest singur caz, neputința noastră de a lua parte zdravănă, ca vrednici convivi, la marea masă a culturii europene.

Și nu o pățim numai cu Ibsen astfel. În aceeași situație aproape suntem față cu toți uriașii literaturilor culte. Nu există autor străin despre care am putea afirma că e bine cunoscut și studiat la noi și că, sub înrăurirea lui, s-ar fi ridicat scriitorii români, s-ar fi produs curente sau avânturi în literatura noastră.

Care să fie pricina ?

Îngrădirea noastră exagerată față de influențe străine. Fieea noastră veșnic pornită spre extreme. Concepția prea îngustă și umilitoare chiar ce o avem uneori despre ceea ce numim cultură națională. Unii hiperzeleși cred anume că trebuie să rămânem un fel de insulă izolată, trăind numai din propriile noastre puteri, destul de mari ca să ne creeze o glorie de veacuri.

Rătăcirea aceasta, în care popoarele mici sunt adeseori în primejdie de a aluneca în epocile de renaștere națională, e o piedică simțită în dezvoltarea noastră. Căci, ca și viața economică, cea culturală se întemeiază mai pe larg pe împrumuturi reciproce între popoare. Oamenii mari sunt averi comune întregii omeniri și nu au patrie țărnută.

Începând cu bătrânul Eliade Rădulescu, mulți din fruntașii noștri cărturari și-au dat seama de acest adevăr și, după ce s-au convins că limba noastră e destul de bogată ca să redea gândirile cele mai subtile ale scriitorilor străini, au crezut de cuviință a traduce operele de căpetenie ale acestora. Dar, fie din lipsa de condeie dibace, fie din lipsa de sprijin, de mecenaji și de editori, traducerile s-au făcut pe apucate și nici efectul lor nu putea să fie mai mare.

Astăzi însă, când numărul bunilor cunoscători de limbă română a sporit atât de mult, când traducerea sub nici un raport nu mai întâmpină greutățile de mai înainte și când, pe de altă parte, atelierile institutelor de editură se deschid bucuroase, nu mai vedem motivul pentru care scriitorii noștri nu și-ar consacra timpul și acestei lucrări utile, menită a lărgi orizontul deasupra noastră.

La revista aceasta s-a dat o pildă: cititorii au putut face cunoștință cu două din cele mai înalte culmi ale literaturii universale, cu Dante și Goethe. Nu s-ar putea ca ceilalți scriitori tineri, în loc de a se prăpădi după originalitate, să imite pilda dată de dnii Coșbuc și Gorun ?

EUGEN LOVINESCU: „DE PESTE PRAG“

Dramă în 3 acte

Ploiești, 1906, pag. 93

ZOE VERZEA: „ÎN LUMEA DE AZI“

Comedie de moravuri în 4 acte

București, 1906, pag. 241

ELENA FARAGO-FATMA: „VERSURI“

Budapesta (Ediția „Lucașărul“-ui), pag. 126

TITU LAPTEȘ: „FREAMĂT“

Poezii

Iași, pag. 101

**ARCHIEREUL SOFRONIE-CRAIOVEANUL:
„VIAȚA ȘI OPERELE LUI IMMANUEL KANT“**

București, 1906, pag. 112

Cititorii noștri cunosc pe dl Lovinescu dintr-un articol de critică publicat în această revistă. Nu-i așa că acel articol era limpede și spiritual și că făcea impresia a fi scris de un om de gust și cu cultură literară? Ei bine, drama D-sale – întâia, căci până acum n-a scris decât foiletoane de critică literară – ne lasă aceeași impresie: autorul a citit multă dramaturgie și o aplică cu destulă dibăcie. *De peste prag* e una din cele mai îndemânatic făcute drame moderne, din câte s-au scris la noi în timpul din urmă. Ne pare foarte rău că pățimașul cronicar de la *Sămăndtorul*, care-și propune a prigoni pe dl Lovinescu până într-a șaptea spiță, găsește că în această dramă „totul e fals, scandalos și ridicol de fals“, motivându-și afirmația cu vârsta autorului, – o vârstă de altfel la care scriitorul își poate permite chiar luxul de a fi genial.

Opera dlui Lovinescu e o dramă realistă, cu reminiscențe ibseniane. Tragicul e dat de la început: moartea unui soț înșelat și minciuna în care s-a învăluit, ani de-a rândul, soția lui. Problema e destul de îndrăzneată: descoperirea minciunii și pedepsirea femeii prin torturarea continuă a conștiinței. Cu multă abilitate și ținându-ți atenția încordată în toate cele trei acte, scrise limpede, în propoziții scurte, fără afectare, autorul știe să țină atmosfera pururea încărcată. Mama, amantul și fiul apar întunecați, ca figurile din orice tragedie în care sfârșitul fatal e prevestit prin situațiile păcătoase. O fetiță, ce e drept prea tânără pentru un rol principal ce i se acordă, prin spiritul extraordinar de simpatic, formează contrastul drastic cu ceilalți. E o variație de figuri și de caractere, iar în graiul lor sunt cuvinte alese.

Dacă în figura de căpetnie, în soția vinovată, ar fi mai multă pasiune și forță tragică, drama asta ar putea să aibă și succes de scenă.

*

Inferioară, din punct de vedere literar și scenic, este întâia lucrare a dnei Zoe Verzea.

D-sa ne prezintă într-o comedie câteva moravuri de astăzi, precum și curentul împotriva lor. E de absolută actualitate. Se ridică în contra franțuzomaniei. Pledează cu căldură pentru ideile naționale în literatură, în industrie și în viața politică. Vrea să deștepte în inima femeii române dragostea pentru istoria neamului și simpatii pentru frații prigoniți din provinciile învecinate.

Tot tendințe frumoase, pentru cari trebuie să fim recunoscători autoarei. Ce păcat însă că multe tirade, absolut neliterare, transparența prea mare a tendințelor și forma prea rudimentară în care sunt dezvoltate, au zădărnicit cu totul partea artistică a acestei lucrări.

*

Volumul de poezii al dnei Elena Farago din Brăila (până de curând: *Fatma*) nu este un eveniment literar, pe cum ne așteptam. Adunate la un loc, nu mai fac o impresie unitară și puternică. Prea revin aceleași motive, de tot vagi uneori, prea se simte lipsa de subiecte. În toate însă găsim pe scriitoarea de talent, meșteră pe limbă și pe vers.

Locul Fatmei este printre Maria Cunțan și Goga. A primit foarte mult de la amândoi; poezia duiosă a firului ce se desprinde din caier de la cea dintâi, îndrăzneala în figuri și comparație, precum și forma plastică de la al doilea. Influența aceasta, bună desigur, se observă aproape în volumul întreg. Unde lipsește, poeziile sunt vapoase și se citesc mai greu.

Personalitatea Fatmei deci nu e pronunțată încă. Artistă de mână întâi și foarte harnică, prevedem că va evolua în curând, pornind pe un drum propriu, fără proptele străine.

*

Din Iași ne-a sosit un alt volum de versuri, cu titlul juvenil *Freamăt*. Numele autorului – Titu Lapteș – nu l-am citit până acum în nici o revistă de seamă, dar probabil îl vom citi de aci înainte, căci versurile, deși foarte apăsătoare, nu sunt rău făcute ca formă.

*

Cât de mult ne bucurăm când vedem câte un preot superior interesându-se de viața literară și științifică și ieșind uneori din viața îngustă a

pildalioanelor și ceasloavelor ! S. Sa Arhiereul Sofronie Craioveanul este unul din acei puțini demnitari ai bisericii noastre cari stau în curent cu progresele culturale mai noi, urmăresc știința la noi și în Apus și caută a se face folositori societății și în alte ramuri decât cele strict bisericesti. Dându-și seama cât de necesar este, îndeosebi pentru fețele bisericesti, a face cunoștință cu marii cugetători ai omenirii, cari fac lumină deasupra diferitelor probleme de viață, S. Sa Arhiereul Sofronie a studiat de aproape pe marele învățat de la Königsberg și-și tipărește într-un volum rezultatul studiilor sale. Lucrarea asta este o iscusită expunere sumară a filosofiei lui Kant și face deosebită cinste scriitorului, care ar trebui să aibă mulți imitatori printre semenii săi.

LITERATURA DE MOȘI

Sămăntorul, în faza din urmă, are meritul de a fi cultivat, cu deosebită pricepere și stăruință, literatura de moși. Nu de Moșii de la Obor, în înțelesul de bălci. Asta o face dl Iorga singur, când strigă între hotară de s-aude a noua țară. E vorba de un gen anumit de povestiri, schițe și medalioane, intitulate *Moș Sandu*, *Moș Crepu*, *Moș Pascali* sau *Moș Trohin*, în cari se zugrăvesc niște bieți oameni bătrâni, de treabă sau păcătoși, sănătoși sau nevoieși, mulți la număr de n-ar încăpea într-un singur azil.

Cei mai mulți ies din fabrica dlui Sadoveanu, povestitor cuminte și potolit el însuși, ca un octogenar. Dl Emilgar a scris un volum întreg de „bătrâni“ de aceștia, boieri din vremea veche. Iar cei mai mărunți imitează, cum pot, și ne aduc pe scenă câte un moșulică în cârji, cu luleaua în colțul gurei.

Dl Mehedinți numește „*primăvară literară*“ aceste cărți, pe cari primăvara le arunci în camera de vechituri, căci nu le poți citi decât în toiul iernii, când focul din sobă și inevitabilul motan cu ale lui sforăituri te predispun pentru basme, auzite din gura bunicilor, – basme mai frumoase însă, căci acele ne vorbesc de Ilene Cosânzene, de zmei și de Feți-Frumoși și de tinerețe fără bătrânețe, pe când povestirile și schițele de astăzi sunt dovezi de bătrânețe fără tinerețe.

Nu zic că aceste mici capete de studiu n-ar fi câteodată reușite. Departe, firește, de *Bunicul* lui Delavrancea și de *Nichifor* al lui Creangă, bătrânii de acum își au și ei cutele caracteristice din față, tusea obligatorie și ticurile lor. Dar putem să le cerem mai mult de atât ? Pot ei, ca creațiuni artistice, să aibă mai multă însemnătate ?

Poezia și proza nu sunt ca arta plastică, în care un singur gest, încremenit în marmură, să trădeze pe artist. Ele sunt în legătură mai

strânsă cu viața internă omenească și trebuie să ne dea mai multă simțire și mai multă acțiune. Dar ce fel de pasiune mai poate exista în sufletele aceste simple și fără furtuni ale bătrânilor; ce fel de acțiune mai poate porni din viața lor în stingere? Unde e frumosul, unde e puterea, aceste două elemente fundamentale ale artei?

Este, evident, o aberație estetică la mijloc și trebuie să-i căutăm explicarea.

Se pare că tinerii noștri scriitori, suferind de sărăcie de concepții, se mulțumesc cu subiecte cari nu cer o mare efortare. Încearcă genul cel mai ușor, al zugrăvirii exterioare, nu pătrund în adânc și nu analizează simțiri. Fac mai mult tablouri fade pentru galerie.

Partea lor cea mai slabă este apoi necunoașterea vjeții și anume a celor două vârste ale ei, cari alcătuiesc bazele adevărate ale artei: tinerețea și bărbăția, idealurile și visările celei dintâi, frământările și triumfurile celei de-a doua. Numai așa se poate înțelege de ce ei fug de lumea de simțire a tinerilor, de ce ignorează faptele și viața de conflicte și de catastrofe a vârstei bărbătești și scotolesc în schimb prin cronici și prin bârloage după moșnegi, pentru a le descrie viața de trudă, adeseori searbădă și respingătoare.

Măcar că viața zilnică se îmbie scriitorului cu aceleași fețe multiple. Și astăzi se iubește ca totdeauna și se visează ca mai înainte. Se durează noaptea castele în aer și se năruiesc în zori, pentru a înmormânta în ele aceleași iluzii. Aceleași sete de viață e în noi. Și aceleași drame sfârșietoare se petrec sub ochii noștri, ca și aiurea, unde scriitorii văd mai mult și mai adânc.

Avem și noi o Capitală și viața colcăie în ea prin mii de guri. O singură noapte de vară – noapte, când moșii scriitorilor noștri dorm duși, cu luleaua stinsă alături – cu belșugul ei de viață și de sănătate ar umplea o față albă, nescrisă a literaturii noastre. Cine e de vină însă dacă scriitorul rămâne surd la toate acordurile mai subtile, și nu aude decât sorbitul cafeluței din căsuța secului funcționar, numai flașnetă miorlăitoare de pe stradă și horcăitul bătrânului bețiv?...

Aici e vina întregă: în sărăcia de concepții artistice mai subtile și mai adânci și în necunoașterea vieții largi, cu toate valurile ei. De aici pornește regimentul de moșnegi al trâmbițașilor noștri scriitori.

Cu acest regiment dl Iorga nu va cuceri niciodată Plevna literară.

O LUCRARE DESPRE DL AL. VLAHUȚĂ

Studentii cei harnici de la universitățile străine sunt în măsură de a face un bun serviciu literaturii noastre. Ei pot să aleagă, pentru tezele lor de doctorat, subiecte din domeniul acestei literaturi și pot, pe calea asta, să informeze cercurile literare străine despre toată mișcarea noastră culturală. Că se lucrează puțin în această privință este știut și este regretabil. Tinerii noștri sunt de obicei prea puțin pregătiți pentru a vorbi un cuvânt serios despre trecutul și prezentul nostru literar. Adeseori, chiar și cei cu oarecare bunăvoință se mulțumesc cu câteva frazeologii, cari stâmesc cel mult zâmbetul străinătății, în loc de interesul ei.

Se observă cu deosebire lipsa studiilor pe terenul influențelor culturale. Germanii, francezii, popoarele slave și până și ungurii, cu cari am venit în atingere, ar citi bucurosi lucrări obiective despre influența lor asupra dezvoltării noastre, sau studii cari ar putea servi de izvoare la noile încercări de literatură comparată. Studentii noștri însă rămân datori cu acest gen de lucrări.

Că se face ceva, trebuie să recunoaștem. Cartile dlui Pompiliu Eliade despre influența franceză sunt un bun început. Cât pentru tezele de doctorat, cele câteva germane din Leipzig și altele, maghiare din Budapesta, își au cu siguranță meritul lor.

*

Tocmai acum primim la redacție o nouă teză de aceste, susținută la Universitatea din Budapesta. Autorul este dl Dionisie Stoica¹, un ziarist de peste munți și nepretențios scriitor de versuri. Dl Stoica desigur n-are să fie în viitor nici poet mare, nici ziarist de frunte, dar va fi în schimb un

¹ A nu se confunda cu Gheorghe Stoica, nuvelistul nostru.

bun cercetător literar și harnic dascăl, căci lucrarea e făcută cu zel și cu dragoste pentru literatură română.

Teza tratează despre viața și operele dlui Vlahuță. Despre viață mai puțin, căci n-avea de unde-o cunoaște, decât din cele câteva amintiri fragmentare și răzlețe, cuprinse în proza sa sau din câteva poezii subiective. Chiar și cât a scris însă despre viața poetului este un exces de zel, dacă nu o greșeală mare, căci nu stabilește legătura exactă între ea și creațiunea artistică. În general, când se vorbește despre viața unui autor destul de tânăr încă, e bine să nu se exagereze cu deducțiunile și cu amănuntele, cu atât mai mult că ele nu interesează lumea străină.

Forța lucrării însă este analiza scrierilor dlui Vlahuță, a celor 11 volume de nuvele, poezii, schițe literare și proză descriptivă, al căror conținut îl arată pe larg, cu multe și lungi reproduceri, traduse într-o destul de citibilă limbă ungurească. Cititorul maghiar va avea astfel înaintea sa opera întreagă, în mod priceput rezumată, a unuia din cei mai de frunte poeți, cugetători și stilști ai generației de astăzi, și poate, prin urmare, să-și facă icoană apropiată despre starea actuală și despre spiritul literaturii noastre.

De mai puțină valoare, ca originalitate, sunt reflexiunile de încheiere ale dlui autor, când reconstituie personalitatea artistică a dlui Vlahuță și când vorbește în chestiunea Eminescu – Vlahuță, o chestiune definitiv rezolvată în criticile dlui Gherea.

Nu știu cum a primit presa literară maghiară lucrarea dlui Stoica despre distinsul nostru poet. Noi îi laudăm însă tendința și am dori ca în Capitala Ungariei să apară cât mai des asemenea studii, pentru că ele pot să dovedească adversarilor noștri politici zădărnicia eternului război ce-l poartă în contra culturii române.

*

Ca o coincidență fie amintit că un alt tânăr publicist – din Bucovina – pregătește o teză de doctorat în nemțește, tot despre dl Vlahuță. E o probă aceasta că astăzi, mai mult ca oricând, autorul lui *Dan* se bucură de o deosebită popularitate și continuă a fi citit și comentat în cercurile cele mai largi. Situația sa în ierarhia scriitorilor este deplin stabilită și tânără generație îl adoră și îl privește ca pe maestrul inatacabil, care planează deasupra tuturor micilor grupări și deosebiri de principii și persoane.

PROPRIETATEA LITERARĂ

În septembrie se va întruni la București un număr mai mare de scriitori și jurisperiti, ca să țină sfat asupra „proprietății literare”. Se zice că din străinătate, cu deosebire de Franța, vor veni mai multe figuri simandicoase și că din partea unui comitet, în frunte cu dl Nicolae Pătrașcu, li se pregătește o bună primire.

De ce se îmbulzește, și aici, tocmai dl Pătrașcu nu înțelegem. Și ce înseamnă acel comitet, acea lojă ocultă numită „Societatea oamenilor de litere din București”, care a luat asupra-și organizarea congresului, habar n-avem. Stăm în fața unui abuz: oamenii cei mai puțini activi și literații noștri cei mai detestați, pensionari sau diletanți, vorbesc cu străinătatea și întocmesc congrese în numele celor ce duc greul adevăratei mișcări literare.

Abuzul e cu atât mai mare, că tocmai în materia asta avem câțiva scriitori bine pregătiți, cu cunoștințe speciale, iar aceștia lipsesc din comitetul de inițiativă.

Avem pe dl Dissescu cu câteva pagini strălucite, pe dnii C. Hamangiu, Jean T. Ghica și Tr. G. Djuvara cu volume întregi asupra proprietății literare la noi și în străinătate și avem pe dnii C. Mille și C. D. Anghel cu articole temeinice asupra aceleiași chestiuni.

Având deci specialiști atât de orientați, este hazliu să știm că în fruntea mișcării pentru europenizarea legii noastre de presă și pentru apărarea drepturilor de autor se află dl Pătrașcu, un scriitor care nici odată nu va veni în pericolul de a cere scutul legii împotriva contrafacerei sau plagării operelor sale.

Dar convocarea congresului este un fapt împlinit. El se va ține, căci are protecțiunea oficială. Vor urma discuții și se vor lua hotărâri, cari pot avea înrăurire asupra viitoarelor noastre deprinderi. Firește, numai dacă

elementele cele mai capabile, uitând greșelile de formă săvârșite cu ocazia pregătirii congresului, vor lua parte la deliberări.

Este în adevăr timpul suprem ca legea noastră de la 1862, plagiată și ea după legea franceză de presă din vremea lui Bonaparte, să se arunce odată în arhivă și să fie înlocuită prin dispoziții, cari garantează în mod precis drepturile autorilor. Prea s-a întins codrul Vlăsiei pe la noi și prea se simte des lipsa unei intervențiuni energice a statului, pentru apărarea proprietății intelectuale.

Această apărare este trebuincioasă mai întâi față de noi înșine. Republica scriitorilor noștri crește în fiecare zi aproape, și lupta între ei se înăsprește în mod firesc.

Pe lângă alte fenomene, se ivesc și mijloacele de parvenire ușoară. Ici un autor nedreptățit, colo un editor spoliator. Și în general o prețuire prea puțină a muncii intelectuale. Legislațiunea noastră, oricât de democratice ar fi bazele ei, trebuie să țină seama de aceste continue conflicte în jurul proprietății ideii scrise sau îmbrăcate în forme artistice.

Aceeași pretențiune, cu drept cuvânt, pot s-o ridice autorii străini. Traducerile la noi se fac fără autorizația autorilor. La Teatrul Național se săvârșește un adevărat jaf cu munca scriitorilor moderni. Prin grădinile publice, întreprinzători dibaci fac averi materiale cu averile intelectuale ale străinilor. Și lege nu avem, care să oprească asemenea uzurpări de drept. În schimb, invocăm mereu pretextul că suntem un popor tânăr și nu e bine să ne închidem noi înșine porțile înaintea muncii intelectuale a popoarelor mai civilizate. Parcă tinerețea, sau o stare culturală mai înapoiată, ar fi un titlu de scuză pentru neputința de a face deosebire între al meu și al tău !

Să sperăm deci că congresul va aduce câteva îndreptări și va avea de urmare o învoială cu statele străine pentru apărarea reciprocă a proprietății literare și artistice. Asupra unui punct însă să nu ne facem nici o iluziune: învoielile cele mai demne și legile cele mai severe nu vor opri pe scriitorul român să aibă și de aci înainte așa-numite „reminiscente frapante” și să ciupească o strofă sau să „împrumute” o idee luminoasă din producțiunile străine.

O COARDĂ NOUĂ

Suntem în plină primăvară a poeziei noastre mai nouă. Poeții în viață sunt aproape cu toții tineri încă. Direcția, în care ei ar trebui să scrie mai mult și cu mai intensă înflăcărare, este poezia erotică în toate registrele ei.

Și se cântă, în adevăr, se cântă foarte mult de dragoste astăzi. Câteva bocete pe ruinele trecutului istoric; câteva declamațiuni sterpe în jurul aspirațiilor naționale fac excepție. Încolo sună lira cu romanțele de dor și de jale după tipicul obicinuit.

Luna îi farmecă, privighetoarea le cântă, roua îi învoioșează și bruma le doboară visurile și aduce accentele de deznădejde.

Ce rare sunt melodiile *originale* în orchestra asta a tinerilor noștri poeți ! Ce puține sunt talentele originale cari să renunțe la tot ce e convențional și să simtă singuri, fără a imita pe maestrul Eminescu și fără a se scălda în apa cu zahăr a lui Șerbănescu.

Am citit undeva una din foarte puținele poezii erotice ale lui Șt. O. Iosif. Blajin și cuminte, cântărețul lui Ștefan cel Mare rezuma tot ce simte în strofa:

Văd eu clar că-n toată firea
Ori cât stau și mă socot,
Legile ce-au pus iubirea
Biruite și sfarmă tot...

Vedeți d-voastră acest „ori cât stau și mă socot...” e o concepție așa de bătrânească și așa de nepotrivită cu tinerețea viguroasă, încât am zâmbi cu oarecare ironie dacă sârmana dragoste nu și-ar avea și alți interpreți.

Se anunță însă cele câteva strune cari cântă într-un ton ceva mai original despre acest laitmotiv al poeziei. Ne vom opri astăzi asupra unui poet, care ne-a robit cu totul prin felul lui nou de a înțelege poezia erotică, dându-i un fond de viață adevărată, de gândire adâncă, fără jălaniile de rigoare și fără parfumul dulceag din liricii mărunți: e tot Goga. *Carmen* îi zice el acestui nou cântec de triumf, în care iubirea e preamărită ca cel mai curat sentiment ce ne leagă pe toți cu legile firei:

Mireasa mea albă, cu chipul bălai,
Ascultă a nopții povață,
Minuni spune glia-n poveștile ei
Și tainele vieții ne-nvață.
Nu simți tu fiorul ce-n tremur prelung
Tresare-n adâncuri de ape,
Răsufletul verii cum vine și-n drum
Purcede vieți să dezgroape ?

E dragostea mare – ascunsa pornire
Ce sânul pământului poartă;
E ceasul când glia în truda ei mută
Învie-și țărâna sa moartă;
E clipa când vechiul prisos de viață
În straturi de flori se adună,
Când bobul sfielnic din spice răsare
Zăbind în poleiul de lună.

Lumina și cântul nuntesc peste fire
În zvon de evlavie sfântă,
Cu brăne de aur e bolta încinsă
Și iarba livezilor cântă.
Azi lunca-i o mândră biserică largă,
Iar popii străjeri la irugă
Par preoți cărunți în odăjdii de praznic
Cu brațe-nălțate spre rugă...

Mireasa mea albă, cu chipul bălai,
În fața lor blândă și dragă,
Smerită să-și plece genunchii trudiți
Și dragostea noastră pribeagă;
Și cerul și glia ne-ascultă pe noi,
Și marginea zării albastre
Aprinde-o sfoasă făclie de veghe
Și-n drumul nădejilor noastre.

Noi suntem copiii pământului bun,
Drumeți ai poruncilor firii,
Și-n sufletul nostru-i același îndemn
Ce-nvie pe câmp trandafirii.
Stăpână e firea ce bolta aprinde
Și seamănă flori în dumbravă,
Iar dragostea noastră-i un picur senin
Din veciniciu-i cântec de slavă.

Semnalăm această poezie pentru că e un crez nou și cumpătat, pe care Goga ni-l aduce în literatura noastră erotică, un crez curat omenesc, fără fantezie exagerată și fără fățarnicie. Filosofia lui e simplă, dar comunicativă și convingătoare.

DOCUMENT LITERAR

Incontestabil că Alecsandri n-a fost om politic și nici diplomat de frunte. Ca poet și cu educația de care a avut parte, el nici nu putea avea simțul practic pentru asemenea îndeletniciri și astfel multele lui contracizări și greșeli sunt explicabile.

Totuși, în calitatea lui de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Paris, a făcut bună figură și chiar bune servicii într-un timp. Către sfârșitul carierei lui însă își îndeplinea acest rol mai mult de formă.

Al. Lahovary, cunoscutul fost ministru de Externe, nu era un prieten al poetului nostru. De ce, nu voim să cercetăm. Sigur este însă că nimeni nu l-a tratat pe Alecsandri cu atâta asprime și lipsă de considerație în vederea meritelor, ca Al. Lahovary.

Era în vara anului 1890. Bardul de la Mircești suferea greu de boala bătrânețelor lui, care l-a și răpus după scurtă vreme. El ceru un concediu de patru luni de la șeful său din centru, iar acesta, deosebindu-se de toți antecesorii săi, cari au tratat cu deosebită indulgență pe autorul *Gintei latine* și amicul suveranului nostru, îi refuză concediul, dându-i să înțeleagă că demisia lui ar fi mai binevenită.

Iată, în traducere, acel document, necunoscut de biografia poetului:

Cabinetul Ministerului Afacerilor Streine

Excelența sa

Domnul Vasile Alecsandri trimis extraordinar și ministru plenipotențiar
la Mircești (Roman) București 3/15 iulie 1890

Cabinetul Ministerului Afacerilor Streine

Domnule Ministru,

Am fost foarte mâhnit, aflând, din scrisoarea Dv. din 10/22 iunie curent, că starea sănătății voastre cerea o nouă cură de patru luni. Regret aceasta în toate privințele.

Nu mă îndoiesc că un lung repaos și îngrijiri neconținute vă vor întrema cu desăvârșire, spre marea bucurie a prietenilor Dv. și spre mulțumirea obștească a țării, care prețuiește atât de mult sănătatea Dv.

Dar, în privința serviciului, din al cărui punct de vedere trebuie să mă adresez, ca ministru responsabil, împrejurările au ajuns foarte delicate.

Starea sănătății Dv. v-a împiedicat de altfel toată iarna trecută de a îngădui trebilor legațiunei o atenție neobosită.

Chestiuni comerciale și economice de cea mai înaltă importanță sunt astăzi la ordinea zilei, între Franța și România.

Un simplu însărcinat de afaceri nu are toată trecerea trebuitoare spre a le trata, dar mai cu seamă spre a le duce sfârșit.

Îmi este deci mai mult decât greu ca să cer, pentru Dv., M. S. Regelui, un concediu atât de lung, fiind dată greaua responsabilitate care m-ar amenința.

Abia de aș putea face aceasta, când aș avea siguranța că acest concediu pe care-l cereți v-ar îngădui să vă întremați îndeajuns, spre a vă ocupa cu cea mai mare sânguință de chestiunile grave, ce le vom trata cu guvernul Republicei.

Nu vă veți îndoii că n-ar fi aceasta cea mai scumpă a mea dorință. Aștept răspunsul Dv. spre a lua o hotărâre definitivă, și cu acest prilej vă asigur, dle ministru, de înalta mea considerație.

Al. Lahovary

Astfel tratau, abia acum 15 ani, bărbații politici pe scriitorii cari au luat parte la toate faptele mari de la baza regatului. Astăzi o asemenea faptă ar stârni o revoluție întreagă în șirurile scriitorilor. Astăzi am trecut în altă exagerare: guvernul acordă tot sprijinul său celor mai pocite condeie și hrănește din belșugul său cea mai urâtă figură din toată literatura universală, pe un Macedonski.

Notăm aceasta ca să se știe.

LITERATURA DE ALBUM, IARĂȘI STATUL ȘI LITERATURA. UN REMBRANDT NECUNOSCUȚ ÎN BUCUREȘTI

Printre scrisorile inedite ale lui *Aleksandri*, puse nouă la dispoziție de către dl Gh. Steriade, se găsește o filă menită să fig ureze, probabil, în albumul „Alteții sale imperiale și regale Prințului de Gales”, actualul suveran al englezilor. Pe filă găsim rândurile acestea de omagiu:

Sunt dragi înalții oaspeți înaltului Carpat !
El te-a primit ferice, cu soare-n coronat,
Dorind să resădească în sufletu-ți regească
O rază neuitată din cerul românesc.

Urmează traducerea franceză, în proză, a catrenului, iscălitura și data: „Castel Pelesh, sept. 1888”.

Citind acest autograf, ne aducem aminte de deosebita predilecție a poetului mirceștian pentru literatura de album. Cel puțin a zecea parte din poeziile lui sunt dedicate prietenilor și cunoscuților, doamnelor și domnișoarelor contimporane, și o sumedenie din ele au titlul *Pe un album*, stihuri duioase ce ne amintesc legăturile lui *Aleksandri* cu poezia lui Conachi – cuprinzând reflexii asupra vieții fugare și complimente adresate copilelor visătoare.

Mulțimea asta de dedicații autografe probează cultul de care se împărtășea *Aleksandri* în cercul doamnelor din înalta aristocrație, dar ne arată și gustul literar al timpului pentru poezia ușoară, parfumată, a romanței, în care se apoteozează.

....„Suvenirul dulce de-un minut slăvit”...

Ce aspru e contrastul între *Aleksandri* și *Eminescu*, care numește acest gen de literatură (în poezia cu același titlu *Pe un album*) – „prostie imobilă” !

*
În Germania se fac astăzi colecții de albumuri vechi și s-a descoperit că încă pe la sfârșitul veacului al 15-lea ele erau în uz. La început conțin mai mult semne eraldice, zugrăvite de prietenii cari treceau pe la castelul vreunei fecioare din aristocrație. În urmă ideea e primită de studenți, cari introduc sentințe și versete și-i dau o extensiune mai mare.

Nici nu se putea altfel: sentimentalismul acesta este curat german. Fără voie, fiecare album ți se pare o idilă germană, în care Hans iubește pe Lota și Lota pe Hans, iar la despărțire își cer un semn de amintire, un fir de păr, o floare albă sau o poezioară de ocazie.

De la germani a pătruns și la noi, tot în aristocrație mai întâi și în urmă până jos la talpa mahalelei. Dacă s-ar face și la noi colecții, s-ar înjgheba o pitorească arhivă: ineptii sentimentale printre flori uscate și strofe de-o crasă banalitate ca aceste, cari revin în fiecare album:

Oriunde vei merge
Oriunde vei sta,
Gândește la mine
Nu mă uita.

Printre cei mai vechi, din casele boierești, s-ar găsi desigur și poezii originale de autori cunoscuți. În orice caz o astfel de colecție ar avea o importanță psihologică, dacă nu literară.

*
Ar fi bine să cunoaștem cu toții normele de cari se conduce statul în sprijinirea literaturii, adică a literaților.

Iată pentru ce.

Nu este țară în care scriitorii să fie așa de lipsiți ca la noi. Afară de dl Caragiale, nu cunoaștem azi pe nici un scriitor de talent, care n-ar simți nevoia ajutorării din partea statului. Și cheltuielile se fac în adevăr din belșug. Niciodată nu s-a făcut o așa risipă de mii de lei ca sub actuala oblaudire și nu s-au dat mai multe „însărcinări” și concedii pe seama scriitorilor angajați în serviciul statului. S-ar părea că o mană cerească a plouat peste toți.

Și totuși nu e corect. Cei împărtășiți sunt în mare parte scriitori trecuți la pensie, cum e dl Macedonski, a cărui putere de producție este absolut nulă, sau cum este dna Bacalogu, o diletantă. Felul ăsta de a împărți banul public, după bunul plac și în lipsă de orice pricepere a

valorilor, dezgustă atâtea talente tinere, pentru cari adeseori un ajutor cu mult mai mic ar fi o salvare.

Nu zicem că nu se împart ajutoare și după merit. Lipsa de proporții însă și abuzurile ne fac să presupunem că prin sistemul actual se contribuie mai mult la... înapoierea literaturii, decât la înaintarea ei.

Vorba noastră: ar trebui să se facă deosebire dreaptă între cucută și pătrunjel, mai ales când la cârma cultelor este un botanic djstins.

*

Cu ocazia celui de-al treilea centenar al lui Rembrandt, noi românii nu avem cu ce ne mândri. Muzele și pinacotecele noastre publice și private n-au nici măcar copii după pânzele marelui pictor. De nu ne înșelăm abia M. Sa Regele posedă o asemenea copie. S-a găsit însă de curând un original, despre care nu se știa nimic. Fericitul lui proprietar și descoperitor este pictorul Ion Voinescu.

Acest tablou al lui Rembrandt reprezintă un tânăr învățat, din ochii și fața căruia poți citi o adâncă preocupare. Bine păstrat cum este are o deosebită valoare.

Suntem informați că niște englezi amatori, veniți să viziteze Expoziția, sunt în tratative cu dl Voinescu pentru cumpărarea tabloului. Ce păcat că statul nu poate oferi prețul meritat pentru ca această comoară artistică să nu ne fie înstrăinată !

PRO PUDORE. CE ESTE CU STATUIA LUI ALECSANDRI ?

Cum, cum nu, „morală în artă“ iarăși a ajuns o problemă de actualitate la noi. Revistele din Galați, Iași, București și Budapesta – puzderia de reviste întreagă – scormonesc prin scrisul și sufletul autorilor de azi, rezumă cărți citite sau cursuri auzite la facultate, aduc de mărturie pe toți învățații de la Aristotel până la Wundt, pentru a stabili dacă... „Moș Precu“ și cu „Moș Pascali“ sunt imorali sau nu.

În fața acestei discuții aprinse, al cărei scop, între altele, este acela de a dovedi existența criticii științifice române și... a lipsei de originalitate în judecarea și talmăcirea producțiunii noastre literare, face o impresie și mai ciudată crezul estetic de o nemuritoare simplitate a *Sămănătorului*. Stegarul acestei reviste reduce toată știința sa la următoarea formulă de pedagogie literară și estetică:

— Fii cuminte !

Nu este articol sau informație în care „cumințenia“, această blândă însușire omenească, să nu fie arătată ca un merit. Cutare poezie sau nuvelă e „cuminte“ scrisă. Curentul nostru de astăzi trebuie să fie un curent „cuminte“ (un singur cuvânt). Ce înseamnă acest „cuminte“ vom ști numai dacă ne vom aminti cuvintele bunicii către nepoțelul răsfățat, ștregar și gălăgios, sau amenințarea dulce rostită de Ea, în momentul când El se apropie cu o prea furtunoasă insistență și când lipsa de cumințenie ar primejdi în adevăr morală în artă.

Vorbind însă mai pe înțeles, cumințenia în literatură înseamnă *perdea, surdina*. Nu vrei să vezi adevărul decât sub forma învălăită, care ascunde toate plăcerile și turpitudinile vieții ! Nu vrei să asculti acordurile pline: cântați-mi în falset, dacă voiți să nu-mi pun bumbac în urechi ! Cam la asta s-ar reduce apelul criticului nostru de a fi cuminte. Ba poate la ceva mai mult: criticul ar mai voi ca scriitorii lui să fie *morali*

Înainte de toate. Dimineața să se scoale la timp; să zică frumușel rugăciunea *Înger, Îngerul meu...*, apoi să scrie – dacă se poate cu amândouă mâinile deodată; la masă să fie modești și cuviincioși și să nu facă abuz de nimic ce aparține acestei vieți trecătoare, dată nouă s-o trăim pentru binele de-apropoelui și al națiunii...

Și ce curioasă coincidență.

Pe când la noi unii își trudesc capul cu sintezele și analizele etice și estetice ale cugetătorilor mari, iar un fariseu face pe polițistul de moravuri și controlează câte ghiveciuri și câte beri delicioase consumă artistul pe zi și dacă a fost cuminte când a vorbit cu *Ea* în boschetul de la Șosea, – în țările apusene își face intrarea zgomotoasă în literatură, după o lungă anatemă și ispășire, Oscar Wilde, cel mai puțin cuminte dintre scriitorii moderni. Împreună cu el străbate tot mai mult teoria lui asupra moralei în artă:

„Nu există cărți sau opere de artă morale sau imorale, ci cărți sau opere de artă bine sau rău alcătuite”.

Criticii noștri să-și însemne bine acest adevăr limpede, pentru că în adevăr nu există scriitori morali sau imorali, ci scriitori buni sau răi, cu sau fără talent. Justă este critica numai când se conduce numai din acest punct de vedere și consideră drept morală orice lucrare de talent.

Firește că această concepție a moralității n-o să convină partizanilor „cumineniei”, deoarece „cuminte” înseamnă tocmai lipsa de culoare, mediocritatea, sărbezimea, deci moralitatea ca talent, forță și artă.

*

Într-o broșură foarte luxos tipărită și cu multe ilustrații, cari reprezintă pe toți scriitorii și primarii comunei Iași, un domn Ștefan Grigoraș face „istoricul statuiei lui Vasile Alecsandri”. Vedem din această broșură că Iașul întreg a luat parte la adunarea fondului trebuitor pentru ca autorul *Iașului în carnaval* să-și poată avea o statuie în mijlocul societății, căreia prin satira și poezia sa i-a făcut atâta bine.

Laudă deci tuturor cetățenilor!

Dar, ceea ce nu ni se face cunoscut în aceste pagini ilustrate, este motivul pentru care statuia lui Alecsandri, cea puțin nimerită operă a dlui Hegel, nu se mai inaugurează. A trecut mai bine de un an de când s-a anunțat inaugurarea, s-au fixat de mai multe ori termene și totdeauna s-au amânat. Revistele literare aproape toate au luat în serios comitetul de inaugurare și au scos numere dedicate memoriei

poetului, dar toate s-au păcălit. S-au bătut medalii comemorative, s-au pregătit albumuri de ocazie, iar sexul frumos ieșean a scos mai multe broșe cu chipul poetului. Și vâlul de peste statuie tot nu mai cade!

N-ar fi fost bine ca la sfârșitul broșurei să ni se fi explicat: ce înseamnă această continuă amânare?

POPORANISMUL DLUI MAIORESCU

De la moartea poetului bănăţean Victor Vlad-Delamarina, până la ivirea lui Goga, dl Maiorescu nu s-a pronunţat asupra valorii literaturii mai nouă şi lumea noastră cititoare nu ştia dacă Nestorul criticii române mai stă în curent cu ceea ce se produce la noi, sau lasă toată mişcarea în grija tinerei generaţii, căreia i-a dat o zestre intelectuală destul de bogată pentru a se conduce acum singură.

Iată însă că apare volumul lui Goga. Zgomotul şi entuziasmul pătrund până la seninul cugetător şi, deodată, tinerii poeţi bucureşteni, cari vizitează cu pietate casa liniştită din Strada Mercur, aduc vestea că Magistrul se va pronunţa.

Articolul a şi apărut în numărul festiv al *Convorbirilor*. Cu aceeaşi limpezime de spirit, cu aceeaşi putere de convingere ca odinioară, în toiul campaniei pentru o nouă direcţie, dl Maiorescu îşi arată părerile asupra noului talent, găsind pentru el cuvintele cele mai călduroase şi dovedindu-ne, astfel, că deşi înaintat ca vârstă, inima D-sale e cu noi, cei de astăzi, că simte cu noi şi ne înţelege.

Cum însă acest articol avea şi un ascuţit polemic, îndreptat în contra unor critici cari primiseră volumul lui Goga cu o rea-credinţă şi nepricepere revoltătoare, era foarte firesc ca să nu rămână fără răspuns.

Am văzut mai multe răspunsuri de aceste. Şi aproape în toate i se aducea dlui Maiorescu învinuirea că de dragul poeziilor lui Goga ar fi făcut o concesie prea mare *naţionalismului în artă* şi s-ar fi pus astfel în contradicţie cu sine însuşi, cu credinţele estetice din întâia sa perioadă de activitate critică.

Fiindcă despre această contradicţie – reală sau presupusă numai, vom vedea – s-a vorbit mult şi în alte cercuri literare, nu va strica să ne

ocupăm puţin de felul cum dl Maiorescu a înţeles întotdeauna poporanismul în literatură.

*

Cari sunt anume părţile „vinovate” din articolul despre Goga ?

Întâia cuprinde mărturisirea că... „patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendinţă politică, un simţământ adevărat şi, întrucât este astfel, poate fi în certe împrejurări născător de poezie...”

Cu toate rezervele făcute, pasajul e destul de categoric: dl Maiorescu admite patriotismul în artă.

A doua împrecinată e o dezvoltare şi o completare a celei dintâi:

„Asemenea versuri (ca ale lui Goga), având puterea sugestivă a cântecelor noastre populare cu frunză verde, din care saltă aceeaşi voie-bună şi îndrăzneală, nu sunt pe placul celor deprinşi cu *mievrrăii* moderne, nici al acelor stăpâniţi de paradigmele clasicismului străin, învătate la şcoală. Dar poezia noastră n-are a face cu efeminarea scrierilor decadente; ea este de-a dreptul izvorâtă din cântecul popular... Aşa este, aşa trebuie să fie, păstrându-şi aerul de sănătate şi de vigoare şi ferindu-se de parada cu un exotism neadaptabil.”

Tonul e şi aici foarte hotărât: dl Maiorescu zeflemiseşte opintirile dlui Densusianu – căci la aceasta se face aluzie – de a forţa decadenţismul şi exotismul în poezia de astăzi; respinge şi dragostea exagerată pentru formele parnasiene, reci şi goale; şi opune tuturor acestor porniri, socotite greşite, poezia populară, ca singura obârşie a poeziei cu drept de viaţă. În rezumat, atât şarja în contra decadenţilor noştri – cari, fie zis în treacăt, sunt răzleţi şi neînsemnaţi şi-şi iau nasul la purtare mai mult pentru atenţia ce li se dă – cât şi atitudinea stăruitoare pe lângă poezia populară şi formele ei înseamnă *dorinţa de a păstra caracterul naţional, poporan, al literaturii*.

*

Este dorinţa aceasta un punct nou în teoriile estetice ale dlui Maiorescu.

E adevărat că în toată acea intensă muncă de curăţire a limbei şi de dezvoltarea gustului literar, autorul *Criticilor* nu a făcut mărturisiri *speciale* asupra punctelor atinse aci. Un naţionalist doctrinar n-a fost niciodată şi, dimpotrivă, a propagat idei de umanitate şi toleranţă. Nici

contra influenței străine nu s-a ridicat vreodată, fiind pururea partizanul ideilor ce omenirea întreagă datorește civilizației apusene.

Și totuși contrazicerea menționată n-o găsim nicăieri. În mai multe rânduri dăm în criticele D-sale peste pasaje în cari se relevează „păstrarea și chiar accentuarea elementului național” în literatură. Găsim articole călduroase despre poezia *populară* și cea *patriotică* a lui Alecsandri și despre nuvelele *din popor* ale lui Slavici și Gane. Și tot dl Maiorescu este care prin lupta sa contra neologismelor a redat limbei *vorbită de popor* îndreptățirea literară. Atunci, ca și acum, a fost deci în fond un poporanist militant – exagerat chiar, în ceea ce privește valoarea literaturii populare pentru faza actuală a poeziei culte.

Ceea ce a făcut pe mulți să creadă că acum se contrazice, a fost tocmai punctul în care dl Maiorescu se deosebește de mulți dintre poporanistii noștri de astăzi; este noțiunea cea *largă* ce o are despre poporanism. Pe de o parte D-sa socotește că, oricât de buni patrioți am fi, trebuie să sorbim din culturile străine, dar numai „ceea ce poate fi folositor spre înrodirea pământului nostru”. Pe de alta, nu vede pentru *neamul românesc* un pericol mai mare ca fraza goală și iluziile deșarte ale declamatorilor de reclamă. Iar vorbind despre Goga, nu-și devenea infidel credințelor din trecut, căci nicăieri nu avea un mai bun prilej de a dovedi cum un poet se poate inspira la vatra poporului, fără a fi împiedicat a-și lua zborul spre culmile înalte ale poeziei culte și cum poate să exprime cele mai patriotice simțăminte, fără a se pierde în banalitatea formelor străine de artă.

MONUMENTE PENTRU SCRITORI

În legătură cu cronica noastră din numărul trecut primim din partea unui domn din Capitală următoarea scrisoare:

București, 15 iulie 1906

Prea stimate domnule redactor,

Mă întemeiez pe bunăvoința dv. și ideile ce însuflețesc *Viața literară*, spre a vă ruga să publicați cele următoare:

Poporul românesc, cu toate pretensele sale imperfecțiuni, ține foarte mult la memoria celor care și-au pus viața în serviciul patriei. Un exemplu, între altele, de această calitate a românului, sunt statuile ce populează Capitala și mai ales cele ce amenință să o populeze de astăzi înainte. N-aș avea nimic de zis contra acestei... bune porniri, și-aș găsi chiar lăudabil acest chip de-a se slăvi marile noastre *caractere*, dacă nu s-ar face oarecari nedreptăți. Unul din nedreptăți e fără îndoială și Ion Massim, fost membru fondator al Academiei Române și autor al marelui dicționar ce i-a costat viața. E de prisos, cred, să insist asupra valorii acestui om. Influența exercitată de dânsul ca om învățat este incontestabilă. De sufletul său blând, dulce și plin de modestie, drept și curajos în același timp până la sacrificiu, vă pot vorbi numeroșii săi colegi care trăiesc încă și de care a știut să se facă mai mult decât iubit.

Se cuvine deci să ne gândim la dânsul mai ales în aceste momente, când e la ordinea zilei chestiunea românilor macedoneni, pentru cari Ion Massim a fost un adevărat părinte.

Deschideți, domnule redactor, vă rog, în coloanele prețioasei dv. reviste o listă de subscripție pentru ridicarea unui monument come-

morativ acestui bărbat. În fruntea acestei liste, înscrieți-mă cu 25 de lei, pe cari vi-i voi trimite îndată ce voi fi aflat că mi-ați acceptat propunerea.

Al dv. din toată inima,

Un dascăl

Un monument, sau cel puțin un bust lui Massim, dascălului harnic, bunului latinist și patriotului înfocat. De ce nu ? Dascălii de astăzi s-ar onora pe sine gândindu-se să onoreze pe înaintașii lor de frunte și nu e decât just ca tovarășul lui Laurian să-și aibă și el bustul în vreo grădină publică sau înaintea vreunei școale însemnate din țară.

Cât pentru optimismul corespondentului nostru, că statuile „amenință să populeze Capitala“, regretăm a nu-i putea împărtăși. Sunt așa de puține și mai ales așa de primitive statuile noastre de până acum și e așa de mare numărul acelor cari le-ar merita cu adevărat. Să nu mai vorbim de cei din trecutul îndepărtat și să ne gândim numai la Eminescu; toata generația de astăzi trăiește și se dezvoltă sub influența puternicei lui gândiri și nimeni nu se gândește că ar fi timpul sosit să i se dea o strălucită dovadă de iubire ! Ce decor ar fi pentru Capitală, fie în una din piețele ei mari, fie în bogatul crâng de la Șosea, o statuie impunătoare, lucrată de mâna dibace a unui artist mare, care să reprezinte pe autorul *Luceafărului* ! Dar va trece mult timp încă și mulți poetași vor suspina, pe pseudo-lirele lor, cântece cu rime învățate pe de-a rostul, până ce un comitet de oameni de bine sau o societate anume compusă în acest scop va lua inițiativa pentru adunarea fondului de lipsă.

Firește, poeți ca Eminescu și alte figuri din trecut, cari n-au muncit pentru gloria deșartă, n-au râvnit la monumente. Nu în piatră, ci în inimile noastre voiau să rămână săpați. Citindu-i, cunoscându-le faptele și ideile, încălzindu-ne de sentimentele lor, le clădim un postament cu mult mai solid ca acela de marmură. Este însă o conveniență și sunt anume cerințe ale civilizației, cari ne impun să ne manifestăm recunoștința și pe calea asta a monumentelor. Din acest punct de vedere, fie binevenită propunerea „Dascălului“, pe care noi o vom sprijini după putință.

LITERAȚII RECUNOSCUȚI...

Titlul e ales în glumă, căci a vorbi de literați *recunoscuți* nu se poate.

Lasă că la noi e foarte greu a dobândi măcar o recunoaștere relativă, căci nu e scriitor care să nu fie contestat de alții. Eminescu, deși cel mai popular, Coșbuc și Goga își au și ei adversarii lor neîmpăcați, cari nu vor să le recunoască nici cea mai mică umbră de talent. Așa suntem noi, un popor înzestrat cu foarte mult spirit de contradicție. Nu există doi inși cari să aibă aceeași părere despre un autor.

Literații recunoscuți, de cari voim să vorbim, nu sunt însă nici cei admiși de mulțimea cititoare, nici cei consacrați de criticii mai cu trecere la public și nici măcar cei premiați de Academia Română, – sunt privilegiații de soartă, peste cari marile pontifice al artei și literaturii române, dnul Nicolae Pătrașcu, și-a întins mâna sa binecuvântătoare.

E vorba de acea „societate a oamenilor de litere“ de cari s-a făcut mențiune în numărul nostru trecut și de acel congres internațional pentru apărarea proprietății literare, despre care de asemenea s-a scris aci.

Ziarele au publicat zilele acestea o listă a scriitorilor și artiștilor români, cari fac parte din societate și au primit asupra lor conducerea acestui congres. Ne facem plăcerea a reproduce aici numele acelea, după felul de organizare. Președinții de onoare: Al. Vlădescu, I. Kalinderu, P. S. Aurelian, Take Ionescu, B. P. Hasdeu, N. Grigorescu, Mișu Cantacuzino. Președinții: General Bengescu Dabija, C. Dissescu, N. Filipescu, Sp. Haret, N. Mandrea, D. C. Olănescu, Em. Porumbaru, Al. Xenopol. Vicepreședinți: Delavrancea, Gr. Tocilescu, Ed. Wachmann, A. Naum-Iași, Q. Bengescu, I. Mincu, A. Ciurcu și – se putea altfel ? – Th. D. Speranță. Secretar-general, neapărat: N. Pătrașcu. Secretari: C. Hamangiu, Frederic Damé, Al. Rubin, H. G. Lecca.

Comisia de propagandă: prințul Leon Ghica, Al. Djuvara, general Brătianu, A. C. Cuza, Ilie Bărbulescu și T. Burada.

Lista – nu-i așa ? – e foarte pitorească: bărbați politici, financieri, agronomi, artiști de mână întâia, pensionari literari și alte mărimi uzurpate la un loc și, printre ei, numai *trei* literați, dintre cari presupunem că doi au fost puși pe listă fără a fi întrebați. Lipsesc din societatea faimoasă și nu vor lua parte la organizarea congresului: scriitorii de la *Convorbiri literare* în frunte cu Maiorescu și Ion Bogdan; Al. Vlahuță: scriitorii de la *Sămăntorul* cu întemeietorii lui și cu dnii Iorga și Sadoveanu; scriitorii de la *Viața românească* cu Stere și Ibrăileanu; cei de la *Viața literară* sub steagul dlor Coșbuc și Hodoș; cei de la *Luceafărul* cu dl Goga. Și ne miră că lipsește și dl O. Densusianu, un admirator înfocat al dlui Pătrașcu.

Nimic nu poate învedera mai bine ironia împrejurărilor ca această înșirare paralelă de nume: să vezi organizându-se, pentru a vorbi și legifera în numele literaturii române, oameni cari n-au nimic comun cu această literatură, afară doar de o bunăvoință manifestată în diferite chipuri, iar pe adevărații scriitori, cari au tot meritul și asupra cărora apasă toată răspunderea pentru faza actuală a literaturii, să-i știi la o parte. Are să fie un congres literar fără literați și un congres artistic probabil fără artiști.

UN „TEZAU“ AL POEZIEI POPULARE

Am primit zilele acestea un nou volum de balade populare, adunate din Banat de dl Enea Hodoș, membru corespondent al Academiei Române, unul dintre folcloriștii noștri cei mai de seamă. Tot acum a apărut, în Editura Academiei, o culegere bogată de jocuri de copii, îngrijită de dl sublocotenent Tudor Pamfil, un colaborator al revistei noastre. Aceeași instituție a hotărât să editeze un vast material folcloric din ținutul Maramureșului. Precum vedem deci, munca pe terenul literaturii populare continuă.

În schimb, atențiunea pentru toate aceste colecții răzlețe e tot mai neînsemnată. Revista de specialitate de sub iscusita conducere a dlui Artur Gorovei a trebuit să înceteze. Cercetări științifice nu se mai fac aproape deloc. Și dacă ne reamintim entuziasmul cel mare, stârnit de publicarea întâielor noastre poezii populare, începuturile de studii prin revistele dlui Hasdeu: *Foaia românismului* și *Columna lui Traian*, trebuie să ne mirăm de puținul avânt ce a luat, cu timpul, această ramură a literaturii noastre naționale.

O convingere însă am dobândit cu toții: avem o comoară extraordinară, alcătuită de firea și sufletul poporului nostru în cursul veacurilor. Ea a fost descoperită la timp. Cu ajutorul ei s-a dat limbei și literaturii române îndrumarea de astăzi. Sub acest raport toate ditirambele scrise, de la întâiele articole ale vâjnoșilor trei moldoveni; Negruzzi, Russo și Alecsandri până astăzi, preamărindu-se frumusețile fără seamăn ale literaturii populare, sunt întemeiate.

Dar o comoară, când o ai, trebuie s-o întrebuințezi mai bine, pentru ca să-ți producă mai mult. E atât de evident că literatura populară poate să ne fie cu mult mai folositoare de aci înainte, căci partea ei cea mai însemnată n-a fost exploatată încă, motivele cele mai puternice n-au fost

prelucrate de poeții noștri, formele ei n-au biruit încă pe toată linia și cuvintele cele multe, cu diferitele lor nuanțe, n-au străbătut în limba literară.

Pentru a putea ajunge la mai bune rezultate există un singur mijloc: acela de-a aduce o desăvârșită orânduială în materialul îngrămădit până acum la voia întâmplării, prin o lucrare mai mare, fundamentală, care să fie un fel de socoteală definitivă cu dibuirile din trecut și o platformă sigură pentru viitor. Am înțeles sub această lucrare o adunare sub un singur corp și o sistematizare după anumite principii a tuturor textelor tipărite și existente încă, cu un cuvânt un *tezaur* al literaturii populare române.

E necesar acest tezaur mai întâi pentru cuvântul că multe colecții de folclor, așa cum sunt întocmite, nu pot servi nici ca bază sigură la scrutări științifice, nici ca lectură atrăgătoare pentru cititorul lor. Cel dintâi se împiedică de necorectități la fixarea materialului, iar al doilea dă peste părți impure, cari nu-i prezintă nici un interes estetic.

Aleksandri, de pildă, a adunat poeziile ce e drept din gura poporului dar, condus mai mult de principii literare, a adăugat de la sine, a poetizat ștergând asperități și umplând lacune, stricând pe ici-colo originalele. Colecțiile celor veniți în urma lui, Athanasie Marienescu în Banat, Jarnik-Bârsean în Ardeal, G. Dem. Teodorescu în Muntenia și Marian în Bucovina, sunt iarăși luate din popor, fără adausuri multe (cu excepția celei făcute de Teodorescu, care e cea mai lipsită de criterii) dar nici într-una nu s-au păstrat urmele dialectale și particularitățile fonetice. Numai dnii Hodoș Enea, Onișor, Canianu, Weigand și Papahagi au fost mai moderni în a concepe rolul unei asemenea publicații, dar fiecare s-a mărginit la câte o regiune restrânsă. Iar toate la un loc, în frunte cu marea culegere a Ministerului de Instrucție, păcătuiesc cu ceva: culegătorii nu țin seamă de lucrările anterioare, nu grupează la un loc toate variantele după înrudirea lor, nu fac selecțiunea convenită și tipăresc poezii de zeci de ori tipărite, o stare haotică prin urmare, care trebuie să se sfârșească odată.

Și mai e necesar acest tezaur pentru motivul că poezia populară nu este un gen poetic care s-ar dezvolta în continuu. El aparține cumva trecutului și cu deosebire balada, cu fondul ei istoric sau mitologic, și-a încheiat astăzi cu totul perioada de creațiune. De aci înainte nu ne putem aștepta decât la variante, la corupțiuni de vers și de limbă, la un amestec

hibrid cu poezia cultă, importată la țară de rapsozii târgoveți. Textele fiind deci fixate definitiv, ele pot fi adunate ca niște documente istorice, fără ca să ne mai așteptăm la creșterea valorii lor, din punctul de vedere estetic.

Acel tezaur de care vorbim și de care, dacă nu ne înșelăm, au mai făcut pomenire și alții, ni-l închipuim astfel.

Se vor aduna la un loc toate poeziile populare din manuscrisele mai vechi, din ziare și reviste, din colecțiunile tipărite până acum și din câte s-ar mai afla inedite, și se vor grupa după un sistem ce se va putea stabili cu ușurință, avându-se în vedere înrudirea de idei și forme. Aproximativ această împărțire se va face în patru grupuri mari. Cel dintâi va cuprinde poezia lirică, cu cântecele erotice (dor și jale), cu catrenele cele desăvârșite (catrene erotice și chiuituri) și la sfârșit cu bachicele. Grupul al doilea ar putea fi un grup de tranziție, având texte ceva mai noi, făurite mai mult de voinicii din armată, așa-numitele cântece cătănești foarte răspândite și anume cele lirice (de despărțire), cele de interes local și în sfârșit cele scrise în jurul războiului și a domnitorului. În al treilea grup ar intra poeziile epice, balada istorică, cea eroică, cea metaforică și la urmă cântecele de codru, sau de haiducie. La sfârșit, în grupul al 4-lea, vin tradițiile versificate: colinzile, sărbătorile în ordinea anului bisericesc; alte tradiții cu ocazia cununiei, botezului și a morții; descântecetele, vrăjile și farmecele, și în coadă: elementele sociale, jocurile de copii, ghicitorile și obiceiurile familiale sau de gospodărie. Aceasta ar fi schema primitivă a tezaurului.

Pentru toate rubricile schițate se va alege din enormul material îngrămădit tipul original, bucată care prezintă mai multe calități, fiind mai desăvârșită ca limbă, ca inspirație și ca formă. Sub fiecare poezie model se vor nota variantele, cu deosebirile lor, cu locul și provincia de unde sunt adunate, pentru a înlesni viitoarele studii comparative. Bine ar fi dacă în același timp s-ar consulta și colecțiile de literatură populară ale popoarelor învecinate, ca sârbii, bulgarii, grecii și maghiarii, chiar rușii și polonii, pentru a stabili influențele și împrumuturile reciproce...

Dar am intrat în amănunte. Și scopul meu nu era acesta. Voiam numai să atrag atenția asupra necesității unei publicații sistematice, prin care s-ar pune capăt anarhiei și dezinteresării pe tărâmul literaturii noastre populare. Nu e nevoie să adaug că o asemenea lucrare nu s-ar putea tipări decât cu concursul unei instituții de cultură sau al Ministerului de Instrucțiune Publică.

SPICUIRI

Noul volum din *Analele Academiei* cuprinde și dările de seamă asupra cărților prezentate la premii. La partea literară aceste rapoarte sunt făcute de d-nii Maiorescu, Ollănescu, A. Marienescu, I. Moldovan și Caragiani, dintre cari, critic propriu-zis, pe cum se știe, este numai dl Maiorescu. Astfel forma criticelor, pe baza cărora s-au premiat și s-au respins lucrările nu interesează atâta ca fondul, – acea opinie generală ce fiecare membru al doctului corp poate s-o exprime, dată fiind cultura și experiența lui.

Cel mai laconic dintre toți în exprimarea opiniei a fost dl Moldovan. Raportul D-sale despre o scriere, ce e drept necunoscută, despre o piesă istorică intitulată *Ștefan cel Mare și nunta* se rezumă în trei cuvinte: „De puțină valoare”. Probabil cel mai scurt raport ce s-a tipărit vreodată în *Anale*. Despre romanul dlui Gorun, *Robinson în Țara Românească*, dl Moldovan face un rezumat scurt și termină: „Ideile curg una dintr-alta în nex frumos, logic. Limba este frumoasă. Cartea aceasta este foarte merituosă.” Despre culegerea de schițe *Traiul nostru* de I. Ciocârlan, zice că „e o cărticică foarte bună”.

Cu mult mai larg sau poate cel mai larg e dl Ollănescu. D-sa are cele mai multe recenzii de data asta. Începe cu o deosebită îngăduință față de Marin Gelea, asupra căruia termină cu cuvintele: „Notez că liniștea, obiectivitatea și convingerea, unite cu o *pătrunzătoare filosofie* (!), cu darul de evocațiune și de picturală descriere și cu o călduroasă iubire de viață, sunt însușiri caracteristice ale acestei lucrări de însemnată valoare literară”. (Cartea, firește, n-a fost premiată.) Despre poemul *În grădina* al lui D. Anghel, recenzentul scrie câteva cuvinte juste și calde: „Nota generală a întregului volum este o originală *morbidezză*, o melancolie blândă și plăpândă, care însă nu supără nervii, ci... dimpotrivă, parcă te

simți învăluit de o atmosferă caldă și mirositoare, ce te predispune să înțelegi mai bine și să admiri mai departe". Mariei Cunțan îi face însă o strigătoare nedreptate, găsindu-i poeziile „în bune condițiuni de factură și de armonie ritmică, de limpeziciune și de dibăcie în mânuirea limbei românești” și, propunând totuși, „printr-un exces de scrupul”, nepremierea volumului.

Pe chestia pesimismului a doborât dl Caragiani volumul de nuvele *Frumos de Constanța Hodoș*. „Autoarea – zice raportorul – este eminentemente pesimistă și descrie cu culori vii și emoționante mizeriile, mai cu seamă din viața casnică, și într-un stil curgător, în fraze scurte, pline de reflexiuni asupra soartei triste a ființelor omenești pe acest pământ... Cu toate calitățile incontestabile ale descrierilor pesimiste... subsemnatul nu propune premiera acestei cărți.” Două surprize sunt în acest pasagi: întâi că dna Hodoș ar fi „pesimistă”, al doilea că pesimismul n-are drept la premiu literar.

Mai rău ca toți o pățește Vasile Pop cu romanul său *Domnița Viorica*. D. A. Marienescu, bătrânul folclorist de la Oradea Mare, s-a înfiorat citind această carte. „Opul nu e lucrat după regulile unui roman și astfel nu are nici o valoare literară; mai departe, în op se văd idei în contra dezvoltării și culturii naționale; idei în contra proprietății altor cetățeni și în contra liniștei țării”...

A fost mult scârmănată *Domnița Viorica*, asta – care, fie zis în treacăt, s-a vândut foarte bine, dar chiar așa de periculoasă pentru liniștea țării nimeni n-a socotit-o.

Cu simpatie se vorbește în rapoartele aceste despre cărțile dlui Grigorovița, despre dramaturgia dlui M. Dragomirescu și despre *Credințele* lui Iosif, pe cari dl Ollănescu le găsește inferioare *Patriarhalelor*.

Dl Maiorescu nu scapă ocazia de a fi spiritual, ca în multe rapoarte academice. Vorbind de studiul dlui Gr. Dianu, *Criminalitatea în România*, observă de încheiere: „Cine cu adevărat lucrează pentru binele public (precum crede dl Dianu că a lucrat, când a scris broșura sa) nu trebuie să se aștepte la altă răsplată”...

Iată o formulă blajină, cu care s-ar putea respinge de la premiu toate cărțile, fără ca autorii să aibă dreptul de se supăra.

TEATRUL DE VARĂ

Un român din Transilvania s-a plâns unei gazete din Capitală că, din cauza subiectelor prea indecente a pieselor jucate în grădinile noastre publice, a plecat cu o părere foarte tristă despre teatrul românesc. În jurul acestui fapt s-a iscat o interesantă polemică între mai multe ziare.

Unul acuză pe dl director al teatrelor că nu e destul de sever în supravegherea nivelului artei și îngăduie până și prostituarea ei, numai ca să dea artiștilor (aici atributul de „artist” nu prea are înțeles) ocazia de a-și înlesni experiența.

Altele răspund că nici dl Davila, nici artiștii nu sunt de vină. Marele vinovat e singur publicul, care are gustul format în această direcție. „Publicul român e pornit pe un povârniș fatal, din punctul acesta de vedere; publicului român îi trebuiesc piese ușoare, piese decoltate, piese în care morala convențională este foarte puțin respectată, iar actorii cari joacă pentru a putea trăi sunt siliți să reprezinte numai bucăți care să aducă lume în teatre” – scrie un confrate bucureștean.

Și există o a treia categorie de critici, cari fac răspunzători pentru deciderea gustului public pe autorii pieselor jucate, – sau mai bine zis pe localizatorii lor, căci aproape toate sunt împrumuturi din nemțește și franțuzește și nu au original decât nota burlescă a cupletelor cu aluzii locale.

Dacă privim de aproape șirul de acuzații, le găsim pe toate întemeiate.

E prea adevărat că directorul teatrelor are o misiune superioară și n-ar trebui să îngăduie artei să meargă la cerșit chiar cu prețul căderii ei în mocirla cea mai dezgustătoare. Noi, ca și alte ziare, i-am atras de timpuriu atenția asupra necesității de a ține seama de serbările jubiliare din

această vară și a face ca străinii, cari vor veni să ne viziteze, să aibă prilejul a face cunoștință cu arta noastră dramatică.

L-am rugat ca în chiar centrul Expoziției să facă posibilă reprezentarea pieselor noastre celor mai de seamă, pentru ca îndepărtatul ardelean, când va veni, să se bucure și el de triumful culturii naționale, să vadă și el ce este drama sau comedia română. Iar dl Davila a îngăduit în schimb ca la frumosul teatru din balta Expoziției să cânte numai negrii și chinezii *Deșteaptă-te, române*, iar sus în Arene să se dea improvizatii costumate.

Publicul nostru ? Da, e adevărat că și el cere piese mai decoltate. Dar nu uitați ca e vorba de un anumit public, de cel de vară, compus din cetățenii de la consilierul comunal în jos, până la cel din urmă băiat de prăvălie. Fizionomia acestui public e alta. Exigențele lui sufletești, în momentele acestea de vară cu deosebire, sunt altele decât ale celui de iarnă. O comedie bufă, da, dar niciodată nu va înțelege ce-ar putea să caute un *Hamlet* sau un *Despot Vodă* în aceste grădini zgomotoase, sub cerul liber și la mese întinse, în toiul lunei lui Cuptor, unde în definitiv nu vine să-și facă educația, ci să petreacă, să râdă de propriile-i nevoi și de neajunsurile altora. Râsul și distracțiile sunt elemente necesare vieții în general, iar cetățeanul Capitalei, cu viața lui istovitoare, are mai multă trebuință de ele.

Că autorii pieselor localizate fac prea multe concesii pornirii de-a râde, este iarăși adevărat. Și nu e rău că presa se ridică uneori împotriva expansivității prea mari, – bineînțeles dacă aceste protestări se fac mai mult în numele artei batjocorite, decât în al moralității publice ofensate. Ne miră numai că în toate certele aceste, cari se repetă de altfel în fiecare vară, se scapă din vedere faptul că nici unul din stăpânitorii scenei de vară n-au pretenții de a fi creat opere literare.

E foarte important să se știe acest lucru, pentru că astfel toată discuția trece pe alt teren. Nu mai arunci toată vina în spatele directorului de teatru, nici în sarcina publicului, nici în a dlui Fagure, cum face *Epoca* și găsești explicare la toate: *nu avem o literatură dramatică originală și nu avem autori dramatici pentru acest mare public care ia grădinile eu asalt.*

În general la noi literatura dramatică este astăzi la un nivel foarte scăzut. Toate celelalte ramuri se cultivă, dau roade din ce în ce mai bune, numai drama dă îndărăt. Scriitorii noștri trăiesc departe de scenă și

directorii de teatru își dan toată silința ca să-i îndepărteze mai mult. Viața din Capitală nimeni nu caută s-o pătrundă în toate fețele ei, pentru a găsi subiecte potrivite cu timpul nostru, – cum o făcea odinioară Alecsandri la Iași. Iar cei puțini cari încearcă să scrie piese de moravuri, cum e dl Lecca, fac pe Catonii, pe acuzatorii publici, exagerați, falși și astfel nu pot străbate. În lipsa de autori de literatură dramatică originală, care să fie oglinda vieții noastre, – ce pot face publicul și artiștii decât să se bucure de literatura importată ?

Nu este exact că publicul ar cere cu stăruință aceste obscenități ale bulevardurilor străine și că artiștii ar trebui să se coboare la public ca să-l satisfacă. Artistul poate foarte bine să ridice publicul spre sine, aceasta e chiar misiunea lui, dar pentru a se face îndreptătorul gustului îi trebuiesc piese dramatice cari să înfruncească toate condițiile literare.

Repertoriu original ne trebuie și scriitorii dramatici ! Aici e toată pricina nemulțumirilor.

SUBVENȚIILE LITERARE

Primim de la un amic al revistei noastre următoarele reflexiuni asupra modului cum statul, prin reprezentanții săi, împarte scriitorilor răsplata pentru meritele lor:

Printre literați am observat nemulțumiri adânci împotriva dlui Vlădescu. Se afirmă că felul cum D-sa se interesează de mișcarea literară, subvenționând pe unii și refuzând pe alții, ar fi extrem de ciudat și de vinovat.

Amănunte nu cunosc, deoarece cifrele subvențiilor nu străbat niciodată în public. Îmi propun încă totuși să discut chestiunea sprijinului statului, fiind de importanță deosebită pentru întreaga noastră dezvoltare culturală.

Approape numai de la moartea lui Eminescu încoace – când presa adusese învinuiri așa de grave guvernelor, c-ar fi lăsat fără ajutor pe cel mai mare artist al neamului – reprezentanții statului au început a fi cu oarecare atenție pentru scriitori și viața lor. La unii le cumpără operele, în număr mai mare, la alții le dau diferite însărcinări potrivite cu firea lor și la o a treia categorie le împart ajutoare fără nici o altă îndatorire.

De ce criterii se conduceau miniștri la împărțirea ajutorului, nu se știa. De obicei domnii din capul instrucțiunii publice sunt administratori distinși, recrutați dintre bărbații noștri de știință, dar n-au nici o atingere cu literatura ca să poată fi în măsură de a se pronunța asupra valorii unui scriitor.

Cu timpul s-a dovedit că un singur criteriu prezidă la toate: interesul de partid. S-a făcut adică și din literatură un mijloc de propagandă și de clientelă politică, introducându-se și aici favoritismul, după simpatii și antipatii politice și personale.

Multă vreme se credea că partidul junimist este singurul care posedă în sânul său scriitori de mână întâi, și astăzi chiar partidul ține să-și păstreze culoarea literară. În urmă însă, un ministru liberal, dl Haret, prin personalitatea sa distinsă și prin cultura universală ce i-o recunosc

și adversarii, a atras în jurul său tot ce literatura contemporană are mai valoros. Nu era deci neașteptată încercarea succesului său, a dlui Vlădescu, de a căuta să-și constituie și D-sa un stat-major de scriitori, ca nu cumva Partidul Conservator să fie considerat ca inferior celorlalte două, sub raportul literar. Negreșit că floarea scriitorilor înclinând spre alte grădini, dl Vlădescu nu mai putea alege, el a trebuit să culegă ce a mai găsit: pe dl Pătrășcu cel zeflemisit de toată lumea, pe dl Speranță, autor de peltele anecdotice, pe dl Macedonski, paraponisit, pe dl Duțu-Duțescu, un indigest și incult îndrăzneț, apoi o odraslă de consilier comunal și, de nu ne înșelăm, pe însăși soacra Excelenței sale – o impenetrabilă adorabilă.

Cităm într-adins aceste nume, pentru ca să se vadă la ce rezultate absurde duce credința că orice partid trebuie să-și aibă scriitorii săi, – căci, dacă ar fi să judecăm Partidul Conservator după acești cugetători și maeștri ai condeiului, ar fi o răăcire pentru noi și un umilitor document pentru partid.

Fapt este însă că actualmente aceștia sunt scriitorii *oficiali* ai statului; ei au cuvânt în diferitele planuri culturale; de sfatul lor dl ministru se servește; pe ei îi copleșește cu toată bunățile vistieriei sale. E de prisos deci să mai dovedim și cu altceva, cât de întemeiate sunt nemulțumirile celorlalți scriitori în contra dlui Vlădescu, care nu are atâta putere de discernământ ca să vadă că, cu acești oameni șterși și incapabili de a porni o mișcare, nu-și împlinește datoria ce o are către literatura națională. Scriitorii adevărați sunt aceia cari au puțința de a urni mulțimea prin tăria cuvântului și a ideii, iar nu cerșetorii invalizi de pe scările ministerului.

Numai cu cei dintâi se susține o cauză culturală.

Pecum vedem, stăm în fața unor abuzuri și incorectitudini. Pe de o parte, banul public se împarte în mod nedrept, fără măsură și rost, pe de alta, se încearcă stricarea gustului literar prin încurajarea celei mai proaste calități a literaturii de astăzi.

Nu există nici un remediu, pentru prezent și viitor, în contra acestei porniri ?

Cel mai sigur mijloc ar fi desigur închiderea definitivă a robinetului și lăsarea scriitorilor în voia lor, ca să lucreze liber, fără îndatoriri către anumite partide dar, dacă e cu orice chip să se mențină subvenționările, acordarea lor trebuie să se facă numaidecât pe alte căi și după alte

considerații. Trebuie mai întâi să se institue un comitet de trei sau patru dintre scriitorii noștri de frunte, cari ar avea să se pronunțe și mai întâi asupra meritelor unei cărți sau ale unui autor, iar ministrul, ca laic în materie literară, să n-aibă dreptul la proceduri arbitrare. Trebuie să se publice concursuri de premii cât mai mari și cât mai multe, iar asupra lor ministrul ar putea cere la nevoie avizul Academiei. Cu alte cuvinte, e nevoie de a se căuta o normă oarecare de distribuție și de control. Numai astfel abuzurile se vor mai reduce, și scriitorii vor putea fi mai puțin nedreptățiți.

C. SANDU-ALDEA: „DOUĂ NEAMURI“

București, 1906

1 vol., 289 p. (Editura „Minervei“)

Acum doi ani, într-un foileton din *Voința națională*, îmi terminam astfel darea de seamă despre întâiul volum de proză al lui C. Sandu: „Să nădăjduim că autorul acestui volum, aducând cu sine mai multă vigoare ca ceilalți, va reuși în sfârșit să dea opera așteptată de mulți, în care țărănimea să-și găsească un interpret artistic de seamă“.

Nădejdea mi s-a împlinit. După un volum de tranziție de la nuvelă la roman (volumul *În urma plugului*, apărut anul trecut), iată-l pe Sandu cu o lucrare mai cuprinzătoare, dovadă a unei munci dintre cele mai serioase și a unui talent dintre cele mai vrednice de considerație.

Progresul de la întâiele schițe și impresii, scrise cu avântul tinereții nepăsătoare, până la această operă matură, este întâia constatare ce ni se impune. E un progres datorat nu atât criticii, care astăzi prin laudele-i exagerate are o influență mai mult corupătoare asupra autorilor, cât simțului autocritic inerent acestui talent. Fraza lui a câștigat și mai mult în mlădioșie, gândirea lui e sigură, impresiile lui se aștern într-o coordonare tot mai armonică, iar sfiata de a îmbrățișa subiecte mai complicate sufletește a dispărut cu totul.

Pe lângă acest progres, regăsim în noua carte a lui Sandu calitățile lui manifestate dintru început: puterea de a înlănțui atențiunea, de a surprinde și emoțiunea și onestitatea absolută în mijloacele de a produce efecte. Mai regăsim apoi și însușirea prin care se deosebește de mulți dintre prozatorii noștri: dragostea, entuziasă aproape, pentru subiectele sale.

După cum se vede și din titlu, *Două neamuri* este un roman cu teză. Problema ce-și propune a dezvolta e veche, căci de la întâia jumătate a veacului trecut încoace ciocnirea între populația curat românească și elementele străine, imigrate, a avut răsunet în literatură. Deosebirile etnice între boierii români și ciocoiile levantini, suferințele țărănimei sub prigonirea acestora din urmă, încercările de eliberare de sub teroarea lor, au fost pe rând descrise de scriitorii noștri cei mai buni și formează

astăzi un capitol întreg din literatura națională. Nota generală a acestei literaturi este atâțarea disprețului în contra străinului prin înfățișarea ironică a firii lui hrăpărețe.

Sandu își începe romanul cu aceeași notă, dar mult mai discretă ca la alții. Conflictul între neamul perfid al Livarizilor, al progeniturilor ariviste de arendași greci și între neamul boierului Măcieș, stăpânul moșiei străbune, cade aproape pe planul al doilea. Scenele violente și tiradele patriotice sunt parcă anume evitate, pentru a nu cădea în diletantism și a nu împinge până la grotesc zugrăvirea acelor venetici, cari se înfig în sângele țărânimii. El se mulțumește cu două caractere de Livarizi, cari se ridică ca toți ariviștii fără scrupule de conștiință. Încolo se interesează mai mult de însăși viața țărânimii și o descrie în trăsături largi și în culori vii, făcând din această descriere adevărata teză a lucrării.

Citind despre viața țăranilor, cum o cunoaște Sandu, și-e cu neputință să nu simți oarecare mândrie, văzându-le acel suflet larg și sănătos, acele brațe vânjoase și deprinderile lor curate. Îi vedem la lucru și la voie bună, pe câmpul bogat și în căscioara lor săracă, adunați la horă sau plecând pe drumul îndepărtat la oastea țării. Îi auzim rostind vorbe înțelepte și punând într-o singură întorsătură de frază toată firea lor românească, cuminenția moștenită sau jalea de veacuri.

Și toate aceste tablouri, toată acțiunea asta – în care ni se înfățișează, afară de boierul Măcieș, cel de nemărginită bunătate și de cei doi levantini cocoțați, un mare șir de țărani, fete și flăcăi – se grupează în jurul povestirii unei triste iubiri de la țară, o povestire cu pagini poetice de o frumusețe și o subtilitate neîntrecute. În paginile acestea, cu deosebire în descrierea morții eroinei și a întoarcerii eroului de la oaste, Sandu și-a dat toată măsura puterii sale artistice.

Romanul este deci un roman țărănesc în puterea cuvântului, căci e scos din inima poporului. Credem că adversarii cei mai dârji ai acestui gen literar, citind cartea lui Sandu, se vor împlânzi, văzând ce poate produce un adevărat talent în direcția pe care ei zadarnic au voit s-o compromită.

ÎN JURUL TEATRELOR DE VARĂ

Publicăm, la alt loc al revistei, unul din aplaudatele cuplete ale dlui Gh. Ranetti, autorul mai multor piese localizate, cari se joacă cu succes în grădinile bucureștene. Se pare că D-sa e adânc mâhnit de modul cum se discută în presa zilnică chestiunea teatrelor de vară și calitatea pieselor jucate, căci, trimițându-ne poezia, iată ce ne scrie:

Iubite colega,

Încă n-am putut isprăvi poezia promisă. Pentru a-ți arăta că nu reaua-voință e pricina acestei zăbave, îți trimit valsul pe care l-am introdus anul acesta în *Mișă Tirbușon*. E inedit. Dar nu asta e meritul lui. Nici vreunul de ordine literară nu-i recunosc, căci muzica (delicioasă în speță) te silește să sacrifici versul; iar menirea acestui cântec, fiind să figureze într-o piesă populară, m-a obligat în plus să-l scriu cam în stil de *Micul Dor*. (Prea modest ! Red.) Iată, însă, pentru ce alt motiv aș dori să se publice în *Viața* această mică curiozitate literară:

În momentul ăsta o sumă de „amici“, cu o nobilă indignare de ocazie, au întreprins prin gazete o îndârjită campanie contra pieselor pornografice, printre cari pomenesc pe *Mișă Tirbușon*. Aș vrea să se arate că *Mișă Tirbușon* (dacă nu-i o piesă pentru pensionatele călugărițe) e departe de a fi o pornografie, în înțelesul grosolan al cuvântului, iar cele câteva scene și glume picante ce se găsesc în ea sunt învăluite în câte două rânduri de perdele de rețea „subțire“. Că autorul n-a urmărit să facă o pornografie cu care să câștige parale, atâțând senzualitatea vulgului, o dovedesc și cântecele ce fac succesul piesei și cari s-au popularizat. Așa, de pildă, în cupletele faimoase ale *Mișii Tirbușon* în cari pudicii critici văd numai lucruri decoltate, spectatorii de la Rașca (oameni de treabă și morali și ei, cel puțin, tot atât cât puritanii critici),

acești spectatori – mai puțin miopi sau mai puțin cicălitori de meserie – văd și satire aspre împotriva unora din urâtele năravuri ale vremii de azi. Iar, în sfârșit, în valsul ce-ți trimit – pe o muzică admirabilă de o melancolie dulce și pătrunzătoare pe care aș dori să o ascuți într-o seară – hulițul autor a pus, crede el, mai mult sentiment decât în multe din jelanile ipocrite ale unora din poezii noștri de reputație de lirici serioși. N-am vrut desigur prin valsul acesta să refac o aureolă de virtute Magdalenelor nepocăite de pe la „Flora” și „Parisiana”. Cred însă că e omenesc ca aceste victime ale năpastei împrejurărilor vitrige, ori ale condițiilor sociale în cari trăim, e omenesc să audă și o notă de îndurare și de milă, în mijlocul brutalului și disprețuitorului cor cu care le înconjoară marea mulțime a filistenilor ce nu văd în ele decât carnea ce se vinde spre a astâmpăra poftele animalelor ce suntem cu toții...

Închei, strângându-ți mâna cordial

Ranetti

Credem și noi că dl Ranetti, care știe să deosebească satira subțire de pornografia grosolană, are dreptul a se plânge împotriva filistenilor. În numărul trecut al revistei noastre am accentuat într-adins, că o discuție din punctul de vedere moral este absolut inadmisibilă și nu găsim îndreptățite pornirea presei și revolta publicului, numai în cazul când partea estetică și cea literară a pieselor ar fi condamnabile.

ORIGINEA SCRITORILOR

Prin romanul lui Sandu, de care vorbirăm în numărul trecut, chestiunea păturilor superpuse iarăși a ajuns de actualitate. Meșterul cunoscător al țăranimei nu vorbește însă decât de două neamuri, deosebite prin originea lor și prin întreg felul lor de a fi, pe când în realitate „neamuri” avem mai multe pe pământul românesc. Problema adevărată, problema cea mare, nu se mărginește la simplele ciocniri între țărani și arendașii greci; ea începe abia de la pătrunderea întregului șuvoi de străini în viața orașelor, în întreaga trăsătură a vieții publice, și de la contopirea lor cu rasa originară.

Aici, la orașe, procesul de rase nu este urmat de revoluții țărănești și se desfășoară mai puțin observat. Mulțimea e în continuă prefacere. Timpul și îndeletnicirile, capitalul și politica și, în urmă de tot, școala cu exigențele ei moderne de civilizație caută, pe tăcute, să niveleze deosebirile de origine și să dea populației caracterul unitar al statului.

La anumite intervale însă, când evenimentele întâmplătoare zguduie puțin la baza toleranței excesive și fac conștiința națională mai sensibilă, se deșteaptă și interesul pentru chestiuni de rasă. Ne privim unii pe alții, ne întrebăm de originea noastră și a părinților, de numele nostru și al lor, ne examinăm gândirea, fondul și forma în care se manifestă și – descoperind imensele prăpăștii între unii și alții, ne dăm bine seama de puțină consistență a conglomeratului de „neamuri” ce compune mulțimea de la orașe. Nici timpul, nici interesele și nici limba, ce-o avem acum comună, n-au putut șterge cu totul urmele originelor străine. Și ne cuprinde un fel de simțământ de umilință, văzând puțină puritate a caracterului nostru etnic și slaba rezistență ce opunem vecinicei primeniri cu elementele eterogene, hărăzite de popoarele din vecini.

Sandu n-a atins decât partea socială a chestiunii, căci el își termină romanul cu intrarea levantinului în politică. Dar politica nu este singurul teren unde străinii, o dată cu dobândirea cetățeniei, intră cu toată zestrea lor de idei și sentimente ale căror rădăcini nu sunt a se căuta în pământul nostru. O dată admiși ca factori egali, ei trec pe toate terenele. Pre-dispozițiile individuale și trebuințele vieții îi îndeamnă să îmbrățișeze diferitele ramuri culturale, să intre în școală, în literatură, în artă. Câți străini nu avem astăzi în mișcarea culturală, – străini întregi sau prin încrucișare de neamuri și străini din a doua sau a treia generație –, și cine se mai întrebă de originea lor !

Măcar chestiunea, dacă un dascăl, care e ținut să crească generațiile în aspirațiunile tradiționale, sau un poet care trebuie să se inspire din însușirile sufletești ale poporului său, este român sau străin, nu e deloc indiferentă. Pentru înțelegerea unui artist, sau a unui scriitor, originea constituie un izvor cu mult mai prețios decât mediul în care s-a dezvoltat și școala de care s-a împărtășit, căci nici mediul, nici școala nu vor putea înăbuși cu totul acea ce noi, laicii, numim „vocea sângelui”, iar învătății – cu un termen așa de banalizat astăzi – „mentalitatea”.

La Expoziția frumoasă din dealul Filaretului s-a deschis tocmai acum grandiosul Palat al Artelor. O plimbare prin acest palat îți dă imaginea completă a artei noastre. Ici grosolăniile slavului meridional. Colo ceața, marea și figurile senzuale ale Eladei. Dincolo curăția și puterea plastică germană. Iar la mijloc, în toată strălucirea sa, Grigorescu, întruparea geniului neamului nostru. Câtă deosebire între „micul” uriaș de la Câmpina, în pânzele căruia trăiesc o țară și un popor cu toată poezia lor și între coloniile alea străine, mititele, neasimilate sau de o asimilare afectată, dimprejurul lui !

Aceeași iconă ne-o prezintă și literatura. Aici, adevărat, există o trăsătură de unire, care ascunde cumva originea, – e limba, vorbită și scrisă de toți deopotrivă. Dar nu tot ce se scrie românește e românesc. Limba cea mai dibace nu poate înlătura deosebirile fundamentale de simțire, de tendințe și de procedări ale scriitorilor, – deosebiri ce se manifestă în mod aproape inconștient.

Într-o parte a mișcării literare stau toți câți nu pot înțelege că în sufletul neamului nostru este destulă poezie și viață pentru a clădi deasupra-i o literatură, ce ți-ar da dreptul a sta alături de alte popoare, stau toți câți nu vor să creadă că orice manifestare culturală sau artistică

trebuie să aibă și nota proprie a acestui popor. Snobii și românii infirmi sufletește aparțin și ei acestei cete de străini.

În altă parte sunt câțiva slavi, greoi în concepții și lungi la vorbă. Limbuți, sarcastici și erotomani uneori sunt grecii noștri, începând cu bătrânul Conachi. Evreii ne aduc idealuri internaționale. Și pe lângă toți tronează renegații, direcți sau asimilați după o generație, al căror patriotism fals, exagerat și zgomotos, poate fi recunoscut cu ușurință. Fiecare din acești adoptivi și adaptați ne aduce, fatal, câte un crâmpei de gândire străină, câte o însușire care, dacă nu ni le completează pe ale noastre, ni le dizolvă, sau, în tot cazul, le modifică.

Toate aceste nu le scriem ca o învinuire, – căci cine e vinovat de originea sa, sau de faptul că, născut aici, crescut în limba noastră, și, simțind în sine talentul și râvna de a munci, a intrat în rândul celorlalți ! Nici a porni cu gând rău împotriva scriitorilor, ajunși români prin contopire de rase, nu socotim, căci mulți dintre ei (ca să vorbim numai de cei în viață, amintim pe domnii Caragiale, Iorga și Ranetti, tustrei elini după tată sau mamă) își au meritele lor incontestabile. Facem însă constatarea, prilejită de romanul lui Sandu, pentru că acest amestec de rase între scriitori ne dă cheia înțelegerii pentru toate curente, sub și supra-curente, ne explică lipsa de unitate între noi ca oameni și ca idei.

Și, fiindcă veni vorba de aceste deosebiri de origine, repetăm o întrebare a noastră: n-ar fi bine ca la aprecierea scriitorilor moderni și la scrierea istoriei literare din veacul al 19-lea să se țină mai mult seama de originea fiecăruia ?

ION BÂRSEANUL: „POPASURI VÂNĂTOREȘTI“

București, 1906

(Editura „Minervei”), pag. 205

ION BÂRSEANUL: „PRIMELE CÂNTURI“

Budapesta, 1906

Pag. 33 (Editura rev. „Luceafărul”)

Povestirile vânătoarești sunt de actualitate. Cum s-a dezvoltat gustul pentru ele nu prea înțelegem. Probabil nu avem de-a face cu un fenomen literar, nici cu vreo influență străină. Totul e întâmplător și se datorește faptului că mai mulți dintre scriitorii generației noastre, rămânând la țară, cultivă cu mai mult sau mai puțin succes sportul Diane.

Genul acestor povestiri e ușor și plăcut. Într-un ton simplu se dau impresii de la țară, descrieri de văi, munți și de bălți și în cadrul acesta, al frumuseților din natură, se așează câte o întâmplare șugubeață, reală sau născocită, punându-se fantazia totdeauna la contribuție. Dl Gane de la Iași ne-a dat primele schițe vânătoarești de o veselie atrăgătoare, iar dintre cei de astăzi, dl Cazaban pare a fi în fruntea vânătorilor.

„Popasurile” dlui Bârseanul, de felul lor, nu sunt tocmai descrieri de vânătoare. Într-un loc povestește cum un funcționar trimite șefului său drept plocon un... pisic în loc de un iepure. Într-altă parte face vânătoare asupra unui lup domesticit, legat de un stâlp în dosul unei case. Dar acestea sunt ciudățeni, de cari găsim așa de dese în toate lucrările dlui Bârseanul și nu întunecă părțile cele reușite.

Sunt în acest volum pagini făcute cu îndemânarea unui scriitor serios. Găsim limbă curată, muncită, găsim spirit și fantazie, o pricepere deosebită de a zugrăvi fără abuz de cuvinte și mai pe sus de toate dibăcia în expunerea convorbirilor dintre vânători.

Din partea a doua a „povestirilor” vedem că dl Bârseanul are o înclinare și pentru nuvelă. Îi convine chiar foarte mult nota întunecată, până la bizarerie, ceea ce ne face să credem că D-sa este cu mult mai sentimental decât se arată și că umorul din întâiele „popasuri” e mai mult silit decât firesc.

Mai ales în volumașul de versuri *Primele cânturi* – volum a cărui apariție este o greșală, căci nu înțelegem ca cineva să-și scoată într-un caiet bucățile cele mai puțin reușite, lăsând pe celelalte, răzlețite prin

diferite reviste – mai ales aici firea sentimentală, sombră aproape, a dlui Bârseanul iese la iveală. Toate cânturile D-sale au ceva din aerul mohorât al baladelor:

Mărgelele, dragă, le cată
Că-i noapte și-i blestem pe mine
Și mama pe urma mea vine;
Ah, mamă căci nu mai sunt fată !

Ci, bade, mărgelele-albastre
Mâni lumea te află, ne știe,
Mâni sar în fântâna pustie:
Sfârșesc întâlnirile noastre.

Tu pus-ai în scară piciorul,
Te duci, vânzător de credință;
Și nour de neagră căință
Tu lași să-mi întunece dorul.

Din nouri rotunda și alba
La nunta durerii ni-i nună
Și plînge, – o, plînge-mă, lună,
Căci salba, pierdută mi-i salba !

Fugi, bade, că jar este locul,
Ci jar lasă-n urmă feciorii;
Că tu să-nflorești ca bujorii
Rămâie-ți prieten norocul.

Ș-acuma-s de toate săracă
De toate podoabele mele,
Fugi, lună, și-ascunde-vă-ți, stele,
Că jalea în lăcrămi vă-mbracă.

De blestem, de blestem fugi, bade,
Dar buzele-mi blestem nu scapă;
Pat mândru lucrează-mi, tu sapă,
Dă-mi, salce, beteala ce-mi șade.

E – pecum vedem din această poezie – și ceva original în felul cum dl Bârseanul își alege subiectele și cum cântă durerile iubirei. Ce păcat însă că prea adeseori își dă singur pe față dorința de a se deosebi de ceilalți scriitori și caută anume originalitatea, până și în formă.

Când, spre sară, buciul
Potolește zbuclul,
Ca visând vreo datină,
Codrul trist se clatină,

Dorm sub mândra-i flamură
Păsări mici în ramură
Și-l aud plângându-se
Singur întrebându-se:

Unde-mi este bourul
Furtunos ca nourul
Brazde să despintece
Și să-l cânt în cântece?... etc.

Forțarea asta a monorimelor și a rimelor pline dă unor poezii un caracter de artificialitate și ar îndemna pe mulți să tragă la îndoială sinceritatea inspirației dlui Bârseanu.

Pe de-a întregul amândouă aceste volume se prezintă cu mari calități și cu tot atâtea lipsuri, între cari cea mai supărătoare, desigur, este lipsa de legătură logică, strânsă în desfășurarea subiectelor. Dl Ion Bârseanu nu este un scriitor definitiv fixat, e în luptă încă pentru direcție și forme. Când se va lămurii și va ajunge stăpân pe sine ne va da lucruri surprinzătoare.

EXPOZIȚIA ȘI LITERATURA. „MINERVA“

S-a făcut o greșală din partea comisariatului. Literatura românească trebuia să fie și ea reprezentată la Expoziție prin un număr de cărți vechi și noi și prin o galerie de tablouri și fotografii a tuturor scriitorilor vrednici de luat în seamă. O secție literară specială ar fi fost la locul ei în vreo aripă a pavilionului artelor.

În întocmirea de acum, vizitatorii cu greu vor izbuti să-și facă o părere despre opere și scriitori. Risipite prin diferite pavilioane, se află cărți în cea mai delicioasă dezordine. La Ministerul Instrucțiunii Publice câteva biblioteci școlare cu cărți neîngrijite și lipsite de o clasificare riguroasă. În vitrinele câtorva legători de cărți sunt expuse niște legături artistice, parte făcute în străinătate și importate aici mai mult pentru a înșela ochii juriului și a obține medalia de aur. Sus, în Palatul Artelor, câteva tablouri de academicieni, și, în dulapurile particulare, niște cărțuli și autografe de N. Istrati, Asachi și Alecsandri. Încolo nimic, nimic din roadele frământărilor intelectuale a atâtor decenii.

Dar, colo lângă un colț al superbului pavilion austriac, s-a ridicat un mic atelier tipografic, în care o mașină lucrează neconținut la cărți didactice. Pe pereții din afară ai acestui atelier, mic dar artistic clădit, sunt scrise cu litere mari numele clasicii noștri scriitori și, tot acolo, într-o ordine cam bizară, numele celor noi. Păreții dinlăuntru sunt tapizați cu copertele cele mai pitorești, făcute de maestrul inovator Piekarski, cel atât de familiarizat cu motivele picturii românești. Printre coperte atârnă tablourile, simbolice pentru poporul român, ale lui Mihai Bravu și regele Carol. E pavilionul „Minervei“.

Când zici „Minerva“, pare că ai scrie titlul unui capitol din literatura română. E un capitol îndrăznet, cu temei solid, început cu forțe tinere și puternice.

În fruntea acestui capitol ar trebui să se așeze numele lui Aurel Popovici. Sunt ideile lui toate, pe cari noi cesticialați, veniți în urma lui, am clădit câte ceva.

Când, mai anii trecuți, cu însuflețirea unui luptător idealist, a întemeiat ziarul *România jună* și-a militat în fiecare zi pentru principiile de cultură națională, s-au găsit destui tineri ca să se grupeze în jurul D-sale. Ca și titlul ziarului, întreaga mișcare urmată semăna mult cu mișcările Germaniei june din vremile de redeșteptare a tuturor ideilor de naționalitate și progres. Ca și acolo, găsim în activitatea „românilor juni” avânt, contact cu poporul, îndemn la muncă și nădejde într-o prefacere radicală a opiniei publice.

Ziarul *România jună* a trebuit să cadă, neavând forțe suficiente pentru a străbate pe toată linia și îmbrățișând prea multe probleme deodată.

Terenul nu era destul de pregătit pentru opera visată de dl Popovici. A trebuit o muncă mai literară, care să nu ațâțe susceptibilitățile și să câștige în mod lent cititori și aderenți. Munca a început prin frumoasele ediții ale scriitorilor vechi, pe cari energicul și iscusitul conducător al instituțiunei, dl G. Filip, al cărui nume rămâne legat de literatura românească, a știut să le răspândească în câțiva ani în toate provinciile române.

Ideile aceste și simțul pentru o bună literatură au atras către „Minerva” pe cei doi frunțași ai literaturii, pe dnii Coșbuc și Vlahuță. Cu ei mișcarea intră într-o fază și mai accentuată. Începe să iasă *Sămănătorul*. Tinerii scriitori se grupează în jurul celor doi maeștri. Timid mai întâi, apoi cu tot mai multă încredere, dl Filip primește să editeze lucrările acestor tineri, ale căror cărți astăzi sunt în mâinile tuturor. Cărțile sunt alese cu gust și au de scop propagarea unei literaturi aproape de înțelegerea și sufletul poporului. Grație acestor însușiri și grație calităților lor tehnice, cărțile „Minervei” se bucură astăzi de cea mai mare popularitate.

În istoria literaturii și a librăriilor noastre nu cunoaștem un al doilea caz ca al „Minervei”. Sper că nu numai noi toți, cari avem câte o piatră fundamentală în acel pavilion al „Minervei”, dar toți câți au interes să vadă literatura noastră progresând vor saluta cu drag succesele vădite, ca un semn bun al vremii, căci prin inițiativa particulară, literatura s-a putut ridica așa de mult și numărul cititorilor români s-a putut înmulți într-un mod așa de îmbucurător !

ÎN JURUL ORIGINEI SCRITORILOR. OVID SPICUITORUL. CE CREDE DL HOLBAN DESPRE NOI

În săptămâna trecută trei reviste s-au ocupat de noi. Le înșirăm în ordinea valorii lor: *Furnica*, *Viața nouă* și *Revista idealistă*. Tustrele ne poartă supărare, cum e și firesc de altfel.

*

În cea dintâi, amicul nostru, dl G. Ranetti, s-a supărat pentru că i-am găsit originea în Elada și protestează cu energie și cu multe răutăți împotriva acestei aserțiuni.

Înțelegem foarte bine mâhnirea dlui Ranetti, căci e așa de frumos să fii român, mai ales în vremile acestea de apropiere sufletească dintre frații de pretutindeni. Nimeni nu se bucură mai mult ca noi că ne-am regăsit în D-sa un frate, descendent din veche viță boierească și crezut pe nedreptul străin de simțirea noastră.

Dar să venim la obiect. Noi am pus în discuție un principiu, afirmând că originea scriitorilor se reoglindește în mod firesc și în activitatea lor literară. De ce nu primiți discuția pe acest teren și alunecați în chestiuni personale ? De ce înțelegeți lucrurile pe dos și ne învinuiți că am fi pornit o goană în contra scriitorilor străini sau a acelora din o anumită provincie ?

Ei nu ! Pe cât de absurd este a crede că cineva, fiind nepotul direct al divului Traian, ar avea în același timp brevet de mare literat și monopolul naționalismului în artă, pe atât de naivă ar fi credința că un talent străin nu s-ar putea dezvolta între noi și n-ar putea să aibă un drept de existență.

Stabilirea originii străine nu vrea să fie un mijloc de bârfire, de ațâțare și de intoleranță. Ea vrea să *explice* numai, dând criticului cheia pozitivă a înțelegerii, cel puțin aceluși critic, care crede că rasa e totul și mediul prea puțin.

O pildă cunoscută.

Cine nu știe că Heine a fost evreu și că totuși el este o glorie a literaturii germane ! Dar originea lui semită se așterne ca o umbră urâtă peste gloria aceasta. Munca lui poartă în foarte multe părți pecetea rasei sale. Nestabilitatea, caracterul, multele paradoxe din firea lui, toate se explică prin originea-i străină. Dar pot aceste insuficiențe, sau stigmatice ale rasei, să înlăture pe autorul *Cântecelor* din literatură ? Nu.

Așa înțelegem rostul teoriei de rasă și la noi. Iar scriitorii noștri n-ar trebui să fie atât de sensibili, când sunt întrebați de părinții lor, căci nu e vorba de o inchiziție împotriva lor, ci de-o procedură absolut obiectivă și serioasă în explicarea gândirii și muncii lor.

*

Cealaltă revistă ne săcăie aproape în fiecare număr. Aceste săcăieli dintr-un colț de coloană poartă toate eminentele calități ale dlui Densusianu.

Nu știm de ce, dar dl Densusianu în literatură are foarte multă asemănare cu acele figuri umoristice de la țară, numite „piciul satului“ sau Marțolea. Râde de toți și toți îl arată cu degetul.

Cunoașteți desigur ce însemnătate are „piciul“ în viața sătească. Băieții îi pun chivăre de hârtie în cap. Femeile îi zic: „Piei, Michiduță“ iar bătrânii, întâlnindu-l, îi oferă luleaua să tragă și el un fum. Apoi, mângâindu-l, îi zic:

— Ti, da tare năzdrăvan ești !

— Ești, răspunde Marțolea și sare înainte, behăind pițigăiat.

Așa face el, prinde un cuvânt din fraza întreaga și râde de se prăpădește.

Ba nu zău: nu vi se pare cu totul necorect modul de-a face literatură al dlui Densusianu ? Bate câmpii Franței într-un timp când mișcarea noastră literară este dintre cele mai intensive. Împuiază capul elevilor săi cu câte un autor străin, iar din ai noștri spicuește o frază, trunchiază și fraza asta și o schimonosește, apoi îi dă un titlu infam și-o tipărește.

Dar bine, în felul ăsta nu este operă pe fața pământului de care n-ai putea să faci haz. Ia să deschidem, la întâmplare, însăși revista dlui Densusianu. În numărul din urmă e o poezie a dlui I. B. Hétrat, poetul de frunte al *Vieții nouă*. Poezia începe așa:

Se leagănă luntrea pe valuri purtată
Ca scoica ușoară, și-n pânza latină
Pornit-a volosul Mistral
În ritmice clipe o toacă să-și bată...

Nu citim mai departe. Luăm numai *pânza latină* în care Mistral bate *toaca* și o trântim la rubrica „tablele absurdităților“. Nu-i așa că e o procedură ușoară ? A, dar nu e cinstită. Frumusețea unei poezii sau înțelesul unui articol nu se poate judeca dintr-un crâmpei spicuit în mod meschin și cu scopul de-a face pe Michiduță.

Înțelegem foarte bine că dl Densusianu, fiind în stare de inferioritate, nu poate ieși niciodată la luptă dreaptă românească, la o polemică leală; dar situația D-sale în știință ar trebui să-l oprească a face greșeli în literatură și a recurge la mijloace de combatere a adversarului, cari mijloace dau dreptul oricui de a-i ține o lecție de cinste literară.

*

Și-acum câteva cuvinte despre dnul Holban, supărat și D-sa pe noi pentru că glumim câteodată pe socoteala D-sale.

Cică „trebuie (zău trebuia ?) să mărturisesc că tânăra revistă (*Viața lit.*) nu e defel ceea ce credeam că va fi: un fel de *Revue Bleue românească*“. Și mai departe: „Nu prețul de 10 bani numărul face ea *V.L.* să nu răspundă așteptărilor multora, ci spiritul strâmt, răutăcios, cu pretenții de ironie și polemicele și atacurile adresate oamenilor și literaților“.

Mă rog, să ne înțelegem.

N-am atacat niciodată pe dl Holban. Glumele ce i-am adresat au fost mai mult inofensive, pentru că întotdeauna l-am socotit un om bun – *vir bonus* – un fel de „domnu Popescu“, care nici nu drege, nici nu strică. Dar e ceva glumeț în aerul pontifical ce-și dă, când vorbește de „acele *templa serena* ale gândirii“ și nu ne putem reține de a nu zâmbi și noi, ca orice muritor, în fața unei false gravități.

Iată, de pildă, prognosticul ce ne face nouă:

„Dacă *Viața literară* va părăsi calea, după mine greșită, a personalităților, cred că va deveni o revistă populară folositoare *celor ce n-au timpul să citească reviste mai mari*“.

Apoi să nu-l tragi câteodată de mânecă și să-i răspunzi cu vorba aceea:

Mai las-o, Popescule ! ?

DUȘMĂNII LITERARE

Firele sufletești se împletesc și se destramă după voia întâmplării și pricini, adeseori prea mărunte, desfac legături crezute statornice. Se produce o scurtă zguduire de sentimente la început, până a te obicinui cu noua situație. Părerea de rău dispăre apoi, pentru a face loc mândriei personale. Și cu încetul se apropie neagra dușmănie. Valurile te fură și te duc la război împotriva aceluia pe care-l strângeai mai cald în brațe.

Așa a fost asta întotdeauna și astfel este și acum. S-ar părea că ceva te împinge spre o continuă selecțiune, spre renunțarea la compromisuri cu alții și că, numai singur fiind, poți să-ți dezvolti toată zestrea ce ți-a hărăzit natura, pentru a putea fi de folos în o măsură oarecare.

Este aceasta unul din fenomenele sociale cele mai firești. De-a pururi oameni chemați a avea un rol mai de seamă se vor ciocni între sine, căci prea sunt rare potrivirile în gând și în fapte. De-a pururi solidaritate desăvârșită se va găsi mai mult între cei slabi sau între cei legați prin aceleași vremelnice interese de ordin mai inferior. Căci da, mulțimea nu e nimic sau prea puțin, și personalitatea e totul.

*

Dar pe cât de simplu e acest adevăr, pe atât de rău e interpretat adeseori.

E foarte mare numărul acelor, ale căror însușiri nu se ridică întru nimic deasupra nivelului comun al mulțimei și cari totuși pleacă pe o cărare proprie, încrezători în sine și au dor de cuceriri aventuroase. Ei au în firea oamenilor neatrănători numai umbra, numai dorința de a fi cineva. Sunt originali numai pentru că așa vor să fie. Sunt în contradicție cu alții și nu fac concesii convingerii nimănui, pentru că sunt pătrunși de ei înșiși. Ei au mai pe sus de toate iscusința de-a *părea*, – sunt actorii de meserie, cari știu să se îmbrace în haina unei false individualități.

De acești pseudo-individualiști literatura noastră actualmente e plină.

*

Multe dușmăniile literare de astăzi te-ar face să crezi că printre scriitorii noștri sunt destule forțe originale, cari, în vecinica fierbere și nepotrivire de idei, nu pot s-o ducă decât într-o ciocnire.

Dacă așa ar fi în realitate și la fiecare din numeroasele reviste s-ar adăposti puteri osebite; dacă în fiecare scriitor cu pretenții de independență și de diriguitor s-ar ascunde germenul unei personalități remarcabile, literatura noastră ar fi pe un drum de înălțare și am putea binecuvânta hărțuierile fără sfârșit.

Dar nu este. Multe desfaceri de prietenii, zgomotele și ponegririle nu au deloc caracterul unui război între individualități, cari fiecare reprezintă un sistem, anumite idei, sau măcar o fire originală. Dușmănia lor nu este dușmănia cea intensă a bărbatului viguros, – dușmănie ce nu admite decât un biruitor și un biruit. E, cum am mai zis, mai mult limbuția unor firi flecărețe dintr-o epocă de tranziție a literaturii, e țâfnă de cucoane mosturoase.

*

Lipsa de demnitate e înfăia caracteristică a dușmăniilor literare și, în același timp, întâia probă, că cei ce se dușmănesc nu sunt figuri excepționale în viața intelectuală. Pentru că scriitorul, conștient de tăria sa, nu uzează decât de mijloace demne, literatura nefiind ca politica, terenul pe care toate sunt îngăduite pentru urmărirea unui scop.

Mai zilele trecute mustram pe dl Densușianu pentru modul cum D-sa spicuieste munca adversarilor săi și arătam că tendința aceasta de bagatelizare este o greșală vădită împotriva onestității literare și intră mai mult în atribuțiile plevuștei de scriitori, decât în caracterul celor ce se pun în fruntea unei reviste.

Cu altă ocazie am făcut dlui Iorga proces tot pe seama corectitudinii împotriva adversarilor. În nimic dl Iorga nu este mai atacabil ca în acest punct. D-sa, hotărât, e cel mai puțin leal adversar dintre contemporanii săi. Apucăturile bizantine ale unuia și altuia ne servesc ca o dovadă cum până și cei mai muncitori ai noștri nu sunt individualități pure, cu însușiri de oameni tari. Dușmăniile lor pornesc din patimi prea omenești, prea mărunte și nu din cauze mari, pe cari fiecare socoate că le apără.

Astfel fiind, e păcat să atribuim acestor dușmani o seriozitate prea mare și un rost principiar, căutându-le originea în personalitatea fiecăruia.

Spectacolul ce ți-l oferă acest soi de dușmăni este însă totuși umilitor și e timpul să căutăm un *modus vivendi* mai normal, prin renunțarea la exagerarea continuă a personalității și prin mai multe concesii adversarilor firești sau improvizați.

ÎNMULȚIREA CITITORILOR

Strădaniile noastre nu sunt zadarnice.

Avem satisfacția să pipăim aproape rezultatele muncii scriitorilor harnici și de talent: crește numărul cititorilor.

De pretutindeni, din Regat ca și din provinciile subjugate, de la particulari, ca și de la librăriile publice, avem informațiuni sigure că literatura noastră are tot mai mare căutare. Tinerimea cu deosebire citește tot ce apare, cărți și reviste, fără alegere multă; se arată cu interes pentru mișcarea culturală din Capitală; ia parte la discuțiuni, manifestându-și simpatia pentru unii sau alții.

Suntem deci pe calea cea mai bună. Întâia condiție a unei mișcări literare este desigur cititorul. Când ai ajuns să-ți formezi pe acesta, făcându-l să te înțeleagă și să te urmeze, ți-ai găsit terenul pe care să înaintezi și sprijinul pe care te poți răzima. De aci înainte este rîndul tău să-l știi conduce, ca să ajungi departe.

Revistele mai ales își au rolul de căpetenie în înmulțirea cititorilor. Prin caracterul lor enciclopedic, prin variația materiei, ele se adresează unui public mai larg și au darul de-a străbate mai ușor. Până de curând însă, nici revistele nu se puteau lăuda cu o mulțime prea mare de cititori. Erau prea rare acele cari, fără apucături comerciale, fără chipuri, șarade sau „poșta redacției“, puteau să se mențină.

Nu mai departe decât anul trecut aveam în Capitală o singură revistă săptămânală, proprietatea noastră până de curând, care putea să se laude că există cu mijloacele proprii. Am venit în urmă noi, cu revista noastră, primită cu multă bunăvoință și răspândită în grabă. După noi, intelectualii din Iași și-au format și ei un organ de publicitate. Și toate se mențin în condiții multumitoare de apariție.

Unde mai pui și celelalte reviste săptămânale, cu un cuprins mai modest și vechile reviste lunare *Convorbiri*, *Arhiva* și altele, precum și sumedenia de... ciuperci provinciale ? Nu e una care să nu-și aibă cititorii săi !

De aci înainte scriitorul român nu mai are deci dreptul a se plânge. Și dacă acest curent va ține, vom ajunge în curând în situația de a putea vorbi și de îmbunătățirea soartei materiale a scriitorilor. Cei fără cititori caute-și vina în ei înșiși, iar cei cu talent vor găsi în curând atâta răsunset, ca să-și poată trăi viața din rodul muncii lor. Chiar de pe acum se resimte o schimbare, căci sunt reviste ai căror colaboratori se împărtășesc cu oarecari beneficii, chiar și fără ca guvernul să puie umărul. Are să fie o mare sărbătoare, când scriitorii vor putea să se dedice numai literaturii, – fără să se umilească în fața unor miniștri literaricește agramați –, bazați numai pe dragostea și obolul cititorilor.

*

Firește, la recrutarea cititorilor, se întâmplă și fapte necorecte, momeli și tot soiul de apucături, asupra cărora trebuie să stăruim. Nu că ar fi ceva extraordinar. Reclamă se face și aiurea. Și în țări mai înaintate sunt scriitori de a doua mână, cari fac afaceri și se pomenesc deodată, cu cititori și cu popularitate. La noi însă trebuie să ținem seama de faptul că cititorul tânăr e mult mai lipsit de discernământ ca aiurea, că el e de-o bună-credință excesivă. Cu deosebire peste munți, cititorul e accesibil pentru vorbe mari și goale, pentru cei ce speculează sentimentul național.

Interesul literaturii cere deci să păzim pe cititori de cei ce-și fac o meserie, din răspândirea unor cărți de o calitate îndoielnică.

În tendința asta de pază, regretăm a nu întâmpina totdeauna sprijinul presei noastre cotidiene. Prea adeseori suntem chiar în dezacord cu ele. Din slăbiciune pentru unii și prietenie față de alții, se scriu dări de seamă în cuvinte iperbolice, fără sens, despre cărți pe cari critica obiectivă le condamnă, și invers, se scriu năzbâtii despre cărțile temeinice. Nu arareori se publică cuvinte elogioase, strecurate în ziare de însuși autorul lihnit de glorie. În acest fel, confrății noștri politici ne fac cele mai rele servicii literaturii. Nu s-ar putea oare ca domnii directori de ziare să suprimă cu totul rubricile literare, dacă acele nu pot fi conduse de scriitori specialiști în materie de critică ?

Foarte mult rău ne aduc, iarăși, criticii tendențioși, aceia anume, cari, pentru a face o bisericuță în jurul lor, umplu mereu urechile cititorilor cu numele și operele scriitorilor împrietenți cu dânșii și caută mereu să producă dușmănie împotriva altora, cu mijloacele cele mai neîngăduite.

Dar aceste sunt stări firești în orice literatură mai tânără și e de nădăjduit că multe deprinderi rele vor dispărea, o dată ce cititorul, prin lectură sistematică, va putea până la un punct el însuși să facă anumite deosebiri între cărți și autori.

ÎN JURUL „CONVORBIRILOR LITERARE”

Unul, care desigur n-are să facă epocă în critica românească, a scris în buna (i-am putea zice bunica) și primitoarea *Familie* din Oradea Mare un articol despre literatura „de ieri și de azi”. E o băguială fără nici o importanță.

În vorbăria aceea a anonimului, care vine să-ncerce și el marea cu degetul, s-a strecurat însă și un cuvânt cumsecade: se atribuie *Convorbirilor* actuale un rol de frunte în mișcarea literară.

Ce l-a îndemnat să facă chiar acum această mărturisire, nu înțelegem. Căci adevărul e tocmai contrarul: astăzi *Convorbirile* s-au dat puțin la o parte din drumul luptelor și păstrează mai mult o atitudine de așteptare față de încăierările din jurul celorlalte reviste. Vom lua însă ideea asta mai mult ca o dorință, – dorință ca vechea revistă să continue în realitate a exercita influența de odinioară, – și atunci chestiunea se schimbă și anonimul a pus în discuție, fără să voiască, o temă pe care și noi țineam s-o atingem.

Convorbirile literare, pecum știm, au trecut tocmai acum printr-un an jubiliar. Am adus cu toții omagiile noastre vechiului organ al „Junimei” și i-am urat ani de rodnică activitate. Peste puțin a venit însă surprinzătoarea știre, dată de cronicarul bucureștean al *Luceafărului*, că în redacția *Convorbirilor* ar exista oarecari deosebiri de vederi în privința modului de continuare a apariției. În unele cercuri se vorbea chiar de o suspendare definitivă.

Întru cât erau adevărate acele zvonuri nu voim să cercetăm, căci astăzi deosebirile de vederi și neînțelegerile între redactorii aceleiași publicațiuni nu sunt fenomene nouă. În acest caz însă suntem dispuși a crede că nu scriitorii sunt de vină, sau nepotrivirea lor de principii estetice. Situația *Convorbirilor* a venit în discuție prin chiar schimbarea

vremii, prin progresul literar realizat în altă parte decât cercul lor și prin înmulțirea revistelor.

Revistele lunare nu mai sunt indicate să aibă influența de odinioară. Ele sunt scoase cumva din rândul publicațiilor militante, cari vin în contact direct cu mulțimea. Scriitorii, cari țin la popularizarea operelor și ideilor lor, preferă organele săptămânale, răspândite. Asta e singura pricină serioasă pentru care în jurul *Convorbirilor* se găsesc prea puțini literați propriu-zisi și prea mulți oameni de știință, cu studiile lor de istorie, filologie și de arheologie. Și tot din același motiv, întemeietorii revistei au ajuns poate să se întrebe dacă n-ar putea să considere misiunea ei de împlinită ?

Da, *Convorbirile* și-au împlinit o misiune. Dar totuși nu pricepem de ce s-a putut ivi vreo nedumerire împotriva noului fel de a fi al lor, sau pentru ce ar fi chiar necesar să înceteze din pricina caracterului prea științific.

Având noi bune organe săptămânale, puse în serviciul literaturii, nu urmează deloc că existența mai departe a unei bune foi lunare ar fi de prisos. Dimpotrivă, socotim că avem trebuință de o revistă mai mare, rezervată studiilor temeinice, destinate unui cerc mai restrâns de cititori. Și cum mijloacele nu ne înăduie încă a susține periodice speciale – ne dă mâna oare să avem o revistă pur istorică, sau pur filosofică ? – suntem siliți să menținem cel puțin o revistă cu forma veche enciclopedică. Iar *Convorbirile* de la început au avut această formă de revistă generală și sunt chemate să continue pe același drum.

Și mai avem trebuință de o revistă lunară, scrisă într-un ton de oarecare obiectivitate, lipsit de patima mărunță al cărei cuvânt să tragă în cumpănă în toate problemele agitate.

Păstrăm tot respectul celorlalte organe lunare, dar ele nu întrunesc însușirile de a ne putea satisface din acest punct de vedere. *Arhiva* dlui Xenopol n-are vlagă și n-are merite. Dl Holban, cu idealismul lui, rămâne de pomină dacă nu va închide revista o dată cu apropiata închidere a resurselor ministeriale. Iar *Viața românească*, cu toată dorința ei de a fi pentru Iași ceea ce au fost *Convorbirile* odinioară, n-o să poată reuși, pentru că dnii Stere și Bujor, oameni de știință, dar literați diletanți, n-au și nu vor avea nici o înrăurire asupra părții literare a acelei reviste. Și la *Viața românească* mai e o parte urâtă: ea cultivă, ca și dl Iorga, un fel de notă demagogică, cu vânarea după scriitori – fără

deosebire de talent – din toate provinciile, cu ligușirea opiniei publice de acolo, pe când *Convorbirile* făceau tocmai contrariul, știau să ceară bine și erau severe tocmai cu slăbiciunile celor din provincii.

Se simte deci nevoia unei reviste lunare, care să planeze într-o atmosferă mai ridicată și să se ridice deasupra frământărilor acestora, străine de scopurile literare. Și nici una n-ar putea fi mai potrivită ca revista, care patru decenii în șir a împlinit această chemare.

Suntem încredințați că cei puși să hotărască asupra viitorului vechiului organ junimist vor ține seama de aceste considerațiuni și vor rămânea la postul lor, cu toate sacrificiile ce li se impun.

SUFLETE STERPE

Pulsul vieții de pe câmpul Filaretului a început să bată mai încet. Toamna, cu vântul cel rece, potolește însufleșirea și pune surdina zgomotului. În curând toată povestea va fi dezbrăcată de podoabele ei și Arenele pustii se vor asemăna cu o sală de bal deșartă, din care părechile dansatoare s-au retras fericite, în zori de zi și n-au lăsat în urmă decât pe bieții casieri ca să încheie socotelile. Acești casieri frământă-se cât vor, numere-și cupoanele, achite prețul agapelor, certe-se pentru câștig sau pierdere. Ce le pasă miilor fericite, depărtându-se, de oamenii reci ai registrelor ! Prețul ? Astfel de clipe nu au preț. Avem uneori emoții cari nu sunt prea scump plătite nici cu prețul unor ani întregi de viață.

Casierii ăștia, condamnați vecinic a sta numai la ușa locului de răsfațare și a prinde numai cu urechea și numai în mod difuz armonia din lăuntru, beția muzicei care leagă atâtea suflete, – nu pot pricepe frumusețea unor zile netrăite de ei. Pentru ei totul e mai mult o afacere de impresar. O laudă dacă merge bine, o condamnă dacă nu reușește și cârtesc dacă o invidiază.

*

În categoria acestor oameni, cari toată mândria serbărilor din vara asta n-au privit-o decât prin prisma unor afaceri, trebuie să socotim pe doi directori de reviste din Capitală. Amândoi sunt publiciști cu situații întemeiate. Unul e dl Panu, cari de două ori pe săptămână își întreține cititorii cu roadele înțelepciunii sale semiseculare. Celălalt e dl Densusianu, cu roade ce-i drept mai tinere, dar mai modeste.

Fiecare cu pricinile sale sufletești, ei n-au putut, sau n-au vrut să înțeleagă momentul psihologic. Cântecul frăției a trecut pe la urechile lor surde fără să le spună ceva. Din tot caleidoscopul acela de culori și forme, din toată simfonia aceea a mulțimei, ei n-au știut prinde o clipă

măcar de înălțare. Parc-ar fi niște inimi de cămătar, sleite de orice căldură și însuflețire, gândul lor nu s-a oprit decât la o singură întrebare:
— Ce am câștigat noi bănește ?

*

În *Săptămâna* de la 23 septembrie, dl Panu scrie despre această „sărbătoare a sărbătorilor” – cum i-au zis alții, mai de inimă – pecum urmează;

„Am aflat cum că românilor din celelalte țări li s-au pus trenuri gratis la dispoziție, iar că în București au fost găzduiți și ospătați tot gratis...

Vasăzică vizita, căreia noi în public i-am dat o importanță națională, era provocată în mare parte de faptul că fiecare vizitator știa că-l așteaptă trenul gratis și ospățare gratis... Aș fi preferat ca să vină câteva sute de transilvăneni și bucovineni, însă în condițiile obișnuite ale tuturor muritorilor doritori a vizita Expoziția.

Decât șapte mii de români aduși gratis, ar fi fost mult mai îmbucurător ca să vină trei sute cu cheltuiala lor.”

Astfel vorbește dl Panu. Ca ce ? Ca român, desigur nu, căci românească nu e vorba asta. Ca om politic, și mai puțin, căci cel din urmă gazetăraș știe că expozițiile nu sunt făcute cu scopul de a se face încasări imediate. Atunci ? Mai știm noi ? Poate e numai hiperzelul de gospodar care-i înăbușește avântul. Ce bun gospodar e dl Panu deodată !

Dar iată pe dl Densusianu secundându-l:

„Dl Panu mai putea adăuga – zice D-sa în *Viața nouă* – că în nici o parte nu s-a văzut în asemenea împrejurare atâta generozitate. Dacă dorul de a vedea Expoziția și de a cunoaște țara îi stăpâna pe atâția români, de ce nu l-ar fi plătit din bugetul lor ? Ar fi trebuit singuri să vie, să adauge ceva la încasările unei Expoziții care costă milioane...”

Iar la sfârșit o frază nu tocmai lipsită de cinism:

„Și unii au trecut granița nemulțumiți că nu li s-a deschis palaturi. Poate se așteptau să se întoarcă acasă și cu vreo cloșcă cu pui.”

*

O discuție asupra acestora ar fi dezagustătoare. Poți să răspunzi ceva la lucruri scrise cu rea-credință și cu judecată de băcan ? Nu. Dar totuși te doare că în mijlocul nostru se găsesc suflete sterpe, cari încearcă să întunece seninătatea unora dintre cele mai frumoase zile ale istoriei noastre contemporane.

O ISTORIE LITERARĂ

Un prea stimat confrate de peste munți înregistrează cu foarte multă căldură cartea dlui Alexici, docent la Universitatea din Budapesta, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, apărută zilele acestea la Lipsca. „Chiar în românește de ar fi scrisă cartea dlui Alexici, ea ar ocupa un loc de frunte printre celelalte lucrări similare”, zice confratele nostru.

Am primit și noi cartea, dar regretăm a nu putea împărtăși entuziasmul ziarului de peste munți. Nu ni se pare deloc că avem înaintea noastră o lucrare de valoare.

Cu cărțile astea, cari sunt scrise pentru lumea străină, nu prea avem noroc. Editorul, de obicei, greșește firma căreia se adresează. Autorul la rândul lui ajunge totdeauna în o dilemă critică: nu știe ce carte să scrie, științifică sau de pură informație ? De aci nenorocirea că aproape toate scrierile, menite să lumineze pe străini despre avutul nostru intelectual, sunt de o groaznică superficialitate.

Alegerea editorului german în persoana dlui Alexici n-a fost tocmai nimerită. Erau alți profesori, ca Sextil Pușcariu din Cernăuți, Iosif Popovici din Budapesta, Bogdan-Duică în București sau chiar Weigand din Lipsca, scriitori cari sunt mult mai bine pregătiți pentru cercetări literare. Alexici e cam deochiat la români pentru sentimentele lui neromânești din trecut și munca lui în general e considerată ca pripită și făcută mai mult pentru a se îmulzi la vreo catedră superioară.

Aceste rele însușiri se văd și din cartea mai nouă.

Așa, de pildă, D-sa scriind o lucrare nemțească despre literatura noastră nu s-a gândit să studieze într-un capitol special influența germană, deși pe nemți i-ar fi interesat cu siguranță să afle ce s-a tradus la noi din literatura lor și cari sunt ideile împrumutate din lumea lor de

gândire. Ei, dar un asemenea capitol ar fi cerut studiu amănunțit și dl Alexici s-a mulțumit numai cu ce e la suprafață.

Mai departe nu vedem ca istoria literaturii dlui Alexici să fie scrisă după anumite idei conducătoare, sau măcar după o împărțire rațională – vecinica împărțire dascălească ! – a epocelor.

Nu găsim nicăiri caracterizări originale, vederi proprii sau concepții noi în fixarea curentelor sau cel puțin în descrierea unor opere de frunte ale literaturii.

Nu consultă izvoare și nu ține seama de toate rezultatele istoriografiei literare, căci, de certat ne certăm noi criticii, dar mai avem totuși atâta timp să suflăm praful de pe hârtii colbuite și să aducem noi contribuiri la cunoașterea scriitorilor mai vechi.

Dar literatura modernă ! Firește, nu e nimic mai greu ca asta. Aici trebuie să ții seama de susceptibilități, să lingusești pe oamenii de cari ai nevoie. Să te ferești de cei buclucași.

Înțelegem noi multe, dar totuși să afirmi despre Sandu și Sadoveanu că descriu viața țăranelor *din Ardeal* (când ei sunt moldoveni, amândoi), să-l botezi pe Ion Adam, Gheorghe, pe Chernbach, Chembach (în două locuri), să scrii – ca să ie meargă vestea ! – despre poezii V. Păun și Smara Gheorghiu, Stoenescu, Scrob, iar în aceeași oală cu varză să amesteci pe A. C. Cuza cu Ion Gorun, – ni se pare extraordinar.

Dl Alexici este el însuși rău informat, necum să poată informa pe alții.

Un merit are totuși cartea asta. E mai cuprinzătoare decât rezumatul lui Rudow. Întâia parte, unde se vorbește de literatura populară și despre țăranelor români, are chiar pagini mai calde.

Neapărat, însă, că numai cu atât publicul german nu este servit. El nu primește în cartea dlui Alexici o oglindă reală a trecutului și prezentului nostru literar, numai o schiță slabă și deci nu avem de ce să mulțumim dlui autor. Dimpotrivă, avem dreptul să-l certăm pentru greșelile și lacunele cele multe.

LITERATURA BUCOVINENILOR

Nu cunoaștem stările sociale din Bucovina decât din niște cărți mai nouă, cu cari bucovinenii nu sunt împăcați. I-am văzut însă astă-vară intrând în Capitală. Făceau impresia unor cuceriți, cari sosesc, cu capetele plecate, în casa cuceritorului. Oameni curați, voinici și sănătoși, cu graiul limpede și îmbelșugat, cu sentimente românești pronunțate, dar pururea obidiți. Pare că simțeau, la fiecare pas, greutatea jugului și amarul străinului.

Văzându-i, ne-am întreat: Cum este cu puțință ca acest popor să nu-și aibă până acum poetul, care să fie expresia stărilor lui sufletești ? Căci, evident, e un popor cu suferințe. Și orice element chinuit își așterne jalea în cântec. Orice fază a vieții lui ar trebui să se reoglindească în scrisul celor aleși.

Iată Ardealul, de pildă. Poporul de acolo și-a avut barzii săi la diferite epoci, și-a avut scriitorii și ziariștii care, bine-rău, cum au putut, au făcut lumină în jurul lor. Pe când durerile bucovinenilor le-au cântat totdeauna alții, când Alecsandri, când Eminescu și până și presa lor mai nouă a trebuit să recurgă la forțe străine pentru a se înfiripa.

Dar nu mă gândesc numai la un bard al libertății. Bucovina și altfel e o țară de frumuseți, un colț dintre cele mai poetice ale românismului. Pământul ei e purtător de moaște sfinte. La fiecare pas o amintire. Casa preotească și vatra strămoșească sunt învelite într-o atmosferă patriarhală. Poporul își are portul și cântecele lui. Toate acestea ar putea face podoaba scriselor unui poet, care ar ține să păstreze și caracterul local al poeziei. Și totuși n-a răsărit de nicăieri cântărețul Bucovinei.

Să fie de vină influența prea mare a culturii germane asupra elementelor cu carte acolo ? Sau a fost greșită întreaga direcție culturală a românilor bucovineni ?

Și una și alta.

Cultura germană a înstrăinat pe mulți de la învățarea temeinică a limbii și literaturii noastre. Puțini au fost de tăria hurmuzăcheștilor, care să reziste farmecului limbii germane și puterii infiltrate de școala germană. Iar când, cu venirea lui Pumnul, s-a produs reacțiunea împotriva acestei influențe, făcându-se începutul pentru o proprie cultură bucovineană, direcția era aceea a exagerărilor contemporane. Ideile latiniste și ortografia pumnuliană s-au sălășluit pe toată întinderea Bucovinei și au contribuit mult la stricarea limbii.

Oricât fulgera Alecsandri împotriva acestei stări, arătând ridicolul celor cu „ciune”, oricât se cobora regiunea „proprietății” „societății literare”, străduințele lui și ale bunilor săi amici din Cernăuța rămăseră infructuoase. La 1868, Alecsandri numește limba bucovinenilor o „stropsitură” și se desparte de revista lor „ca de o nevastă care-și pierde cărarușa”.

Vine în urmă epoca *Convorbirilor*. Teoriile noi asupra limbii și violenta campanie în contra stilului gazetelor din provinciile subjugate au pretutindeni rezultate bune. Numai bucovinenii nu se mișcă, – cu excepția lui Petrino, care însă nici el nu este un talent original și nu se ridică la nici o înălțime lirică deosebită.

După decenii, când ziariștii ardeleni au înființat *Patria* și *Gazeta Bucovinei* și când aceștia începeau să scrie în graiul literar mai curat, a răsărit, în sfârșit, un prozator, regretatul Teliman, spirit ager și glumeț, care într-o limbă cu mai puține asperități a lăsat câteva schițe, de care trebuie să se țină seamă. El este precursorul unei tinere generații, a celei de astăzi, începătoarea unei renașteri literare.

Vedem, de câțiva ani, că ziarele și mai ales foiletoanele lor sunt scrise mai limpede. În ele se văd urmele unei lecturi serioase, căci sunt destul de bine informate și asupra mișcării literare de aici. Pentru întâia oară își dau seama de necesitatea unei strânse legături cu celelalte centre culturale române.

Cei mai tineri dintre dâșii și-au format și o revistă literară, la Suceava. Profesori și începători scriu acolo studii nepretențioase. Se dau încercări poetice și critice. Și din toate se vede că, după decenii de progrese culturale enorme în Regat și în Ardeal, vin și bucovinenii la calea dreaptă a muncii pentru dezvoltarea literaturii naționale.

Din acest punct de vedere apariția unui volum de poezii în Bucovina, cum este acela al dlui Radu Sbiera, primit zilele acestea, este desigur un moment însemnat. Nu ca ar fi manifestarea unui talent puternic, ce ne-ar îndreptăți la mari nădejdi. Sunt prea multe stângăcii și imperfecțiuni de începător în unele din aceste poezii, prea multe imitațiuni și reminiscențe. Dar pe de-a întregul, e totuși un progres real față de trecut și limba, în comparație cu celelalte producțiuni bucovinene, e limpede și viguroasă chiar, ceea ce ne dovedește că dl Sbiera s-a emancipat și de sub influența bătrânului său părinte, om meritos, dar reprezentant al vechiului sistem.

Cu simțul acesta pentru limbă al dlui Sbiera, cu tinerii de la *Junimea literară* din Suceava și acum cu noul profesor de literatură română, dl Sextil Pușcariu, care mai e și un estet de seamă, bucovinenii pot să se ridice în căruță și să vină azi, mâine, a lua o parte mai activă, ca *factor întregitor*, la mișcarea *generală* a literaturii noastre. În același timp vor aduce mai multă viață în acest popor obidit, care așteaptă de la ei mântuirea.

Cântărețul libertății lor va răsări cu atât mai curând, cu cât vor asculta mai repede de glasul vremii de astăzi, ce ne îndrumă, mai mult ca oricând, spre popor și spre comorile lui sufletești.

O RESTABILIRE

Amintind, într-o notiță, de noua ediție a *Literaturei române moderne* scrisă de dnii profesori Mihail Dragomirescu și G. Adamescu, am adăugat că mulți dintre scriitorii tineri pot fi nemulțumiți de felul cum au fost apreciați.

Mare mirare în definitiv n-ar fi nemulțumirea asta. Scriitorii mai noi întotdeauna se cred nedreptățiți. Răsfațați de vreun critic binevoitor, ei se simt adânc jigniți de câte ori altul îi controlează mai cu de-amănuntul și-i judecă mai sever. După un volumaș subțire, sau o muncă de un an, doi, fiecare din dâșii se crede vrednic a fi trecut în *istoria* literaturii. Modestia și răbdarea nu sunt tocmai virtuțile generației noastre.

Se cuvine totuși ca mari nedreptăți să nu li se facă și să nu fim din cale afară arbitrari față de meritele lor, mai ales într-o carte de școală, unde fiecare zicere ia, în mintea elevilor, proporțiile unui adevăr stabilit, unei dogme. Elevii nu sunt critici și n-au posibilitatea de a cunoaște păreri contrare, pentru a controla ei înșiși afirmațiile din carte. Și aici e pericolul manualelor de literatură: generații întregi își fac educația cu credințe greșite sau, în cel mai bun caz, unilaterale.

„Literatura” dlor Dragomirescu și Adamescu ajunge până în zilele noastre și e bine, desigur, deși programul oficial în această privință e prea îngust, ca tinerimea școlară să fie orientată, măcar în mod vag, și asupra frământărilor de astăzi.

Partea contemporană începe cu activitatea „Junimei” care e mai pe larg expusă, și trebuia, avându-se în vedere importanța acestei epoci. Se insistă apoi în treacăt asupra scriitorilor de la *Convorbiri literare* și se rezumă, la sfârșit, întreaga perioadă de la 1890 încoace în următorul pasagiu, pe care ținem să-l reproducem întocmai:

„Oricum ar fi, literatura din perioada de la 1870 până la 1890, pe care din pricina caracterelor sale dominante am putea-o numi *critică* – se

prezintă ca un progres real asupra literaturii anterioare. Acest progres se menține și în perioada următoare (1890-1906) ce se dezvoltă sub influența lui Eminescu și pe care am putea-o numi *eminesciană*. Scriitori și poeți ca A. Vlahuță, O. Carp, Popovici Bănățeanu, Brătescu-Voinești, I. A. Bassarabescu, Șt. O. Iosif, P. Cerna, Nanu, Goga, Silvan, care se dezvoltă fiecare în originalitatea lui mai mare sau mai mică, sub influența concepției poetice și a formei lui Eminescu; poeți și scriitori, ca G. Coșbuc, care reluând nota poporană istorică atât de dragă lui Eminescu, îi dă o strălucire proprie, realistă prin fond și originală prin formă; N. Iorga, care cu o însuflețire oarbă, dezordonată, dar plină de vervă și de caldă pasiune, reînviază ideile politice ale lui Eminescu, spre a le oferi însă ca hrană literaturii; și, în fine, ca M. Sadoveanu, cea mai puternică imaginație epică ce am avut cândva și care se dezvoltă în aceeași direcțiune – sunt garanția pozitivă că literatura noastră e în plină creștere și este chemată la un viitor.”

Atât. Dar e foarte puțin, atât calitativ cât și cantitativ, ceea ce se spune aici despre literatura contemporană. Găsim numai câteva nume, înșirate într-o ordine... bizară, dacă ai sta să judeci valoarea fiecăruia în parte. Mai găsim apoi câteva epitete, din cari rezultă o singură tendință foarte lămurită a autorilor, aceea de a reduce meritul întregii vieți literare de astăzi la o singură formulă, la *eminescianism*.

Adevărat să fie oare? Toată poezia și proza noastră, întreaga noastră gândire stau ele sub covârșitoarea influență a lui Eminescu? Poartă cultura noastră de astăzi cu siguranță pecetea eminesciană, mai mult sau mai puțin pronunțată?

Afirmarea simplă nu este totdeauna o dovadă.

Că articolele politice ale autorului satirelor au dat dlui Iorga o bună hrană, o știm și am mărturisit-o și noi. Că mulți dintre poeții citați și-au alcătuit forma și și-au mlădiat limba cu ajutorul lui Eminescu, e desigur adevărat. Că alții iarăși sunt pesimiști, precum pesimiști sunt majoritatea poezilor din toate literaturile, fără a fi citit pe Eminescu, iarăși e just. Dar încolo – se exagerează.

N-am fi dorit să se învețe în școală că scriitorii înșirați n-au o parte proprie însemnată în activitatea lor, parte prin care se deosebesc în prea multe puncte de Eminescu. Dimpotrivă, am fi cerut ca să se arate cum, prin noii scriitori, literatura s-a lărgit în alvie, s-a îmbogățit prin un șir de afluenți, cari fiecare își are obârșia originală.

Și, mai ales, n-am fi dorit ca să se propage în școală erezia că dl Coșbuc e eminescian. E un fals fundamental acesta, ce se săvârșește față de autorul baladelor și idilelor și în același timp ar putea fi o tendință de bagatelizare, pe care n-o putem admite. Dl Coșbuc nu ia „nota poporană” de la Eminescu, căci acea notă – fie-ne permis să afirmăm – până la ultimele publicațiuni postume ale lui Eminescu era prea puțin cunoscută. Dacă autorii țineau tocmai să vorbească de o „reluare” a firului, puteau mai cu siguranță să-l numească un continuator al lui Alecsandri, căci prin subiecte, prin seninătate, prin toată munca sa, Coșbuc se apropie în tinerețe mai mult de poetul mirceștian. Dar, în general, înseamnă o atingere a originalității lui Coșbuc, a scrie despre D-sa ca de un epigon al unuia sau al altuia dintre marii înaintași.

Stimăm mult pe autorii cărții de literatură română și prețuim munca lor, care se deosebește prin seriozitate de alte manuale didactice. Dar suntem siliți să mărturisim că evlavie lor pentru Eminescu e exagerată și forma – chiar așa lapidară – în care au exprimat-o, e jignitoare pentru alții. Autoritatea lui Eminescu e recunoscută și nu e nevoie să fie întărită prin revendicări și nedreptăți ca cele arătate.

LITERATURA GERMANĂ LA NOI

Cu prilejul cărții dlui Mândrescu

De câte ori capul confuz al tuturor scriitorilor de prisos și al tinerilor alcătuitori de stihuri abracadabrante – am numit pe dl Macedonski – strecoară vreun articol în ziarele franceze, D-sa insinuă că primejdia germană amenință viața culturală din Regat. Sunt și alții de felul D-sale, cari, cu mai multă luciditate poate, dar cu aceeași strâmtă și prezumțioasă educație literară, repetă aceeași plângere.

Afirmarea aceasta, cred, n-are nevoie de o dezmințire deosebită.

Întâi, pentru că nici o literatură, întru toate superioară, nu poate constitui un pericol pentru cultura noastră în formațiune. Și nimeni dintre noi n-ar țipa în contra influenței franceze de pildă, dacă ea s-ar manifesta altfel, decât cei ce se prăpădesc de dragul ei, în loc de a se mărgini la imitațiuni palide, ar preferi să ne dea pe românește tot ce francezii au mai măreț, mai frumos și mai profund în creațiunile lor literare.

Al doilea, nu poate fi vorba de o primejdie, câtă vreme nici limba, nici literatura acestui puternic popor n-au străbătut la noi în măsura cuvenită. În școală se învață puțin. Manuale de literatură germană nu există. Cărțile germane în librării n-au căutare. Traduceri se fac mai puține chiar ca odinioară și fără multă alegere. Ziariștii noștri nu cunosc aproape deloc presa germană. Iar majoritatea scriitorilor habar n-au de ce s-a scris în vechea, sau ce se scrie în cea mai nouă literatură din Germania, și abia în treacăt de au știre despre câțiva titani ai perioadei clasice, sau despre cei doi lirici destul de populari la noi Heine și Lenau.

Sigur este, însă, că această slabă orientare nu ne servește spre laudă și că *nu* cultura germană pierde ceva prin puținul nostru interes pentru ea.

De acest fapt și-au dat seama și conducătorii vieții noastre culturale, căci au hotărât să dea pe viitor mai multă atenție învățării limbei germane. S-a creat în sfârșit o catedră la Universitate, de unde de aci înainte

va răsună glasul competente al unui învățat profesor, care va arăta ascultătorilor săi comorile imense ale intelectualității germane. Astfel că, dacă în general se poate vorbi de vreo legătură mai strânsă cu cultura germană, apoi abia acum suntem la începutul ei.

Adevărat că inaugurăm destul de serios această legătură. După traducerea lui *Faust*, de care am vorbit de curând, primim o nouă carte ce ne introduce în intimitățile sufletului german, dintr-o epocă mai îndepărtată, ce e drept, dar tot atât de însemnată pentru dezvoltarea literaturii germane.

E vorba de *Limba și literatura germană: Mittelhochdeutsck*, a dlui Simcon Mândrescu, suplinitorul și azi-măine definitivul profesor la catedra amintită – o carte merită a pune temeiul studiului germanisticii la noi.

Scopul cărții este în primul rând didactic, căci prin o gramatică, alcătuită după izvoarele științifice cele mai temeinice și prin un glosar vrea să introducă pe universitari în tainele limbii, scrisă în veacul al 12 și 13-lea. Ea urmărește însă și un scop curat literar, căci face cunoscute textele lirice și epice cele mai alese ale unui timp de înflorire a romanticii germane.

Poezia aceasta a cavalerilor, a *Minnesänger*-lor și-a atins culmea pe la mijlocul veacului al 13-lea. Cruciadele aduseseră mișcare în viața germanilor. Dorul de pribegire, melancolia despărțirii și adorarea tainică, curată a femeii îndepărtate înstrunau lirele atâtor cavaleri călători. Era o epocă de multă artă, când poezii stăteau în cinste alături de regi și împărați și cântau la serbări, glorificând faptele și aventurile lor, o epocă în care chiar războinicii cavaleri, osteniți de spadă și de drum, luau lira și-și improvizau cântecele la fereastra iubitei, în raze de lună. Mulți din poezii noștri moderni ar rămânea surprinși de subtilitatea lui Walter von der Vogelweide, Veldeke și cum se mai numesc autorii acestor stihuri sentimentale, în cari paserile cântă, trandafirii înfloresc și inimile suspină după regulele artei celei mai desăvârșite.

Poezia lirică este urmată de textele cântecelor eroice. Începe epoca legendei lui Graal, cu eroii Titurel și Lohengrin, apoi Parsifal, Tristan și Isolde, – șirul întreg de figuri medievale ale cântăreților germani, cunoscute celor mai mulți dintre noi numai din cuprinsul muzicii lui Wagner. Grandiosul epos al Nibelungilor, mândria poporului german, și podoaba fantaziei lui creatoare, face parte tot din epoca asta și deschide

cititorului o priveliște asupra popoarelor din vârtejul migrațiunii lor. Ne interesează și pe noi de aproape căci numele nostru e și el amintit în acest amestec...

Întreagă literatura aceasta se va citi deci de-acum înainte, se va comenta la Universitate și se va pune astfel baza cunoștințelor noastre generale. Să fim recunoscători dlui Mândrescu pentru lucrarea sa și să mergem înainte pe calea apucată, fără a ne fi teamă că, făcând din literatura germană obiect de studiu mai sistematic, ne-am periclita cumva libertatea dezvoltării literaturii și a... latinității noastre.

CELE DOUĂ PSIHologii: A POPORULUI ȘI A DLUI DRĂGHICESCU

Din partea amicului Plato primim următorul necăjit și searbăd răspuns la articolul nostru *O decepție*:

Nu știu să descoper obrazul¹ acelu pretins prieten care, sub masca pseudonimului Gh. Dumbravă, s-a încercat să-mi dea o lovitură prietenească de condei, în penultimul număr al acestei reviste. Este inutil, și respect această ultimă umbră de scrupul, cu care n vrut să mă lovească îndrăznețul meu critic.

Impresia ce mi-a făcut critica de care vorbesc a fost aceea a unui atac premeditat, cu care eram pândit de mult și care s-a căutat să mi se dea în momentul cel mai priincios.² Prietenii, care mi-au semnalat veninul acelei critici, mi-au spus unanim „acela ți-o cocea de multă vreme“. Amicii mei ar fi vrut să mă consoleze, dar este și mult adevăr în aprecierea lor.

Și iată cum stă acel adevăr.

Pentru oricine ar fi cunoscut coprintul cărții mele și ar fi citit imparțial articolul dlui Dumbravă, *O decepție*, nu va fi fost greu să vadă că autorul articolului era cu totul străin de cartea pe care o critica, căci nu și-a aruncat ochii decât poate pe câteva pagini răsfoite în treacăt. Această convingere se întărește și mai mult dacă s-ar ține seamă că eu am depus la redacție cartea mea într-o miercuri după-amiază, iar a doua zi, joi, articolul a și apărut.³ De aceasta criticul pare că vrea să se apere

¹ Dl Dumbravă nu este o damă voalată și umblă cu obrazul pururea descoperit. (Notele redacției).

² De ce era tocmai acum priincios acest moment ?

³ Miercuri seara foaia noastră e culeasă.

zicând că citise cartea și scrisese articolul dinainte, însă avem dovezi hotărâtoare că articolul a fost scris chiar în seara când eu am depus cartea, și prin urmare să fi vrut chiar, și n-ar fi avut timpul material să mi-o citească. De altfel dovada de aceasta este mărturia pe care dl Dumbravă o face de la început: D-sa nu critică cartea, ci face psihologia autorului.¹

Curioasă și capricioasă critică care se ocupă mai mult de psihologia autorului !

Scopul acestui răspuns este să dovedească și publicului care este doza de competență, de onestitate și de bună-credință cu care a fost scrisă „decepția“ dlui Dumbravă, adică cam cât de mult a citit, n-a aprofundat D-sa cartea pe care o critică așa de puțin, și pentru care mă atacă pe mine cu așa căldură prietenească ? Pentru aceea să vedem simulacrul acela de critice.

Dl Dumbravă zice că nu înțelege nevoia acelu lung capitol... despre psihologia englezilor, germanilor și francezilor, când din toate popoarele, aceste trei sunt istoricește și geograficește mai departe de noi. Iată o critică. Nu știu însă ce să admir mai mult la ea, lipsa de bună-credință cu care este făcută, sau lipsa de înțelegere care a dictat-o.² Dacă criticul meu ar fi fost de bună-credință, dacă ar fi citit cartea ar fi văzut că eu mă explic în două locuri asupra acestui capitol. La pag. 66 și 122 eu arăt cu insistență că acest capitol are de scop să dovedească lămurit cum lucrează factorii sociali și istorici asupra psihologiei altor popoare, pentru ca astfel acțiunea lor să poată fi mai bine înțeleasă și asupra noastră. În acest scop este scris capitolul, nu pentru că noi ne-am trage din neamul englezilor și germanilor. Cât despre francezi obiecțiunea dovedește ignoranță elementară, dată fiind înrăurirea sufletească covârșitoare ce au avut și au francezii asupra noastră.³

O altă vină, cu care sunt năpăstuit, este aceea că nu mi-am adus aminte d-a stăruii, „în aceeași măsură asupra folclorului și a culturii...

¹ În exact. Două coloane sunt dedicate cărții. Aici sunt concentrate greșelile grosolane ale lucrării. Psihologia autorului se impunea de la sine.

² Nici una nici alta. Să recunoști pur și simplu că acest capitol era mai mult un rezumat pe larg din Fouillée și că i-ai dat o extensiune prea mare, în raport cu importanța acestor chestiuni pentru studiul psihologiei noastre

³ Serios, atât de ignoranți ne crede, ca să nu cunoaștem influența franceză ? Taci, frate ! Și ce influență franceză găsești d-ta la țărânul român ?

asupra tradițiilor și a poeziei...“ Dacă acerbul meu critic *ar fi răsfolit* ceva mai bine cartea ar fi văzut că repet de mai multe ori că cu această parte mă voi ocupa în volumul al doilea, și că o las cu totul ca să formeze obiectul aceluși volum. Aceasta am arătat-o eu cu stăruință la paginile 12, 523 și 530. Dar noi de ce să acuzăm pe dl Dumbravă față de această scăpare din vedere ? Este rea-credință, fiindcă n-a citit, sau fiindcă a citit și n-a vrut să ție seamă ? Care din aceste două nuanțe ?¹

Nu zic nimic de acuzarea ce mi-aduce că am făcut umplutură istorică. Pentru un profan totul este umplutură, în chestiunile de care habar n-are. Pentru un cunoscător al psihologiei popoarelor, istoria este izvorul cel mai bogat în interpretări și explicări psihologice. Aici, cum am să lupt eu cu nepriceperea teribilului meu critic ? Ah, s-ar fi criticat cât de puțin și pe sine însuși ! (În legătură cu istoria ? Red.)

Dar unde dl Dumbravă pare că triumfă este când crede ca m-a prins cu „nămolul de cuvinte și tautologii“. Eu însă cred că și în această chestiune criticul meu acerb a dat în nămol, și a vrut să azvârle acest nămol și asupra-mi. Pentru un critic cu puțină psihologie, este ușor de văzut că dacă repetiția nu poate trece când este vorba de un lucru neînsemnat, de a zecea mână, nu tot astfel este cu o chestiune dominantă, care ți se impune și te *obsedează*.² Un fapt de o primă importanță trebuie să-l repeți, fiindcă trebuie să insiști asupra-i. Că poporul român este un amestec foarte variat de rase antropologice și istorice este o constatare de cea mai mare însemnătate, încât nu știam cum să stăruie mai mult asupra-i. Această reverie și stăruire asupra chestiunilor se va regăsi în cartea mea ori de câte ori va fi vorba de o chestiune de mare interes psihologic.

Ceea ce însă m-a indignat mai mult a fost să văd că sunt luat drept calomniator și detractor al țărânilor. Se poate calomnia cineva pe sine însuși ? Aceasta-i pentru mine dovada supremă că dl Dumbravă m-a judecat fără să-mi citească cartea. Dacă o citea, poate că-mi făcea ca alții învinuirea că prea am proslăvit și am trâmbișat calitățile mintale ale

¹ Nici una nici alta. Scuza, că era să te ocupi în volumul al II-lea de folclor etc. nu se admite, căci ar urma ca d-ta să mai scrii un al II-lea volum de „Introducere în psihologia poporului“. Aici era locul și încă la loc de frunte să te ocupi de această problemă, deoarece literatura populară, credințele, obiceiurile îți dădeau elementele vii de cercetare.

² Numai că prea te obsedează să pui o definiție lungă de trei ori după o alta, la intervale de câteva rânduri, este o obsesiune înspăimântătoare.

țărânilor români.¹ Dacă am scos la iveală unele defecte și lipse ale voinței și ale caracterului țărănilor a fost cu *mare durere*, și atunci am arătat că aceste lipsuri sunt umbrele unor veacuri de restriște și că sunt trecătoare. Am indicat chiar terapeutică socială și economică, care le va vindeca, lucru de care iar am fost criticat în cel mai neinteligent mod.

*

Din aceste câteva replici se vede – sper (!!) – cât de puțin a cunoscut dl Dumbravă cartea pentru care mi-a azvârlit în față cele mai gentile aprecieri asupra persoanei mele. Las judecății fiecăruia să cântărească doza de onestitate din „decepția“ criticului meu, și doza decepției mele față de profunzimea și onestitatea criticilor ce mi-a făcut.

Să mă opresc puțin asupra ultimei părți a criticii. Aceasta e pur și simplu un foarte meschin și ordinar proces de intenție, care se poate face așa de bine, costă așa de ieftin, încât omul cel mai pătat moralmente îl poate face oricând, oricum, omului cel mai nevinovat. Este așa de ușor și așa de comun să acuzi pe cineva *de arivism*, de reclamă, de lingușire ! Știu unul, tot ca dl Dumbravă, care mă acuză că studiile mele de filosofie publicate au fost scrise pentru... reclamă. Am dorit sincer aceluși om să scrie și dânsul astfel de reclamă, după cum doresc sincer dlui Dumbravă să *ariveze* și dânsul.²

Ei, dacă aș face și eu psihologia pretinsului meu prieten Dumbravă, nici nu bănuiește poate câte lucruri neplăcute i-aș aminti și pe drept cuvânt, nu pe simple procese de intenție.³

Dl Dumbravă zice că i-am pierdut simpatia fiindcă am dedicat cartea unor persoane influente în țară. Și dl Dumbravă totuși știe bine cât ajutor datoresc eu acestor oameni. Cum poți mulțumi unor oameni, cari au fost buni cu tine, cari te-au ajutat și moralmente și în tot felul ? Neputând altfel, eu am găsit cu cale să-mi manifest recunoștința ce le datorez, închinându-le lucrarea mea, cu atât mai vădit cu cât fi știu iubitori sinceri ai țărânilor.

Dl Dumbravă însă găsește că justificarea mea este cu „cuvinte pompoase“ adică neadevărate.⁴ Cu atât mai rău pentru el, dacă dl Dumbravă

¹ Eu am citat din carte, nu din fantazie: țărâna dlui Drăghicescu suferă de toate „Imbecilitățile“ posibile.

² Prea gentil. Nu cu prețul ăsta.

³ „Saul, Saul, de ce mă gonesti ?“

⁴ Pofim logică: pompos egal cu neadevărat.

nu știe, între altele multe, cel puțin aceea că singur din toți oamenii politici dl Dissescu a strigat în Senat că nu trebuie să vii în ajutorul țaranului cu mijloace luate tot din sărăcia lor, ci să-i ajute cu mijloace din altă parte.

Eu am crezut că este onest să-mi arăt recunoștința către astfel de oameni, cari au fost buni cu mine și cu pătura țărănească din care am ieșit. Care-i acum părerea dlui Dumbravă ? Probabil, dânsul are altă concepție: să critici și să insulti pe binefăcătorii tăi, pentru ca să te arăți independent.

Aici, este adevărat, că nu împărtășesc sentimentul dlui Dumbravă după care îngratitudinea trebuie să fie răsplata celor cari au fost binevoitori cu noi.

Dacă acerbul meu critic vrea mai mult decât atât pentru ca să-i dovedesc caracterul meu neatârnat, îi mărturisesc și îi voi putea dovedi, la trebuință, că bunăvoința dlor Kalinderu și Dissescu n-am cerșit-o și n-am provocat-o intenționat, ci am avut suprema șansă să-mi vie singură. Onestitatea mea mă împiedică însă să fiu independent în felul cum o înțelege dl G. Dumbravă.

D. Drăghicescu

Trecând peste tonul de trivială văicăreală din ponoasele dlui Drăghicescu, vom face câteva reflexiuni în meritul chestiunii.

Se pare, înainte de toate, că critica noastră l-a durut. Prietenii D-sale l-au „consolat” chiar, și ne-au atribuit nouă intenții criminale de distrugere. Ce putem face acum decât să-l consolăm și noi și să-i dăm cea mai perfectă asigurare că nu e nici o persecuție la mijloc, că ne-am făcut pur și simplu datoria de informatori asupra omului și operei sale, în virtutea principiului „amicus Plato, sed magis amica veritas”.

Cu o adorabilă copilărie, ne acuză apoi că nu i-am citit măiastra carte. Cum asta ? Pentru că „eu am depus cartea mea la redacție miercuri după-amiazi, iar a doua zi, joi, articolul a apărut”. E o argumentare științifică aceasta, ca toate argumentările dlui Drăghicescu. Ca și când în librării și în biblioteci n-ar fi fost alt exemplar, decât cel cu dedicație prietenească adus de D-sa miercuri seara ! Și pare că nu știe toată redacția și tipografia că acel articol miercuri era tipărit gata !

Ei nu ! Decepția noastră era așa de mare tocmai pentru că citisem cartea cu atâta băgare de seamă. Ce vreți ! Nu se trece repede peste o

publicație comandată de minister, retribuită de minister și tipărită de minister ! Și fiindcă am ajuns la convingerea fermă că e o lucrare superficială, fără metod și precizie, cu vorbărie multă în părțile secundare și cu nesocotirea momentelor esențiale din psihologia poporului, am mărturisit-o fără înconjur. Mai mult chiar, suntem așa de convinși de adevărul acelei afirmări, încât prevedem că nici un scriitor cu pricepere adâncă în materia asta, nimeni dintre criticii cari își respectă iscălitura nu va putea dovedi contrariul ziselor noastre.

Rămâne acum chestia „arivismului”. Aici lovitura noastră pare a fi fost mai crudă. Dar ce era să facem ? Trebuie pornită o dată campania în contra acestor mlădioase fire de iederă – vedeți ce comparație inofensivă întrebuițăm ? – cari își caută mereu stejarii în jurul cărora să se încolăcească, pentru a se putea ridica. Și fiindcă dl Drăghicescu vrea să cunoască și „concepția” noastră onestă, dar absolut onestă, află că și noi știm prețui pe acei oameni de merit și le dăm deplina noastră recunoștință pentru faptele lor.

Socotim însă că i-am insulta dacă această recunoștință am atârna-o de clopotul publicității sau am căuta s-o exploatăm, sau am manifesta-o în culoarele antișambrelor, – căci bărbații de merit nu ne cer asta, ei ne recunosc libertatea cugetării și dreptul la dezvoltarea deplină a individualității noastre, fără temenele și fără milogeli.

Este aici o chestie de principiu și tocmai fiindcă e de principiu, dl Drăghicescu n-o înțelege. D-sa ne asigură că este mieluşelul nevinovat, care adoră pe dl Dissescu fiindcă „a strigat în Senat” să se vie în ajutorul țaranului și încolo n-a urmărit nimic cu dedicația. Serios, numai pentru asta ? Ei, apoi cum se face că vreo câteva zile după apariția cărții, dl Dissescu cere Senatului universitar înființarea unei noi catedre de „Psihologia poporului român” și asta tocmai în vederea numirii dlui Drăghicescu ? Ba nu zău, de unde această coincidență ?

Drăguța de „mîntalitate” a dlui Drăghicescu, ce șireată mai e !

Ca a porumbelului !

MOMENTUL SOLEMN

Într-o seară mare, seară de Crăciun, dioscursii de la Weimar, Schiller și Ooethe, căutau un subiect de discuție, vrednic de solemnitatea momentului. Și au convenit că prin nimic n-ar putea prăznuși în mod mai demn acel punct luminos în istoria popoarelor, ca stând de vorbă asupra nemuririi, sau a altor probleme de înalt ordin metafizic.

Noi știa obscurii de la București cu ce am putea sărbători mai bine același moment solemn, decât tot prin meditații asupra unor probleme, mai puțin metafizice, desigur, dar tot atât de înalte și de importante pentru împrejurările noastre.

Ne gândim în primul rând la literatură și la oamenii cari o fac și avem într-adevăr o satisfacție sărbătorească. E o strălucire de la un capăt la altul. Sori și genii de toate categoriile revarsă lumina din abundență, ca într-o grădină fecrică. E o stare așa de mulțumitoare, încât, dacă am trăi pe vremea poveștilor și am întâlni pe drumul nostru pe Dumnezeu și pe Sf. Petru, sluga-i credincioasă, iar aceștia ne-ar întreba, zicând: „Muritorule, v-am dat scriitori și artiști, învățați și psihologi de tot soiul, ce-ți mai trebuie?” – credeți că n-am știi ce să-i răspundem, decât: „Tu zici, Doamne; n-am ce-ți mai cere!”

Unde sunt scriitorii mari și mulți, neapărat trebuie să fie și reviste multe, puse toate în serviciul bunului-gust, al cugetărei drepte și al simțirei echilibrate. Gândul nostru se oprește și la aceste și cu mândrie vedem cum numărul lor crește și cum, de câte ori una încetează – meteor modest ce nu lasă decât o dără fulgerătoare în urmă-i – răsar altele în locul ei, în și mai dalbă strălucire. Iar pe urma luminei lor cultura noastră înaintează în pas gimnastic.

Ceea ce ne umple de bucurie la vederea acestor reviste este pacea și armonia cu care se lucrează toate către aceeași țintă. S-ar părea că îngerii

din ceruri, când au trâmbițat „pace și între oameni bună voire”, au vizat de-a dreptul revistele noastre, cari s-au supus aceluși glas de cheruvimi. Nici nu se putea să nu asculte, căci mulți dintre conducătorii revistelor sunt poeți, iar poezii au comunicație directă cu vestitorii cerești, de la cari își iau inspirațiile. Și chiar noi criticii, cu toată bănuiala că întreținem legături tainice cu infernul, ne supunem poruncilor cerești, de dragul conlucrării pacinice.

Adevărat că felul cum se manifestă această pace și conlucrare este unic. La alte popoare mai există raporturi reci între tineri și bătrâni, stavile sociale, prejudecății de merite și talent, – la noi însă cei încărunțiți în luptă și vrednicie se apropie în dragoste de generația mai nouă. La alții mai vezi înfumurați, cu personalitatea exagerată, – la noi au cu toții justa măsură a personalității lor. Aiurea se găesc vânători de noroc literar și de arginți oficiali, panglicari de bălci, iubitori de tam-tam și paraziți ai reclamei, – la noi această speță a murit. Și ce mai găsești aiurea? Bărbați cari se dedau la intrigi meschine, hărțuitori cu vorbe de stradă. Dar la noi – la noi sunt numai suflete mari, caractere de bronz. Prietenii noștri au statornicia gândului: și adversarii demnitatea faptei.

Și nimic nefiresc în astea toate. Așa trebuie să fie, unde nu sunt decât talente binecuvântate. Mințile alese și inimile calde nu se coboară în noroiul patimilor plebeie, n-au în vedere scopuri mărunte, căci menirea lor e tot înainte, spre gloria neamului, spre triumful artei...

Iată pentru ce momentul în care ne găsim literaricește acum, când trecem într-un nou period, ni se pare măreț ca niciodată. Iar solemnitatea lui crește, văzând perspectivele ce se deschid pentru anul ce vine. În toate taberele prefacere zgomotoasă. Reviste noi, cu oameni noi și cu direcții noi. Lumină în urmă deci și înaintea noastră lumină.

Salutăm cu drag zorile viitorului an literar. Privim plini de încredere la acei ce se găsesc de muncă. Îi asemănăm cu niște corăbii din port, cu pânzele ridicate și gata de plecare. Câte nădejdi nu stâmesc în noi aceste mândre corăbii, încărcate cu hrana pe un an, cu căpitani isteți și talentați mateloți, dar mai ales, cu arme de atac și de apărare. Câte comori vor aduce ele, pe câți naufragiați vor primi pe bordul lor și vai, ce grozavă boală de mare vor avea de încercat bieții poeți din cabine!

Dar înainte. Viitorul va vorbi de noi, căci momentul e istorie. E o pagină strălucită care se scrie acum și sunt fericit că, într-o notă prizărită dedesubtul acelei pagini, va figura și numele meu.

ADDENDA

OVREII ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

O pagină mai mult în istoria literaturii române. Nu este, desigur, o pagină însemnată. Dimpotrivă, e lipsită de orice strălucire. Dar ea există, e scrisă, și cercetătorul nu poate să treacă peste ea fără să se informeze exact asupra coprinsului. Și de altfel, curiozități de aceste simptomatice atrag totdeauna, mai ales când nu se manifestă izolate, ci de un grup întreg de indivizi, aparținători unei anumite rase.

De când porțile școlii române s-au deschis largi tuturor, fără deosebire de confesiune religioasă, evreii și-au ocupat colțișorul lor în viața noastră intelectuală. O dată învățându-ne limba, era natural ca să intre în presa politică și cea literară, să-și creeze apoi și organe proprii de publicitate și să ne secundeze în toate manifestările noastre.

Iată-i glăsuind în versuri române, culegând și studiind literatura populară, interesându-se de vechile izvoare literare, talmăcind elementele limbei, cu un cuvânt, intrați în rolul pe care evreii din alte state, și-l însușiră cam de pe la anul 1830 înapoi. Filologi, critici, poeți și prozatori, ei scriu, luptă, imitează, caută să răzbată, timizi mai întâi, apoi tot mai îndrăzneți, dând asalt instituțiilor culturale. Ca și coreligionarii lor din țările apusene, ei se aștern pe traduceri, voind a transplanta între noi semințele gândirii străine, îndeosebi a literaturii cosmopolite. Și când, după atâtea eforturi, nu izbutesc, privirile lor se îndreaptă nostalgice spre răsărit – spre țara palmierilor și a cerului pururea senin – și se fac apostoli îndemânatici ai sionismului.

În general însă, toți aceștia păstrează caracterul de colonie străină. Între ei și locuitorii autohtoni nu se produce nici un proces de asimilare spirituală, nici o apropiere. Tot ce tipăresc rămâne fără răsunet și fără vreă influență simțită asupra fluctuațiilor culturii române.

Cauzele principale le găsesc în următoarele.

Întâi de toate, din întreaga ceată de scriitori lipsesc talentele robuste, cari să se fi ridicat deasupra mulțimei și să o fi cucerit prin munca lor. Scriitorii noștri ovrei, în orice țară ar fi trăit, n-ar fi fost considerați mai mult de niște mediocrități.

Al doilea, ei nu puteau să exercite vreo influență asupra noastră, câtă vreme s-au încăpățânat a conserva întru toate caracterul și mentalitatea rasei lor, rămânând scriitori *israeliți* în limba românească.

Ei n-au ținut, mai departe, seama de adevărul tot mai luminos, că un popor mic ca al nostru, la începutul dezvoltării sale, nu poate avea decât o literatură pornită din cea mai largă conștiință de rasă și că numai identificându-se cu idealurile neamului românesc puteau să fie folositori.

Dimpotrivă, au dat frâu liber însușirilor dizolvante, proprii firei lor, militând sistematic pentru direcțiuni diametral opuse intereselor noastre superioare.

Nu numai ca indivizi, în presă și în literatură, ci până și în societățile lor preconizează următoarele idei:

„Nu este exact că există o deosebire între om și om; toți suntem de o singură origină, toți aparținem uneia și aceleiași familii, care se numește omenire“.

„Cuvântul rasă, ca multe cuvinte, care a servit pentru a depărta pe om de la frate-său, este o noțiune interpretată într-un mod greșit și fals, un cuvânt care ar trebui să fie șters din dicționarul oamenilor culți și mai cu seamă din cărțile noastre didactice...“

Noi propagăm redeşptarea conștiinței coreligionarilor noștri că suntem o parte integrantă a națiunii române, și, împreună cu dânsa, fii ai omenirii...“

Aceste continue ieremiade umanitariste, alăturate la celelalte motive, dintre cari să nu uităm nici speculațiunile mercantile ale multora, explică izolarea la care literatura ovreilor noștri este fatalmente condamnată.

*

În fruntea scriitorilor ovrei trebuie să socotim, fără îndoială, cele trei spirite mai serioase, învățați și muncitori neobosiți, pe Gaster, Șăineanu și Tiktin. Dintre toți, acesta din urmă, cu cercetările sale filosofice și îndeosebi cu gramatica și cu dicționarul ce tipărește acum, se bucură de

¹ Analele soc. ist. Iuliu Barasch, II, p. 5.

mai multă considerație la noi și în străinătate. Gaster și Șăineanu, prin lucrările lor, cu toată limba barbară în care scria cei dintâi, au meritul de a fi făcut cunoscute în țară câteva izvoare străine, referitoare la studiile folclorice și de a fi arătat câteva sisteme de procedeu științific în studiarea vastului material de literatură poporană. Dacă în activitatea lor n-ar fi fost călăuziți și de interese personale și nu s-ar fi făcut imposibili prin polemice agresive și anti-românești, puteau să-și afirme puterea lor de muncă în opere și mai puțin atacate de critică.

În rândul folcloriștilor trebuie să amintim pe dl Schwarzfeld, rămas cunoscut de când cu discuția asupra colecției de poezii populare a lui Alecsandri, discuție în care avea o bună parte de dreptate, căci în realitate bardul de la Mircești n-a făcut o ediție științifică a poeziilor, n-a păstrat forma lor primitivă, ci a poetizat și reconstituit texte defectuoase. Dl Schwarzfeld însă nu face numai studii de „psihologie populară“, ci conduce și publicațiuni de propagandă semită, ca *Anuarul pentru israeliți* și altele, e un luptător îndrăzneț, dar n-are cultura necesară pentru a scrie lucruri de valoare în specialitatea atât de călduros îmbrățișată de către ovreii noștri.¹

Schwarzfeld are meritul de a fi tras atenția asupra lui „Cilibi Moise (Froim) vestitul în țara românească“,² un fel de Anton Pann, vesel și sentențios al ovreilor. Acest Cilibi e născut în 1815 la Focșani, a scris mai multe cărțuții de pilde și apropouri, originale și compilate ca d. e. „Scumpă și frămăoasă este ziua de astăzi, fiindcă ziua de ieri s-a dus și nu se mai întoarce, dar ziua de mâine nu se știe, fiindcă este viață și moarte“. E interesant a ști că Cilibi Moise a fost singurul ovrei naționalist. Înainte de moarte, el „se ruga lui Dumnezeu să vază pe români independenți căci astfel vor fi fericiți“. Într-un loc exclamă: „Să trăiască națiunea israelită și să fie de români în ochi bine primită“. Și iarăși: „Toate națiunile din acest ținut să ne rugăm lui D-zeu pentru sănătatea românilor și noi cu toții pentru sănătatea țaranilor, cari ne hrănește și cu toții pentru soldații români, cari ne păzește“...

Trecând la literatura propriu-zisă, întâlnim mai întâi pe dl Ronetti-Roman, poet cu calități mult mai accentuate de critica ovreiască.

¹ *Cronica israelită* face portretul dlui Schwarzfeld, numindu-l un om insuportabil: spirit absolut incult, un mic băcan devenit ziarist, om de-o brutalitate revoltătoare... deviza lui este: „gratis“... Iar noi adăugăm cuvintele din *Biblie*: „Tu zici!“

² Vezi *Anuarul pentru israeliți*, V, p. 93.

Poemul său *Radu* (tip. la 1878), cu povestea versificată *Frumoasa fârdă corp*, are, pe lângă foarte multe stângăcii poetice și Imperfecțiuni de limbă, câteva pagini energice, iar piesa dramatică *Manasse*, dacă n-ar fi o lucrare cu totul străină de sufletul nostru, ar fi avut o primire literară mai bună decât i s-a făcut. Ronetti-Roman e poetul rasei sale, atât când scrie despre Radu, cel proscris pentru *sfânta libertate*, cât și în *Manasse*, când deplânge soarta inexorabilă a căderii poporului evreu; e un apostol uneori convins că:

Decât să piară-un neam întreg
Pentru eternitate,
Ce a știut să simț-adânc
Măreția libertate,
Mai lesne stelele se sting
Și-n noapte firmamentul,
Mai lesne munții se zdrobesc
Se zdrucecă pământul...

Dintre ceilalți poeți mai tineri, singurul talent remarcabil este al lui **A. Toma**, cunoscut prin un volum de traduceri din Carmen Sylva. Poeziile M. Sale Reginei au fost îmbrățișate cu o dragoste suspect de pronunțată din partea versificatorilor ovrei. Ele au avut pentru acești poeți atracțiunea pe care poezia populară a avut-o pentru ceilalți intelectuali: mine rentabile de exploatare. Cu toate astea însă, traducerea dlui Toma sunt muncite și superioare încercărilor tovarășului său Ighel și ale altora.

Ceilalți autori de volume și colaboratori răzleți ai diferitelor reviste sunt cu toții imitatori de-ai lui Heine, începând cu fecundul **Steuermann** și sfârșind cu flecărețul epigramist **Goldner-Giordano**. Înșușindu-și partea mai rea a liricului german, ei ating adeseori marginile frivolității și-s plini de ironie falsă față de ei și de societate. Înrudirea de sânge cu Heine le dă un curaj ciudat, îi fanatizează ca ovrei și-i face încrezuți ca scriitori. Capitala Moldovei actualmente are fericirea de a ceti multe secrețiuni de-aceste, de-ale muzei semite.

O notă nouă, simpatcă din punct de vedere evreiesc, aduc sioniștii. Toate frământările din timpul din urmă, mizeriile de-acasă, emigrările, dorul de pribegie, visul deșteptat de congresiștii de la Basel că în curând vor vedea pământul făgăduinței, care a dat popoarelor – și a luat evreilor – un D-zeu, au un răsunset și în poezia lor. Poezia lui Steuermann, *Tu nu*

mă vrei, o, țară, eu totuși sunt al tău, cuprinde o parte din duiosia sufletului evreiesc. Asemenea găsesc câteva accente sincere în broșura mai mediocrului poetastru **Axelrad**. Iar un caracter specific israelit are volumul de proză al lui **Horia Carp**, un tip al evreului zbuciumat de astăzi.

Traducerile ovreilor iau proporții tot mai mari. La ziarele politice aproape toate romanele din foileton sunt traduse de dâșii. Romanele de colportaj, furnizate de întreprinzători ovrei, sunt opera lor. Bibliotecile de popularizare sunt conduse în mare parte de ei. Iar la traducerea acestor cărți literare și de știință populară, se conduc de aceleași tendințe de „înfrățire universală”, semnalate mai sus. **B. Marian**, **I. Husar**, **R. și B. V. Vermont**, **Streitmann**, **Stern**, **Schönfeld**, **Grossmann** și alții au dat o serie de traduceri bune și rele, dintre care operele lui **Max Nordau** nu lipsesc. Nordau e un fel de părinte ocrotitor și al ovreilor români.

Nu se poate tăgădui că traducerea pot să exerciteze o influență deosebită asupra spiritului vremii. Tinerimea noastră în anii din urmă pornise chiar a împărtași multe din ideile autorilor traduși de ovrei. Au venit însă, din fericire, scriitorii români cu destul talent pentru a înăbuși însuflețirea pentru operele alese fără gând curat, iar traducătorii s-au ales numai cu marfa vândută.

În ramura critice literare au început să lucreze dnii **Simion și Heinrich Sanielevici**, amândoi dușmani declarați ai „ideii nobile de patrie”, ai „marelui brigand Napoleon” și acelei religii care „au născocit ura, persecuția și asasinatul religios”; oameni culți, dar evrei mărturisiti ca gândire, unul modern și celălalt habotnic.

Cu literatura română s-au mai ocupat dnii **Brănișteanu de la Adevărul** și dr **Melchior Hârsu**, custodele Fundațiunei „Carol”. **D. Hârsu** a scris și un studiu mai mare despre circumciziune.

*

Și acum câteva rânduri despre dl **Ighel-Deleanu**, autorul volumului *Vechi și noi*, apărut de curând.

D. Ighel este tipul trubadurului de mahala din Capitală și a ajuns chiar în gura lăutarilor. E un simplu imitator al liricilor noștri și-și manifestă însușirile de rasă și prin reclama continuă ce-și face. În fruntea volumului mai nou tipărește câteva recenzii asupra unei colecții anterioare, în care critici de ocazie îl clasează de-a dreptul printre **Aleksandri**, **Eminescu**, **Coșbuc** etc. Iată o pildă de prefață:

„Volumul talentatului nostru poet... cuprinzând versurile sale publicate și inedite s-a expus deja în vânzare la toate librăriile. Această nouă operă, *menită* a produce o deosebită impresiune în toate cercurile noastre literare, se compune din o mulțime de bucăți scrise cu un deosebit talent și mare agilitate în mânăuirea condeiului... Noi sfătuim pe toți iubitorii de o literatură aleasă să se grăbească a citi volumul dlui Ighel, care împreună cu G. Coșbuc și Traian Demetrescu formează singurii noștri tineri, cari promet a fi poeții viitorului“...

Profeția din acest specimen de critică a fost mincinoasă. D. Ighel nu este mai mult ca mai înainte: un corupător al gustului cetitorilor români. Revista săptămânală intermitentă *Foaia populară*, condusă de D-sa, i-a servit mult la plasarea acestui soi de critici și de romane.

*

În timpul din urmă, intelectualii evrei, mai ales cei cu legături străine, nu-și fac nici un scrupul de conștiință din activitatea lor pronunțat evreiască. Pare că organizarea evreilor într-o naționalitate aparte, cu drepturile la o cultură națională proprie, ar avea prospecte multe de izbândă, atât de categoric luptă pe teren cultural ! Au reviste și ziare de propagandă evreiască, în care se vorbește cu încredere de stăpân și cu îndrăzneală de martir. Împrumută arme de apărare și combatere de la frații lor din străinătate. Caută atingere cu istoria și literatura generală a poporului israelit și continuă a se izola de tot ce e românesc ca spirit și tendință. Până și limba românească, adoptată până acum și de ei ca limbă literară, tind s-o elimineze și s-o înlocuiască cu jargonul româno-israelit, în care au început să scrie.

Organul lor literar de căpetenie este *Lumea israelită* din Craiova, „revistă pentru cultura poporului evreu“, de sub direcția dlui G. Grossmann.

„Telul“ ei – după cum o mărturisește în program – este trezirea evreilor „la conștiința lor națională“, cultivând literile, știința și artele în raporturile lor cu viața poporului evreu. Deci – cum nici nu se putea altfel – o literatură dintre cele mai tendențioase, opusă de-a dreptul intereselor culturale ale poporului român, dușmănoase unității noastre de neam și cu atât mai periculoasă, cu cât caracterul acestei literaturi hibride are să-l imprime în definitiv tot limba românească.

Drept motivare a acestei izolări și grupări de rasă „a tuturor publicațiilor și artiștilor evrei din România pe cari îi leagă un singur gând:

să-și înalte neamul din care au ieșit“, ei inventează un sofism. „De pe ogorul literilor și artei române – continuă dl Grossmann în programul său – au fost alungați cu blestem și ocară. Literații noștri au fost izgoniți sub acuzarea că maltratează limba, în jurul pictorilor noștri s-a organizat conspirația tăcerii. Iar muzicanții noștri n-au încetat să se trudească pentru gloria literaturii și artei române. Dar ingratitudea le-a fost răsplata. Vie în mijlocul poporului nostru și înnobileze-l cu talentul lor. Vor gusta pentru întâia oară iubirea recunoscătoare.“

Și iarăși:

„Noi evreii am fost victime și pe tărâmul literaturii și al artelor. Scriitorii români au creat din noi tipuri odioase, cu instincte brutale. Pictura română ne-a zugrăvit cu ochi injectați de patimi hrăpărețe. Să vie literații și artiștii noștri sub cortul nostru și să arate că nu suntem – oh nu ! – atât de urâți, nici la trup, nici la suflet ! Această menire își impune *Lumea israelită*.“

Deci o mică revoluție culturală evreiască pe pământ românesc. Indiferent dacă motivele lor sunt întemeiate sau nu – părerea mea este că nu sunt, căci de câte ori se vor ridica literați români, de origine evreie, serioși și devotați absolut intereselor naționale române, nimeni nu va putea să-i înlăture – scriitorii evrei, așa mărunți, interesați și negustori cum sunt, prin izolarea lor, fac un serviciu literaturii române, căci ne scutesc a ne mai apăra și îngrozi de influența spiritului lor dizolvant. În schimb, lor nu-și fac nici un bine, căci prin tonul provocator, prin continuele agitații naționaliste evreiești, se depărtează tot mai mult de singurul ideal prin care pot să ajungă la un grad de toleranță, dacă nu chiar de stimă din partea populației, de puțința de a se aclimatiza, identificându-se cu limba și obiceiurile țării și dezbrăcându-se de tot ce-i face odioși.

Pe cât de nepericuloasă pentru români, pe atât de greșită este pentru evrei actuala direcție în viața lor intelectuală.

ORIGINEA LUI ALECSANDRI

I

Ne apropiem tot mai mult de timpul când va trebui să se scrie o istorie a literaturii române cu deosebită considerație la originea fiecărui autor.

Astăzi chiar, în toiul micilor încăierări dintre critici, se simte o pornire de a răscoli printre hârtiile familiale ale scriitorilor. Deși scopul nu este tocmai cel adevărat, ci răscolirea se face de obicei cu gândul de a ponegri și a micșora valoarea lucrării cuiva, totuși este un bine în acest început. S-a atins cel puțin chestiunea influențelor provinciale asupra literaturii mai nouă, stabilindu-se zestrea pe care o aduce fiecare provincie culturale naționale.

Diferențiere ? Asta va trebui să continue. Dacă merită să fie discutate fenomene ca preponderența actuală a ardelenilor în poezie și a moldovenilor în proză, găsim că cel puțin atât de important este pentru cunoașterea spiritului literaturii noastre să se constate dacă reprezentanții principali ai curentelor sunt români de origină, sau aparțin unei rase străine de noi.

Este prea cunoscut că nu toți câți scriu bine sau rău românește sunt români. O insulă frumoasă într-o mare de popoare, cum este țara românească, ea poartă și hrănește pe suprafața sa, alături de autohtoni, un amestec bizar de resturi străine. Și cum procesul de asimilare se petrece într-un mod lent, acțiunile și gândirea acestor resturi ușor pot fi urmărite, ca apele unor afluenți în matca largă a unui râu de munte.

Nimic mai neplăcut decât a călca într-un furnicar. Nimic mai primejdios decât o chestiune de rasă la noi. Riscă s-o desfășori și vei provoca cele mai înverșunate dușmăni S-ar părea că multora le e rușine de străbunii lor și de numele pe care-l poartă.

Considerații de aceste însă nu pot să intimideze pe un cercetător. El urmărește adevărul istoric, fără a lua în seamă limba și numele, ci mai mult sufletul și mentalitatea unui scriitor. Numele se schimbă, limba poate fi învățată, chiar și o apropiere către sufletul poporului se poate face, dar un ochi ager vede ușor cât de jenat se simte sufletul străin în haina românească și cât de mult se trădează mentalitatea străinului la fiecare pas.

Cercetări de acest fel nu caută a reduce valoarea *artistică* a unui poet sau prozator. Străinii, ca artiști, pot atinge culmi înalte. Grecul romanizat aduce în literatură însușirile frumoase ale artei sale, împreună cu toate particularitățile decadentei prin care trece elenismul contimporan; e un artist subtil, un spirit fin și ironic, cu o bună nuanță de lascivitate. Evreul cel pururea visător e un muncitor harnic, un suflet timid până la lașitate, un vorbăreț sfătos și neastâmpărat, fără a reuși să imprime operelor sale acele trăsături de energie și de vâjșoșie, de cari timpul cu a tot distrugătoarea sa putere nu se poate lega. În acest chip fiecare străin romanizat aduce ca zestre artistică aptitudinile sau defectele rasei sale, înobilând sau corupându-le pe ale noastre.

Mulți din scriitorii noștri, străini în a doua sau a treia generație, sunt atât de concreșcuți cu corpul național și au merite atât de însemnate pentru cultura generală a poporului și chiar pentru dezvoltarea conștiinței de naționalitate, încât s-ar părea că a le mai discuta originea este identic cu săvârșirea unei crime naționale.

Părerii de oameni sentimentali ! Pentru a ști cine suntem și ce datorăm fiecăruia, trebuie să sacrificăm multe iluzii, în care ne-am legănat de mici copii. Adevărul merită acest sacrificiu.

Vom începe scrutările noastre, în direcția de care am vorbit, cu Alecsandri, a cărui origine străină e mărturisită de el însuși. „Familia mea e originară *din Elveția*” – zice Alecsandri într-o notă biografică inedită, scrisă la Mircești, 1865 și intitulată *Suvenire din viața mea*.

„Pe timpul când această Republică era în strălucire, un străbun al meu, om cu inimă îndrăzneată și cu spirit cavaleresc, se puse cu a lui spadă în serviciul țării, se căsătorii cu o româncă și deveni obârșia familiei Alecsandri.

În una din călătoriile mele am descoperit mai multe persoane de același nume, în Veneția, în Padova și în Ferrara.

Părintele meu, vornicul Vasili Alecsandri, om de o mare înțelepciune, de o probitate rară și înzestrat cu simțiri generoase, a știut să-și creeze o avere însemnată și o poziție înaltă în patria sa. Maica mea, suflet nobil și îngeresc, Elena Cozoni, era asemine de origine italiană. Născută în Târgul Ocni, maica mea avu șapte copii dintre care cinci fete și doi băieți. Din toată familia mea astăzi ne găsim rămași pe lume numai fratele meu Iancu și eu.

Sunt născut la Bacău, în anul 1821, luna iulie, în timpul revoluției grecești ce a izbucnit mai întâi în Moldova sub comanda prințului Ipsilanti.

Țara fiind pe atunci în prada eteriștilor greci și a ienicerilor, părinții mei fură nevoiți a se adăposti în codri cu copiii lor și cu câțiva servitori credincioși.

Nașul meu a fost fratele maicii mele, Mihai Cozoni, om viteaz, vânător vestit în munții Ocni, carele, intrând în oastea lui Ipsilanti, ca slujbaş, muri cu arma în mână în Drăgășani, în Valahia.¹

Așadar, după tată, cât și după mamă, Alecsandri era străin italian din Veneția, dacă afirmările citate sunt întemeiate.

De aceeași credință, este și principalul biograf al lui Alecsandri, dl G. Bengescu. D-sa face însă o mică rezervă, neputând anume preciza, dacă *Alecsandreștii au venit direct din Italia în Moldova, ori s-au oprit mai întâi la Constantinopol, ca multe alte familii de negustori, ce s-au strecurat în Țara românească.*

„Sigur este că au fost la Constantinopol ambasadori venețiani cu numele de Alecsandri în Italia și că unul din palaturile Veneției purta până deunăzi numele de Palazzo Alecsandri.”

Iar despre stabilirea familiei poetului în țară, Bengescu continuă:

„Cei dintâi veniți din această familie s-au stabilit în Bârlad. Bunul poetului avea două fete și un fecior. Acesta, după ce a măritat surorile sale, se duse la Iași și, după obiceiurile de pe atunci, *se puse sub ocrotirea unui boier mare, care-l orânduî sameș la Bender în Basarabia.* Era înainte de 1812, pe când această provincie nu fusese cedată rușilor. De la Bender, părintele poetului trecu la Târgu Ocnei, unde se însură cu

¹ Mss. no. 822. În pasagele următoare din nota autobiografică, Alecsandri descrie câteva amănunte din copilăria sa petrecută la Iași, - date cunoscute și din scrisoarea asupra lui Porojan.

domnișoara Cozoni, ca și dânsul de origine italiană” (*Conv. lit.*, XX, p. 153).

Un alt biograf, dl Pătrașcu, adoptă în toate afirmațiile lui Bengescu, persiflând însă ușor slăbiciunea lui Alecsandri de a se socoti descendent al unei ilustre familii *din Florența* și a întrebuița semne exterioare de nobleță.

Afirmația despre originea latină a poetului a trecut apoi în toate cărțile de școală și în studiile mai mărunte. Profesorii, între cari dl Densusianu, găsesc în opera lui ceva ce reamintește această origine, e finețea spiritului și fraza delicată ce ar dovedi „un fond mai puțin oriental și mai mult occidental și în special italianesc”.

După toate acestea nu ar fi nici o îndoială, dacă n-ar fi următoarea împrejurare. Toate datele asupra familiei Alecsandri se întemeiază numai pe mărturisirile poetului. De la el le are și Bengescu, amic și tovarăș de muncă îndelungată la legațiunea din Paris. Documente familiare nu există nici într-o parte.

Alecsandri însuși era foarte îngrijorat din pricina lipsei de documente. Ivindu-se guri rele care îi contestau romanitatea, îi veni în gând să-și facă genealogia și însărcină pe amicul sau Papadopol să scruteze prin arhivele Veneției, printre hârtiile ambasadorului Alecsandri. Papadopol a și căutat să se achite de plăcuta însărcinare, căci iată ce-i scrie poetul la 11 februar 1884:

„Sunt încântat că ai mai făcut descoperiri asupra familiei Alecsandri și aștept scrisoarea ta *cu multă nerăbdare*, ca s-o publici în *Convorbiri*. *Ea va fi pentru mine și ai mei un document de cel mai mare preț. Îți mulțumesc frățeste de osteneala ce-ți dai pentru satisfacerea mea.*”

Rezultatul „descoperirilor” lui Papadopol nu pare însă a fi satisfăcut pe Alecsandri, căci „scrisoarea” - sau articolul - despre presupusele sale înrudiri n-a apărut nici în *Convorbiri*, nici aiurea și poate nici n-a fost scrisă. În manuscrisele lui Papadopol cel puțin nu se află nici o urmă.

Rămâne acum să ne informăm dacă există și alte versiuni asupra originii familiei poetului.

II

Dacă afirmația despre originea italiană a lui Alecsandri seamănă a legendă, născocită poate cu singurul gând de a da hainei de poet o

înfățișare mai romantică, versiunea a doua, că dulcele cântăreț al gintei latine și creatorul lui *Peneș Curcanul* ar fi evreu, este surprinzătoare.

Biografia de până acum n-o susțin. Ei n-au îndrăznit să se gândească la posibilitatea asta. Și bine au făcut, căci a deschide discuții asupra originii, într-un timp când Alecsandri era singurul poet al țării, când poporul îl idolatriza, înseamnă a proclama o revoluție literară.

Astăzi însă numărul scriitorilor a crescut. Poeții vânjoși au dus limba și literatura cu câțiva pași înainte. Producțiile lui Alecsandri nu mai rezistă la orice comparație cu operele autorilor din generația lui Eminescu. Citiți cu atenție articolele de astăzi ale entuziaștilor admiratori de odinioară și veți găsi în ele retractări sfioase, sau cel puțin aprecieri calme, rezervate. O probă că Alecsandri aparține acum trecutului, istoriei, și se poate vorbi asupra lui cu toată franchețea, fără a atinge susceptibilități.

Oricât de monstruoasă ar fi în aparență știrea despre originea semită a bardului, suntem datori să o înregistrăm și să ne ocupăm de ea.

„În anii 1850 – scrie un anonim în *Anuarul p. israeliț* pe 1893, p. 185 – circula în Iași un cântec satiric contra lui Alecsandri, în care era luat în bătaie de joc ca jidan. Dl Nicolae Beldiceanu, profesor în Iași, ne asigură că acest cântec se cânta odată de mult, de lăutari. Sunt bătrâni în Iași cari știu spune, cu siguranță, că tatăl lui Alecsandri nici nu-și ascundea originea evreiască.“

Sorginta acestei informații este israelită, dar dacă n-ar fi altceva adevărat în ea decât existența cântecului menționat și totuși merita amintirea. Or, cântecul e cunoscut în adevăr; o copie de pe el s-a păstrat printre manuscrisele Academiei, sub titlul *Malafes, chintic de Șabds*:

Rib Alecsandrichi
Puișor de Refchi
Chele botezată
Arihin dentată,
În Roman ce cați
Cu alți botezați
Cînd te tragi din Jud
Ah ich banaid ? !
Ce chintî românești
Și nu jidovești
Cum rabin ț-au spus
Sus ainis sus
Ce-ai făcut chintari

Doini lacremoari,
Parcă n-ai avut
Mai fes în Talmut.
Tot ce-ai tipărit,
C-usturoi ai împuțit
Chit pentru teslari
Zic rău că ești magari.

II

Gunarcă din Rusalim
Te-ai spariet în Crim
Căci ești voinicos
Dar zic zău fricos,
Puriții au zis
Că mergi la Paris
Să chisligi Domnii
Handel șmecherii,
Să nu bănuiești
Că-ți zic lehaești (?)
Ca tocmai târtan
N-o fi domn roman.
Ț-ar șide mai ghitu
Să rămâi levitu
cahal și haham
Cușer să mâncam.
Să strigam sus, sus
Tot târgul de sus,
Cum ai fost chintat
Cum tot Iusafat.
Lasă-ți perciunași
Că sunt hărtașagi
Căci zău ce-i păți
Cu steoa (?) vei împărți
Ghilir vin la voi
Burihat adnoi.
Rib Alecsandriki
For fales mit chiski
Ah ghivald vus vei
Miciucă de tei
Ci-l faci deputat
Arihin din tat ?
Toate toate-s vis
Cum singur ai zis.
Să-ți tot zică măgar.¹

¹ *Miss. no. 21, p. 253 și 254.*

Pecum vedem, un pamflet obscur și vulgar la adresa poetului, bănuieț a avea pretenții la tronul Moldovei. Cântecul însă a fost răspândit în realitate și e citat și astăzi de habotnicii Moldovei și de publiciști evrei ca dl Schwartzfeld, cari își revendică pe Alecsandri ca frate de sânge.

Întâiul și singurul român, care susține categoric originea evreiască a lui Alecsandri, a fost paharnicul C. Sion în a sa *Arhondologie a Moldovei*, amintiri și note contimporane, scrise între anii 1844 și 1858, cum afirmă dl Ghibănescu, editorul lor.

Genealogiile stabilite de Sion sunt, adevărat, fantastice. Istoricii noștri actuali nu pun nici un preț pe ele. O dată tipărite însă, discuția asupra lor, cu restabiliri și completări e necesară. Articolul despre familia Alecsandri e următorul:

„Alecsandri. Două neamuri. Cel adevărat este grec moldovenit; au rămas în Basarabia, din care mai cunoscut este șatrariul Iordache; iar acei din Moldova, deși sunt mari și bogați, dar nu sunt nici adevărați Alecsandri, nici moldoveni. Au fost un Mihalache Botezatu, jidov din târgul boilor din Iași, frate cu Cerbu Ochincaru, care au trăit până pe vremea domniei lui Ion Vodă Sturza. Acel Mihalache Botezatu a fost stolnic la Sf. Spiridon, s-au însurat și au luat o soră a șatrarului Alecsandri și au făcut mai multe fete și un fecior, pe Vasile Mihail, care au fost slugă în casă la logofătul Iorgu Ghica. În urmă, când Ghica au fost ispravnic la Bacău, pe la 1814 l-au făcut logofăt și atunci s-au și însurat cu Elenca, fata pitarului Dimitrache Cozoni de la Ocna și s-au luat porecla Alecsandri de pe mă-sa. La 1818, făcându-se stăpânul său, Ghica, vornic de aprozi, l-au rânduit sameș de vornicie și au mijlocit la domnul Calimah de l-au boierit, făcându-l medelnicer. La 1821, în vremea ienicerilor, fiind lipsă de scriitori în visterie și eu fiind cu el cuscru, l-am chemat la Iași, au intrat în visterie. Atunci după împărăteasca poruncă, luându-se moșiile mănăstirilor grecești și ale tuturor grecilor în socoteala visteriei, pe Vasile Alecsandri (tatăl) l-au rânduit sameș veniturilor acelora și au ținut sămeșia până la 1827, când s-au dat moșiile iarăși înapoi grecilor. Din sămeșia aceea și din tovrășiile ce avea cu cei mai mulți posesori, au făcut mare stare, și-au cumpărat moșia Mirceștii de la postelnicu Andrei Milu, și-au făcut case mari în Iași, s-au făcut și spătar și apoi sameș de visterie, pe care au ținut-o până pe la 1840. Pentru averea cea multă l-au tras aproape Mihai Vodă Sturza, îl avea deputat în Obșteasca Adunare și candidat la

domnescu divan. L-au făcut postelnic mai în urmă și vornic mare și pe fiii săi, cel mare, Vasile, spătar, și cel mic, Iancu, ofițer și domnesc aghiotant și au cumpărat moșia Folteștii de la logofătul Lupu Balș, Patrașcani din ținutul Bacău și Moineștii din ținutul Eșii.“

Mărturisirile astea sunt deci făcute de un contimporan al poetului și rudă în același timp, „fiind cuscru cu el“.

Date fiind inexactitățile cele multe din alte genealogii ale lui Sion s-ar putea trage la îndoială și veracitatea afirmației că „Mihalache Botezatu, jidov din târgul boilor din Iași“ ar fi întemeietorul familiei Alecsandri, deci bunicul poetului. Trăiesc însă foarte mulți moldoveni, boieri veritabili, cari împărtășesc vederile lui Sion și știu că bunicul poetului a fost evreu botezat și s-a ridicat din treapta cea mai de jos a populației evreiești. Unul din cei mai venerabili bărbați ai Moldovei, fost ministru de Culte, mi-a făcut declarație în același sens. Iar un scriitor antisemit dintre cei mai severi și mai obiectivi, tot moldovean, mă încunoștiințează că și în familia D-sale există tradiția despre originea israelită a Alecsandrineștilor.

Un proces de moștenire a făcut să se vorbească iarăși de înrudirile poetului. Iată ce i se scrie din Iași ziarului *Lupta*, cu data de 8 decembrie 1901:

„O cauză de împărțeață între moștenitorii defunctului Brănișteanu, pendinte înaintea Tribunalului din Iași, secția III-a, aduce pe negândite o lumină mare asupra poetului V. Alecsandri. Poetul era unul din verii lui Brănișteanu și dacă ar trăi ar concura la succesiunea acestuia.

Din actele prezentate de părți se constată că bunicul lui Alecsandri era jidan, făinar din Botoșani și se numea chiar Alecsandri-Jidanul.“

Ar fi interesant să se cunoască actele aceste, dacă ele există. Din dovezile ce ne stau la îndemână știm numai că Alecsandri era în adevăr rudă cu colonelul Iancu Brănișteanu, căruia-i ziceau „mon cusin“, (ele) sunt pline cu urme despre relațiile lor financiare, cu socoteli de bani trimiși doamnei Paulina Lucasievici (soția poetului) din venitul după moșia Folteștii, districtul Covurlui.¹ Ce legătură a fost însă între Brănișteanu și bunicul lui Alecsandri nu rezultă din aceste scrisori.

¹ Vezi Mss. Acad. no. 1636 și corespondența lui Iancu Alecsandri. O parte din corespondența lui Alecsandri cu Brănișteanu a fost dăruită de dl prof. N. Iorga prințului A. Calimachi.

Ceea ce trebuie să relevăm numai decît este contrazicerea între informația din *Lupta* și cea din *Arhondologie*. Într-un loc avem pe Mihalache Botezatu din Iași, stolnic la Sf. Spiridon, aici pe Alecsandri Jidanu, *făinar din Botoșani*. Deci doi bunici deodată și amândoi evrei.

Dar iată și un al treilea.

Marco Antonio Canini, un publicist italian, care a trăit mult timp în România, a scris o broșură despre originea pur latină a românilor și a tradus în italienește *Latina ginta* de Alecsandri, polemizând cu Ion Brătianu în chestia israelită, afirmă: „Il a oublié que le plus distingué des poètes roumains vivants, Alecsandri, este d'origine juive, fils d'Isaac Alessandri, de Trieste”.¹

În fața unei abundențe atât de mari de strămoși și bunici evrei e foarte greu să te hotărăști pentru unul dintr-înșii. Din contră, ți-ar veni cu mult mai ușor să declari de mincinoase toate combinațiile israelite, dacă nu s-ar impune de sine câteva reflexiuni, asupra cărora trebuie să insiști.

III

Părăsind cu desăvârșire legenda inventată de Alecsandri despre originea sa nobilă italiană, ne vom opri exclusiv la versiunea a doua, având a cerceta de aproape motivele care ar putea proba consanguinitatea lui cu israeliții noștri pămînteni.

Mărturisim că există câteva dovezi contra acestei supoziții. Întâiul și cel mai puternic argument, care în aparență răstoarnă totul, este faptul știut că, în viața publică a României din cursul câtorva decenii, Alecsandri a fost incarnațiunea antisemitului de profesie, agitatorul consecvent și ultrașovinist, de câte ori chestia israelită se punea în discuție.

În scrisorile sale particulare, în proză și cu deosebire în comedii, apoi în viața sa politică, umbra hidoasă de evreu nu-l lăsa să doarmă, îl provoca la vecinică luptă și-l silea să-și arate ura adâncă împotriva acestei rase, antipatia pornită dintr-un izvor adeseori inexplicabil.

De mic copil, pe când trăia în Iași, în Str. Sfântului Ilie, căuta pricini fiilor lui Moise. „Evreii nu mai îndrăzneau a trece pe strada casei noastre

din cauza zburăturilor de pietre cu care îi împroșcam”, zice el în scrisoarea despre Porojan.

De câte ori părăsea țara, fie pentru studii și pentru lungile călătorii în țările fermecătoare ale Occidentului, fie, mai târziu, pentru a ocupa înalta demnitate de ministru plenipotențiar, el își reamintea vecinic de rana din corpul națiunii române.

Foarte semnificativ rămîne un incident descris de dl G. Bengescu (*Conv. lit.*, XXV, p. 970), despre influența ce o aveau evreii asupra inspirațiunilor lui Alecsandri. Poetul își alesese locuința în Strada Murillo din Paris, de dragul unui parc din apropiere. De aici el își făcea plimbările zilnice, ca să se concentreze asupra vreunui subiect literar. Dar – zice biograful – „el nu știa că prin prejurul parcului Monceau sunt stabilite familiile israelite cele mai bogate din Paris. Îndată ce făcu această descoperire neplăcută, îndată ce se întâlnește în plimbările sale prin aleurile parcului cu copiii jidanilor, pe cari îi mirosea de departe, recunoscându-i printre sute de alți copii, el se dezgusta și de cerul albastru, și de pădurea adâncă, și de grădina în care proiectase să facă lungi preumblări și să caute inspirațiuni voioase. Ura tărnanului în care fusese crescut se întărîta prin acest contact zilnic și-i strica toată plăcerea.”

De câte ori se întorcea din străinătate în Moldova, pretutindeni îl întâmpinau aceste fantome și în asemenea cazuri își vărsa necazul în proza sa, arătându-și tot dezgustul, în pasage ca cel din *Iași în 1844*:

„... Cele mai multe case sunt crâșme proaste ținute de jidovi zdrențăroși și printre ele de abia zărești câteva locuinți de români.

... Ce zărim ? o ființă cu barbă și cu perciuni, un jidov... după acesta, alt jidov și iar, și tot jidovi ! Nu cumva suntem în Iodeea ? Nu cumva Capitala Moldovei este un târg jidovesc ? Nu cumva vom fi siliți să zicem că românii sunt străini în Iași ?

De mai mulți ani acum, Moldova s-a făcut locul de scăpare a tuturor jidovilor, a tuturor vagabonzilor goniți din Germania și din țara rusească. Aceste mii de lăcuste flămânde au umplut toate colțurile pămîntului, toate târgurile de ticăloșia lor, concurența jidovilor au omorât industria și comerțul național. Și aceasta se înțelege prea bine. Românul este din fire curat în relațiile lui, când dimpotrivă, jidovul este mârșav, șiret și caută totdeauna să înșele pe aproapele său.”

¹ Canini, *La vérité sur la question israélite*. Paris, 1879, p. 43.

Alecsandri semnalează deci de timpuriu pericolul semit în Moldova, alarmează lumea în contra năvălirii evreilor din Rusia și Austria și caracterizează firea hrăpitoare a jidovului cămătar și spoliator.

În *Istoria unui Galbân*, dând pilda cu Leiba, care a tăiat cu chila zimții galbănelui și a fost surprins de hoți în codrul Hertii, în *Căldătoria în Maroc* și chiar în *Dridri*, motivele astea revin, în aceeași formă, deși în situații deosebite.

Mai intensiv însă îl preocupă evreii în comedii și în acel șir de scenete comice, cari la timpul lor făceau delicia poporului românesc de pretutindeni.

Subiectele comediilor lui Alecsandri, fiind luate din viața românilor moldoveni, evreii, natural, trebuia să-și aibă partea lor în ele, căci sunt piese cu tendințe sociale. Bate însă la ochi că Alecsandri caricaturizează mai mult, decât să prezinte pe evreu așa cum este, cu înfățișarea adeseori grotească, cu limbajul cel stricat și cu moravurile și gândirea atât de străine de ale noastre. El nu-l întrebuintează ca element comic, ca surrogat artistic, ci ca mijloc de agitație, ca un cal de bătaie, destul de bun totdeauna pentru a provoca efect și emoție în public. În general, scriitorul nostru antisemit nu reușește a crea tipuri mari și studiate printre evrei. Nicăieri conflictele sociale sau sufletești nu sunt motivate cu acea pătrundere, cu acea putere de artist cu care a reușit de curând dl Ronnetti-Roman sau Caragiale în *Făclia de Paști*. Locul acțiunii și al intrigei îl ține fraza și ironia ușoară la adresa fricosului Herșcu, a lașului arendaș Moise din *Lipitorile satului*, a lui Șloim, Șafar, Leiba și cum se mai numește șirul de zarafi și cămătari, rebegiți și zdrențăroși, descendenți ai lui Israel.

O singură dată a căutat să desfășoare un tablou mai complet al chestiunii israelite, anume în *Năvălirea jidanilor*, „piesă în 5 acte și un prolog”, din care însă n-a scris decât prologul, apărut în *Familia* (1884, no. 1). Bănuiesc că această piesă avea să fie, între altele, o dezvoltare a ideilor din comedia *Boierii și ciocoi* (Actul III), unde niște ciocoi venali discută „predmetul” jidanilor într-un ton așa de puțin parlamentar:

„*Hârzobeanu*: Boieri dumneavoastră... cred că tot așa de lesne ne-om înțelege în predmetul jidanilor... Știți că este a se orânduî comisii spre cercetarea vagabonzilor și a se lua măsuri pentru a-i scoate

din țară.¹ Știi că numărul jidanilor crește pe toată ziua. Norodul au început a se îngriji de astă năvălire. Ce credeți d-voastră că-i de făcut? Binevoii a vă rosti pe rând în ritos.

Viteazovici: ... Rău-i rău, binele-i bine; răul trebuie stârpit...

Neanuș: Stârpit, dar !... căci năvălirea jidanilor în Moldova e mai primejdioasă decât toate celelalte năvăliri de dușmani cari au trecut peste țara noastră. Tătarii au venit și s-au dus... jidanii însă vin și rămân și prind rădăcină și se plodesc ca viermii și se întind pe latul și pe lungul Moldovei ca o pecingină otrăvită...

Priviți în ce hal a ajuns Iașul ! Ulița Mare, Târgul-de-Sus, Târgul Cucului, Sfânta Vineri, Podul Vechi, Păcurarii și însuși Tatarășii pe unde nu se pomeneau țipenie de Iudă, astăzi sunt înghesuți de lifte pângărite. Asemenea toate orașele Moldovei; asemenea satele... tot îi prada lor. Pretutindeni ei se împrăștie ca locuste și aduc cu dânșii toate năravurile cele mai vițioase: fanatismul, tâlhăria, camăta, apriga lăcomie de bani, ura de creștini, necurătenia, putoarea și boalele. Ei hrălesc negoțul din mâna românilor, ei otrăvesc locuitorii cu băuturi falsificate și corup firea blândă a poporului... Într-un cuvânt, jidanul e un element mârșav și dușmănesc de care împărățiile cele mari și puternice a Rusiei și Austriei cată a se dezbăra, alungându-l la noi. Să urmărim și noi pildele lor, dacă ne doare inima de soarta Moldovei, să-l alungăm și noi de la noi.“

Aceeași gălăgioși ciocoi se împlânzesc văzând cei 2000 de galbeni cu cari îi corupe un bogătaș evreu.

Prin corupția ce domnește între fruntașii politici, Alecsandri avea să demonstreze greutatea de a aduce o soluție în chestia evreiască. Adevărul este că o soluție pozitivă nu găsea nici Alecsandri. El vorbea numai de pericolul evreilor, îi înfieră și știa să ridice poporul în contra lor, dar când era vorba de partea practică a agitațiilor sale, n-avea altă propunere decât izgonirea și – de-a dreptul înecarea lor în Dunăre, sau în mare, după exemplul lui Faraon:

„Știi tu, Moșule dragă, că astăzi e faimoasa Bobotează, – scrie el lui I. Ghica la 4 ianuarie 1884 –, una din sărbătorile cele mai importante ale creștinătății... și pentru mine cea mai însemnătoare, fiindcă e ziua

¹ Aceeași propunere „de a forma comitete prin toate județele, spre a aduna mii și sute de iscălituri contra drepturilor răvnite de jidani cu gând de cotropire a țării” – o face Alecsandri într-o scrisoare către I. Negruzzi. Vezi *Scrisori*, vol. I, p. 113.

botezului în Iordan, unde, grație patronului tău, St. Ioan, Domnul nostru Isus Christos s-a curățat de toată jidovia moștenită de la părinți. O, Sfinte Ioane, cel dintâi antisemit al erei creștine ! Faraon și tu sunteți cele mai mari spirite ale Antichității, singurii care ați știut combate, cu mijloace eficiente, virusul ebraic, vă admir, vă venerez, vă înalț statui în inima mea, deoarece lumea a neglijat până acum a va face onoruri, risipite până acum cu atâta dărnicie la o sumă de necredincioși, cari nu le meritau deloc. Totuși, o, bunule Sfinte Ioane, dă-mi voie să-ți declar fără supăraie că Faraon s-a arătat mult mai practic și mai expeditiv, încercând să facă o baie generală în valurile marii la toată jidovimea din țara lui.”¹

Antisemitismul lui Alecsandri culminează în atitudinea sa contra articolului 44 din Tratatul de la Berlin, prin care se cerea schimbarea articolului 7 al Constituției și împământenirea evreilor. Marele lui discurs, rostit în ședința Senatului de la 10 oct. 1879, de o perfectă formă literară, mai potolit când vorbește de calitățile evreilor și ale Alianței israelite, mai violent când desemnează viitorul României schimbate în a doua Palestină, e un model de cuvântare agitatorică, dar, ca în toate ieșirile de mai înainte nu stabilește nici o posibilitate practică de a mai ieși din încurcătură.

Era atât de înverșunat în acel timp, încât într-o scrisoare trimisă dlui I. Negruzzi, amenință cu despatrierea sa. „În ziua când deputații Constituantei, supunându-se mișelește la poruncile din Berlin înscrise în Tratatul din Paris, vor acorda urdiei jidovești dreptul civil și politic, dând astfel țara și naționalitatea noastră în mâinile lor, eu, în acea zi de doliu, îmi voi rupe condeiul, suspinând cu lacrimi: *finis Romaniae !* Și chiar mă voi desțără pentru totdeauna !”²

O singură dată, ce e drept în toila celei mai înfierbântate lupte antisemite, și abia câteva luni înainte de groaznica sa amenințare cu desțărarea, Alecsandri a avut un moment de slăbiciune pentru evrei.

Bardul secerase tocmai laurii *Gintei latine*. Popoarele i se închinău, exprimându-și omagiile în diferite moduri, prin flori și cântece, prin banchete și vorbiri, iar scriitorii streini prin biografii și traduceri. Evreii nu puteau lipsi din acest concert. Doi dintre ei, un rabin, Taubes și

¹ Soluția asta alegorică pare a-i fi plăcut mult poetului, căci o repetă și în scrisoarea de la 7 ian. 1884, adresată lui I. Negruzzi.

² Vezi *Scrisori*, vol. I, p. 113.

profesorul Israel Teller, din Bacău, au tradus în limba Talmudului, a acestui Talmud atât de urgisit de poetul român, două din operele cele mai românești: *Ginta latină* și *Peneș Curcanul*. Iar adversarul lor român uită pentru moment resentimentele și le mulțumește, cu destulă căldură pentru un evrefug:

„Primind traducerea... d-voastră, am regretat mult de a nu cunoaște această veche și bogată limbă”, zice Alecsandri în scrisoarea sa către Taubes, iar în cea către Teller adaugă: „M-am bucurat de a constata acest început de mișcare literară între coreligionarii d-voastră ce se găesc în România.

Foarte simțitor de a vedea că împărtășiți veselia românilor izvorâtă din fericita mea izbândă la concursul de la Montpellier, vin a vă adresa sincerele mele complimente... *Dacă israeliții din țară ar păși pe urmele d-voastră, luminându-și sufletul*, credeți, domnul meu, că *lesne ar înceta de a fi* – după denumirea ce le dați – *copii vitregi ai României*, România fiind țara cea mai ospitalieră și mai tolerantă din întreaga lume.”¹

E ceva mai mult decât un compliment convențional în mărturisirea asta de a suspenda starea de vitregitate a evreilor, îndată ce ei vor urma pilda celor doi traducători. Alecsandri apare aici într-o lumină nouă, căci declară fățiș literatura și educația sufletului ca cele mai ușoare și mai sigure mijloace pentru românizarea evreului. E mai bun deci și mai blând ca cel mai concesiv adept al teoriei de asimilare.

Deocamdată constatăm numai contrastul cel izbitor între luptătorul feroce de altădată și între autorul acestor scrisori, cari renegă un întreg trecut, câteva decenii de campanie antisemită și dau cea mai dulce dezlegare problemei israelite.

IV

Mai mult decât antisemitismul lui Alecsandri ar vorbi – tot în aparență – contra originii lui israelite: patriotismul și spiritul național din cea mai mare parte a activității sale literare și sociale. Zic în aparență, deoarece patriotismul nu probează totdeauna originea unui

¹ Scrisorile cele două ale lui Alecsandri, împreună cu adresele traducătorilor, au apărut în *Anuarul p. israeliți*, 1878, p. 112 și 113.

individ, mai cu seamă în țara noastră, unde scriitori, politicieni militanți și bărbați de stat harnici, români abia în a doua generație, au adus servicii considerabile statului, poporului și culturii naționale. Românii au o putere mare de asimilare; străinul își însușește curând limba și datinile lui; își identifică interesele și poate chiar idealurile cu ale poporului ce-i dă adăpost, încât patriotismul lui nu mai pare o virtute extraordinară, ci de-a dreptul o datorie.

Elementul patriotic și național în opera lui Alecsandri l-a expus pe larg și cu multă căldură dl G. Bengescu în articolul din *Revista idealistă* (an. II, tom. V, p. 8 sq). Sunt reflexiunile subiective, adeseori juste, ale unui bun amic despre enormul material, în care Alecsandri a cântat a „patriei mărire“ și a „românului glorie“, începând cu mărturisirile despre poezia populară („Mie mi-e drag românul“), oprindu-se la epoca revoluției și a Unirii, în care poetul și diplomatul și-a avut misiunile sale, și ajungând la apogeul „gintei latine“ și al întemeierii regatului. Nu se îndoiește nimeni: Alecsandri a fost un mare cuceritor. Decenii de-a rândul a fost un diriguitor al spiritului public. Cântecul lui, peste care astăzi se așează plumbul vremii și al uitării, treceau cu pline și trezitoare acorduri prin sufletele românilor de pretutindeni. Succesul cu care „a înzestrat țara cu propriile ei comori“ – cum însuși o recunoaște – constituie una din cele mai măndre pagini în istoria culturii române.

Astea le știm cu toții, căci școala română cu manualele ei, cu dascălii ei nu l-a tăgăduit niciodată și pururea îi va fi recunoscătoare. Poporul întreg îi va aduce în curând tributul de mulțumire, turnat în bronz. Ceea ce mai avem de adăugat este numai o scurtă explicare a patriotismului său.

Fiu de boier mare și respectat pentru hărnicia cu care ajunsese de la o mică dregătorie la cea mai înaltă demnitate în Moldova, și de la o mică negustorie la o avere frumoasă, Alecsandri a avut aceeași educație ca fiii celor mai vechi familii boierești. Legat prin strânsă prietenie de tinerii cei mai aleși, de Cuza, Kogălniceanu, Bălcescu, Russo și Negri, chemați a avea roluri atât de mari în mișcările sociale contemporane, soarta lui trebuia să fie ca a acestora. Împreună cu ei s-a încălzit de trecutul glorios al poporului. Împreună deschid campania de renaștere în numele unor idei nouă, importate din Franța și Germania. Ca și prietenii săi, iscălește la 1848, în casele Hurmuzăcheștilor din Cernăuți, angajamentul de a da pământ țăranilor.

Elegantul bonjurist, Vasile Alecsandri, e răpit de curentul inaugurat de prietenii săi. Întăiele manifestații patriotice, conferința daco-românească, ținută la Paris înaintea unei societăți de filoromâni și ditirambele poetice la adresa celor ce „stau în adormire“, se prezintă deci ca o influență a mediului, îndeosebi a luminaților săi amici.

Aceleași relații de prietenie, dar niciodată inițiativa proprie, l-au pus în fruntea unor funcțiuni cu înaltă răspundere politică, în timpul Unirii și mai târziu ca ministru plenipotențiar în Paris. Simț practic însă pentru o politică de fapte n-a avut Alecsandri niciodată, cu tot succesul său la Napoleon al III-lea, atât de literar descris în *Istoria misiilor mele politice*. Ei însuși s-ar fi dat bucuros la o parte, dacă evenimentele, prietenii și uneori ambiția nu l-ar fi ținut la locul desemnat. Scrisorile lui, îndeosebi cele către Ghica, sunt pline de dovezi despre naivitatea cu care concepea chestii de politică europeană și despre plictiseala și oarecare frică ce-i aducea zgomotul politicii interne.

O scenă, descrisă de dl Bengescu (în *Câteva suvenire ale carierei mele*, p. 193), ilustrează foarte plastic spiritul ușor ce prezida la împlinirea însărcinărilor sale de ordin politic:

„Mi-aduc aminte – zice biograful – că într-o zi, mergând la legătuire, îl întâlnii amestecat într-un grup de băiețandri precedând un regiment de linie, care ieșise din cazarma Stradei Ponthièvre, pentru a face o primblare militară. Aceasta se petrecea tocmai în momentul conflictului economic cu Franța. Era de neapărată necesitate să redactăm împreună, pentru ministrul nostru al Afacerilor Streine, o depeșă urgentă. Alecsandri, electricizat de marșul cântat de muzica regimentului, nu se îndura să se despartă de un înalt «tambur major», asupra cărui își potrivise pasul și mă rugă să mă duc singur la cancelarie, unde el nu se întoarce decât după ce petrecuse regimentul până la «Arc de triomphe».“

Îi lipsea deci calitatea esențială pentru a fi un politician serios și perfect diplomat: simțul pentru o politică reală în stil mare.

Influenței mediului și curentelor vremii putem să atribuim și spiritul național din producțiunile lui poetice și dramatice.

La timpul său, C. A. Rosetti a găsit și o altă explicare. Vorbind despre *Doine și lăcrămioare*, se întreabă: Prin ce minune a reușit Alecsandri a cunoaște și exprima adevăratele simțăminte ale românilor? Cum a înțeles el că izvorul cel mare al poeziei este în fundul inimii unui popor,

iar nu în imitațiunile străine ? Cum știa să coprindă sufletul României și a ne arăta, cu atâta artă și sub un văl pe care mâna străinului nu-l putea ridica, gloria și puterea trecutului ?

La toate întrebările aceste răspunde:

„Alecsandri, crescând în patrie până la vârsta de 14 ani, făcu un stadiu de 5 ani în Paris, apoi în cei doi ani după întoarcerea sa în patrie a trăit la țară în mijlocul sătenilor. Cred ceva mai mult, junele poet iubea, cu puterea unei inimi de 21 de ani, nu o femeie din saloane, ci o copilă născută din popor, sau cel puțin care trăia cu poporul. Într-altfel Alecsandri n-ar fi putut să ne spuie la 1842... «că o nație nu poate avea o putere sigură decât atunci când o va dobândi prin silințele ei».“

Iată deci la un loc elementele hotărâtoare pentru direcția națională a activității poetului: prietenii, evenimentele, viața la țară și iubita din „popor“.

Aici ar fi locul să vorbim despre naționalizarea literaturii prin poezia populară. Meritul e netăgăduit de mare, cu toate că Russo și Costache Negruzzi vorbiseră mai înainte de Alecsandri despre comoara poeziei populare și cu toate că românii, în acest timp, nu făceau decât să imite activitatea similară pornită în Occident și, în nemijlocita apropiere, la sârbi.

Dar nici acesta nu este un merit eminent național și nu are vreun nex causal cu originea de român a lui Alecsandri, dimpotrivă, prin o îndrăzneată analogie, ne-ar reaminti pe evreul Heine care, la rândul său, dovedise tot atâta interes literaturii populare germane și reușise, se înțelege cu mai mult succes artistic, să-i immortalizeze formele și subiectele. Patriotismul în dramele și comediile lui Alecsandri, în operele cu cari asemenea a conlucrat la pornirea mișcărilor sociale,¹ se reduce cu deosebire la studii ușoare de tipuri și moravuri, la critici directe sau alegorice, dar pline de sarcasm la adresa unor anume stări politice și culminează în câteva tablouri istorice, de vitejie românească.

Momentul cel mai puțin românesc e fără îndoială sarcasmul.

Critica cea mai severă e bună, căci semnalează pericole și greșeli ce pot fi înlăturate. De câte ori însă un scriitor comite inconsecvențe și-și bate joc de ceea ce odinioară susținuse cu toată căldura convingerii; de

¹ „Cât pentru mine, am cercat să fac din scena română un *auxiliar puternic* pentru succesul luptei noastre“, scrie Alecsandri, vorbind de *Cetatea Neamului* și *Cinel*, *cinel* în prefața operelor sale teatrale (p. XVIII, Ed. Socec).

câte ori sarcasmul se dovedește ca o exagerare și pornit dintr-o patimă nescuzabilă, aruncă o umbră asupra scriitorului și destăinuiește o cută din sufletul lui.

Până ce Alecsandri se ocupa de popor și ale lui zile de sărbătoare și de nevoi, critica zilnică îi cânta osanale. Îndată ce a căzut în apostazie, combătând cu ironie dură, în *Clevetici* și *Rosaliiile*, o seamă de idei pentru cari singur luptase în anii tinereții, a stârnit împotriva sa o furtună completă. Criticii uitând cu desăvârșire pe naționalistul Alecsandri, pe patriotul de la 1848, îl acuză de reacționarism și nu ezită a face aluzie și la originea lui evreiască, pentru a motiva schimbarea lui de front:

„Când D-zeu voiește să pedepsească un popor pentru păcatele strămoșilor săi – scrie un anonim (desigur C. A. Rosetti sau V. A. Urechii) în *Dacia* de la 1861 – trimite peste dânsul *bătăile ce ne-au împreunat pe noi*. El chiar îl blestema ca până și în orele de mulțămire să fie adăpat cu fiere și venin. Astfel e icoana societății române din ora de reacțiune boierească. *Astăzi ne aflăm pe Golgota Iudeii boierești, fiecare Caiafă ne tinde buretele său. Era peste puțină ca dl Alecsandri, boieriu și fiu de boieriu, să n-aducă tributul său...*“

Cele trei puncte de la sfârșit, cari fac aluzia și mai evidentă, sunt ale criticului.

Luând apoi apărarea țaranului față de cei ce nu sunt demult înscriși în „arhandologia Moldovei“, anonimul continuă:

„Zău, noi ne mirăm cum de mai are țaranul român și puterea morală câtă i-a mai rămas după câte elemente de corupție și degradare s-au grămădit în jurul lui: *jidani boieriți și boieri jidoviți* (subliniat în text, Ch.). Toată cauza are efectul ei, precum tot efectul cauza lui.“

Iar vorbind de predilecția lui Alecsandri de a ridiculiza pe ardelean, în persoana lui Galuscus, observă:

„Ceea ce aprinde curiozitatea noastră este: pentru ce dl Alecsandri în loc de a-și bate joc de finala romană *uscus*, așa de rară, nu s-a legat de o finală muscălească, turcească, de care, glorie Domnului, țara-i plină, spre rușinea originii noastre și spre a arăta lumii rămășițele babiloniilor prin care am trecut... (punctele din text). De ce n-a amestecat prin găluștele d-sale vreun *Galuskenberg* ? Iată porțița care ne introduce în inima sistemii dumisale ?“

Nu e oare destul de evident ce a voit să exprime anonimul: originea străină este acea porțiță care ne introduce în tainele sufletului poetului nostru ?

Sunt momente în activitatea publică a oamenilor mari, cari trădează, prin o singură frază poate, cât de grea este asimilarea perfectă cu sufletul poporului și cât de multe sunt rămășițele firii originare în toate faptele lor.

Firul acesta de cercetări l-am putea continua. Pretutindeni însă vom găsi, alătura de avânt patriotic și ode naționale, un șir de contraziceri. În caracterul lui vom întâlni tot mai multe trăsături ce ne fac bănuitori. Ici îl vom vedea egoist și de un materialism mai cras decât al frate-său, Iancu Alecsandri, colo răzbnător și grosolan față de adversarii literari. Schimbarea cea repede de simpatii în politică și societate, urechea și inima prea deschise pentru laude și lingușiri, veșnica ironie fină sau mușcătoare și dragostea excesivă de viață ne pun pe gânduri și ne îndrumă fatal spre căutarea unei explicări ce nu poate fi pe plăcerea acelora, cari, cu orice chip, țin ca Alecsandri să rămână boier român, crezând că altfel opera sa pierde din valoare.

Dar e timpul să ne oprim ca să facem un scurt bilanț de încheiere, enumerând probele pentru originea israelită a bardului.

E cert că versiunea despre neromânitatea lui a existat cât timp era în viață. Cântecul de agitație împotriva lui se cânta, afirmații prin presă se scriseseră, aluziile din *Dacia* le cunoștea și totuși acest zvon n-a fost dezmințit nici de poet, nici de prietenii săi.

Este iarăși cunoscut că niciodată Alecsandri nu numește pe bunicul său – căruia Sion îi zice Botezatu – deși trebuia să-l cunoască chiar italian să fi fost.

Nu numai atât, dar nici de alți Alecsandriești nu vorbește, ca de niște rude ale sale. Astfel publică un document vechi (*Izvod de zestre* în *Convorbiri* pe 1876, p. 277 și 278) și înșiră, printre nume, pe Elena Alecsandri, căpiteneasă și mamă a lui Neculai Alecsandri din 1801, dar nu-și stabilește gradul de înrudire cu aceștia. În Moldova au mai existat o sumedenie de Alecsandri. D. Tanoviceanu a binevoit a-mi semnala pe un Alecsandri care ținea salhanaua la Galați, 1784 – 85, pe un Mihalache Alecsandri, 1787 – 88 și pe un alt Alecsandri din Muntenia, pe timpul lui Mavrogheni. La dl Iorga (în *Documente și cercetări asupra istoriei financiare a Principatelor*, București 1902, p. 133), se găsește amintit

un „medelnicer Neculai Alecsandri“. Țara e deci populată cu nume ca al său și poetul nu cunoaște decât pe tatăl său ca Alecsandri veritabil. E o lacună nescuzabilă în alegerile autobiografice ale scriitorului.

Se mai știe iarăși că vechii boieri moldoveni nu fac nici un secret din faptul că Alecsandri a fost român neofit. De curând, dl dr. Istrati, unul din antisemiții noștri și naționaliști de frunte, își exprimă mirarea că mai discut originea lui Alecsandri și îmi atrase atenția asupra tabloului reprodus anul trecut în *Literatura și arta română*, tablou reprezentând pe Vasile Alecsandri-tatăl cu cei doi fii ai săi, în care trăsăturile semite în fizionomia tatălui sunt perfect păstrate.

La aceste, adăugând constatările ce le mai putem face din analiza operelor și activității sociale a poetului, surprinzând umbrele străine ce se aștern peste lumea lui de gândire și simțire crezută românească, ajungem la următoarea concluzie:

În vinele lui Alecsandri n-a curs sânge de român decât cel moștenit de la bunică-sa. Bunicul său a fost ovrei botezat, iar mama sa originară din familia greacă (nu italiană) Cozoni.

NOTE ȘI COMENTARII

IMPRESII 1908

Este, în ordinea aparițiilor, cel de-al cincilea volum al lui Ilarie Chendi. El poartă, pe pagina de titlu, următoarele indicații: „Ilie Chendi, *Impresii*, București, Minerva, Institut de arte grafice și editură, Bulevardul Academiei 3 – Edgar Quinet 4, 1908”. Volumul are 284 p., iar la sfârșit este precizat „Cuprinsul” următor: *Impresii literare I-XL; Zile jubiliare*: 1. Capitala petrece, 2. Puterea cântecului, 3. Scrisori I-IV, 4. Conferența dlui Delavrancea; *Moravuri și scriitori*: 1. *Spiritul de imitare*, 2. *Libertatea artistului*, 3. *Cei rămași în urmă*, 4. *Cum trăim*, 5. *Solidaritate*, 6. *Papagalii antipatici*, 7. *De-ășfi demagog*, 8. *Faza glumeață*, 9. *Opinie separată*, 10. *Apostolomania*, 11. *Convingeri*, 12. *Dl Iorga părăsește „Sămănătorul”*, 13. *O decepție (Dl Drăghicescu)*, 14. *Octavian Goga*, 15. *Z. Bârsan*, 16. *Cincinat Pavelescu*, 17. *B. Hétrat; Dări de seamă*: 1. *Lecca*, „*Casta Diva*” și „*Jucătorii de cărți*”, 2. *D. Zamfirescu*, „*Tănase Scatiu*” și *Lecca*, „*Câinii*”, 3. *Gârleanu*, „*Cea dinădi durere*”, 4. *Tr. Demetrescu*, „*Iubita*”, 5. *N. Pătrașcu*, „*Marin Gelea*”, 6. *O. Carp*, „*Rândunel*”, 7. *Mircea Dimitriade*, „*Opere dramatice*”, 8. *Gorun*, „*Faust*”, 9. *Mera*, „*Din lumea basmelor*”; „*Junimea*” și *Ardealul; Un om cult*.

Menționăm că între „Cuprins” și titlurile de articole din volum sunt unele mici diferențe, care-au fost păstrate și-n această ediție și se pot observa prin comparație.

Volumul *Impresii* a mai apărut postum, în a doua ediție, București, 1924, Cartea româncască, 240 p.

O mare parte din cuprinsul acestei cărți a fost publicat și în: Ilarie Chendi, *Pagini de critică literară*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografice de Vasile Netea, EPL, 1969, p. 233-337.

Volumul *Impresii* are anumite particularități, față de alte culegeri de articole ale lui Chendi. Deși a apărut în 1908, majoritatea articolelor din cuprins au fost elaborate și publicate în periodice, în anul 1906. Ordinea din „Cuprins” nu este aceea cronologică a aparițiilor din presă, autorul dovedindu-se preocupat de organizarea volumului după alte criterii.

Despre volumul *Impresii* s-a exprimat, în presa vremii, I. Duma, *Două volume de critică impresionistă*:

„Critica noastră literară își trăiește și ea zilele de «primăvară» ca și literatura. Ce e drept, nu prea avem critici științifici, autori de greoaie articole împovărate de lanțurile unor sisteme țapene, înăbușite de teorii speculative sau de erudiție străină, respingătoare prin evidența ei ostentativă. Câmpia «artelor vocale» (o, ilustrul meu profesor de estetică !) nu râsună de tipătul strident al scuturilor de aramă. Pe orizontul vieții literare nu se desinează figurile epice ale unor luptători, cari să se înțelezeze, îndărătnic, în nesfârșite războaie găfăietoare. În schimb, avem ciocniri mărunte, se dau lovituri grațioase, se trimet, zâmbind, săgeți ce rănesc oarecum din greșală. Și, vorba lui Caragiale, atâta încă e frumos la un popor tânăr și puțin, cum este poporul nostru.

Astăzi, în cea mai mare parte, orice articol de critică ne aduce impresiile pe cari o operă le trezește în sufletul unui cetitor inteligent, de bun-simț. Impresiile acestea nu ni se dau trecute prin «judecăți rigide», cernute prin sâta de oțal a clasificărilor, stâlcite de patru pereți ai doctrinelor fără aer. Tu știi ce-a zis Taine și «ce-a zis X», și ce-au zis ei, tu vii și măsoară pe bietul artist, cum ai măsura un obiect cu cântarul. Și-l ai, și-l tai, și-l spânzuri, și-l categorisești ca după litera fixă a legii, parcă arta și simțirea s-ar putea strânge în câteva paragrafe.¹ Impresiile acestea ni se comunică cu «artă», calde și cu o variație de formă care încearcă să bată la poarta literaturii propriu-zise. Fantazia însăși – hrănită uneori de reminiscențele lecturilor – intră firesc în cadrele acestei critici, izbutind să colorizeze, să dea o deosebită intensitate sentimentului. Sentiment – în critică ? «Rațiunea e roaba stării sentimentale.»² Și direcția aceasta, elegantă în mișcări și ușoară, este în gustul publicului, – poate și fiindcă nu obosește pe cetitori.

Astfel de critici impresionisti avem destui, – prea mulți chiar. Fiecare tânăr, opăcit de infirmitatea lui în drumul spre Parnas, face critică impresionistă, după cum se făcea acum douăzeci de ani critică științifică. Și tot critica impresionistă inundăză foiletoanele ziarelor noastre de câte ori vrun făuritor de reclame leagă «prietinie cu artiști adevărați» («Lupta» din prima jumătate a lui Făurar a.c.) Firește, stângăcia sau lipsa de talent a acestor năstrușnici năvălitori nu scade valoarea reală a scriitorilor cu chemare și pregătire pentru critică, precum nu compromit «poeziile» dlui Emil Isac pe Verlaine sau Oscar Wilde. Și din fericire avem și critici adevărați: dnii N. Iorga, I. Gorun, H. Chendi, Eug. Lovinescu și alții. Acestora li s-a ados dna Izabela Sadoveanu-Evan, cu volumul pe care l-am citat. Despre volumul acesta, și despre volumul de *Impresii* al dlui Chendi vreau să spun câteva cuvinte.

¹ H. Chendi: *Impresii*, București, 1908, Minerva.

² Izabela Sadoveanu-Evan: *Impresii literare*, București, 1908, Minerva.

Domnul Chendi e un ironic. Orice manifestare literară, orice fapt care se izbește de felul lui de a vedea lucrurile îi cheamă un surâs de batjocură pe buze. În patima legitimă care a biciuit mii de suflete când se da «lupta pentru limba românească», în epilogul acestei lupte biruitoare, el nu vede decât simptomele dorinței de a ajunge, și-și bate joc de ele. Firește, în acest fel de judecată este și un strop de scepticism, de amăreală – și de ceea ce «adaogă Mefisto» oricărei fapte. În revolta lui contra meșterilor parafrazării, a oamenilor «închiși în colivia ideilor altora», îmbracă haina unei lungi asemănări de o ironie corosivă, în concepție și în formă, ca în *Papagalii artipatici*. Și iarăși, sfârșitul unui șir de idei, dezvoltate frumos, sugestiv, nu este decât un spirit epigramatic, ceva a la *pointa* lui Heine.

Tot așa de largă parte are în volumul dlui Chendi sentimentalitatea. O serenadă într-o noapte cu lună îl face să se piardă după iubirea romantică. Logodna unui prietin îl poartă prin evul mediu și îi arată idilicele obiceiuri caste ale îndrăgostiților. Și parcul cu insule de paragină de la Filaret, un an după Expoziția generală, îi smulge un tablou de senină duiosie, vrednic de condeiul oricărui scriitor al nostru. Când părăsește locul strălucirii de odinioară, «straturi de flori îmi dau senzația că plec dintr-un cimitir, dintre ruinele unor zile frumoase. Îmi rup o floare galbenă, – e o „tătăișe” ardeleană, de-acele de cari aveai și voi în grădina de acasă...»

S-ar putea ca un astfel de temperament să nu iubească polemica ? Să n-o adore ? Dl Chendi îi ridică statuie, i-o încoronează cu ghirlande. Se mărturisește slujitor credincios la altarul ei. Se bucură când poate desface în vânt «steagul roșu». Arată formele în cari înțelege să se poarte polemica. Dl Chendi polemizează foarte des: «știe să lovească cu efect simțit». Alege de multe ori fără greș «momentul psihologic când poate lovi și distruge». Își arată cu îndemânare «finețea spiritului». Lovitura lui e sigură: articolul și scriitorul. Gândiți-vă la dnii R. D. Rosetti, Fl. I. Becescu și la alții. Domnia păcii nu-l încântă. Îi pare de o monotonie ostentivă, ucigașă a puterii. Dl Chendi este apologetul polemicilor cu «gesturi frumoase».

Toate acestea le predică și le îndeplinește într-un stil cu rari calități. Fraza scurtă, limpede, neîncărcată. Și ce dicționar bogat ! De la terminii științelor naturale până la acei ai superstițiilor din popor, de la cuvintele cu bună mireasmă ale *Scripturii* până la profanele expresii cari se aud în clipe de mânie grea, și până la nuanțele cele mai subtile, totul e întrebuințat cu măiestrie, cu siguranța efectului.

Dl Chendi e un artist în critică.

Fără îndoială cu defecte mari. Căci toate calitățile acestea se pot întoarce împotriva celui ce le are, când nu sunt pure, când se împletesc cu «viclenia și cu răutatea», cari «își aveau și ele zeitățile în antichitate». Iar notele acestea, cu derivatele lor, sunt totdeauna primejdioase unui «suflet frumos», cum îl cere Schiller de la orice scriitor. Pentru aceea este atât de nedrept dl Chendi cu poezii-

le lui O. Carp. Pentru aceea ne izbește lipsa aprecierii operelor lui M. Sadoveanu, – o lacună de nefgăduit unui critic. În schimb se stăruie prea mult asupra unei părți din activitatea dlui N. Iorga, și adesea fără dreptate. Găsim pe urmă neajunsuri cari privesc «gesturile frumoase». Căci nu știi zău ce frumusețe ascunde sentimentul inchiizițional din cuvintele acestora: «Să nu-i răstignești pe roatele morilor de vânt, să le trosnească oasele ?!»

Din articolele dlui Chendi se desfac însă și câteva principii, cari îi arată credințele literare. Scriitorii noștri trebuie să se coboare la popor, «la limba și poezia lui, ca la cele mai curate și îmbelșugate izvoare de inspirație», – «libere a fi întrebuințate» de oricine, poporul și viața de astăzi. Trecutul nu-i place, îl lasă rece. «Actualitatea sau vremea noastră!» În toate manifestările ei. Viața de la țară ca și viața de oraș oferă material bogat oricărui scriitor. Mai cu seamă Bucureștii ar trebui studiat în notele lui specifice, originale, și prins în forme de artă. Cât pentru morala în artă, dl Chendi susține cu Oscar Wilde: «Nu există cărți sau opere de artă morale sau imorale, ci cărți sau opere de artă bine sau rău alcătuite.» Căci «nu e nimic imoral în ceea ce ne mișcă, ne emoționează, ne îndeamnă la viață... Justă este critica numai când se conduce din acest punct de vedere și consideră drept morală orice lucrare de talent...»

După ce prezintă pe larg și celălalt volum de critică „impresionistă“, al Izebelei Sadoveanu-Evan, *Impresii literare*, criticul transilvănean, Ion Duma, conchide:

„Eu cred că faza aceasta impresionistă în critica noastră literară înseamnă un pas înainte față de trecut. Punctele de vedere, din cari se privește opera de artă, s-au înmulțit. Libertatea aceasta în mișcări arată mai strălucitor fețele unui talent critic, pe când mediocritatea se cufundă mai ușor în uitare decât susținută de bețele paragrafelor. Și cetitorii pot avea deliciul unei variații, cel puțin cu scânteieri sporadice, dacă nu cu lucrarea statornică. Și dacă critica nu e decât povestea unui suflet, care rătăcește printre capodopere, cum susține Anatole France, – s-ar putea spune mai frumos altcum această poveste ?”

(*Luceafărul*, nr. 7, 1909, p. 161-163)

Asupra principiului de polemică literară proclamat în volumul *Impresii*, revena Eugén Goga, „*Noi suntem pentru steagul cel roșu!*“, cu prilejul morții lui Chendi, survenită în 1913:

„Ilie Chendi a spus vorbele din acest titlu într-un moment când i se părea că a intrat pacea infructuoasă în rândurile literaților noștri, pacea cu steagurile ei albe și banale, pe care el a urât-o atât de mult. Le-a spus în unul din acele scânteietoare «preludii» cari au apărut în *Viața literară* și mai târziu în volumul *Impresii*. Vorbele aceste au fost un program al vieții lui, au fost însăși rațiunea lui

de a fi. De ele trebuie să-și aducă aminte oricine acum când cuvântătorul lor s-a dus în împărăția albă a morții. – *Noi suntem pentru steagul cel roșu!*...

S-a zis că Ilarie Chendi a fost un critic și un ziarist. E adevărat, întrucât căutăm să strângem pe toți oamenii în patul procustic al sistemelor. Ar fi și mai adevărat dacă însuși Chendi s-ar fi simțit astfel. Dar el nu s-a putut țărături niciodată pe-un calapod oarecare. Era un suflet de artist. Avea îndoieli amare, avea picurări de jale ascunsă, avea avânturi cari toate n-au nimic de-a face cu critica sau cu ziarul în sine. Era o personalitate complicată, trecută peste hotarele înguste ale meșteșugului. Trebuie să se știe că Chendi a scris odată poezii, a scris nuvele, dintre cari unele târziu de tot, în *Țara noastră*, sub ștersul pseudonim «Economu», dacă-mi aduc bine aminte, iar prietinelor, tocmai în anii din urmă, știa să le povestească planul unui roman cu subiect din viața literară bucureșteană. Nu, ar fi o greșală enormă, o nepricepere, să-l categorisim pe acest om, întocmai pecum c aproape o insultă să-l faci pe dl Iorga, de pildă, numai istoric, numai literat sau numai bărbat politic. Sunt anumiți oameni – și aceste sunt personalitățile distinse – cari n-au cadre fiindcă sunt prea mari să încapă în ele sau fiindcă le izbesc cu piciorul, neputându-le suferi în jurul lor. Sunt oameni cari nu sunt, cum s-ar zice, Mihail Dragomirescu, să stea la poarta literaturii cu metrul în mână, măsurând pe trecători.

Ilie Chendi a fost un artist în cea mai nobilă accepție a cuvântului și va fi pururea o pierdere a literaturii noastre că omul acesta s-a dus dintre noi fără să ne lase pagini consistente de literatură pură. Ironia lui mușcătoare dublată uneori de gingășii nebănuite, stilul lui incisiv, cultura lui temeinică, dar mai ales originalitatea vederilor lui ar fi putut să ne lase opere de reală valoare, mult mai trainice decât ale multor scriitori din generația nouă. Energia lui combativă, dacă s-ar fi canalizat într-un roman, bunăoară, sau în drame, ar fi produs o influință binefăcătoare asupra literaturii noastre actuale. Scriitorii noștri tineri, dintre cari unii sunt niște simpliști ciobăneți, iar alții farsori cari își acoperesc golăteala cu o refinerie prefăcută, ar fi putut să învețe mult din zbuicimările intelectualului superior care a fost răposatul. Ilarie Chendi era simțitor ca o mimoză în fața celor mai subtile valuri ale frumosului și știa să lovească cu cruzime de condotier în capul minciunei, – însușiri cari nu prea tulbură literatura noastră nouă.

Dar istoria nu înregistrează oamenii după ce ar fi putut să dea, ci după ce au dat neamului lor și umanității. Ilarie Chendi va fi pomenit ca un luptător cu succese binefăcătoare în istoria noastră literară și politică. Nu un luptător cu trâmbiți care adună lumea în jurul lui și dă năvală împreună cu ea asupra unei probleme, ci un singuratic, un izolat, un strașnic duelgiu cu floreta. Sunt cunoscute luptele lui, nu mai trebuie descrise. Își alegea dușmanul din mulțimea care-l înconjura totdeauna, îl strămtora într-un colț și lovea – să nu mai crească iarba verde. De multe ori era o superioară plăcere estetică să vezi cu câtă

siguranță și cu câtă eleganță în mișcări se bătea acest om pentru adevărul lui. Nimic din greutatea strămoșească a ardelenilor în el, nimic din frazeologia bucureștenilor. Fără să facă gesturi mari culca la pământ pe cine nu visai.

Însuși dl Nicolae Iorga a avut să pătimească mult pe urma lui, din pricina unor greșeli pe cari poate că le va recunoaște și D-sa astăzi, când stă singur, părăsit de-o mulțime dintre puii cari au făcut pene sub razele aprinse ale activității sale. De altfel de dl Iorga l-a despărțit totdeauna absoluta deosebire de temperament. Statura înaltă și marca barba de apostol a unuia nu se potriveau nicidecum cu barbionul de Mefistofel și figura mărunță a celuilalt. Unicul punct în care s-au întâlnit a fost politica. Nu va fi neinteresant să se știe că Chendi a scris în *Tribuna* câteva articole în care aprecia fără rezerve sub raport politic pe «adversarul» său. Dl Iorga care, după cât știu, în vremea din urmă, impresionat de apropiata moarte sigură a răposatului, i-a întins mâna de împăcare, va găsi, poate, în această veste încă o justificare pentru gestul său. Chendi era doar și el un naționalist intransigent, propagator al ideilor de progres «prin noi înșine». Cincisprezece ani de zile cât a făcut el politic la *Tribuna poporului*, la *Libertatea*, la *Tara noastră* și în sfârșit la *Tribuna*, a fost totdeauna un fervent sămănător de gânduri sub acest raport. Și dacă curentul de la *Sămănătorul* – întemeiat și de Chendi – a găsit un răsunset politic atât de puternic în Ardeal este a se atribui în mare parte și condeiului spornic al publicistului care nu se afixa, e adevărat, niciodată spre vedere publică când era vorba de politică. Dar însăși mișcarea regeneratoare literară a *Sămănătorului* a fost pregătită de activitatea critică, plină de roade a *sasului*, a *trocarului* – după cum era înjurat Chendi de toți *Beeceții*, *Macedonskii* și *Demetriazii*, cari odinioară țineau de gât sănătatea literaturii noastre. Trebuie să ne aducem aminte cum cădeau toate aceste mărimi false sub loviturile măiestre ale răposatului. Era destul să-și înceapă Chendi un articol scriind «Roșcove, Roșcove !...» ca un Radu Rosetti să plece în obscuritatea binemeritată. Că mai târziu s-a întors el însuși împotriva *Sămănătorului* este a se atribui nu unei renegării de principii, nici unor chestiuni absolut personale, ci faptului că mișcarea de la această revistă începuse să prezinte către sfârșit simptomele unei poligrafii naționale. Încurajați de însuflețirea generală începuseră să apară – e știut doar – secăturile imitatoare, *papagalii antipatici*, cum îi botezase tocmai el. Iar împotriva acestor simptome era datoria lui să lupte. Ar fi fost inconsecvent față de sine însuși, dacă n-ar fi pus piciorul în prag. El care a distrus o seamă de astfel de primejdioși certaiți cu talentul, nu putea să privească liniștit înviearea unei noi pleiade absolut de aceeași valoare, îmbrăcată numai în altă formă. Credințele lui literare nu s-au schimbat niciodată, oricât de mult ar fi primit în cursul luptelor vreo culoare mai intensivă sau mai palidă. El a rămas același totdeauna: admirator fără restricții al talentului, și dușman neîmpăcat al lipsei de talent.

Dușman !... Chendi era un dușman, cum nu-și dorește nimeni. Poate el, care a făcut cea mai caldă apologie a dușmanilor inteligenți, să-și fi dorit unul asemenea lui. Era primejdios, fiindcă știa totdeauna să împungă unde doare mai tare.

Burghezii, bunii cetățeni milcoși, nu-l prea iubeau din pricina aceasta. Dar... nu acești oameni fac progresul. N-aveau, deci, pentru ce să-l iubească. Meseria lor nu e alta decât să simtă și poate... să inspire milă. Oțelii în focul luptelor vieții, caracterele îndrăgostite de noblețea războiului l-au iubit însă totdeauna și, dacă nu l-au iubit, l-au respectat. Firește, nu poate să fie aci vorba de anumiți bătărani, cari își închipuiesc că bătăile literare se fac cu trupul, de la grumazi în jos. Respectul acestora nu l-ar fi primit în primul rând Chendi, care fugea de ei cu oroare și care când se întâmpla de ajungea, fără să vrea, în fața lor, rămânea de multe ori dezarmat, neștiind cum să le pareze, fie dragostea, fie copitele.

S-a zis de multe ori că parcă căuta cearta cu lumânarea, că activitatea lui a dat numai rezultate negative. E adevărat. Dar împotriva acestei constatări, făcută cu intenția de a micșora valoarea lui Chendi, se impune întrebarea veche că oare în anumite împrejurări nu e mai bine să dărâmi decât să zidești ? Și apoi, la urma-urmelor, nu sunt toți oamenii meșteri ziditori, mai sunt și de acei cari dărâmă. Chendi, de altfel, și-a început activitatea și a continuat-o într-o vreme când se simțea mult lipsa dărâmatărilor de glorie false, de reputații nevrednice. E păcat că nu și-a întins, cum s-a zis, această activitate și asupra societății noastre întregi prin opere pur literare. În societatea noastră, mai ales în Ardeal, se simte demult nevoia unui dărâmator îndrăzneț, fără de care nu se va putea zidi niciodată a operă culturală trainică. Se simte nevoia unui scriitor cult, care să pună fără milă cuțitul în ranele noastre multe, care să nu aibă nici o dulceață în glas, care să taie adânc în putreziciunile noastre imorale, care să omoare cu veninul său binefăcător viermii cari rod la temelie neamului nostru.

O vină pentru Ilarie Chendi fiindcă a fost un distrugător ? Dar de doi ani de zile de când n-a mai scris, ce a zidit literatura românească ? Să spună toți plictisiții atmosferii ieftine, de bălci, a literelor noastre de astăzi. Nu s-a zidit nimic. Dimpotrivă. Rând pe rând, cu cât se apropia Chendi de mormânt, cu atât răsăreau mai mult prohodiții lui. Macedonski s-a întors cu triumf în țară, Radu Rosetti și-a instrunat iar dogita liră, Mircea Demetriad a «visat» la Teatrul Național, *papagalii* au început să cârâie și ca o culme a ironiei sortii, ziarul *Românul* trebuia să aperse Partidul Național de «șefia» lui Emil Isac, tocmai în același număr în care anunța moartea lui Chendi, – Isac pe care îl jertfise odată răposatul meșter !

Nu ! Nu poate să constituie un cap de acuză ori prilej de micșorare pentru Ilarie Chendi opera lui «destructivă». Ilarie Chendi a distrus ce a distrus și ce a putut distruge în numele unor principii sănătoase, în numele frumosului, al luminii și al talentului. Atât de puțin condamnable este scrisul lui, atât de folositor, încât toți acei oameni cari doresc un progres al vieții noastre culturale, mai ales noi ardelenii, generația tânără, de care s-a legat cu tot sufletul, stând în fața mormântului lui, ca în fața mormântului unui luptător cinstit, putem să zicem – și trebuie să zicem:

– Și noi suntem pentru steagul cel roșu !...»

(*Românul*, Arad, nr. 148, 9/22 iulie 1913, p. 1-3)

Asupra semnificației volumului *Impresii*, se pronunță și D. Karnabatt, II. *Chendi și critica impresionistă:*

„Sunt domni cu circumvoluțiuni cerebrale de meditari literari, meticuloși funcționari comerciali subliniați de pedantismul birocrațiilor parveniți cari își mângâie și ușurează laboroasa digestie, înghițind după masă, ca o doză de bicarbonat de sodium, ultimile noutăți literare.

Dacă slăbiciunile acestor domni s-ar mărgini la o secretă voluptate, dacă menirea literaturii s-ar reduce pentru ei la luxul unei prăjituri ce completează o masă copioasă, ele nu ar lua proporțiile unei primejdii publice.

Acești mediocri intelectuali, vanitoși ca o cabotină bătrână, nu se pot stăpâni la rolul onorabil de simpli cititori, ci se cred obligați a-și înseila impresiile – vagi întipărituri pe gelatine de creier – asumându-și rolul de critici, criticii cei mai despotici, cei mai dogmatici de fapt, fiindcă înlocuiesc dogmatismul formulei estetice, cu dogmatismul minusculei lor personalități.

Ca impresiile cuiva să aibă dreptul la circulația publică și la viața tiparului, ca aceste impresii să poată constitui o călăuză sau o sentință, se cere neapărat ca domnul critic impresionist să fie el însuși cineva care rupe violent cu banalitatea, violând adeseori ineditul.

Dreptul la critica impresionistă nu aparține oricărui simplu cititor, lipsit de predestinarea sufletească de a pătrunde taina subtilă și complexă a artei, căci în acest caz primul veterinar și ultimul copist de percepție, cu prețul sacrificat pentru cumpărarea unui volum, cumpără privilegiul magistratului literar care judecă în ultimă instanță: acest drept este mai cu seamă strict interzis capetelor sucite și obtuze, prin prisma cărora opera de artă se turtește și schilodește, luând formele meschine ale configurației prin care se oglindesc: este absolut interzisă belferilor pedanți și doctorali cari, total lipsiți de orice afinitate și telepatie cu arta, cred că priceperea operei estetice se capătă cu un simplu învățământ școlar, similar cu acela al mineralogiei ori dublei compatibilități.

Ca impresiile cuiva să intereseze pe altcineva, publicul în genere, ele trebuie să ignoreze din instinct banalitatea, să fie mai intense și mai fine decât obișnuitul, luminoase și pătrunzătoare în minunatul mister al creației artistice, descoperitoare magice de comori ce se ghicesc în terenul rodnic al unei opere de mare talent, ridicând cu grație și delicatețe vâlul diafan care acoperă ungherele de alchimie unde elaborează forțele creatoare.

Critica impresionistă necesitează sensibilitatea și impresionabilitatea la vibrațiile și armonia de forme a artei, o candidă și emoționantă patimă a frumosului: implică un temperament și o personalitate egală cu aceea a artistului creator – prisma clară, cu intrinsece însușiri de căldură și coloratură, prin care raza pornită de la opera de artă capătă în restrângerea ei noi irizări. De aceea marii critici impresionisti – Anatole France și Jules Lemaître – sunt ei înșiși creatori de artă.

Ilarie Chendi era un temperament bine definit în reliefările lui aspre, o personalitate precisă și viguroasă, vibrând de combativitate, hotărât în anumite convingeri și credințe, aprig de pasionat în războiul pentru ceea ce el credea sincer că este adevăr și dreptate, intransigent în dragostile și mâniile lui.

Impresiile lui nu porneau de la suprafață ci din fundul luminos ori tenebros al lumii și al operei de artă: aceste impresiuni nu tindeau să gădile superficialitatea epidermală; ci puneau într-o violentă comoțiune celulele cerebrale.

În acest admirabil temperament de luptător, de o nobilă dezinteresare intelectuală, curagios în fața atotputernicei mediocrități, atacând izolat cu lancea unei amare ironii întregi triburi literare, zgâlțâind falșii idoli cari se înălțau pe picioroange ca pe soclurile nemuririi, în acest temperament, impresiile, prin tumultoasa lor spontaneitate, se făceau convingeri și credințe impresionante.

Chendi atacă vrăjmașul zâmbind, dar treptat zâmbetul se făcea persiflare, se dilata într-un rictus ironic, se preschimba într-un rânjec sarcastic cu sonorități diabolice.

Figura lui ovală, cu linii curbe, cu sprâncenele ușor circumflexe, energic îmbinate, cu nasul fin coroiat, cu gura veșnic spintecată de un zâmbet batjocoritor, reedita în carne și oase clasică imagine a lui Mefistofel.

Stilul lui nervos sub aparența calmului, cu asperități canine, incisiv până la sânge, izbucnind în hohote disprețuitoare în duelurile literare, scotea în ciocnirea frazelor clinchetele sabiei lui Mefistofel, minus perfidia.

Firea combativă a lui Chendi îi porunca ca o necesitate imperioasă căutarea dușmanului, provocarea vrăjmașului. Dar într-o zi fatală apăru, la o delicată răspântie a crăicului, un adversar teribil și nebănuit: moartea sălbatică, în câteva reprize lașe, dar definitive, îl lasă întins la pământ, în lugubra curte a unui ospiciu, martori ai sângerului duel fiind umbrele demente care se agitau tragic pe pereții inconștientului. În acea clipă își frânse gâtul, sărind, printr-o supremă și eroică încordare a voinței, în prăpăstiile marelui necunoscut, un luptător de rasă, spiritual ca un drac și credincios ca un înger.”

(*Hiena*, București, 12 sept. 1920, nr. 12-13, p. 18-19)

Volumul *Impresii* (1908) marchează în evoluția criticii literare a lui Ilarie Chendi partea ei cea mai apropiată de literatura propriu-zisă. Multe dintre articole, mai ales în partea inițială a volumului, sunt de fapt însemnări literare, pagini de jurnal spiritual, scrise într-un stil nou, necunoscut până atunci în critica noastră literară.

Ceea ce este și mai interesant este că asemenea elaborări vizează chiar idei estetice generale, pentru care așa-zisa „critică științifică” a vremii (Mihail Dragomirescu, H. Sanielevici ș.a.) cheltuia multă cerneală.

Prin volumul *Impresii*, Ilarie Chendi se dovedește încă o dată un deschizător de drumuri în critica noastră literară. El este cu adevărat un precursor al criticii impresioniste dintre cele două războaie mondiale.

IMPRESII LITERARE

S-au tipărit în volumul *Impresii* – 1908, p. 7-82, cu numerotarea în cifre romane de la I la XL. Semnalăm faptul că în cursul anului 1907-1908, există câteva cronici cu un titlu apropiat: *Impresiuni din teatru (Viața literară și artistică, 1907, nr. 39, 40 și 42)* și *Impresii din teatru (Viața literară și artistică, 1908, nr. 11)*. Faptul nu este lipsit de semnificație, deoarece ne arată că autorul a optat pentru cuvântul mai nou, *impresii* și nu *impresiuni*, deși modul de critică pe care îl fundamentează Chendi în aceste scrieri va purta mai târziu numele de *critică impresionistă* (un calc din limba franceză). Deși Chendi este acel care întemeiază acest model de critică literară și îi dă în aceste însemnări un orizont teoretic cuprinzător, cât și modalitățile de manifestare, urmate îndeaproape de către criticii literari dintre cele două războaie, gloria de a fi întemeiat acest model de critică îi va reveni lui E. Lovinescu. Este încă unul din cazurile de substituție literară care necesită să fie recunoscută cu toate consecințele necesare.

ZILE JUBILIARE

CAPITALA PETRECE

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 27, din 2 iulie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde autorul l-a preluat, cu mici îndreptări de text, în cuprinsul volumului *Impresii* din 1908, p. 85-88.

PUTEREA CÂNTECULUI

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 36, din 3 septembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă”, la rubrica de „foileton”, de unde Ilarie Chendi l-a preluat cu mici îndreptări de text în cuprinsul volumului *Impresii* – 1908, p. 89-93. Articolul acesta a fost reprodus și în vol *Ilarie Chendi, „Pagini de critică”*, E. P. L., 1969, p. 278-280.

SCRISORI

S-au tipărit în volumul *Impresii* – 1908, p. 94-112, cu numerotarea în cifre romane de la I la VI. Elaborarea lor foiletonistică, aerul cald al evocării sosirii ardelenilor „în Capitala neamului”, ne arată că „scrisorile” acestea au fost scrise în 1906, în chiar timpul serbărilor jubiliare.

CONFERINȚA DLUI DELAVRANCEA

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 38, din 17 septembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă”, la rubrica de „foileton”, de unde Chendi l-a preluat în volumul *Impresii* – 1908, cu un adaos la început (faza a doua din primul alineat) care e de mare valoare istorico-literară, arătându-ne că această conferință despre poezia populară a lui Delavrancea, cunoscută astăzi, nu a fost reprodusă în presa vremii, iar Chendi a receptat-o direct ca auditor.

Un întreg alineat final din revistă, eliminat în cuprinsul volumului, îl reproducem în continuare. El ne arată cât de mult stăruia Chendi pentru a-și face aliați de prestigiu și a-și acoperi propriul său militantism în orientarea literaturii naționale:

„Nouă ne pare bine că cel ce a vorbit cu atâta orientare în materie și cu atâta însuflețire este înainte de toate un artist subtil, familiarizat cu întreaga literatură din Occident, deci și cu cea franceză și că, prin urmare, nu poate fi bănuțat a scrie sub influența unor meschine interese de provincie, de cari erau acuzați cu deosebire unii scriitori de la această revistă de câte ori tratau acest subiect”.

MORAVURI ȘI SCRITORII

SPIRITUL DE IMITARE

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 3, din 21 ianuarie 1907, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde autorul l-a reprodus în volumul *Impresii* – 1908, p. 119-123.

LIBERTATEA ARTISTULUI

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 25, din 1 iulie 1907, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde a fost reprodus în volumul *Impresii*, p. 125-128.

CEI RĂMAȘI ÎN URMĂ

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 35, din 9 septembrie 1907, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde a fost reprodus în volumul *Impresii*, p. 129-132.

CUM TRĂIM

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 37, din 23 septembrie 1907, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde a fost reprodus cu mici schimbări de text, în volumul *Impresii*, p. 133-137.

SOLIDARITATE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 11, din 12 martie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica „Cronică literară”, de unde s-a reprodus în volumul *Impresii*, p. 139-143. Începutul acestui articol este reluat din cadrul amplei rubrici de *Informațiuni literare* susținută de Chendi în ziarul *Tribuna* din Arad (nr. 37 din 7 martie 1906). Dacă textul de acolo era dedicat mai mult comemorării a 50 de ani de la moartea lui Heine (a se vedea în ediția noastră, vol. IV, p. 298-300), aici acest eveniment e doar un pretext pentru a dezbate tema lipsei de solidaritate a scriitorilor români în momentul respectiv, cu aluzii evidente la atmosfera din jurul lui Nicolae Iorga la *Sămănătorul*.

PAPAGALII ANTIPATICI

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 10, din 5 martie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica „Cronică literară”, de unde s-a reprodus în volumul *Impresii*, p. 145-149.

O primă variantă a acestui articol, cu multe aspecte deosebite de text, mai ales în partea finală, a publicat Chendi în *Tribuna*, nr. 212, din 13 noiembrie 1905, în rubrica de *Informațiuni literare* – XXX, cu subtitlul *Papagalul literar*, articol reprodus și în această ediție a scrierilor lui Chendi (vol. IV, p. 290-292).

Articolul e reluat cu modificări în volumul *Impresii* din 1908, ceea ce demonstrează persistența temei în gândirea critică a lui Ilarie Chendi. „Papagalul literar” este simbolul desăvârșit al imitației în literatură, iar tot ce a dezavuat criticul în acidele sale cronici literare stă sub acoperișul acestui simbol.

DE-AȘ FI DEMAGOG

Monologul unui luptător

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 30, din 5 august 1907, cu semnătura „Gh. Dumbravă”, la rubrica de „foileton”, de unde Chendi l-a reprodus în volumul *Impresii*, p. 151-154.

FAZA GLUMEATĂ

martie 1906

A apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 14, din 2 aprilie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde s-a reluat în volumul *Impresii* – 1908, p. 155-159. Autorul a găsit de cuviință să aducă în subtitlul articolului precizarea: „martie 1906”, pentru a se înțelege că se referă la manifestația stârnită de Nicolae Iorga și studenții săi, la Teatrul Național, în legătură cu lipsa de respect a înaltei protipendade bucureștene față de limba română. Aici Chendi se delimitează polemic față de Iorga și de „câțiva prieteni de-ai noștri de ieri și de-ai D-sale de astăzi” (evident, de la *Sămănătorul*). El consideră ridicole călătoriile în provincie pe această temă și acuză politizarea forțată a acestora.

OPINIE SEPARATĂ

martie 1906

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 15, din 9 aprilie, cu semnătura „Il. Chendi”. Autorul a preluat articolul în volumul *Impresii* – 1908, p. 161-165, cu precizarea în subtitlu: „martie 1906”. „Veselul clopotar” care întinde „mâna tremurândă după coroana dorohoienilor” nu este altul decât Nicolae Iorga, inițiatorul manifestațiilor studențești de la Teatrul Național, din martie 1906. Chendi socotește aceste manifestații ca un naționalism exaltat, găunos, lipsit de obiect, câtă vreme literatura și cultura națională se aflau în plin avânt: „năzuințele spre desăvârșire n-au fost mai multe ca acum”.

Prin asemenea afirmații vizionare, Chendi se dovedește a fi primul critic literar care anunță marea epocă de înflorire literară dintre cele două războaie mondiale.

APOSTOLOMANIA

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 18, din 30 aprilie 1906, de unde autorul preia acest articol în volumul *Impresii* – 1908, p. 168-171.

Articolul este reprodus și în culegera *Ilarie Chendi*, „Pagini de critică”, E.P.L., 1969, p. 296 – 298. Și în acest pamflet Ilarie Chendi face aluzii străvezii la maniera de „apostol” a lui Nicolae Iorga și a celor ce îmbrățișau acest stil „caricatură”.

CONVINGERI

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 25, din 18 iunie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”, de unde a fost preluat cu mici modificări de text în volumul *Impresii* – 1908, p. 173-177.

Articolul continuă, pe un ton ironic, polemica mai veche cu Nicolae Iorga, ale cărui convingeri sunt supuse anecdotei nimicitoare din introducere (folosită de Chendi și-n alte articole mai vechi), privind confuzia pe care o făcea un profesor între cucută și pătrunjel în fața elevilor care-și băteau joc de el. „Așa sunt convingerile dlui Iorga în toate: astăzi cucută, mâine pătrunjel”, conchide Chendi.

DI IORGA PĂRĂSEȘTE „SĂMĂNĂTORUL”

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 44, din 29 octombrie 1906, cu titlul: *Plecarea dlui Iorga de la „Sămănătorul”*, de unde a fost preluat, cu unele schimbări în titlu și în text, în volumul *Impresii – 1908*, p. 179-185. Articolul acesta îl găsim reprodus și în culegerea *Ilarie Chendi, „Pagini de critică”*, E.P.L., București, 1969, p. 299 – 302.

În acest articol, Chendi lasă la o parte tonul polemic și ironiile la adresa lui Iorga și ne dă una din caracterizările excepționale ale marelui savant „cu memoria fenomenală”, dar „inconsecvent și vanitos fără margini”, care în literatură a făcut „o grămadă de rele”, învrăjbindu-i „pe literați”. Aluziile la inșii „grupați la o revistă literară” se fac, evident, la *Sămănătorul*. Despre atmosfera de învrăjpire de la *Sămănătorul*, creată de către Nicolae Iorga, Chendi vorbește adesea în multe din articole, fie cu durere (vezi *Scrisoare*, vol. *Fragmente*, 1905, în ediția noastră, vol. IV, p. 9-12), fie cu ironie nimicitoare (vezi, *Informațiuni literare*, XXX, *Papașalul literar*, în această ediție, vol. IV, p. 290-292). Nicolae Iorga nu a rămas dator. El îl atacă pe Chendi în paginile *Sămănătorului*, după ce acesta a părăsit redacția. Izolarea lui Iorga în cadrul redacției revistei *Sămănătorul*, izolare de care vorbește Chendi în finalul acestui articol, este reală și profundă. Ea l-a dus la părăsirea revistei, după cum mărturisește însuși Iorga.

În numărul 15 din 5 noiembrie 1906 apare în cadrul rubricii de „cronică”, pagina 900, sub semnătura „Red.” următoarea notă:

„În *Viața literară* de la 29 octombrie se publică un articol meschin, pătimaș și plin de ridicol despre retragerea dlui Iorga din fruntea revistei noastre. Articolul și celelalte notițe din acest număr – izbucniri veninoase ale unui suflet mititel – sunt caracteristice numai pentru autorul lor. Altă importanță nu pot avea și nu le-am fi învrednicit de nici o pomenire – afară de cea vecinică –, dar tăcerea noastră ar fi putut fi interpretată tendențios de atâția răuvoitori”.

În numărul următor, 16, din 12 noiembrie 1906, apare, referitor la această plecare, *Un răspuns și o poveste. File vesele*, semnat I. Scurtu pe care îl redăm în întregime:

„Prin *Viața literară*, care apare în editura «Societății anonime pe acțiuni Adevărul» (vezi pagina din urmă a fiecărui număr) se zonește – la notițe – că «*Sămănătorul* va înceta». Nu dăm și nu vom da nici o atenție zvonurilor mincinoase pe care clevetitorii le pot răspândi liberi, în tipar, în scris ori în grai șoptit,

pe socoteala revistei noastre care a apărut, apare și va apărea cu cea mai deplină regularitate, fără să cunoască moârtea ce a înghițit multe reviste și amenință serios pe altele de unde pornesc «zvonurile tendențioase». N-am fi răspuns nici «zvonului» *Vieții literare*, căci «adevărurile» ce se plămulesc în mașinile «adevărului» le știe a le arunca de la sine orice om cuminte. N-am fi răspuns cu atât mai mult, cu cât suntem încredințați că nici unul din directorii *Vieții literare*, nici dl Gheorghe Coșbuc, care de mult nu-și mai tipărește acolo cuvântul admirat și cinstit de toată lumea românească, nici dl I. Gorun, care a fost totdeauna un luptător loial, n-au știut nimic despre acest zvon, furișat printre notițe de către anonimul secretar de redacție al revistei ce se tipărește în editura anonimilor Ne-Adevărului. Dar tocmai ne cade în mână o caracteristică povestire morală – pe care o reproducem aici spre desfătarea sufletelului încuibat în secretariatul de redacție al *Vieții literare*:

Cică era odată, nu de mult, un biet om care, din creștin ce fusese, trecuse cine știe pentru ce păcate – la răzbuunătoarea lege a Sionului. Și trebuind acest lepădat de cinstitul botez creștinesc să-și dovedească toată prefacerea întru Duhul lui Iehova, căuta bietul să se răzbune zi de zi pe foștii lui frați în credință, ticăloase ocări și clevețe răspândind împotriva lor printre lesne crezătorii și rău-voitorii care ascultă totdeauna cu gura căscată astfel de vorbe ale diavolului. Ci, de la o vreme, o muștrare de cuget răsări, totuși, într-un colț scutit de prihană al inimii fugitului din ceata drept-credincioșilor, și sufletul său nu mai avea odihnă de muștrările necontenite. Atunci, îngrozit de ceea ce simțea, păcătosul o porni ca un pocăit până la casa rabinului, se jelui de greșalele sale și ceru ispășire. «Din ghișeft ei păcătuit, fostule goi, sau numai din răzbunare?», iscodi rabinul pe Ițicul de zile nouă. «Drept vorbind, greșit-am și din ghișeft», fu răspunsul. «Atunci nu-i mare păcatul, la evrei; e mai mult o faptă isteasă, de spirit, – o polemică, îngăduită în tagma oamenilor de soiul și de... usturoiul nostru, ba chiar o dovadă de talent literar și o faptă de merit comercial!» Și astfel cuvântând, rabinul adăose cu-n rânjet prietenos: «Știi ce, o singură pedeapsă te poate ispăși, dacă îți mai pare rău de cele săvârșite: Ia un sac de pene, urcă-te în turnul cel mi înalt și răstoarnă-l de acolo peste lumea *goilor*; căci nu-i mai greu păcatul tău decât sacul cu pene și goii vor crăpa de ciudă că te-au găsit curat ca fulgii cei albi.» Se duse Ițicul – sau *Criticul* – în căutarea turnului celui mai înalt, purtând subsoară, drept ghiozdan – de secretar de redacție –, sacul cu pene. Dar mare-i fu supărarea când văzu că tocmai turnul bisericii creștinești era cel mai înalt turn din partea locului, iar nu turnurile halei de «zvonuri» mincinoase, unde își așezase calabalăcul de haine vechi, de patimi vechi cu care plecase dintre creștini. Ce să facă? Scăpare nu era decât în tovărășia nopții și pe-ntunerice, nezărit de nimeni, păcătosul se urcă în turnul creștinesc și răsturnă sacul peste casele creștinilor. Ci, când să se strecoare pe nesimțite din turn, numai ce se iviră, rezezi și mânioși, cei doi preoți ai bisericii care mai nădăjduiau să mântuie sufletelul rătăcit și să-l păstreze cel puțin în parohia lor, dacă fusese izgonit din vechea lui parohie –

«Stai ! Ce cauți pe-aici, rătăcitorule Ițic ?» «*Oi va, lăsați-mă că n-am făcut nici un rău; iacă numai o glumă de spirit, o polemică de vorbe ușurele – ca fulgii din sac – risipite peste capetele foștilor mei tovarăși de credință; rabinul mi-a poruncit-o, cică numai astfel mă pot lecu de tulburarea sufletului meu lepădat de botez».* Însă cei doi preoți nu-l slăbiră cu una cu două și, după sfaturi creștinești duioase și nescari vorbe răspicate și mai pipărate, se-nvoiră să-i dea drumul păcătosului numai dacă va făgădui să-mplinească osânda de-a-ntregul, ca un drept creștin ce fusese: să plece adecă după penele ce risipise și să le adune pe toate de pe la creștini, spre a-și afla în truda aceasta alinarea sufletelului său tulburat. Și porni șermanul *Critic* cu sacul gol în spate, să adune iarăși penele ușurele. Și poate or mai fi rătăcit și astăzi, dacă un creștin de omenie întâlnindu-l pe cale, nu i-ar fi grăit cu milă: «Ci întoarce-te de unde ai pornit *Critic*, că fulgii tot nu-i vei mai găsi cât-u lumea; doar văzut-am noi cu toții că-s fulgi de *ghischl* și, tu, care-ai fost dintre-ai noștri, știi bine că marfa asta de *Adivor* n-are trecere la noi și cum a fost adusă de vânt, în vânt s-a pierdut».

Povestea e, desigur, nostimă și drept-credinciosul abonat al revistei, care ne-a trimis-o, se jură că o știa înainte de a citi «zvonul» din *Viața literară*. Noi însă și cetitorii noștri suntem mulțămiiți că am aflat-o mai târziu. Iar ceea ce va fi socotind, în căpețelul său de usturoi, *Criticul*, dacă o va citi și dumnealui, nu ne mai privește: el ne rămâne tot atât de indiferent astăzi când se împodobește cu pene de *ghischi*, ca ieri, când purta țanțoș mândre pene de *Păun*, ca mâne, când va scârțâi iarăși din pana-i ruginită de venin.“

O DECEPTIE

Un „psiholog al poporului“

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 49, din 3 decembrie și 51 din 11 decembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă“, la rubrica de „foileton“, de unde a fost reluat în volumul *Impresii – 1908*, p. 187–191, cu un adaos la titlul inițial, diferit în cuprinsul volumului („un psiholog al poporului“) față de sumarul de la sfârșit: „dl Drăghicescu“, pus între paranteze și cu unele mici schimbări de text.

Dumitru Drăghicescu s-a născut la 4 mai 1875, la Zăvoiieni, Vâlcea și a murit la 14 septembrie 1945. A făcut studii la Craiova, București și Sorbona, fiind primul nostru titrat în sociologie, cu teza *Rolul individului în determinismul social*, sub conducerea celebrului sociolog Emile Durkheim (1904). Conferențiar la catedra de sociologie a Universității din București, până în 1910, deputat și senator liberal de stânga, cu vederi socialiste. Întors la Paris, în timpul primului război mondial, ca trimis al suveranului român, a fost unul dintre cei mai activi și recunoscuți militanți ai drepturilor la unire a poporului român. Organizator al cunoscutului „Comitet transilvănean“ la Paris și al oficiului

său, ziarul *La Transylvanie*. Prieten cu Nicolae Titulescu și reprezentant al României la Liga Națiunilor, ambasador al țării în Mexic (1934–1936).

A lăsat o vastă operă sociologică, puțin cunoscută și neintegrată încă circuitului nostru cultural (vezi D. Drăghicescu – *Din psihologia poporului român*, Editura Albatros, București 1995, ed. îngrijită de Elisabeta Simion, studiu introductiv de Virgil Constantinescu-Găliceni).

OCTAVIAN GOGA

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 2, din 8 ianuarie 1906, cu semnătura „Il. Chendi“, la rubrica „Cronica literară“, de unde a fost reluat cu unele mici schimbări de text în volumul *Impresii – 1908*, p. 193–204.

Prezentat de către Chendi pentru prima dată în critica noastră literară în cadrul articolului *Reviste literare din Budapesta*, apărut mai întâi în ziarul *Voința națională* din 27 ianuarie 1904, articol publicat și în volumul *Foiletoane – 1904* (vezi și această ediție, vol. III, p. 133), Octavian Goga revine mereu în atenția criticului. Tot Chendi rămâne primul care i-a analizat detaliat poezia și i-a prezentat noutatea mesajului și valoarea literară în studiul *Un nou poet ardelean*, apărut mai întâi în ziarul *Voința națională*, din 1 august 1904 și reprodus în volumul *Fragmente – 1905* (vezi în această ediție, vol. IV, p. 64–71).

În același sens mai semnalăm și cele două articole apărute în cadrul rubricii de „Informațiuni literare“ a revistei *Tribuna* din Arad: XXVIII – *Octavian Goga* (*Tribuna*, 29 octombrie 1905) și XXIX – *Tot despre Goga* (*Tribuna*, 6 noiembrie 1905, în această ediție, vol. IV, p. 286–290). Articolul de față, publicat la începutul anului 1906, în *Viața literară*, constituie a cincea scriere de referință a lui Chendi despre Goga. Pe lângă consemnarea în alți termeni decât în articolele anterioare a ecoului de care s-a bucurat publicarea primului volum de poezii al lui Octavian Goga cât și vizita poetului ardelean la București, Chendi abordează subiecte noi, necunoscute, ale creației poetului ardelean, precum originalitatea poeziei sale de iubire, nepublicată încă în volum și răspunde unor acuzații nefondate ale criticii literare a vremii (caracter local, limbaj, țărănism etc.).

Prin toate acestea, Ilarie Chendi rămâne, în istoria literaturii române, primul critic al poeziei lui Octavian Goga.

În acest articol, Chendi răspunde și unor acuzații din presa vremii la adresa poeziei lui Goga. Astfel în *Vieța nouă*, revista condusă de Ovid Densusianu, în numărul 19, din 1 noiembrie 1905 (la rubrica „Cărți nouă“, p. 455 – 456), se spune:

„Dl Goga a voit să ne dea un volum de poezii și n-a reușit; din ce a publicat prin *Luceafărul* de la Budapesta trebuia să lase mult, foarte mult, deoparte – dar ce-i mai rămânea atunci pentru volum ? Afară de vreo patru-cinci poezii nu găsim nimic mai de seamă. Cu cântece pentru pomenirea lui «Neculae, Lae Chioru-lăutarul», cu vorbe neîngrijite, chiar urâte (de pildă «Bată-l crucea

Maicei sfinte» p. 75), cu rime imposibile, numai un poet din Transilvania poate îndrăzni să iasă în public.

D. Goga ne aduce și dânsul – se putea altfel? – sentimentalism de țăran trecut la oraș. Satul și iar satul e ridicat în slavă – pentru el varsă lacrimi și după el duce mereu părerea de rău. E, hotărât, o boală această pornire la atâți poeți de azi și pare că în ea se amestecă și oarecare... impertinență când vezi spunându-se «Cântăreților de la oraș», voi sunteți:

Bieți cântăreți cu aripile frânte

.....
Voi n-aveți flori, nici cântece, nici fluturi

.....
Voi în deșert cerșiți pe a voastră strună
Din ceriul sfânt o rază să coboare.

Înțelegeți: «numai eu, Goga, și tovarășii mei care am purtat căciula de oaie și glugă suntem poeți». De ce nu se găsesc mai mulți să răspundă acestor plictisitori intruși în literatură: «Dar de ce nu vă întoarceți în satul vostru, la plugul vostru, la lăutarii și dascălițele voastre și să cântați cum vă taie capul?»

Dl Goga mai e poet patriot, și aici, numai aici, e ceva mai bine. În *Rugăciune, Noi, Otlul* sunt versuri care ridică părțile așa de slabe ale volumului:

În suflet samănă-i furtună
Să-l simt în matca-i cum se zbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunele înfiorate
Și cum sub bolta lui aprinsă,
În smalt de fulgere albastre,
Închiagă-și glasul de aramă:
Cântarea pătimirii noastre.

Pentru dl Goga «pățimirea noastră» sunt suferințele transilvănenilor, și despre ele vorbește mereu, dar așa de vag, cu atâtea vorbe răsunătoare și așa de cunoscute, încât ți se pare că auzi ecouri în versuri ale nenumăratelor discursuri patriotice care s-au ținut dincolo și dincoace și din care știm ce s-a ales.

După poza patriotică în politică a venit acum poza patriotică în poezie – să fie un progres? Nu-l văd – ne întoarcem mult în urmă. Dar așa ni-i firea... vicleimul patriotic trebuie să se învântească mereu.”

Altfel consemnează Nicolae Iorga, *Poeziile lui Octavian Goga (Săptămânătorul, anul IV, nr. 44, din 30 octombrie 1905, p. 801-804)*. Din această cronică redăm următorul fragment:

„Tănărul mic care s-a dezvoltat în puțină vreme ca stăpân peste însușiri de poet mare, s-a născut în Rășinari, nu dintr-o familie de preoți de acolo, ci

din familia preoților rășinari. Rășinari e satul de peste pădurea Sibiului, un sat vechi și mare, un sat adevărat și curat românesc. El adună în sine fnalta frumuseță a muntelui cu binecuvântarea ogoarelor și cu foarte multe tradiții, întipărite în biserici, zugrăveli și manuscrite. Oamenii de acolo sunt înstăriți și mândri, și tocmai de aceea ei simt mai adânc o nenorocire a neamului lor, supt care iobăgimea săracă și smerită din alte părți se pleacă fără murmur. [...]

Cine s-a născut și a copilărit acolo, cine s-a întors de pe depărtatele plaiuri în acele locuri, ca la un izvor de mângâiere și de îmbărbătare, acela nu poate fi, în viața sa întreagă, decât omul aceluia pământ, în care sunt prinse toate rădăcinile sufletului său. [...]

El va fi un poet local, în cel mai fnalt și mai adânc înțeles al cuvântului, și va ajunge unul din poeții naționali, nu plecând de la teorii sau de la sentimente generale, ci de la nemărginita dragoste pentru casa sa, pentru brazda sa, pentru biserica sa, pentru satul său și pentru țara sa ardeleană.”

UN POET LIRIC: Z. BÂRSAN

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 40, din 14 octombrie 1907, cu semnătura „Gh. Dumbravă”.

Articolul a fost preluat în volumul *Impresii* – 1998, p. 205-210, cu titlul identic, dar la „Cuprins” redus numai la numele scriitorului. Acest articol este reprodus și în culegerea *Ilarie Chendi, „Pagini de critică”, E.P.L., 1969, p. 310-313.*

Poetul Zaharia Bârsan (1878-1948), nu trebuie confundat cu folcloristul Andrei Bârseanu (1858-1922), amândouă nume de transilvăneni care revin adesea în publicistica lui Ilarie Chendi. Pe poetul, gingaș și minor, dar atașat programului național al lui Chendi, îl găsim mereu prezent în redacția revistelor pe care criticul le-a inițiat, de la *Floare albastră*, la *Săptămânătorul* și la *Viața literară și artistică*, ceea ce explică și atenția de care se bucură în ochii săi.

UN EPIGRAMIST: CINCINAT PAVELESCU

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 38, din 30 septembrie 1907, sub semnătura „Gh. Dumbravă”. Articolul a fost reluat în volumul *Impresii* – 1908, p. 211-216, cu titlul identic, dar la „Cuprins” redus numai la numele autorului. Acest articol îl găsim reprodus și în culegerea: *Ilarie Chendi, „Pagini de critică”, E.P.L., 1969, p. 314-317.*

UN STRĂIN, POET ROMÂN: I.B. HÉTRAT

A apărut întâi în revista *Viața literară și artistică*, nr. 42, din 28 octombrie 1907, de unde articolul a fost reluat în volumul *Impresii - 1908*, p. 217-221, cu textul identic, dar la „Cuprins” cu titlul redus doar la numele autorului.

I. Boniface Hétrat (1851, Paris - 1911, București).

DĂRI DE SEAMĂ

I

Haralamb G. Lecca, „Casta Diva”. Piesă în 4 acte. 167 p.

Același, „Jucătorii de cărți”. Piesă în 4 acte. 163 p.

(apărute în „Biblioteca pentru toți”, no. 236-237; 238-239)

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 13, din 26 martie 1906, la rubrica de „Cronică literară”, de unde a fost preluată în volumul *Impresii - 1908*, p. 222-227.

II

Dulliu Zamfirescu, „Tănase Scatiu”. Roman. p. 144.

H. G. Lecca, „Câinii”. Piesă în 4 acte. p. 91

(apărute în no. 257 și 259-260 din „Biblioteca pentru toți”)

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară și artistică*, nr. 15, din 23 aprilie 1907, la rubrica de „Cronică literară”. De aici e reprodusă în volumul *Impresii - 1908*, p. 227-233.

III

Em. Gârleanu, „Cea dintâi durere”. Buc., 1907, p. 262

(Editura „Minerve”)

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară și artistică*, nr. 28, din 22 iulie 1907, la rubrica „Dări de seamă”, de unde a fost preluată în volumul *Impresii - 1908*, p. 233-237.

O regăsim și în culegerea Ilarie Chendi, „Pagini de critică”, E.P.L., București, 1969, p. 322-324.

IV

„Iubita” lui Traian Demetrescu

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară și artistică*, nr. 17, din 6 mai 1907, de unde a fost preluată în volumul *Impresii - 1908*, p. 238-241.

Paradoxal, recunoscându-i lipsa de valoare mai adâncă, Ilarie Chendi îl evocă adesea pe Traian Demetrescu, scrierile lui revin mereu în atenția criticului (vezi în această ediție, vol. I, p. 252-255, vol. IV, p. 236-238).

V

„Marin Gelea” de N. Pătrașcu

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 1, din 1 ianuarie 1906, cu titlul *Un roman social*, la rubrica „Cronica literară”, de unde a fost reluată în volumul *Impresii - 1908*, p. 242-251.

Este pentru prima dată când acestui critic literar și scriitor minor din ultimele decade ale secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, Chendi îi dedică o cronică literară. Referințe însă tangențiale, tot negative, mai găsim și-n alte scrieri anterioare ale lui Chendi. Astfel, atunci când recenza cursul lui P. V. Hanș de *Literatură română modernă*, el sublinia că „printre scriitorii în viață înșiră nume ca Nicolae Pătrașcu și uită pe dl Nicolae Iorga” (vezi, Il. Chendi, *Scrieri*, vol. IV, p. 50).

Numele lui N. Pătrașcu este amintit de Chendi și atunci când recenzează romanul *Dinu Millian* de Constantin Mille, tot negativ: „Când zicem romanul, admitem teoria autorului, susținută împotriva dlui Pătrașcu și a altora” (vezi Il. Chendi, *Scrieri*, vol. IV, p. 135). Neutră este referința la traducerea și tipărirea de către N. Pătrașcu în publicația sa *Revista pentru literatură și arta română*, a unei părți a corespondenței intime a lui Ioan Ghica (Chendi, *Scrieri*, vol. IV, p. 319). Toate cele de mai sus ne arată că, într-adevăr, Chendi cunoștea în ansamblul lor, scrierile lui N. Pătrașcu. Astfel, se justifică afirmația lui de la începutul cronicii: „Cunosc cu de-amănuntul studiile critice ale acestui scriitor, cu vorba lor lungă, rece și greoaie”.

Prin această cronică Ilarie Chendi își continuă opera critică, de carisaj literar, începută cu mult timp în urmă, desființând fără milă nonvalorile timpului.

Cronica este importantă și pentru perspectiva artistică a criticii literare pentru care pledează aici indirect, și cu atât mai interesant, Ilarie Chendi: „Cum însă în toate aceste dizertații n-am descoperit nici o pagină creată de mână de artist, nu eram cu nimic îndreptățit a vedea în Domnia sa pe romancierul de mâine.”

Condamnarea realismului trivial și grosier, lipsit de efort imaginativ, este o altă latură valoroasă a acestei cronici.

VI

„Poezile“ dlui O. Carp

A apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 31, din 30 iulie 1906, la rubrica de „Dări de seamă“, de unde a fost preluat în volumul *Impresii* – 1908, p. 251–256.

VII

Un romantic

Cronica aceasta a apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 4, din 22 ianuarie 1906, sub semnătura „Il. Chendi“, la rubrica de „Cronica literară“, de unde a fost reluată în volumul *Impresii* – 1908, p. 257–260.

Acest articol se regăsește incipient în sinteza *Anul literar și artistic. Chipuri și lucrări* publicat de Chendi în *Calendarul „Minervei“* pe 1906: „Senzualul Mircea Dimitriade continua și el să-și afirme, în mod zgomotos uneori, calitatea de cel mai bun scriitor al școlii neoromantice, decadente. D-șa a tipărit în acest an un volum de basme în versuri“ (Chendi, *Scrieri*, vol. IV, p. 349). Tocmai acest volum de „basmе în versuri“ este analizat acum de critic. Este interesant că în reluarea unei părți a articolului sinteză amintit mai sus din *Calendarul „Minervei“*, în paginile ziarului *Tribuna* din Arad sub titlul *Literatura română în 1905. Oameni și lucrări*, Mircea Dimitriade este amintit într-un alt fel de context, fără conotații negative: „S-au mai pus în evidență, cu colaborarea lor pe la diferite ziare, dnii Tutoveanu, A. Naum și simbolistii Cincinat Pavelescu, Al. Obedenar și Mircea Dimitriade“. Punerea de aici, chiar în titlu, a lui Mircea Dimitriade sub semnul romantismului, are un sens mai general, mai cuprinzător, autorul precizând chiar în primele rânduri ale articolului că e vorba de un scriitor ce face parte din „mica suită a pontificelui simbolist“. Acest „pontifice simbolist“ nu este altul decât Alexandru Macedonski, iar gazeta „obscură“, în care a apărut articolul ditirambic despre Mircea Dimitriade, este *Forța morală*, din care cităm:

„... încă de atunci [1896, n.n.], Mircea Dimitriade își îndeplinesc admirabila revoluțiune literară. Parcursese întregul ciclu; treptat se făcuse stăpân pe limbă, pe vers, și încă din 1896, ca adevărații aleși, ajunsese la concluziunea definitivă că adevăratul frumos, este simplul, este necănitul. Cât de limpede curg versurile sale, cât de natural, – și ce izvor de apă clară întocmesc ele în simplitatea lor, împreună cu puritatea limbei ce întrebuițează.“

(*Forța morală*, II, 29 august, 1902, nr. 10, p. 14)

Chendi ia pe drept cuvânt în batjocură aceste laude fără măsură la adresa lui Mircea Dimitriade. El nu uită însă să scoată în evidență și calitățile, fie cât de mici, ale „dramelor“ de inspirație folclorică ale autorului. Această obiectivitate critică a atitudinii lui Chendi trebuie pusă cu atât mai mult în evidență, cu cât între el și „mica suită din jurul pontificelui simbolist“ se dusesse o polemică foarte ascuțită, cu prilejul publicării de către el în ziarul *Voința națională* și apoi în volumul *Foiletoane* – 1904 a studiului negativ despre Al. Macedonski. În acest context polemic, Mircea Dimitriade era ridiculizat în articolul *O cloacă* (Chendi, *Scrieri*, vol. III, p. 171), și *Literatura de Crăciun* (*idem*, p. 236). Cu atât mai mult merită a fi subliniată obiectivarea de acum a criticului.

VIII

„Faust“ în românește

Această cronică a apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 47, din 19 noiembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă“. Textul a fost reluat în volumul *Impresii* – 1908, p. 260–264. Îl regăsim și în culegerea *Ilarie Chendi, „Pagini de critică“*, E.P.L., 1969, p. 328–330.

În revista *Viața literară*, paragraful ultim al cronicii mai cuprinde în continuare și această frază, pe care autorul a eliminat-o din volum: „Cercul scriitorilor de la *Viața literară* se mândrește că, din mijlocul său, a ieșit o lucrare atât de însemnată, care, evident, este evenimentul principal al anului literar ce se apropie de sfârșit“.

IX

Din lumea basmelor

A apărut întâi în revista *Viața literară*, anul I, nr. 51, din 17 decembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă“. Cronica aceasta a fost reluată în volumul *Impresii* – 1908, p. 264–268, fără subtitlul „Cu prilejul unui nou volum“ și cu unele corecturi de text.

„JUNIMEA“ ȘI ARDEALUL

CU PRILEJUL JUBILEULUI „CONVORBIRILOR“

Acest studiu a apărut întâi în *Viața literară*, anul I, nr. 9, din 26 februarie 1906, la rubrica de „foileton“, de unde a fost preluat în volumul *Impresii – 1908*, p. 269–276, cu unele modificări de text și cu datarea la sfârșit: „martie 1906“.

O formă mai restrânsă a acestui studiu, cu multe schimbări de text, a apărut în *Tribuna* din Arad, nr. 30, din 25 februarie 1906, sub titlul *Informațiuni literare XXXII* (a se vedea, în această ediție a scrierilor lui Chendi, vol. IV, p. 296–298). Articolul jubiliar dedicat de Chendi *Convorbirilor în Viața literară* și apoi în volumul *Impresii* e mult mai bogat, mai nuanțat în ce privește prezentarea literaturii ardeleni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

UN OM CULT

DUPĂ PROF. SOMBART

Acest eseu a apărut întâi în *Viața literară și artistică*, nr. 43, din 4 noiembrie 1907, cu semnătura „Gh. Dumbravă“. De aici a fost reluat cu un adaos la titlu: „După prof. Sombart“, în finalul volumului *Impresii – 1908*, p. 277–280. Este un adevărat autoportret intelectual al lui Chendi, care încheie într-un mod simbolic această carte.

DIN PERIODICE

(1906)

LITERATURA ROMÂNĂ ÎN 1905

Oameni și lucrări

A apărut în *Tribuna* din Arad, anul X, nr. 2, din 4 ianuarie 1906, la rubrica „foileton“, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții a *Scrierilor* lui Chendi. Nu este semnat, dar este semnalat de Vasile Netea în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi* (vezi *Ilarie Chendi*, „Pagini de critică literară“, E.P.L., 1969, p. 603). În rubrica unde apare acest articol, Chendi a publicat, sub semnătură, multe alte articole, între care și cele 33 *informațiuni literare*. Un alt argument este și prezența altor scrieri critice ale lui Chendi cu

caracter de sinteză a vieții literare, pe ani calendaristici (vezi în acest sens *Anul literar și artistic – Chipuri și lucrări* publicat în *Calendarul „Minervei“* pe 1906, scriere cu care mare parte a textului acesta este identică).

Selecția de aici este făcută de Chendi evident pentru o revistă ardelenă, căci sunt puși în valoare, mai ales, tinerii scriitori ardeleni grupați în jurul revistei *Luceafărul* din Budapesta, în frunte cu Goga.

Se mai remarcă obiectivitatea cu care prezintă revista *Sămănătorul* a „dlui N. Iorga“, față de care Chendi se delimitase violent și cu amărăciune. De aceeași obiectivitate se bucură și Ranetti „popularul poet umoristic al Capitalei“, care nu cu mult timp în urmă îi făcuse și lui Chendi o întâmpinare extrem de usturătoare (vezi II. Chendi, *Scrieri* vol. III, p. 444–447).

LUPTELE LITERARE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 3, din 15 ianuarie 1906, sub semnătura „II. Chendi“, la rubrica de „foileton“.

Este, după cum se poate ușor observa, un articol-program al revistei *Viața literară*, de mare importanță în evoluția critică a lui Ilarie Chendi. El își propune aici să se despartă de luptele literare mărunte și să se preocupe de „o atmosferă mai onestă, în care talentul, munca și străduința spre desăvârșire sunt mai prețuite“, „...o școală în care însăși persoana scriitorului e mai cruțată și libertatea dezvoltării lui individuale mai sigură“. Aceasta este de fapt programul cu care Chendi se desparte de critica de la *Sămănătorul*, îndrumată de Iorga, pe linie culturală și ideologică generală. El optează, după cum se vede clar aici, pentru o critică literară propriu-zisă, aplicată, preocupată de „persoana scriitorului“, de „libertatea dezvoltării lui individuale“. Dacă reușim să coroborăm acest aspect cu opțiunea lui mai decisă acum pentru o critică artistică, în opoziție cu aceea a „studiilor critice cu vorbă lungă, rece și greoaie“ a lui N. Pătrașcu (vezi în acest volum articolul „*Marin Gelea*“ de N. Pătrașcu), înțelegem cu adevărat noutatea în epocă a criticii literare a lui Chendi, fenomen ce se va generaliza abia în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Este important de clarificat și referința cam obscură din finalul acestui articol-program al revistei *Viața literară* la „doi din cei cari, prin munca lor pozitivă, au stat totdeauna în fruntea vieții culturale și a căror nume și trecut sunt în același timp un întreg program de acțiune în viitor“.

Cine sunt acești „doi“? Cheia dezlegării acestei enigme ne-o dă chiar Chendi în finalul articolului *Literatura română în 1905* unde anunță: „Iar la 1 ianuarie apare *Viața literară*, scoasă de întemeietorii *Sămănătorului*, de dnii Coșbuc și Gorun și având ca sprijinitori, pe lângă Al. Vlahuță, talente din toate taberele. Pe calea asta poate să revenim la o atmosferă mai curată și să înăbușim glasul pasiunii și al vanității, ce s-a pus în calea dezvoltării noastre normale.“

Iată deci că despărțirea de *Sămăntorul*, unde domina Iorga, cu spiritul său vanitos, pasionat și vulcanic, însemna pentru Chendi o întoarcere la programul inițial al *Sămăntorului*, întemeiat sub auspiciile celor doi corifei în viață ai literaturii române din epoca respectivă, George Coșbuc și Alexandru Vlahuță. După cum se vede, și *Viața literară* apărea sub auspiciile acestora, dar programul ei critic, de orientare, era dat tot de Ilarie Chendi.

ARTIȘTII CONCEDIAȚI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 5, din 29 ianuarie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „Cronica dramatică”.

Artiștii concediați au fost C. Nottara și Petre Liciu. Constantin Nottara era director de scenă la Teatrul Național, iar Alexandru Davila director general al teatrelor. Pentru pregătirea stagiunii 1905–1906, Davila, cu temperamentul său furtunos, cu o energie și ardoare care au uimit pe contemporani, a pornit la reorganizarea serviciilor tehnice – mecanica, pictura, croitoria, pentru a se da cuvenita însemnătate scenografiei.

Davila, spune Ioan Masoff în *Teatrul românesc*, vol. IV, p. 124, a hotărât „remontarea” a zece lucrări clasice românești ce trebuiau să fie reluate în condiții cu totul noi de interpretare și de montare (pentru prima oară piesele lui Caragiale urmau să se joace în cadrul unor decoruri proprii și nu „combinat” de pe la alte spectacole). Dar pregătirile nu s-au desfășurat într-o atmosferă calmă. Au mai fost tulburări în teatru și în primăvară, acum ele amenințau să degeneze prin izbucnirea unui scandal public. Nottara a refuzat rolul zeului Lar din *Căldarea* de Plat cu care urma să se deschidă stagiunea, condiționând primirea lui de posibilitatea de a juca rolul lui Richard al III-lea de Shakespeare, pentru montarea căruia Davila susținea că nu are, deocamdată, mijloacele materiale.

În aceste condiții, Nottara a avut nefasta idee de a acorda un interviu ziarului *Voința națională*, denunțând violența și autoritarismul directorului. La 31 august 1905, Nottara este demis din funcția de director de scenă, aplicându-i-se și un „avertisment” în calitatea sa de societar. Cu el se solidarizează și alți actori printre care și Petre Liciu.

Scandalul de la teatru, subiect deosebit pentru ziare, a ajuns și în Parlament, un număr de deputați cerând sancțiuni împotriva directorului. Se ajunge până la manifestații în Piața Teatrului Național. Lucrurile nu se potolesc, Nottara începe o serie de reprezentații la Teatrul Liric, după fiecare reprezentație coloane de manifestanți îndreptându-se spre piață unde își exprimau ostilitatea față de Davila. În acest moment intervine și N. Iorga printr-o serie de articole cu aer naționalist în *Epoca* și *Sămăntorul*, protestând împotriva reprezentațiilor în limba franceză. Așa s-a ajuns la evenimentele violente din ziua de 13 martie,

cu victime și răniți de ambele părți. Valul de ură creștea și viața lui Davila părea să fie în pericol. Autoritățile i-au recomandat „să dispară” pentru un timp; a plecat în străinătate sub pretextul achiziționării de costume și materiale tehnice.

Nottara și Liciu s-au adresat atunci direct ministrului Instrucțiunii, Mihail Vlădescu, spunând că reintră în teatru numai dacă își păstrează locurile de societari și funcția de director de scenă. Ministrul, pentru a calma spiritele, acceptă la 29 martie 1906, reintegrarea lui Nottara și Liciu în locurile de societari, rezervându-se directorului general a se pronunța asupra cererii privind direcția de scenă. Conflictul nu s-a stins nici după ce Nottara și-a făcut reintrarea în *Hamlet*, el fiind aclamat de către public, în sală auzindu-se însă și fluierături la adresa lui Davila.

O RECTIFICARE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 6, din 5 februarie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica de „foileton”.

Articolul acesta ne demonstrează, alături de multe altele, grila cu care Ilarie Chendi urmărea evoluția prozei noastre literate, exigențele pe care le punea el în fața prozatorilor. Prețuirea lui Sandu-Aldca, care gravita în jurul *Sămăntorului*, revistă de care Chendi se despărțise polemic, ne arată preocuparea criticului de a-și depăși pasiunile, în judecățile sale. În schimb, ignorarea lui Sadoveanu e semnificativă. Cititorii din epoca respectivă se vede că au resimțit aceasta ca o atitudine polemică, întregul articol fiind interpretat cu adresă la acest mare prozator. Este ceea ce și explică Ilarie Chendi în introducerea la articolul *În jurul „Căprarului Gheorghită”*.

ÎN JURUL „CĂPRARULUI GHEORGHITĂ”

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 7, din 12 februarie 1906, sub semnătura „Il. Chendi”, la rubrica „Cronica literară”.

Acest articol are meritul de a dezvălui adevăratele relații ale lui Chendi cu grupul de scriitori de la *Sămăntorul*, în fruntea cărora se afla acum Sadoveanu, precum și cu mentorul lor spiritual, Nicolae Iorga. Aici e de fapt o dublă polemică: una cu Sadoveanu, căruia nu i se recunoaște calitatea de mare scriitor, ci doar aceea de „eminent stilist”. Tot articolul e dominat de înțepăturile la adresa scriitorului ca „om prea mercantil” și arogant („astăzi trece foarte necuviincios pe lângă noi, fără să dea bună ziua”). Cea de-a doua polemică e cu Iorga care făcuse din Sadoveanu un portdrapel al *Sămăntorului*.

Articolul acestuia despre *Amințirile Căprarului Gheorghită*, apărut în *Sămăntorul* nr. 6, din 5 februarie 1906, p. 101–102, este ilustrativ în acest sens.

Delimitările lui Chendi de viziunea ideologică a lui Iorga sunt evidente, mai ales în acest articol. Dar iată ce spune N. Iorga în articolul amintit:

„Cei mai mulți scriitori au văzut, înțeles și zugrăvit oastea în marile mișcări dramatice ale încâierărilor: în acest chip ei n-au dat icoana factorilor care produc o luptă, ci această luptă numai, adică *momentul*. Ori că au fost ei înșiși la asalturi sau la lungile pregătiri ucigătoare, triste, sure, ori că povestesc după alții, acești descriitori ai războaielor s-au ținut de anumite îndreptare destul de vechi, au întrebuițat anumite formule binecunoscute. [...]

Alături de această majoritate de scriitori care era mai deunăzi generalitatea povestitorilor de lupte, se ivesc de o bună bucată de vreme alții. Ei au simțire duioasă pentru fiecare suflet de om care se primejduiește și se pierde, ei au înțelegere pentru câtă viață e adunată în fiecare unitate din aceste mulțimi strălucitoare, îmbătate de zgomot, de cântece, de pocnituri, de îndemnuri și de o veche pregătire pentru scopul ce se atinge acum. Poate că și felul de a se face războaiele în zilele noastre, împușinarea isprăvilor vitejești cu arma albă, rărirea frământărilor uriașe într-un loc mărginit și, în schimb, jertfirea cetelor mici, a oamenilor răzleți pe lungile drumuri de oboseală unde pândesc bolile grozave, în colțurile uitate pe care le descopăr numai adunătorii morților, – poate și această schimbare a *fizionomiei* războiului de astăzi să fi înrăurit pe acești scriitori moderni ai luptelor.

Între ei s-a așezat Sadoveanu prin *Povestirile din război*, pe care le-a dat la iveală deunăzi. Pe această fire originală și cinstită, care nu voiește să meargă pe drumurile lesnicioase bătute de alții, care nu vrea să primească datina întemeiată de aceia și să se mărginească la formule de o întrebuițare veche și întinsă, nu l-au ispitit scenele războinice tradiționale N-a lucrat cu «ai noștri» și «inamicul», n-a cântat asalturi și «retrageri», nu s-a prăpădit de bucurie pentru măcelurile cele mari care îmbracă în purpură pe biruitori. [...]

Nu, el a dat *alt război*, care nu se poate să nu fie cel adevărat, un război de mici amănunte amare sau grozave, care te taie până în lacrimi, un război în care eroismul ascuns și tăcut se înalță din făptura oamenilor umili până la înălțimi pe care nu le poate cuceri, între fanfarele sale, marele eroism de comandă și paradă.“

LIPSA DE CORECTITUDINE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 8, din 19 februarie 1906, sub semnătura „Il. Chendi“, la rubrica de „Cronică literară“.

Articolul continuă polemica mai veche cu Nicolae Iorga, căruia i se constată „lipsa de corectitudine“ față de Coșbuc, în jurul căruia criticul de la *Sădă-*

nătorul a întins o plasă de tăcere nedreaptă, mai ales în privința formării noii direcții literare, în fruntea căreia se considera a fi.

Aceeași incorectitudine i se reproșează și în legătură cu „împiedicarea apariției acestei reviste“ și înstrăinarea „forțelor ce o susțin“.

POEZII DE DELAVRANCEA

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 14, din 2 aprilie 1906, sub semnătura „Cronicar“, la rubrica de „Cronică literară“.

DOMNUL CARE STĂ LA DISPOZIȚIE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 16, din 16 aprilie 1906, sub semnătura „Il. Chendi“, la rubrica de „Cronică literară“.

DETRACTORII „JUNIMEI“

Tot cu prilejul jubileului *Convorbirilor*

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 17, din 23 aprilie 1906, sub semnătura „Il. Chendi“, la rubrica de „foileton“, de unde se publică pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții.

Cu ocazia jubileului *Convorbirilor literare* au mai apărut o serie de articole dintre care amintim și pe cel semnat de Ovid Densusianu în *Viața nouă*, II, nr. 3, din 1 martie 1906, p. 49–51, din care cităm câteva fragmente:

„Junimiștii au repetat și de rândul acesta motivul lor obișnuit de luptă, că ei reprezintă adevăratul Partid Conservator, că ci dau îndrumarea sănătoasă în politică, că ei sunt oameni cinstiți, ai dezinteresărei. Și au mai spus iarăși – comparația lor de predilecțiune – că, după cum în literatură au dus totdeauna lupta contra mediocrităților, tot așa și în politică. [...]

E și multă inconștiență în mărturisirile pe care le fac junimiștii. Ei nu încetează să spună că n-au încurajat niciodată mediocritățile în literatură. Îi dezmint însă pagini din *Convorbirile literare*, articole din ziarele lor, rapoarte la Academie ș.a. Și de câte ori junimiștii n-au pornit război tocmai împotriva aceluia care însemnau mai mult decât atâția din cercul lor...

Și rezultatul acestei procedări se poate vedea... Ce înseamnă «Junimea» în mișcarea literară de azi? Au uitat junimiștii, orice ar zice, că tocmai în literatură mediocritățile trebuie sistematic înlăturate, că încurajarea și laudele nu trebuie date oricui și mai ales aceluia care vin, pentru un motiv sau altul, să se alăture la o grupare. [...]

Aici e marea inconsecvență a Junimiștilor – au primit mediocrități în literatură, unde nu trebuie să-și găsească loc decât aristocrații gândirei, și au crezut că le înlătură din politică, unde sunt chemate să fie și ele luate puțin în seamă. Nu era destul atâtă pentru ca să ajungă la *fiasco* pe care l-au făcut în literatură și politică ?”

ELENA BACALOGU: „ÎN LUPTĂ”. Roman psihologic, I, Buc., 1906, p. 221.

GEORGE CAÏR: „CA FULGUL LA VÂNT”. Nuvele și schițe, Buc., 1906, p. 157.

SEVER BOCU: „CHESTIUNEA DE NAȚIONALITATE”. Trad. după baron Ios. Eötvös. Arad, 1906, pagini 169.

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 18, din 30 aprilie 1906, sub semnătura „Cronicar”, la rubrica „Dări de seamă”

Menționăm faptul că această cronică nu o găsim menționată în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, publicată de Vasile Netea în 1969. Dintre autorii comentariilor de Chendi în acest articol, merită a fi cunoscut mai ales Sever Bocu (1874-1953), luptător bănățean pentru făurirea României Mari.

SĂ NU NE ÎNGRĂDIM

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 21, din 21 mai 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „foileton”.

EUGEN LOVINESCU: „DE PESTE PRAG”. Dramă în 3 acte, Ploiești, 1906, pag. 93.

ZOE VERZEA: „ÎN LUMEA DE AZI”. Comedie de moravuri în 4 acte, București, 1906, pag. 241.

ELENA FARAGO-FATMA: „VERSURI”. Budapesta (Ediția „Luccafărul”-ui) pag. 126.

TITU LAPTEȘ: „FREAMĂT”. Poezii, Iași, pag. 101.

ARCHIEREUL SOFRONIE-CRAIOVEANUL: „VIAȚA ȘI OPERELE LUI IMMANUEL KANT”, București, 1906, pag. 112.

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 22, din 22 mai 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „Cronică literară”.

LITERATURA DE MOȘI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 23, din 4 iunie 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „foileton”.

O LUCRARE DESPRE DL AL. VLAHUȚĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 24, din 11 iunie 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „Cronica literară”.

PROPRIETATEA LITERARĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 26, din 25 iunie 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica „foileton”.

O COARDĂ NOUĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 27, din 2 iulie 1906, sub semnătura „Cronicar”, la rubrica de „Cronica literară”.

Acest articol se adaugă deja amplei, până la acea dată, bibliografii a lui Chendi despre poezia lui Octavian Goga, insistând pe noutatea liricii erotice a acestuia, din finalul articolului precedent (vezi *Octavian Goga*, în acest volum).

Menționăm faptul că acest articol nu e semnalat în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, alcătuită de Vasile Netea.

DOCUMENT LITERAR

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 27, din 2 iulie 1906, sub semnătura „Cronicar”.

Menționăm faptul că acest articol nu e semnalat în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, alcătuită de Vasile Netea.

Articolul acesta se adaugă vastei bibliografii a *Scrierilor* lui Chendi referitoare la Vasile Alecsandri, precum, prin rigoare, celei privitoare la Alexandru Macedonski.

LITERATURA DE ALBUM.
IARĂȘI STATUL ȘI LITERATURA.
UN REMBRANDT NECUNOSCUȚ ÎN BUCUREȘTI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 28, din 9 iulie 1906, sub semnătura „Cronicar”, la rubrica de „Cronică literară și artistică”.

PRO PUDORE. CE ESTE
CU STATUIA LUI ALECSANDRI ?

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 29, din 16 iulie 1906, sub semnătura „Cronicar”, la rubrica de „Cronică literară”.

POPORANISMIUL DLUI MAIORESCU

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 30, din 23 iulie 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „foileton”.

Articolul este de o valoare excepțională. El precizează atât atitudinea lui Chendi față de Maiorescu, dovedindu-se cu adevărat continuatorul acestuia în epocă, cât și polemicile care s-au declanșat vizavi de atitudinea lui Maiorescu față de poezia lui Octavian Goga.

Viața nouă, anul II, nr. 7, din 1 mai 1906, publică la rubrica „Din mișcarea intelectuală”, sub semnătura lui Ovid Densusianu două pagini referitoare la numărul jubiliar al *Convorbirilor literare*, număr ce avea 300 de pagini. Iată ce scrie Densusianu despre Titu Maiorescu și Octavian Goga:

„Dl Maiorescu publică raportul de premiere la Academie a poeziilor dlui Goga. Nu trebuie să căutăm într-un asemenea raport multă literatură ori estetică; ne mirăm totuși că dl Maiorescu nu a lăsat să se dezvolte, într-un articol mai lung decât un raport, părerea că poeziile artistice sunt *mievăriri* moderne (să fie mievrării și ce a scris dl Duiliu Zamfirescu, despre care un colaborator la acest număr, p. 330, spune că este cel mai elegant de la *Convorbiri* ?). Ne mai surprinde că dl Maiorescu dăruiește dlui Goga aceeași «cultură generală» pe care a avut-o Eminescu; și cetim cu uimire și afirmațiunea că «poezia noastră este de-a dreptul izvorâtă din cântecele populare».”

MONUMENTE PENTRU SCRITORII

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 30, din 23 iulie 1906, la rubrica de „Cronică literară”, sub semnătura „Cronicar”.

LITERAȚII RECUNOSCUȚI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 30, din 23 iulie 1906, la rubrica de „Cronică literară”, sub semnătura „Cronicar”.

UN „TEZAU” AL POEZIEI POPULARE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 32, din 6 august 1906, sub semnătura „II. Chendi”, la rubrica de „foileton”.

Concepția lui Chendi despre realizarea unui „Tezaur” al literaturii noastre populare este de o modernitate absolută. Din păcate, ea nici astăzi nu a fost pusă în aplicare.

SPICUIRI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 32, din 6 august 1906, la rubrica de „Cronică literară”, sub semnătura „Cronicar”.

TEATRUL DE VARĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 32, din 6 august 1906, la rubrica de „Cronică dramatică”, sub semnătura „Cronicar II”.

SUBVENȚIILE LITERARE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 33, din 13 august 1906, la rubrica „foileton”, sub semnătura „Gh. Dumbravă”.

C. SANDU-ALDEA: „DOUĂ NEAMURI”
București, 1906, 1 vol., 289 p. (Editura „Minervei”)

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 33, din 13 august 1906, la rubrica „Dări de seamă”, sub semnătura „Il Chendi”.

ÎN JURUL TEATRELOR DE VARĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 33, din 13 august 1906, sub semnătura „Cronicar”.

ORIGINEA SCRITORILOR

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 34, din 20 august 1906, la rubrica de „foileton”, sub semnătura „Il. Chendi”.

Articolul acesta nu-l găsim semnalat în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, publicată de Vasile Netea.

ION BÂRSEANUL: „POPASURI VÂNĂTOREȘTI”,
București, 1906 (Editura „Minervei”), pag. 205

ION BÂRSEANUL: „PRIMELE CÂNTURI”, Budapesta,
1906, pag. 33 (Editura rev. „Luceafărul”)

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 35, din 27 august 1906, la rubrica de „Dări de seamă”, sub semnătura „Il. Chendi”.

EXPOZIȚIA ȘI LITERATURA. „MINERVA”

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 35, din 27 august 1906, sub semnătura „Cronicar”, la rubrica „Cronica literară”.

Importanța „Minervei” în literatura română reiese foarte clar dacă prezentăm volumele apărute în această editură până în anul 1906, catalog ce a fost publicat în *Calendarul „Minervei” pe anul 1907*:

„Alecsandri V., *Poezii*, ed. a-II-a;
Alecsandri V., *Opere complete*. Teatru. Vol I – IV;
Alecsandri V., *Poezii*. Op. compl., 1 vol;

Alecsandri V., *Proză*. Opere complete, 1 vol.;
Alexandrescu Gr., *Versuri și proză*, vol. I;
Bălcescu N., *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, vol. I, Op. complete;

Bolintineanu D., *Opere complete*, Poezii;
Creangă Ion, *Opere complete*, 1 vol.;
Eminescu M., *Poezii*. Postume. Ed. a-II-a, 1 vol.;
Eminescu M., *Literatură populară*, vol. I;
Eminescu M., *Geniu pustiu*, 1 vol.;
Eminescu M., *Scrieri politice și literare*, vol. I, (1870–1877);
Filimon Nicolae, *Ciocoii vechi și noi*, 1 vol.;
Ispirescu P., *Legende sau Basmele românilor*, vol. I, Op. complete;
Negruzzi C., *Opere complete*, vol. I, Proză;
Nicolae N., Cârlova Vasile, Stamati C., *Poezii și proză*;
Odobescu Al., *Opere complete*, vol. I;
Pann Anton, *Opere complete*, 1 vol.;

Autorii moderni

Aldca, C. Sandu, *Două neamuri*;
Bârseanu Ion, *Popasuri vânătorești*;
Beldiceanu N. N., *Chipuri de la mahala*;
Bourceanu E., *Povestiri din copilărie*;
Cunțan Maria, *Poezii*;
Chendi Ilarie, *Foiletoane*;
Chendi Ilarie, *Preludii*;
Chendi Ilarie, *Fragmente*;
Delatissima Cornelia Ioana, *100 de basme și istorioare pentru copii*;
Emilgar-Gârleanu Emil, *Bătrânii*;
Flammarion C., *Tainele cerului*;
Gorun Ion, *Taina a șasea*;
Genlis d-na de, *Povestiri morale pentru tinerime*;
Grigorovița Em., *Chipuri și graiuri din Bucovina*;
Hodoș Constanța, *Frumos ! Nuvele*;
Iorga N., *Istoria românilor în chipuri și icoane*, vol. I;
Iorga N., *Gânduri și sfaturi ale unui om ca oricare altul*;
Iorga N., *Neamul românesc în Bucovina*;
Iorga N., *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, ca întemeietori ai Bisericii românilor din Ardeal*;
Iorga N., *Drumuri și orașe din România*;

Iorga N., *Pe drumuri depărtate*;
 Iorga N., *Cuvinte adevărate*;
 Iorga N., *Sate și mânăstiri din România*;
 Iorga N., *Neamul românesc în Ardeal și țara unghurească*;
 Iorga N., *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*;
 Iosif Șt. O., *Credințe. Poezii*;
 Iosif Șt. O., *Din zile mari*;
 Ion Mandache-Holda, *Fețe*;
 Jules Brun și H. Popa-Hagi, *Moșneagul de la munte*;
 Livescu Florea Marin, *Nu se cuvine*;
 Lecca Haralamb C., *Poezii*;
 Moruzi D. C., *Rușii și românii*;
 Mera I. T., *Din lumea basmelor*;
 Pop Vasile, *Domnița Viorica*;
 Pop Vasile, *Râs și plâns*;
 Popovici Aurel C., *Vorbe înțelepte*;
 Petrescu N. Petre, *Ilie Marin*;
 Paul Augustin, *Între Someș și Prut; Rutenzarea Bucovinel și cauzele
 deznaționalizării poporului român, după date autentice, de un bucovinean*;
 Rosetti D. Radu, *Epigrame*;
 Rosetti D. R., *Între Capșa și Palat*;
 Sadoveanu M., *Povestiri*;
 Sadoveanu M., *Șoimii*;
 Sadoveanu M., *Dureri îndbușite*;
 Sadoveanu M., *Crâșma lui Moș Precu*;
 Sadoveanu M., *Povestiri din război*;
 Sadoveanu M., *Floare ofilită*;
 Sadoveanu M., *Amintirile Căprarului Gheorghijă*;
 Sadoveanu M., *Mormântul unui copil*;
 Sandu-Aldea C., *Drum și popas*;
 Sandu-Aldea C., *În urma plugului*;
 Scrob Carol, *Rouă și brumă*;
 Slavici Ion, *Din bătrâni*;
 Teodoru A. Gh., *Din viața marinarului*;
 Coșbuc G., *Valuri alintate*;
 Urechia Nestor, *În Bucegi*."

Chendi a avut o contribuție importantă, dacă nu chiar esențială, în realizarea acestui program editorial.

ÎN JURUL ORIGINEI SCRITORILOR. OVID SPICUITORUL. CE CREDE DL HOLBAN DESPRE NOI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 37, din 10 septembrie 1906, la rubrica „Cronica literară”, sub semnătura „Cronicar”.

DUȘMĂNII LITERARE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 39, din 24 septembrie 1906, la rubrica de „foileton” și sub semnătura „Il. Chendi”.

Articolul acesta este remarcabil prin spiritul de toleranță pe care îl promovează Chendi în privința conflictelor literare.

ÎNMULȚIREA CITITORILOR

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 40, din 1 octombrie 1906, la rubrica de „foileton”, sub semnătura „Gh. Dumbravă”.

Articolul acesta nu-l găsim semnalat în *Bibliografia scrierilor lui Ilarie Chendi*, publicată de Vasile Netea. El are calitatea de a ne arăta cât de variată și de complexă era gândirea criticului transilvănean.

ÎN JURUL „CONVORBIRILOR LITERARE”

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 41, din 8 octombrie 1906, la rubrica de „foileton”, cu semnătura „Il. Chendi”.

SUFLETE STERPE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 42, din 15 octombrie 1906, la rubrica de „foileton”, cu semnătura „Gh. Dumbravă”.

Ilarie Chendi se referă la George Panu care, în revista sa *Săptămâna*, din 23 septembrie 1906, nr. 55, sub titlul *M-am lămurit*, comentează vizita românilor din afara granițelor la Expoziția de la Filaret. Redăm mai jos câteva fragmente din acest articol:

„Vasăzică vizita românilor din țările vecine cu miile a fost înlesnită de guvern prin gratuitatea aproape întregă a cheltuielilor de voiaj.

Vasăzică vizita, căreia noi în public i-am dat o importanță națională, era provocată în mare parte de faptul că fiecare vizitator știa că-l așteaptă trenul gratis și ospățare gratis !

Eu îmi închipuiam că românii din celelalte țări vor beneficia și ei de condițiile avantajoase făcute de guvern tuturor vizitatorilor Expoziției.

Nu-mi închipuiam că pot fi pentru Expoziție categorii de vizitatori, cu drumul-de-fier liber, cu intrarea liberă în Expoziție și cu găzduirea gratis ! Cel mult așa fi admis în închipuirea mea avantaje mai mari, pentru cei care vin mai de departe.

Dar să aduc mii de oameni pe gratis, ca să vadă Expoziția, și gratuitatea să fie motivată numai pe faptul că ei sunt români din alte țări, aceasta mărturisesc nu mi-a trecut prin minte.

*

Acuma-mi explic afluența românilor din celelalte țări, acuma înțeleg, în parte cel puțin, interesul ce l-au dovedit pentru Expoziție și pentru noi.

De fapt, ei au cheltuit osteneala care și-au dat-o și poate și mici sacrificii bănești personale.

În asemenea condiții înțeleg pentru ce au venit așa de mulți organizatori *in corpore* !

*

Desigur nu fac nici o învinuire tuturor care au profitat de asemenea bun chilipir.

Decât un lucru: asemenea afluență nu înseamnă mare lucru din punct de vedere naționalist.

Aș fi preferat ca să vină câteva sute de transilvăneni și bucovineni, însă în condițiile obișnuite ale tuturor muritorilor doritori de a vizita Expoziția.

Decât șapte mii de români aduși gratis, ar fi fost mult mai îmbucurător ca să vină trei sute cu cheltuiala lor."

Ovid Densusianu referindu-se la același moment, în revista sa *Vieța nouă*, II, nr. 7, din 1 octombrie 1906, la rubrica „Mozaic”, publică câteva rânduri sub titlul *Generozitate națională*. După ce citează câteva fraze din G. Panu publicate în *Săptămâna*, O. Densusianu continuă astfel:

„Dl Panu mai putea adăuga că în nici o parte nu s-a văzut în asemenea împrejurări atâta generozitate. Dacă dorul de a vedea Expoziția și de a cunoaște țara îi stăpâna pe atâția români, de ce nu și l-ar fi plătit din bugetul lor ? Ar fi trebuit singuri să vie – și unii veneau pentru întâia oară – să adauge ceva la încasările unei Expoziții care costă milioane.

Mi se pare că la Expoziția de la Sibiu de anul trecut nu s-a adus din țară nici un transport de mii de români ca să fie găzduiți pe gratis.

Și unii au trecut granița nemulțumiți că nu li s-au deschis palaturi și nu li s-au dat banchete zilnice... Poate că se așteptau să se întorcă acasă și cu vreo cloșcă cu pui."

Reproducând aici aceste fragmente putem să ne imaginăm indignarea lui Ilarie Chendi și probabil nu numai a lui.

O ISTORIE LITERARĂ

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 45, din 5 noiembrie 1906, la rubrica de „foileton”, sub semnătura „Gh. Dumbravă”.

LITERATURA BUCOVINENILOR

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 46, din 12 noiembrie 1906, la rubrica de „foileton”, sub semnătura „Il. Chendi”.

Articolul dovedește, într-un mod remarcabil, atenția pe care o acorda Ilarie Chendi întregului fenomen literar românesc, lupta pe care o ducea el pentru integrarea culturală a tuturor provinciilor înstrăinate.

O RESTABILIRE

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 48, din 26 noiembrie 1906, la rubrica de „foileton”, cu semnătura „Ilarie Chendi”.

LITERATURA GERMANĂ LA NOI

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 50, din 10 decembrie 1906, la rubrica de „foileton” cu semnătura „Ilarie Chendi”.

CELE DOUĂ PSIHLOGII: A POPORULUI ȘI A DLUI DRĂGHICESCU

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 51, din 17 decembrie 1906, sub semnătura „Gh. Dumbravă”.

MOMENTUL SOLEMN

A apărut în *Viața literară*, anul I, nr. 52, din 24 decembrie 1906, la rubrica de „foileton“, cu semnătura „Ilarie Chendi“.

ADDENDA

OVREII ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Acest studiu a apărut în volumul *Foiletoane*, București, Minerva, 1904, p. 231–243, de unde trebuia reprodus și în această ediție a *Scrierilor* lui Chendi. El urma să apară în cadrul volumului III al acestei ediții unde s-a tipărit întregul volum de *Foiletoane*, cu excepția acestui studiu. Din păcate, Ilarie Chendi, *Scrieri*, III, s-a tipărit înainte de evenimentele din decembrie 1989 și a apărut de sub tipar la începutul anului 1990.

Toate încercările noastre de a lămurii situația acestui studiu în cadrul criticii literare a lui Ilarie Chendi și a-l publica în cuprinsul volumului au fost zadarnice. „Cenzura“, desființată ca instituție de Ceaușescu, dar funcționând în cadrul Consiliului Culturii, a rămas intransigentă la toate insistențele noastre. Păcat! Pentru că, în realitate, studiul lui Chendi, *Ovreei și literatura română*, exceptând unele mici accente polemice, specifice autorului, este obiectiv și judicios, îi onorează pe evreei care au contribuit la dezvoltarea culturii și literaturii române (Gaster, Șăineanu, Tiktin). El atrage atenția asupra lui Cilibi Moise, cel elogiat mai târziu și de G. Călinescu.

Cum nici o ediție critică, cum se pretinde și aceea pe care o realizăm noi, nu poate avea caracter științific fără prezența completă a materialului autorului avut în vedere, căutăm să reparăm acum, retroactiv, această greșeală, completând astfel atât imaginea criticului literar Ilarie Chendi, cât și a celor care, de origine evreiască fiind și recunoscându-se ca atare, au adus o contribuție efectivă la dezvoltarea literaturii și culturii române.

Această reparație se impune cu atât mai mult, cu cât cercetările privind relațiile evreilor cu literatura română întreprinse de Chendi s-au bucurat de mare atenție în epocă, au stârnit polemici, au dinamizat mediul literar românesc din acea vreme.

ORIGINEA LUI ALECSANDRI

A apărut în ziarul *Voința națională*, numerele: 5846, din 12 octombrie 1904; 5851, din 19 octombrie 1904; 5857, din 26 octombrie 1904 și 5862, din

2 noiembrie 1904, la rubrica de „foileton“ a ziarului și cu semnătura „Il Chendi“ la sfârșit.

Acest studiu trebuia să intre în cuprinsul acestei ediții, în volumul III, unde își avea locul, între articolele și studiile lui Chendi, culese din paginile revistelor și ziarelor anilor 1903 și 1904. Din păcate, datorită concluziei la care ajungea Chendi, în urma cercetărilor sale, cum că unul din bunicii bardului de la Mircești ar fi fost de origine evreiască, studiul acesta a fost respins de la publicarea în volumul III al *Scrierilor* lui Chendi.

Facem acum cuvenita rectificare retroactivă, publicând în cadrul volumului V, al *Scrierilor* lui Chendi, studiul acestuia despre *Originea lui Alecsandri*.

Această restituire se cuvine a fi făcută cu atât mai mult cu cât ea se dovedește a fi un capitol din proiectata monografie a lui Chendi asupra vieții și operei bardului de la Mircești. Criticul se arată a proceda atent, meticulos, examinând metodic toate izvoarele de care dispunea la ora respectivă în legătură cu originea scriitorului, confruntându-le cu datele psihologice pe care i le oferea opera acestuia, bogata sa corespondență, amintirile contemporanilor.

Concluziile la care ajungea Chendi cu privire la originea lui Alecsandri au stârnit în epocă vii dispute.

Astfel, C. A. Ionescu (Caion), cunoscutul adversar al lui Chendi, publica în *Românul* un contra-studiu, folosind însă copios informațiile oferite de Chendi. Iată câteva fragmente ilustrative:

„NOTE CRITICE I Originea lui Alecsandri

Sunt câteva săptămâni de când în cercurile literare se discută mult originea lui Alecsandri. În *Voința națională*, sub forma unui foileton, recenzistul acestui ziar pare a înclina că Alecsandri ar fi evreu.

Criticul pomenitei gazete, care își permite să susție originea evreiască a marelui poet, își culege documentele din *Arhondologia* lui Sion, despre care eminența noastră colaborator și amic, dl I. Tanoviceanu, a dovedit, printr-un studiu magistral, că-i o lucrare plină de minciuni, un conglomerat de falsuri, care tindea să coboare pe unele familii și să ridice pe-a autorului.

Familia lui Alecsandri ajunsese bine. Invidia contemporanilor trebuia să fie ațâțată și pentru că Alecsandriștii erau de origină străină și cum repede străinii sunt numiți «jidani», mai ales în Moldova, este ușor de precizat ca familia lui Alecsandri să poarte ponosul de-a fi de origine evreiască.”

(*Românul*, nr. 39, 1 noiembrie, 1904)

Într-un număr ulterior al *Românului*, la o rubrică de „Note și discuțiuni”, Caion se vedea obligat să dea și o „lămurire” vizavi de poziția sa față de „originea lui Alecsandri”:

„Confratele nostru, *Egalitatea*, se înșeală când crede că socotesc o rușine originea evreiască a lui Alecsandri. Eu personal am pentru evrei o deosebită, dragoste și niciodată nu voi putea să neg calitățile de excelent român ale dlui Barach, de pildă.

Originea evreiască nu constituie o rușine și o prețuiesc tot atât ca și pe cele românești. În chestia originii lui Alecsandri s-a căutat să se stabilească un adevăr; pentru aceasta am adus la lumina discuțiunii toate argumentele pentru a susține o realitate. Nu constituie o rușine originea evreiască a lui Alecsandri și așa iubi pe un evreu, tot așa de mult ca și pe cel de origine italiană, dar constituie un neadevăr de a susține că Alecsandri e rus, grec sau evreu. Chestiunea originii lui Alecsandri e o problemă biografică, iar nicidecum antisemită.”

(*Românul*, nr. 48, 29 noiembrie 1904)

Înțepături polemice la adresa studiului despre *Originea lui Alecsandri* al lui Chendi se manifestă mult timp în paginile *Sămăntorului*. Le întâlnim și la sfârșitul anului 1906:

„*Cronica israelită*, organul sionist, pe care sperăm să nu-l mai pomenim în revista noastră, se grăbește a reproduce cu onoruri articolul grando-maniac al dlui Chendi împotriva dlui N. Iorga.

Știm că această *Cronica israelită* poartă dlui Chendi o dragoste caracteristică, de când cu faimoasele foiletoane despre originea (semită !) a lui Alecsandri. Să fie afinitate electivă sau numai alianță... israelită ?”

(*Sămăntorul*, V, nr. 16, 12 noiembrie 1906, p. 920)

INDICE DE AUTORI

A

- Adam, Ion: 258
Adamescu, Gh.: 262
Agârbiceanu, Ioan: 159
Alecsandri, Iancu: 283, 304
Alecsandri, Isaac: 294
Alecsandri, Vasile: 9, 25, 62, 72, 133, 143, 150, 152-153, 185-186, 204, 206, 209-210, 214, 219, 227, 241, 259-260, 264, 281, 283, 286-305, 339-340, 342-343, 348-350,
Alexandrescu Gr.: 343
Alexici: 257-258
Anghel, C.D.: 199, 223
Annunzio, Gabrielle d': 119
Aristotel: 42, 65, 209
Asachi, Gh.: 174, 241
Aurelian, P.S.: 217
Alexrad, A.: 283
- ### B
- Bacaloglu, Elena: 89, 187, 207, 338
Balzac, Honoré de: 189
Bassarabescu, I.A.: 169, 263
Bălcescu, Nicolae: 133, 300, 343
Bărbulescu, Ilie: 218
Bărnuțiu, Simion: 151
Bârsan, Zaharia: 109-111, 159, 309, 327, 360
Bârseanu, Andrei: 220, 327
Bârseanul, Ion: 238-240, 342-343,
Becescu, F.I.I.: 311
Beldiceanu, Nicolae: 290, 343
Bengescu Dabija: 217
Bengescu, G.: 288-289, 295, 300-301
Béranger, Pierre: 24
Bocu, Sever: 187-188, 338
Bodnărescu, Samson: 150, 185
Bogdan, Ion: 153, 160, 218
Bogdan-Duică, Gh.: 160, 257
Bolintineanu, Dimitrie: 125, 178, 343
Boureanu, E.: 343
Bourget, Paul: 189
Brandes, Georg: 65
Brănișteanu, Iancu: 283, 293
Brătescu-Voinești, I. Al.: 169, 263
Brătianu, Ionel: 105
Brun, Jules: 343
Bujor, Paul: 253
Burada, Th.: 218

C

Caîr, George: 187-189, 338
 Canionu: 220
 Canini, Marco-Antonio: 294
 Cantacuzino, Mişu: 49, 217
 Capşa: 150
 Caragiale, I.L.: 169, 207, 237, 296, 310
 Caragiani, Ion: 223-224
 Carlyle, Th.: 23
 Carmen Sylva: 87, 102, 282
 Carp, Horia: 283
 Carp, O.: 137-140, 263, 309, 312, 330
 Cazaban, Al.: 165, 238
 Călinescu, G.: 348
 Cerna, Panait: 263
 Chendi, Ilarie: 306-350
 Chernbach, Getta: 258
 Cilibi, Moise: 281, 348
 Ciocărlan, Ioan: 159, 223
 Cioflec, Virgil: 164
 Cipariu, Timotei: 151
 Ciura, Al.: 159
 Ciurcu, A.: 217
 Conachi, Costache: 237
 Cornea, G.: 150
 Coşbuc, George: 86, 104, 161, 169, 173-174, 191, 217-218, 242, 263-264, 283-284, 323, 333, 334, 336, 344
 Creangă, Ion: 59, 127, 147, 150, 169, 185, 343
 Creţeanu, G.: 178
 Cunţan, M.: 160, 193, 224, 343
 Cuza, A.C.: 218, 258
 Cuza, Alexandru Ioan: 300

D

Damé, Frédéric: 217
 Dante, Alighieri: 191
 Davila, Al.: 225-226, 334-335
 Delamarina, Victor Vlad: 56, 212
 Delatissima, Cornelia Ioana: 343
 Delavrancea, Barbu Ştefănescu: 63-64, 70, 133, 138, 169, 177, 195, 217, 309, 319, 337
 Demetrescu, Traian: 129, 284, 309, 328
 Densuşianu, Ovid: 151-152, 172, 185, 218, 244-246, 255-256, 325, 337, 340, 346
 Depărăţeanu, Al.: 178
 Dianu, Gr.: 224
 Dima, Gh.: 51
 Dinetriade, Mircea: 141-142, 160, 309, 315, 330-331
 Dissescu, C.: 199, 217, 272
 Djuvara, Al.: 218
 Djuvara, Tr.G.: 199
 Dostoievski, Feodor: 189
 Dragomirescu, Mihail: 115, 184, 224, 262, 313, 324-325, 347
 Drăghicescu, Dimitrie: 99-101, 272-273, 309, 324-325
 Duma, I.: 310, 312
 Dumbravă, Gh.: 268-272, 318-320, 324, 327, 331-332, 341, 345, 347
 Durkheim, E.: 326
 Duţescu-Duţu, T.: 229

E

Eliade, Pompiliu: 93, 197
 Eliade Rădulescu, Ion: 190
 Eminescu, Mihai: 19, 25, 72, 87, 97, 104, 133, 147, 150, 151, 165,

185, 198, 207, 216-217, 228, 259, 263, 264, 283, 290, 340, 343
 Eötvös, Ios.: 187-188, 338

F

Fagure, Emil: 310
 Farago, Elena: 192-193, 338
 Filimon, Nicolae: 343
 Filip, G.: 242
 Filipescu, N.: 217
 Flammarion, C.: 343
 France, Anatole: 312, 316

G

Gane, Nicu: 150, 214, 238
 Gaster, Moses: 280-281, 348
 Gârleanu, Emil: 125-126, 309, 328, 343
 Genlis, dna de: 343
 Gherea, Constantin Dobrogeanu: 151, 191, 200
 Ghica, Ion: 297, 301, 329
 Ghica, Jean T.: 199
 Ghica, Leon: 218
 Goethe, Johann Wolfgang: 23, 76, 130, 135, 144-145, 191, 274
 Goga, Eugen: 312
 Goga, Octavian: 87, 102-105, 107-108, 159, 193, 202-203, 212, 214, 217-218, 263, 309, 325-326, 332, 339-340
 Goldner-Giordano: 282
 Gorovei, Arthur: 219
 Gorun, Ion: 144-146, 159, 161, 169, 174, 191, 223, 258, 309-310, 323, 333, 343
 Grigoraş, Ştefan: 210
 Grigorescu, N.: 15, 217, 343
 Grigoroviţa, Em.: 160, 224, 343

Grossmann, Şt.: 283-285
 Grün, Anastasius: 104

H

Hamangiu, C.: 199, 217
 Haret, Spiru: 217, 228
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 93, 149, 217, 219
 Hârsu, Melchior: 283
 Hegel, G. W. Fr.: 210
 Heine, Heinrich: 75, 111-112, 140, 244, 265, 282, 302, 320
 Hétrat, J.B.: 118-120, 244, 309, 328
 Hodoş, Constanţa: 160, 234, 343
 Hodoş, Enea: 218-220
 Holban, M.: 245
 Husar, I.: 283

I

Ibrăileanu, Garabet: 218
 Ibsen, Henrik: 121-122, 189-190
 Ighel-Deleanu: 283-284
 Ionescu, C.A. (Caion): 349-350
 Ionescu, Take: 217
 Iorga, Nicolae: 83, 88, 95-97, 160, 172, 174-175, 184, 195-196, 218, 237, 247, 253, 263, 293, 304, 309-310, 312-314, 320, 322, 326, 333-336, 343-344, 350
 Iosif, Şt. O.: 117, 201, 224, 263, 344
 Isac, Emil: 310, 315
 Ispirescu, Petre: 147, 343
 Istrati, C.: 241

J

Jarnik, Jan: 220

K

Kalinderu, I: 217, 272
 Kant, Immanuel: 192, 198, 338
 Karnabatt, D: 316
 Kiriac, D: 50-51
 Kogălniceanu, Mihail: 72, 185-186, 300

L

Lahovary, Al: 204-205
 Lapeș, Titus: 192-193, 338
 Lazăr, Gheorghe: 86, 116
 Lecca, Haralamb G.: 121-126, 143, 160, 217, 227, 309, 328, 344
 Lemaître, Jules: 316
 Lenau, Nikolaus: 140, 264
 Lessing, G. E.: 132
 Liciu, Petre: 166, 334-335
 Liszt, Franz: 89
 Livescu, F.: 344
 Lovinescu, E.: 192, 310, 318, 338

M

Macedonski, Alexandru: 115, 173, 205, 207, 229, 265, 315, 330-331, 339
 Maiorescu, Titu: 97, 149, 150, 151, 185-186, 212-214, 218, 223-225, 340
 Mandache-Holda, Ion: 343
 Mandrea, N.: 217
 Marian, B.: 220, 283

Marienscu, Athanasie: 220, 223-224
 Massoff, Ioan: 214-216
 Maupassant, Guy de: 18, 20-21
 Maynial: 20
 Mândrescu, Simion: 265-267
 Mehedinți, Simion: 161, 185
 Mera, I. T.: 147, 309, 344
 Mille, C.: 199, 329
 Mincu, I.: 215
 Moldovan, I.: 223
 Moruzi, D. C.: 344
 Multatuli: 65
 Musset, Alfred de: 24, 173

N

Nanu, D.: 160, 263
 Naum, A.: 160, 217, 330
 Negri, Costache: 72, 300
 Negruzzi, Costache: 185-186, 219, 297-298, 302, 343
 Negruzzi, Iacob: 149
 Nerval, Gérard de: 173
 Netea, Vasile: 309, 332, 338-339, 342, 345
 Nicoleanu, N.: 343
 Nietzsche, Friedrich: 76
 Nordau, Max: 283
 Nottara, C-tin: 166, 334-335

O

Obedenaru, Al.: 160, 330
 Odobescu, Al.: 343
 Ollănescu, D. C.: 217, 223-224
 Onișor: 220

P

Pamfil, Tudor: 219
 Pann, Anton: 49, 146, 281, 343
 Panu, G.: 160, 255-256, 345-346
 Papadopol, P.: 289
 Papahagi, T.: 220
 Paul, Augustin: 344
 Pavelescu, Cincinat: 113-117, 160, 309
 Pătrașcu, Nicolae: 132-137, 172, 199, 217-218, 229, 290, 309, 329, 333
 Păun V.: 258
 Petrescu, N. Petre: 344
 Petrino, D.: 260
 Pompiliu, Miron: 147
 Poni, Matilda: 150
 Pop, Vasile: 160, 224, 344
 Papa-Hagi, H.: 344
 Popovici, Aurel C.: 242, 344
 Popovici-Bănățeanu, I.: 263
 Popovici, Iosif: 257
 Porumbaru, Em.: 217
 Porumbescu, Ciprian: 51
 Pumnul, Aron: 260
 Pruncu, N.: 150
 Pușcariu, Sextil: 159, 257
 Pușkin, A.S.: 181

Q

Quinet, Edgar: 309

R

Rabelais, François: 65
 Ranetti, G.: 49, 160, 233-234, 237, 243, 333

Rădulescu-Niger, N. G.: 172
 Rembrandt, Harmensz van Rijn: 206, 208, 340
 Ronetti-Roman, M.: 281-282
 Rosenberg: 8
 Rosetti, C. A.: 301, 303
 Rosetti, R.: 316-317
 Rosetti, R. D.: 281-283, 296, 311, 344
 Rousseau, Jean-Jacques: 129
 Rubin, A.: 217
 Russo, Alecu: 185-186, 219, 300

S

Sadoveanu, Mihail: 171-174, 195, 218, 258, 263, 312, 335-336, 344
 Sadoveanu-Evan, Izabela: 310, 312
 Sandu-Aldea, C.: 170, 231-232, 235-236, 258, 335, 342-344
 Saniclevici, Henrich: 283, 317
 Saniclevici, Simion: 283
 Sbiera, Radu: 261
 Scheletti, Gh.: 143
 Schiller, Fr.: 9, 23, 274, 311
 Schönfeld: 283
 Schwartzfeld, Wilhelm: 281
 Scrob, Carol: 258, 344
 Scurtu, I.: 322
 Shakespeare, William: 334
 Silași, Grigore: 152-153
 Silvan-Becescu: 263
 Sion, C.: 292-293, 304, 349
 Slavici, Ioan: 70, 147, 151-152, 159, 169, 214, 344
 Sofronie Craioveanul, arhiepiscop: 192, 194, 338
 Solomon: 25
 Sombart: 154, 332, 361
 Spaëthe, Oscar: 113

Speranță, Th. D.: 217, 229
Stere, C-tin: 218, 253
Stern: 283
Steuermann-Rodion, A.: 282
Stoenescu, E.: 258
Stoica, Dionisie: 197-198
Streitman, H.: 283
Strindberg, August: 121

Ș

Săineanu, L.: 280-281, 348
Serbănescu, Th.: 150, 185

T

Taine, Hyppolite: 46, 310
Tanoviceanu, I.: 93, 304, 349
Taubes: 298
Tăslăoanu, Octavian: 159
Teliman, M.: 260
Teller, Israel: 299
Teodorescu, G. Dem.: 220
Teodoru, A. Gh.: 344
Tiktin, H.: 280, 348
Titulescu, N.: 325
Tocilescu, Grigore: 93, 217
Toma, A.: 282
Tutoveanu, G.: 160, 330

U

Urechia, Nestor: 33, 344
Urechia, V. A.: 88, 303

V

Văcărescu, Elena: 160
Văcăreștii, poezii: 72
Vălsan, G.: 174
Verlaine, Paul: 133, 310
Vermont, B. V.: 283
Verzea, Zoe: 192-194, 338
Vidu, I.: 51
Vlahuță, Alexandru: 76, 161, 169,
197-198, 218, 242, 263, 333-334,
339
Vlădescu, Al.: 217, 228
Vlădescu, Mihail: 229, 329
Vogelweide, Walter von der: 266

W

Wachmann, Ed.: 217
Wagner, Richard: 144
Weigand, Gustav: 220, 257
Wilde, Oscar: 43, 68, 210, 310, 312
Wundt, Wilhelm: 42, 209

X

Xenopol, A. D.: 217, 253

Z

Zamfirescu, Duiiu: 124-126, 309,
328, 340
Zamfirescu, M.: 178
Zola, Emil: 189

CUPRINS

IMPRESII
1908

Impresii literare

I-XL7 (318)

Zile jubiliare

Capitala petrece48 (318)
Puterea cântecului50 (318)
Scrisori (I-VI)53 (318)
Conferința dlui Delavrancea63 (319)

Moravuri și scriitori

Spiritul de imitare65 (319)
Libertatea artistului68 (319)
Cei rămași în urmă70 (319)
Cum trăim72 (320)
Solidaritate75 (320)
Papagalii antipatici78 (320)
De-aș fi demagog... Monologul unui „luptător“81 (320)
Faza glumeață83 (321)
Opinie separată86 (321)
Apostolomania89 (321)
Convingeri92 (321)
Dl Iorga părăsește „Sămănătorul“95 (322)
O decepție. Un „psiholog al poporului“99 (324)
Octavian Goga102 (325)
Un poet liric: Z. Bărsan109 (327)
Un epigramist: Cincinat Pavelescu113 (327)
Un străin, poet român: I.B. Hétrat118 (328)

Dări de seamă

I

- Haralamb G. Lecca, „Casta Diva”. Piesă în 4 acte. 167 p.
 Același, „Jucătorii de cărți”. Piesă în 4 acte. 163 p.
 (Apărute în „Bibl. pentru toți”. No. 236-237; 238-239)121 (328)

II

- Duiliu Zamfirescu, „Tănase Scatiu”. Roman, 144 p..
 H.G. Lecca, „Căinii”. Piesă în 4 acte, 91 p..
 (Apărute în no. 257 și 259-260 din „Biblioteca pentru toți”)124 (328)

III

- Em. Gârleanu, „Cea dintâi durere”. Buc., 1907, 262 p..
 (Editura „Minervei”)127 (328)

IV

- „Iubita” lui Traian Demetrescu129 (329)

V

- „Marin Gelea” de N. Pătrașcu132 (329)

VI

- „Poeziile” dlui O. Carp137 (330)

VII

- Un romantic141 (330)

VIII

- „Faust” în românește143 (331)

IX

- Din lumea basmelor145 (331)

- „Junimea” și Ardealul. Cu prilejul jubileului „Converbirilor”149 (332)

- Un om cult. După prof. Sombart154 (332)

DIN PERIODICE
(1906)

- Literatura română în 1905159 (332)
 Luptele literare162 (333)
 Artiștii concediați165 (334)
 O rectificare168 (335)
 În jurul „Căprarului Gheorghiuță”171 (335)
 Lipsa de corectitudine174 (336)
 Poezii de Delavrancea177 (337)
 Domnul care stă la dispoziție181 (337)
 Detractorii „Junimei”184 (337)

- Elena Bacaloglu: „În luptă”; George Caîr: „Ca fulgul la vânt”; Sever Bocu: „Chestiunea de naționalitate”187 (338)
 Să nu ne îngrădim189 (338)
 Eugen Lovinescu: „De peste prag”; Zoe Verzea: „În lumea de azi”; Elena Farago-Fatma: „Versuri”; Titu Lapteș: „Freamăt”;
 Arhiepiscopul Sofronie-Craioveanul: „Viața și operele lui Immanuel Kant”192 (338)
 Literatura de moși195 (339)
 O lucrare despre dl Al. Vlahuță197 (339)
 Proprietatea literară199 (339)
 O coardă nouă201 (339)
 Document literar204 (339)
 Literatura de album. Iarăși statul și literatura. Un Rembrandt necunoscut în București206 (340)
 Pro pudore. Ce este cu statuia lui Alecsandri ?209 (340)
 Poporanismul dlui Maiorescu212 (340)
 Monumente pentru scriitori215 (341)
 Literații recunoscuți217 (341)
 Un „tezaur” al poeziei populare219 (341)
 Spicuiuri223 (341)
 Teatrul de vară225 (341)
 Subvențiile literare228 (341)
 C. Sandu-Aldea: „Două neamuri”231 (342)
 În jurul teatrelor de vară233 (342)
 Originea scriitorilor235 (342)
 Ion Bârseanul: „Popasuri vânătoarești”; Ion Bârseanul: „Primele cânturi”238 (342)
 Expoziția și literatura. „Minerva”241 (342)
 În jurul originii scriitorilor. Ovid spicuiitorul. Ce crede dl Holban despre noi243 (345)
 Dușmăni literare246 (345)
 Înmulțirea cititorilor249 (345)
 În jurul „Converbirilor literare”252 (345)
 Suflete sterpe255 (345)
 O istorie literară257 (347)
 Literatura bucovinenilor259 (347)
 O restabilire262 (347)
 Literatura germană la noi265 (347)
 Cele două psihologii: a poporului și a dlui Drăghicescu268 (347)
 Momentul solemn274 (348)

ADDENDA

Ovreei și literatura română279 (348)
Originea lui Alecsandri286 (349)
Note și comentarii309
Indice de autori351

